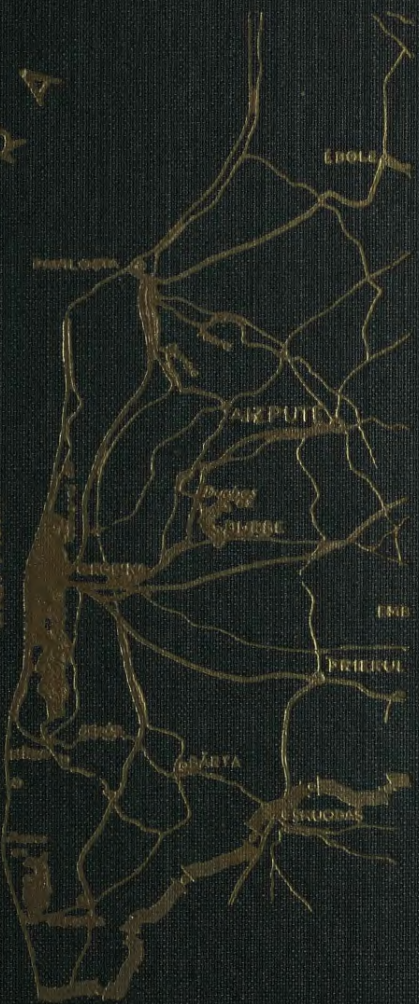

B
94/2

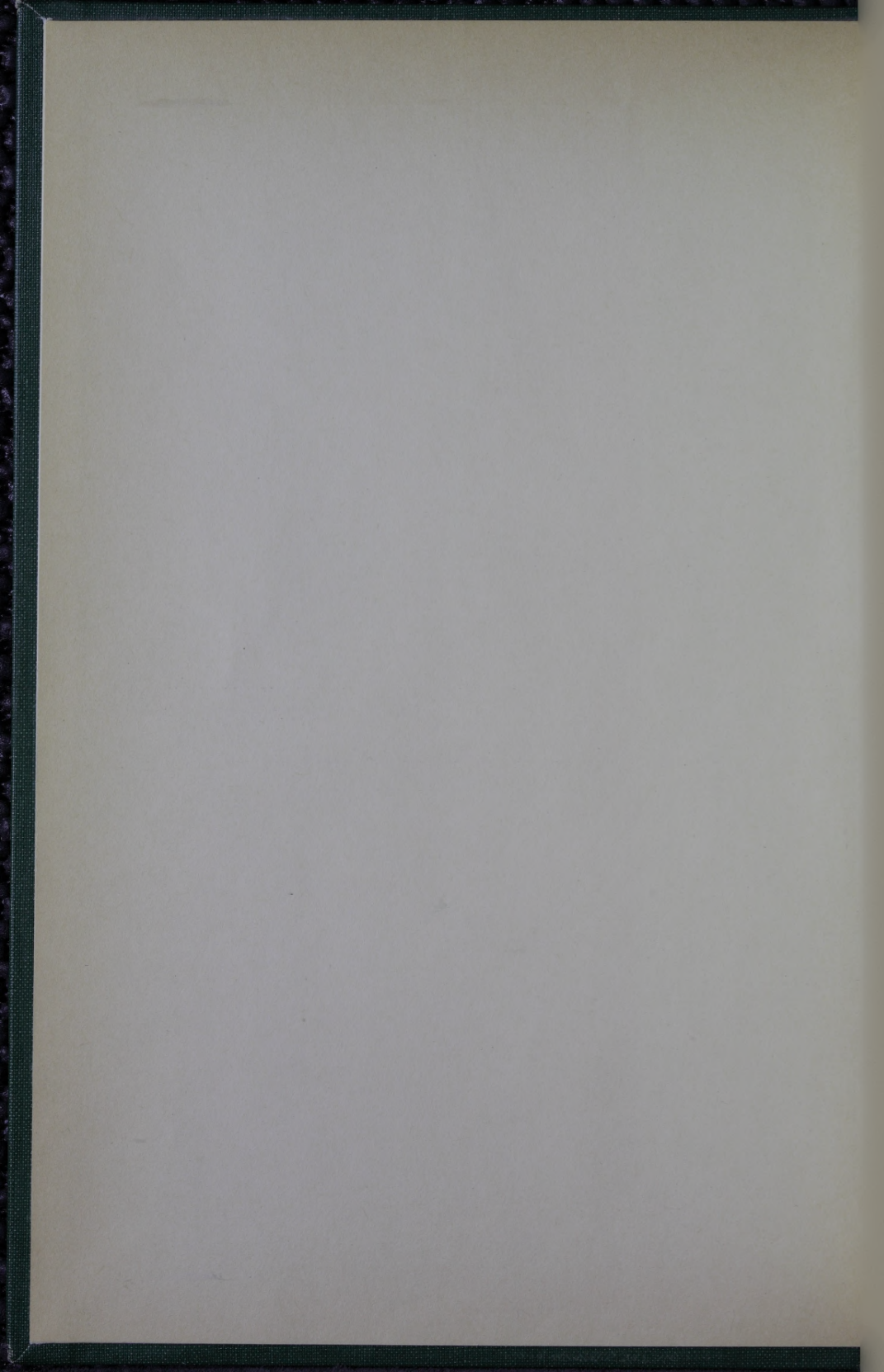
Grāmatnieks

BALTIJAS JŪRA
LĒGIJA

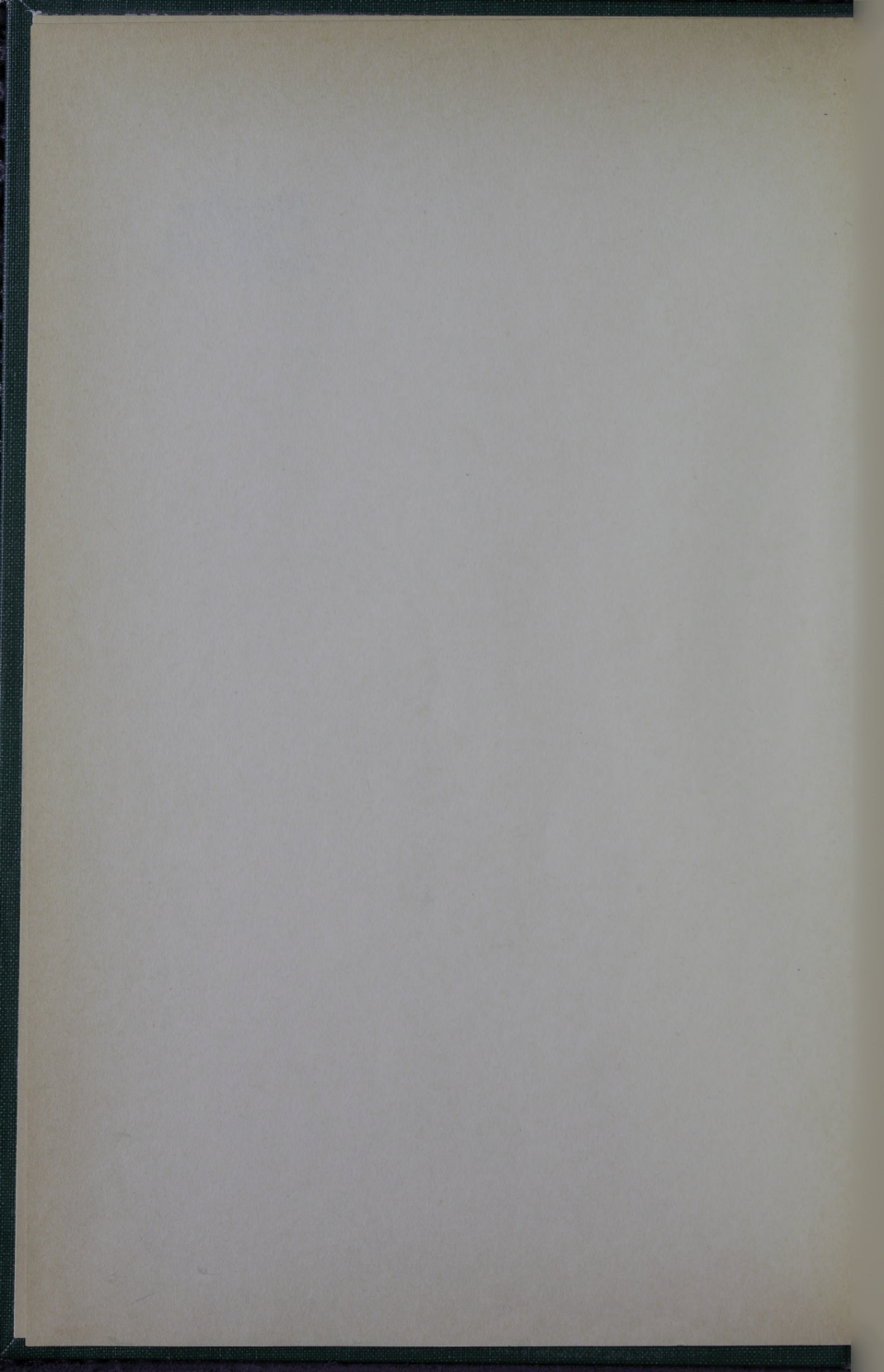

91-21.965

Wlong 7-

B
9(5)2

B

Kristaps Grāmatnieks

DZINTARA KRASTĀ

Atmiņas, atziņas
un
parallēles

VAIDAVA

KF

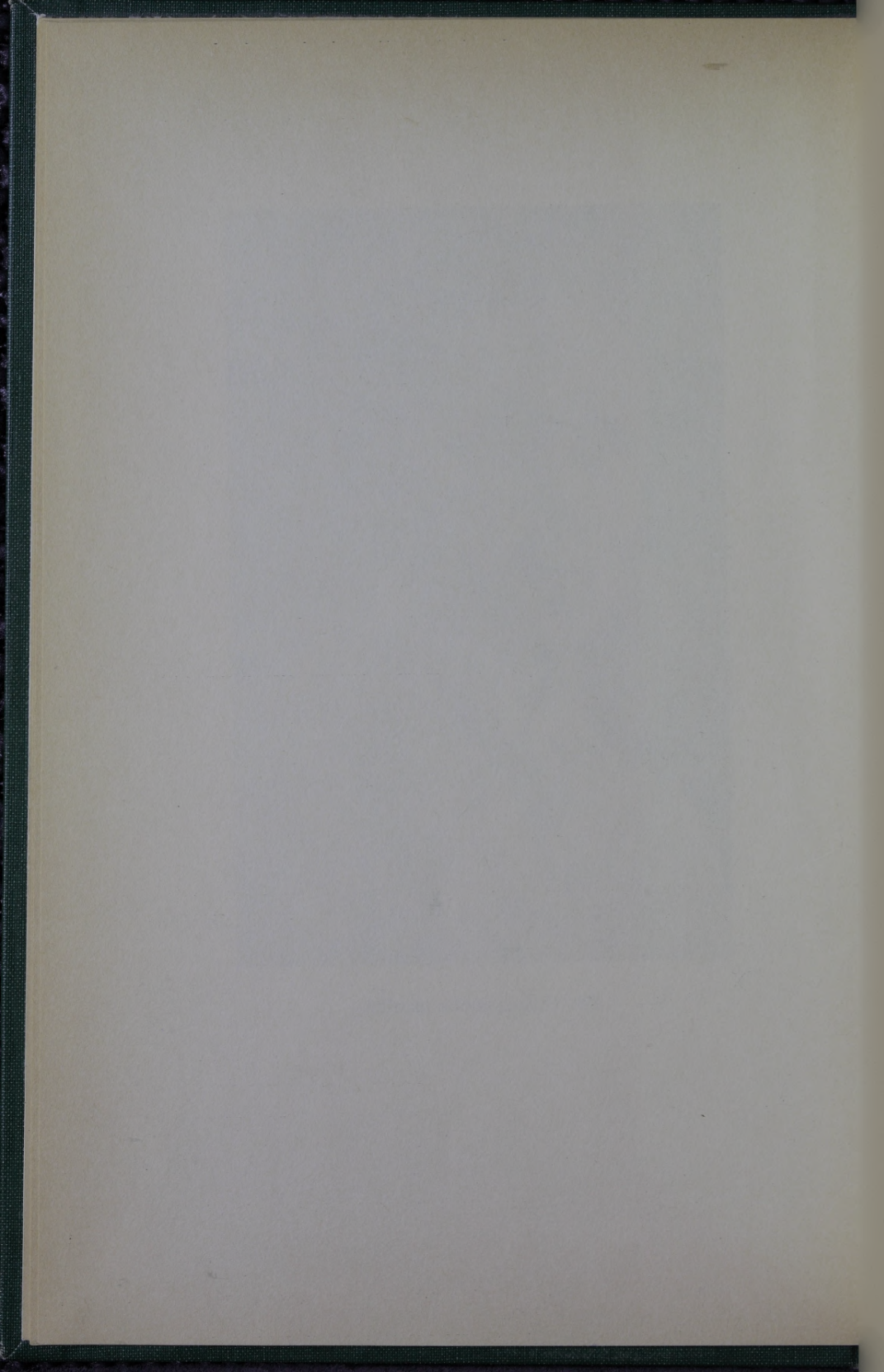
LĀTVIJAS VALSTIS
BIBLIOTEKA

91—

21965

Kr. Grāmatnieks jaunībā.

PRIEKŠVārds

BALTIJAS JŪRAS PĒRLEI

Te Liepājā atbraukušā mūsu pirmā ārlietu ministra Zigfrīda A. Meierovica referāts tikko bija beidzies. Otrai lielākai Latvijas pilsētai tas bija izcilus notikums. Visu mūsu sirdis bija pielījušas ar jaunu spēku un enerģiju, ar lielu gribu darboties tās Latvijas labā, ko šarmantais, vakareiropeiski gērbtais un izglītotais valstsvīrs ar savu ierašanos un veiklību noteicējcentros bija arī de jure izcīnījis.

Atceļā skaistā vakarā, negāju vis uz manu mītni Bērzu alejā un tieši istabu, kurā bija dzīvojis Mariss Vētra - pirms pārcelšanās uz Rīgu. Nē, pievilka skaistā pludmale. Kāds neaizmirstams skats atklājās te iepretim Kurmājai. Kreisajā pusē itkā gul' dusošā jūra, kas tik pa reizei viegli iešļācas. Vidus daļā krievu pusapgāzta karakuģa siluets, bet pa labi spoži apgaismotais okeāna milzenis Liepājas ostas daļā, tā sauktajā Sachalinā. Šie okeāna tvaikoni Latvijas pirmajos gados iegriezās Liepājā, lai uzņemtu Amerikas braucējus, galvenā kārtā Krieviju atstājušos menonitus. Viss tas spilgti iesēdies atmiņā un tagad pēc vairāk kā 35 gadiem liek pārdomāt, vai redzētais tikai nejauša sagādīšanās vai bija projekcija nepielūdzamajai Latvijas nākotnes traģēdijai. Drīz vien negadījums pie Tukuma aizsauca mūsu briljanto ārlietu vadītāju Aizsaulē - pašos labākos gados. Domas laužas uz āru, vai viņam dzīvam paliekot jaunās valsts patstāvība tā zustu, esot pie stūres vīram, kas pats izcīnījis atzīšanu un zina tās vērtību. Nāca gadi un gāja, krievu kuģis izrādījās tikai sazvēlies uz laiku, bet mūsu tautas lielai daļai bija jādodas svešniecībā līdzīgos spoži apgaismotos kuģos.

Kurzeme, Liepāja, Dzintarkrasts ir vārdi, kas lieli top tam, kam tuvāka saskare ar šo Latvijas izcilni rietumos. Tie paliek neizdzēšami visam mūžam. Grāmatas autors veicis lielu darbu, kam arī kultūrvēsturiska nozīme. Mēs redzam, ka Grāmatnieks palicis uzticīgs Liepājai, Kurzemes Vārdam visu laiku, uzticīgs arī latviešībai - nav pārdēvējies kā kāda viņa radu līnija par Buchmaniem - ko uzzinām no atmiņām. Autoru pazīnu kā centīgu avižniecības darbinieku jau 30. gadu vidū, kad līdzdarbojos Kurzemes Vārdā. Ja gribētu meklēt self made man latvi, te ļoti izcils piemērs. Tanī laikā Kalniņa jkdze, tāpat Taure kā reportieris piederēja pie Kurzemes Vārda t. s. dzelzs neatsveramā inventāra. Liepājas gai-

so tne aizvien ir bijusi visai izdevīga ļaudīm, kas sagatavojas arī lielākiem uzdevumiem, strādā pie savas nākotnes kaldināšanas. Domāju ir pamatots izteiciens - Liepāja ir tramplins lēcienam uz galvas pilsētu Rīgu. Liela daļa mūsu mākslinieku, kulturālo un saimniecisko darbinieku gājuši šo ceļu. Jau pats Liepājas klimats - dzestrs, dzīvinošs ļāva pat vasaras vidū te labi justies un strādāt. Kā air-condition bija pati atklātā Baltijas jūra, kas arī ar siltuma rezervi ziemas savukārt padarīja samērā maigas. Pozitīvā pusē jāatzīmē minēto censoņu enerģijas koncentrēšana nākotnes virzienā, kas apslāpēja cilvēcisko vājību izpausmes visiem zināmā negatīvā kārtā. Liepājā ieradās neredi vien mūsu intelīģences pārstāvji, kas nolasīja priekšlasījumus. Citreiz arī notika sabiedriskas diskusijas. Viss tas Liepājas garu darīja modru - atsaucīgu.

Un Liepāja varēja arī būt lepna. Pie 65.000 cilvēkiem te dzima sava opera, radās tās dibināšanas vajadzība, te dzima Filharmonija ar koncertiem Kurmājas dārzā. Autors atzīmē savā grāmatā šo ierosinājumu autorus. Lai gods viņiem i tagad pēc tik daudziem gadiem tos atceroties. Ja viņu ģimenes arī nevarēja grāmatā parādīties, mūsu sirdīs šie ļaudis dzīvo tālāk.

Saimnieciskajā laukā Liepāja arī bija visai rosīga un Liepājas ražojumi apciemoja visus Latvijas stūrus. Tomēr zīmīgs, atceros, bija kāda Liepājas pārstāvja quasi klasiskais, viegli sarkastiskais izteiciens: "Rīgai ar savu vajadzību apmierināšanu labāk veicies nekā ar Liepājas". Liepājai bija arī kāds plūss, kas tai piedeva vakareiropeisku akcentu. Tie bija daudzie konsulāti, satiksmes-kuģniecības kantori un firmu pārstāvniecības, kas pulsējošā, moderni augošā pilsētā tā ieders. Pateicoties tam - pieskaroties tīri personīgām lietām - man bija iespēja un, ceru, tāpat grāmatā aplūkotam redaktoram - daudzvalodniekam Andrejam Vindavam, mācīties svešvalodas tieši pie šo tautu pārstāvjiem. Manā agranoma nozarē Mekka un Medīna skaitījās mazā, bet priekšzīmīgā Dānija. Sameklēju dažas firmas darbinieku Bossenu, un ielauzījos dažā valodā, ka varēju izdarīt viegli tulkojumus un tie parādījās mūsu aroda un dienas presē. Kādā dienā saņēmu toreizējā Zemes Spēka red. K. Ulmaņa aicinājumu - neaizmirst ar lauksaimn. rakstiem arī viņa izdevumu. Bet Dānija nav visa Skandināvija, lai gan praksē norvēģu valodas atšķirība no dažāu apm. kā dialektam.

Vēlējos arī zviedru valodu piesavtnāties. Arī lieta gāja. Valodas stundas ņēmu pie Stokholmā dzimušas blondas zviedrietes, kas bija te ieprecēta. Abas valodas man ļoti noderēja kā atkārtotos Skandināvijas apmeklējumos, tā vēlākā mūžā. Ja skandināvu avotiem pieskaita klāt vācu Übersee Zeitung izdev. un no franču konsula

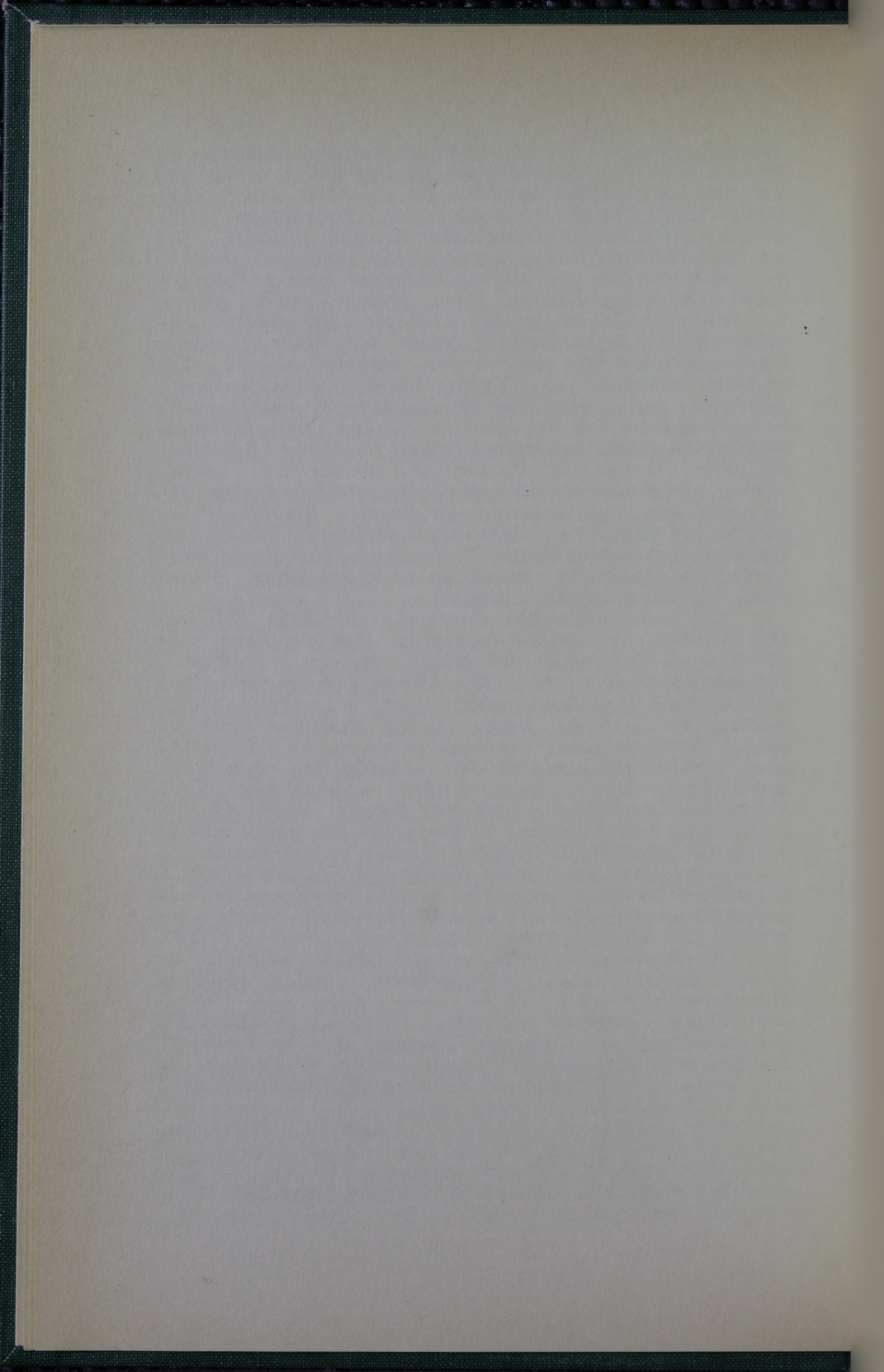
Burkevica saņemtos L'Exportateur français numurus, kā arī spēju kons. ja nemaldos atmiņā, Perekalina vārdā izdevumus, tad lasītājs nojautīs, ka Liepājas laikr. Kurzemes Vārds jau pēc 20 gadiem tika apgādāts ar oriģinālavotu rakstiem no dažādādām Eiropas valstīm. Bet vai materiālā puse bija magnets, kas visu to izvilka? Nē, tikai pilsētas veselīgā gaisotne ar lielo centību pie dažādu profesiju laudīm. Man palicis sevišķi atmiņā rakstnieks-redaktors Haralds Eldgasts, ļoti izglītots cilvēks. Dzīvoju ilgāku laiku Lītvīnas mājā (uz Līlienfelda ielas), un te arī mīta abi grāmatā aplūkoti red. H. Eldgasts un brīvmāksl. J. Turss. Eldgasta aicināts nereti svētdienās pievienojos viņa braucieniem pie kultūras lauka darbiniekiem - tā Dr. Mauriņa Grobiņā, kur sastapām viņa meitu Zentu, rakstnieci, sūtņa K. Ozola Priekulē, skolotāja Ozoliņa, K. V. toreizējā ievadu čakla rakstītāja u. c. Daudzreiz kā velosipedists taisīju īsākus gabalus uz savu roku. Iepazīnos ar Rucavu, Embūti, Priekuli un arī Saku. Par pēdējo vietu jāpiekrīt autora atzīmei, ko teicis prezidents G. Zemgals. Man nācās muižas parkā zaļumballē redzēt pa zemi valstoties jaunus zēnus - pilnā alkohola skurbumā.

Tas patiesības labā - kur saule, tur ēnas. Vēl lielāka patiesība ir, ka šis Kurzemes stūris ir Dieva svētīts un apveltīts visādām labvēlībām. Nevaru, piemēram, neminēt Liepājas ezeru - zēģelēšanas Eldorado pat nemācētājiem, jo plašums apbrīnojams, bet ezers neesot dziļāks par paduses tiesu. Un šos apgabalam atzinīgos vārdus no sirds saku, neskatoties uz to, ka trīs reizes apm. 3 gadu laikā mana dzīvība ir karājusies mata galā. Nopietnākais bija Kurzemes Vārda uzdevumā izdarītais hidroplana brauciens - aviācijas dienai. Pilots pēc šīs gaisa pastaigas neslēpa, ka brauciens pēc nolaišanās - negaidīta šķēršļa dēļ - varēja beigties ar katastrofu.

Un kad pienākumi mani aizsauc uz galvas pilsētu - paradoksāli atzīties, es nebiju sevišķi laimīgs. Cik lielu Liepājai un apkāimei arī kaimiņi pierakstīja svaru, izprotam ne tikai no operatiskās Od morza do morza vēlmes, vai Drang nach Osten, vai arī kabatas pulksteņu un pārējā visa atņemšanas; tiksmotājiem, tas ir vēstures stundas.

Viena vēlēšanās gan būtu, lai tuvais un tālais šīs grāmatas lasītājs - latvietis Liepājas un Dzintarkrasta burvīgumu jo dziļi ieslēgtu savās sirdīs kā vērtības, uz ko Latvija var būt lepna arī savā tagadējā ciešanu laikā.

Agr. J. Mierkalns

IEVADAM

Šīs īsās atmiņas man radās vēlēšanās uzrakstīt manā tagadējā mājvietā Amerikas Savienotās Valstīs, Bostonā, sakarā ar mana bij. red. K. Sidara ierosmi un palīdzību dažu papildu rakstu sagādāšanā.

Esmu pateicīgs savam Radītājam, kas man ļāvis nodzīvot šos garos gadus, kuŗos pārlaisti divi lieli pasaules kari, vairākas revolūcijas un apvērsumi, kā arī lokālais krievu- japāņu karš jaunekļa gados.

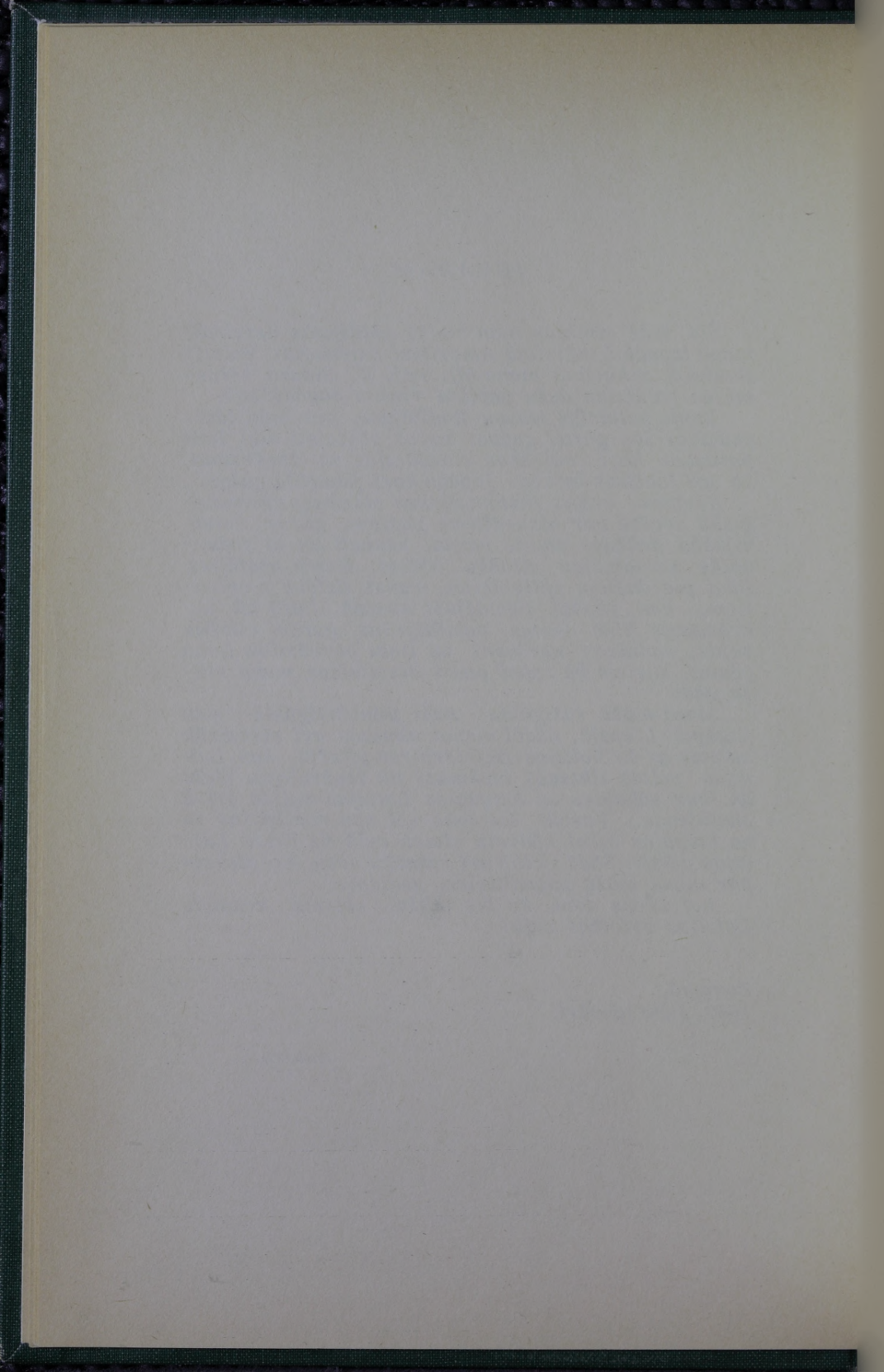
Neesmu krājis sistematiskas piezīmes chronoloģiskā secībā par aizvadītiem gadiem, kuŗos mainījušās dažādas valsts varas, uzskati un to sadursmēs veidojušies cilvēku likteņi. Esmu apstājies tikai pie dažiem spilgtākiem manas dzīves momentiem, kas pēkšņi pavidējuši atmiņā, kuŗā kā uz krāsainas kino lentas paslīdējušas garām cilvēku sejas, sadzīves notikumi un lielu pārvērtību laika posmi, kuŗiem kā sapnī cauri aizvijušies mana mūža gadi.

Mana mūža ražīgākie, paši pilnvērtīgākie gadi pagājuši Liepājā, kādēļ manas atmiņas arī visvairāk saistas ar šo Baltijas-Dzintārjūras pilsētu, kas Latvijas valsts likteņos iepēmusi tik ievērojamu vietu un kur sākusies un beigusies Latvijas valsts brīvā eksistence. Varbūt šis loks vēl nav noslēdzies un no Liepājas atkal kādreiz vīsiēs ceļš uz brīvo Latvijas valsti. Šādā ticībā arī rakstīju savu īso atskatu par mana mūža pavadītajiem gadiem.

Lai Dievs dotu, ka šis mūžs vēlreiz krustotu Latvijas brīvības ceļu!

Bostonā,
1960. gada janvārī.

Autors.

Pie Tebras, kur vītoli stiepj zarus pāri upei, no kurienes tiem nāk valgums, atradās Cīravas Suveju mājas. Minētās mājās mani senči esot dzīvojuši jau no hercoga Jēkaba laika. Tur es biju dzimis un uzaudzis, pēc skaita jau desmitā paaudzē.

Kad sāku jau daudz maz nojaust apkārtni, māte mani no dziesmu grāmatas mācīja lasīt. Vectēvam bija sprediķu grāmata, melnos ādas vākos, ar spožiem misiņa apkalumiem, bet to man lasīt nedeļa. - Tā nav domāta bērniem, teica vectēvs.

Kad dziesmu grāmatu zināju jau gandrīz no galvas, sāku lasīt "Latviešu Avīzes", kuŗas tēvs abonēja. Tanī laikā angļi Dienvidāfrikā kaŗoja ar būriem. Manas simpatijas bija būru pusē. Es priecājos par būru kaŗa vadoņa Krīgera panākumiem.

Mans tēvs bija dienējis krievos, kur iedalīts mūzikanu rotā un uzdienējis aŗakšvirsnieka pakāpē. Tēvs mīlēja stāstīt savus kaŗavīra piedzīvojumus Krievijā. Krievu - turku kaŗa laikā viņš atradies pie Pļevas, kur norisinājušās smagas cīņas.

Māte, dzimusi Greiers, Lieģu - Aisteres pagasta Rumuļu māju saimnieka meita, iziedama tautās pie tēva, piedzīvojusi vienu dēlu un divas meitas.

Suveju mājās, starp upi un mežu, aizritēja mana bērniība. Cik skaista tad bija katra vasaras diena! Mežs un ūdens man šķita visjaukākie Dieva radījumi. Kad no jūŗas Tebrā nāca nārstot laši un zuši, kas tad tur bija zivju! Māte man dažreiz teica:

- Nenes, puika, tik daudz zivju augšā, nav vairs kur likt!

Tebras krastos mājoja ūdri, kas arī ķēra zivis. Mežā

atkal bauroja briežu bulļi, šur tur rēja stirnu āži, bet biklais zaķītis, ausis stāvus gaisā izslējis, modri klausījās šinī meža simfonijā. Tikai meža cūka un lapsas kūniņš neizdeva nekādas skaņas - tos vajāja visi, pat mežsargs.

No Suveju māju pagalma varēja redzēt lielceļu; tas modināja manu uzmanību, noskatoties braucējus un gājējus. Kad 1904. gadā beidzu apriņķa skolu, pa to pašu lielceļu aizbraucu uz Liepāju - laimi un izglītību meklēt.

Izraujoties no lauku klusuma un sākot mīt pilsētas akmeņus, māca skumjas un ilgas pēc mājām. Pilsētas raibā dzīve šķita neierasta un smaga. Liepāja tobrīd sita augstu saimniecisku vilni. Tikko beidza būvēt cara Aleksandra III Liepājas Kara Ostu. Ostas būvdarbos liepājnieki bija labi pelnījuši. Bija gan lieti sviedri un strādātas gaŗas darba stundas, bet toties sudraba rubļi žvadzēja visās kabatās. Ļaudis prata priecāties un naudu tērēt. Krogi dūca kā bišu spiets, ielu akmeņus naktīs skaļi mina vieglo ormaņu zirgu dzelzs pakavi, gordovoji uz ielu stūriem pievāca smagāk nogurušos un tos turpat uz otra stūra atkal par pārdesmit kapeikām palaida vaļā, lai ķertu par jaunu, kas vēl nebija sapraties laikā nozust no publiskās kārtības uzturētāju acīm. No Liepājas nocietinājumu būvdarbiem savs labums atlēca visiem.

Toreiz es vēl biju jauns un naudas vērtību daudz neizpratu. Bet tas tomēr nenozīmēja, ka man naudas nebūtu bijis vajadzīgs. Es taču gribēju vēl skolā iet, kur bija jāpērk grāmatas, burtnīcas un citas lietas. Liepājā apmetos pie mātes radnieka, kuŗa dēls Kārlis bija baudījis labu izglītību. Es ar Kārli sadraudzējos un viņa ietekmē vēlāk daudz ko sasniedzu.

Kādu svētdienu Kārlis mani aizveda pilsētas apstādījumos. Kurmājas dārzā atklāja vasaras sezonu. Pāri pilsētai spīdēja spoŗa vasaras saule, kas atmirdzēja ielās un kuplo liepu zaļumā. Debess bija zili dzidra. Pilsētai pie pašām kājām šalca jūra. Šķiet, daļa viņas nemiera bija iegulies arī manā sirdī. Tikko sāktās dzīves alkas auga un plaka manās krūtīs līdzīgi jūras viļņiem. Liepājas pilsēta, kuŗai bija pāri deviņdesmit tūkstošu iedzīvotāju, man šķita jau visa pasaule. Man šinī pasaulē vajadzēja sākt dzīvot un elpot. Bet šī pilsēta bija pret mani auksta un vienaldzīga kā visas citas, kuŗām savā mūŗā esmu caurstaigājis. Izgreznojuŗās pilsoņu dāmas man pagāja vienaldzīgi gaŗām, ieķēruŗās stīvu kungu elkonī. Ausīs iesitās sveŗu valodu

skaņas, krievu un vācu, pat smiekli likās svešāki un nesaprotamāki. Bet es tos vairs nedzirdēju. Es atkal ar savām domām biju Suvejos un nemaz nepamanīju, ka Kārlis man soļo tepat blakus.

- Tagad pasteigsimies, orķestris sāks drīz spēlēt! - es kā no tālienes sadzirdēju Kārļa balsi.

Kurmājas dārzā uz neliela paaugstinājuma, kuŗu ieslēdza sarkana samta virve, bija novietojies krievu kaŗavīru orķestris. Viņu mundieŗu pogas spoŗi mirdzēja saulē un saule atmirdzēja arī viņu spoŗajos instrumentos. Tie lika tos pie lūpām un iepūta dažas skaņas, kā garlaikodamies, kamēr publika nosēdās pie galdiņiem, mums pa labi un kreisi. Mēs jutāmies kā svešinieki un nezinājām, kur piemesties, kaut gan katrs savas divdesmit kapeikas ieejas maksas bijām kārtīgi nomaksājuši. Beidzot ar Kārli nosēdāmies pie kāda galdiņa, no kurienes labi varēja pārredzēt kā orķestri, tā kustošo ļauŗu burzmu. Mans skats atkal pievērsās orķestrim un es sirdī sajutu kādu neizsakāmu lepnumu, iedomājoties, ka arī mans tēvs reiz cilājis spoŗu klarneti tādā pat orķestrī. Nu es varēju šādu orķestri dzirdēt pats savām ausīm, kaut gan tēvs sen vairs klarneti nepūta. Klarneti pie lūpām pielicis pūta kāds ūsains krievs, zema auguma un platu, iesarkanu seju. Viņa pirksti viegli pīrbēja pa melnā instrumenta kātu, kuŗu visgaŗām noklāja spoŗi metalla vārstuļi kā cukura lējuma greznojums piparmaizes virsu Aizputes gada tirgū. Iedūris klarnetes smailo galu zem ūsām, kur tikai ar pūlēm varēja saskatīt šauru mutes spraugu, krievs pūta vaigiem viegli cilājoties, acīm vairāk medījot publiku kā notis viņa acu priekšā, kuŗu nobruŗātīe vāki, kas kādreiz likās būt zili, bija iestiprināti gaŗā noŗu tureklī. Es atkal atminējos manu tēvu. Vai arī viņš izskatījās tik jocīgs, kad tas pūta krievu kaŗavīru orķestri?

Starprīdī pilsētas tēvi ar savām gaspaŗām soļoja pa pāriem saķēruŗies un soļoŗanu nepārtrauca arī tad, kad orķestris atkal uzsāka spēlēt jaunu gabalu. Pāri pienāca vēl vienmēr klāt, tā kā dārzis mudŗēt mudŗēja raibas publikas pārpildīts. Pie galdiņiem sēdoŗie omulīgi tērzēja, vairāk pievēŗoties paŗu sarunām, nekā orķestra mūzikai.

Netālu no mums pie kāda galdiņa bija nosēdies amizants pāris. Vīrietis izskatījās resns kā maiss, ar pelnu pelēku seju un galvu gludu kā lielu ķirbi, bet viņam pretī sēdēja slaida jaunava, sārziem, apaļiem vaigiem. Tie dzēra vīnu un ēda svaigas zemenes, tik skaļi sarunājoties vācu valo-

dā, ka dažus vārdus ļoti labi varēja sadzirdēt pat pie mūsu galdiņa. Jaunā sieviete ar kuplajām krūtīm atgādināja kādā Rubensa gleznā redzētu tēlu, kas man neizgaisa no atmiņas un stipri valdzināja manu jauneklā fantāziju un tieksmes pēc sievietes daiļuma. Kad mūsu skati sastapās, man šķita, ka sievietes vaigi pietvīka vēl sarkanāki, bet tad viņa pievērsās pretimsēdētājam un tam uzsmaidīja. Resnais vīrietis nemierīgi sagrozījās krēslā, tad pamāja viesmīlim, izvilka biezu naudas maku, samaksāja tēriņu un, paķēris jauno sievieti zem rokas, aizgāja.

- Kāpēc viņam uzsmaida vecumā, bet mums neuzsmaida jaunībā? - es pats sev jautāju, kad nevienādaais pāris bija nozudis caur dārza vārtiem.

It kā manu jautājumu uzminēdams, Kārlis pasauca viesmīli un, mūsu tēriņu kārtojot, apjautājās tam par aizgājušo pāri.

- O, tas ir viens no bagātākiem Liepājas tirgotājiem, viņš tirgojas ar dzelzi un sāli, - viesmīlis, aci zīmīgi piemiegdams un plati smaidīdams, paskaidroja, - bet sievietei ir viņa sekretāre, jūs jau sapratīsiet - privātssekretāre. -

Pret skaisto sekretāri man radās aizspriedumi.

Kārlis piecēlās. Arī man vairs negribējās ilgāk dārzā palikt.

- Iesim! - teicu.

Dažus soļus pagājis, Kārlis iesaucās:

- Skaista sieviete! Vai viņa tev patika? -

- Jā un nē. Man patika viņas daiļais augums, bet nepatika viņas draudzēšanās ar resno naudas maisu.

- Varbūt tas viņu visvairāk mīl, - Kārlis atbildēja un piebilda: - Tas jau modernai sievietei pasaulē ir tas galvenais - nauda un mīlestība.

No Kurmājas dārza izejot, pie kioska par piecām kaņķām nopirku "Latvieti", liela formāta latviešu laikrakstu, kas iznāca Liepājā reizi nedēļā. Apstādījumos uz kāda sola to atplētu vaļā. No tās reizes "Latvieti" tā ielasijos, ka nevarēju sagaidīt vien tā iznākšanu. Sevišķi man patika Kursas rakstnieka Jēkaba Janševska raksti.

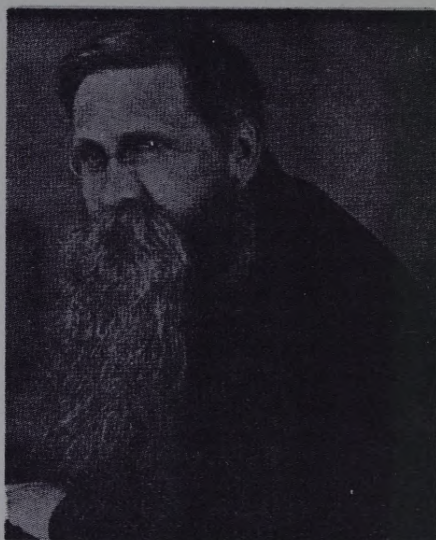
Vēl tagad atmiņā kāda satiriska vārsma, kas sākās ar šādu divrindu:

*"Liepājā ir dzīve zaļa,
Smuki skuķi, lēta gaļa...."*

Sv. Annas baznīca

Kādreiz, iegriežoties K. Ukstiņa grāmatu veikalā pēc skolas grāmatām un burtnīcām, iepazīnos ar Ukstiņa tēvu. Ukstiņš bija "Latvieša" izdevējs, redaktors un galvenais sarakstītājs, bet pārējie nedaudzie līdzstrādnieki gadījuma personas, kas šad un tad Ukstiņam iesniedza kādu manuskriptu iespiešanai. Bez manis grāmatu veikalā ienāca vēl kāds jauneklis. Viņš pavirši ieskatījās laikrakstā un paš-

A. Niedra

apzinīgi teica:

- Avīzē nekā nav iekšā... -

Tad Ukstiņa tēvs viņam smīnēdams atbildēja:

- Vai tad tu gribi, lai es tur ielieku kliņģeri?.. -

Ukstiņš bija tautiskās atmodas laikmeta darbinieks, kas ar savu laikrakstu pieradināja tautiešus pie iespīestā vārda. Ar Ukstiņa nāvi Liepājā "Latvietis" apstājās iznākt.

Tanī laikā latvieši lūdza Dievu un strādāja, bet par politiku daudz nedomāja. Kādu svētdienu no Sv. Annas baznīcas kanceles runāja vīrs ar kuplu rudu vaiga bārdu. Melnajā garīdznieka talārā viņa bārda no kanceles izskatījās vēl kuplāka un tā balss spēcīgi dārd pa visu baznīcu. Baznīca ir pilna dievlūdžēju, kas klausas sprediķī ar tādu klusumu, ka sadzirdams pat katrs mācītāja elpas vilciens. Andrievs Niedra notur savu paraugsprediķi lielajai Annas draudzei, jo viņa vēlēšanās ir kļūt par šīs draudzes mācītāju. Tas ir laiks pēc 1905. g., kad draudze pēc māc. Pārstrauta aiziešanas meklēju jaunu gadu.

Toreiz sprediķi Niedra savu Kalsnavas draudzi salīdzināja ar mazu strautu, kuŗa otru krastu tas gandrīz ar roku var sasniegt, bet lielo Liepājas draudzi ar bangojošu jūru. Varbūt Niedram nepatika liepājnieku revolūcionārais gars, kas vēl nebija aplāpis pēc apspiešanas. Niedra nojauta spēkus, kas stāvēja aiz revolūcionāriem liepājniekiem un paredzēja draudus. Niedras pārnākšana uz Liepāju izjuka glužiniecīga iemesla dēļ, jo draudze atteicās algot viņam baznīcas kancelejas sekretāri. Niedra toreiz vēl bija spēka gados un juta, ka viņam nevien jāsludina baznīcā, bet arī jāraksta savai tautai literāri darbi. Krāmēšanās ar baznīcas kancelejas papīriem viņam šķita tikai laika nosīšana. Līdumu dūmu autors saskaitās un aizbrauca atpakaļ uz Kalsnavu.

Kamēr vēl Andrievs Niedra sludināja Matīšos, pirms pārceļšanās uz Kalsnavu, viņa sprediķus baznīcēni brauca klausīties vairāk kilometru tālu. Niedra ar saviem sprediķiem savīņoja visu Ziemeļvidzemi. Viņa dzeja bija spēcīga latviska gara apdvesta, kas atspoguļojās arī sprediķos. Niedra bija liels vārda meistars, plaša vēriena garīdznieks, viscaur nacionāls pašos pamatos un nesamierināms kreiso tendenču pretinieks. Viņš nebaidījās pat 1905. gadā krasi nostāties pret revolūciju, paredzēdams savas tautas postu. It sevišķi viņam bija tuva latviešu lauku ļaužu dzīve, jo viņš pats jutās it kā līdumu dūmu apreibis. Šinī ietekmē radās arī viņa romāns Līdumu dūmos.

Andrievs Niedra savā iekšējā pārliecībā bija vācu muižniekiem labvēlīgs. Viņam šķita, ka latviešiem vēl nebija pienācis īstais laiks nokratīt vācu muižniecības varu un tāpēc laikam viņš palika konservatīvs. Skolotāju kongresā 1905. gada rudenī Niedra atklāti brīdināja no revolūcijas un viņu ar kaunu padzina. Ziemā jau bija revolūcionāru asinis un dega zemnieku mājas.

Drūmā noskaņā latvju tauta ātcerējās Ausekļa pravietojumu:

*Kad pūtīs vējš, kas spirdzina
Un tautas kroni mirdzina? . . .*

Neraugoties uz spaidiem un vajāšanām, pēc 1905. gada revolūcijas Liepājā iznāk jau trīs latviešu dienas laikraksti: "Liepājas Atbalss" Kovaļevska vadībā, "Dzīve" - A. Bērziņa vadībā un "Liepājas Avīze" M. Jansona vadībā. Pie M. Jansona vadītā laikraksta arī es sāku savas avīžnieka

gaitas, kas ar maziem pārtraukumiem turpinājās turpat 40 gadu. Ap šo laiku sāka plašāk attīstīties arī Liepājas latviešu sabiedriskā dzīve. Darbojās: Labdarības, Palīdzības un Ev. Jaunatnes biedrības; bez tam vēl krājaizdevu kases, ar kuŗu palīdzību latvieši būvēja namus, atvēra veikalus un citus pasākumus. Pilsētas domē latviešu domnieku skaits pieauga, vairojās arī brīvās profesijas.

Liepājas draudzē 1910. gadā ieradās jauns mācītājs Dr. Visvalds Sanders, kas ar savām runas dāvanām ātri iemantoja draudzes uzmanību un piekrišanu. Plašā Annas baznīca svētdienās pildījās dievlūdžējiem. Baznīcā sāka nākt aizvien vairāk jaunatnes, sevišķi jaunavas, jo daļa laba mātes meita cerēja kļūt mācītāja cienmātes godā. Sanderam bija maiga, samtaina balss, kas liptin lipa jaunu sieviešu sirdīm. Meiču acis dievnama uguņu gaismā sapņaini spulgoja, kad jaunais mācītājs parādījās kancelē visā savā jauneklīgā staltumā, ko melnais garīdznieka amata tērps vēl vairāk izcēla. Viņam bija gaiši linu krāsas mati un tik zilas acis kā debess, kas toreiz plētās pār Liepājas pilsētu, kas pēc baigajām 1905. gada nemieru dienām bija atguvusi atkal mieru un kā visas plašās Krievijas ostas pilsētas, ar izeju uz Baltijas jūru, gāja strauji pretī savam saimnieciskajam uzplaukumam.

Draudze savu mācītāju mīlēja un Sv. Annas baznīcai dievlūdžēju nekad netrūka. Mācītājs V. Sanders izcēlās arī ar savu lielo laipnību un patieso sirsnību pret draudzes locekļiem. Viņam pret visiem bija vienmēr laipns vaigs, sirsnīgs smaids un draudzīgs rokas spiediēns. Kādu diēnu draudzes kancelejā parādījās arī slaida, blonda jaunava. Kam gadījās tur iegriēsties, mācītājs to iepazīstīnāja kā savu līgavu un nākošo dzīves biedri. Daudzas liepājnieces cerēja, bet neviena nesagaidīja bildinājumu: Sanders apprecēja cēsīnieci. Uz kāzām izsūtīja ielūgumus, kur tautiskos tērpos, ceļa jūtīs, sastopas jauneklis ar jaunavu un sniedz viens otram roku - ar šādiem vārdiem:

*Divi ceļi satecēja,
Vienu ceļu pavadoti.*

Mācītāja V. Sanderas kāzas Liepājā izvērtās par grandiozām svinībām. Draudzes locekļi savu ganu apbēra ar kāzu dāvanām. Dr. V. Sanderu laulāja Liepājas Sv. Annas baznīcā viņa tēvs Jānis Sanders, Pēterpils Jēzus draudzes mācītājs.

V. Sanderas laikā Annas baznīcā ierīkoja centrālo apkuri un iebūvēja jaunas ērģeles. Par ērģelnieku uzaicināja kom-

ponistu Alfredu Kalniņu, kas noorganizēja baznīcas kori. Sanders rosīgi piedalījās arī vietējā sabiedriskā dzīvē. Viņš nodibināja Jaunatnes biedrību, kas rīkoja jautājumu izskaidrošanas vakarus, sporta sacīkstes, sagatavoja arī teātra izrādes, kas aizvien noslēdzās ar saviesīgu vakaru. Šādos vakaros tanī laikā stipri iecienīts bija tā saucamais amora pasts ar kartiņu izsūtīšanu starp jaunekļiem un jaunavām, kas tos bieži satuvināja uz visu mūžu. Amors ar savu bultu kādā šādā vakarā dziļi ievainoja arī manu sirdi. Sapēmu no kādas daiļavas kartiņu ar šādu tekstu:

*Griez muguru liekuļu sejām
Un netici, ka jautrība grēks;
Nevis nopūtās un gaudās,
Bet priekos un gaviļēs mīt dievības spēks!*

Programmā beidzoties es jaunavu pavadīju uz māju, pēc tam iegājām viņas dārzā un apsēdāmies uz soliņa. Nakts burvīgumā un mīlas sapņos nosēdējām gandrīz līdz rīta gaismai. Par to meiča no mātes rītā sapēma stingru bārienu un viņu uz jaunatnes sarīkojumiem vairs nelaida. Reiz ierados pie bargās mātes un lūdzu atļaut meitai nākt man līdzi uz teātra izrādi, bet tiku strupi noraidīts. Pēc tam ar iecerēto sarakstījos un šad un tad slepeni satikāmies. Johanna man atklāja, ka māte viņu gribot izprecināt nemīlamam cara laika virsniekam, kas mani ļoti sarūgtināja. Bet tad jau arī bija pietuvojies liktenīgais 1914. gads ar pasaules karu, kas mūs izšķīra.

Liepājas uzplaukums sākās ar Liepājas - Romnas dzelzceļa līnijas izbūvi, ar ko tai piesaistīja plašus Krievijas apgabalus. Pa minēto dzelzceļu Liepājā ieplūda Krievijas ražojumi, galvenā kārtā Ukrainas labība, ko caur Liepājas ostu tālāk transportēja uz ārzemēm. Liepājas osta tādā kārtā kļuva par ievērojamu eksportostu, sevišķi ziemā, kad citas Baltijas jūras ostas Krievijas teritorijā bija aizsalušas. Bieži ostā stāvēja pie krasta kuģi trīs rindās, ko liepājnieki vēl ilgi atminējās pat pēc pirmā pasaules kara, kad, Latvijai izveidojoties par patstāvīgu valsti un Krievijā nodibinoties komunistiskai iekārtai, Liepājas osta savu nozīmi zaudēja. Tanī iestājās klusums. Ar Liepājas brīvostas izveidošanu Latvijas valsts gan centās pa daļai atjaunot tās agrāko nozīmi, taču tas izdevās tikai daļēji. Liepājas ostā valdīja klusums visus Latvijas patstāvības gadus, kas pilvēstībai nozīmēja saimniecisku apsūkumu un tās vadībai aizvien

sagādāja smagas rūpes darba spēka izvietošanā, sevišķi ziemās, kad bezdarbnieku skaits strauji pieauga un bija jārīko t. s. sabiedriskie darbi, kas kaut cik uzsūktu brīvo darba spēku, par ko būs runa vēlāk.

Otrs nozīmīgs Liepājas saimnieciskā uzplaukuma faktors bija Liepājas nocietinājumu izbūve, ko izdarīja cara valdība, līdz ar Kaŗa ostas izveidošanu plašā teritorijā starp pilsētu un Ziemupes pagastu. Vēl Latvijas brīvvalsts laikā Kaŗa osta visus patstāvības gadus bija trīs armijas pulku, jūras aviācijas divizona un Latvijas flotes vienību stacionēšanas vieta, ar attiecīgām kaŗa iestādēm un Kurzemes divīzijas štabu. Plašajās kazarmās, virsnieku un instruktoru dzīvokļos, kas visi atradās cara laika būvētās ķieģeļu vienun divstāvu ēkās, vajadzēja izdarīt tikai mazus iekšējus remontus, lai mūsu armijas daļas varētu gadiem ilgi mitināties labās un piemērotās telpās. Telpu uzturēšanu kārtībā pārraudzīja Kaŗa būvniecības pārvaldes Liepājas būvju grupa, kas cara mantojumu apsaimniekoja, kamēr ar Pad. Krievijas - Latvijas bāžu līgumu, 2. pasaules kaŗam izceloties, Liepājas kaŗa ostā atkal salaida krievus, Latvijas armijas daļām pārvietojoties uz Saldu. Tas jau bija Latvijas brīvības gala sākums, ko visi skaidri nojauta, bet baidījās tam ticēt, Latvijas valdībai un tās ministriem naivi mierinot un drošinot satrauktos iedzīvotājus, ņemot palīgā arī presi...

Cara valdība Liepāju gribēja pārvērst par stipru cietskāni pret varbūtēju Rietumu agresiju, kas varētu nākt no Vācijas puses, tādā kārtā radot Baltijas jūras aizsardzības valni visai plašajai Krievijai. Gar visu Liepājas jūrmalu izbūvēja betona nocietinājumus un krasta baterijas. Liepājnieki būvdarbos labi nopelnīja, bet visvairāk ieguva būvētāji un būvuzņēmēji, lai pēc tam padarīto atstātu savam liktenim. Pirmajam pasaules kaŗam izceloties, kazematus un pulvera pagrabus saspridzināja, kas vēlākos gados aizauga ar zāli un tajos mitinājās tikai žurkas. Liepājā izbūvēja arī ielu dzelzceļu, kas bija pirmais tāda veida dzelzceļš Krievijā. Tikai pēc Liepājas tas pats būvuzņēmējs Freimanis (latvietis) būvēja līdzīgu ielu dzelzceļu arī Maskavā.

Sakarā ar transporta un tirdzniecības attīstīšanos, Liepājā uzplauka arī rūpniecība un līdz ar to stipri pieauga arī pilsētas iedzīvotāju skaits, sevišķi nemantīgā šķira - proletārieši, kas nāca no lauku zemnieku aprindām. Kaut gan laucinieki bija jau pieraduši dzīvot šausros materiālos

apstākļos, ierodoties pilsētā tie bija spiesti vēl vairāk sašaurināties lielā dzīvokļu trūkuma dēļ. Toreiz atrast pilsētas nomalē kādu istabiņu bija liela laime.

- Lūdz Dievu un strādā, - tāda bija toreizējā devīze. Par 8 stundu darba dienu tad vēl daudz nedomāja. Ja darbs bija, tad katrs gribēja tikt pie sava pajumta, kā trūkumu sevišķi izjuta ģimenes ar bērniem. Šinī sakarā dažādas ģimenes, dzīvodama visšaurākos apstākļos, prata no niecīgās peļņas vēl atlicināt kādu ietaupījumu. Latviešiem izveidojās savas krāj-aizdevu kases, ap kurām tad koncentrējās tā laika krājēji, jeb "turīgās aprindas". Šīs kases vadīja bijušie pagastu skrīverī: Andrejs Bērziņš, Kārlis Burkevics un skolotājs Teodors Breikšs, vēlāk Pēteris Blumbergs, Juris Role un Andrejs Apinis. Ar minēto krājkasu palīdzību latviešiem Liepājā vairojās dzīvojamās mājas kā sēnes pēc silta lietusa. Būvēja pa lielākai daļai vienkārtīgas un divkārtīgas mājas ar vienkārtīgu un divkārtīgu dzīvokļiem. Piezīmējams, ka par spīti visiem saukļiem un lozungiem, ar kādiem strādnieki vēlāk izgāja cīņā par sava stāvokļa uzlabošanu, tagadējā komūnistu iekārtā Latvijā sajūtams vēl asāks dzīvokļu trūkums.

Liepājas toreizējo turīgo šķiru galvenā kārtā veidoja cittautieši, vai arī tā saucamie kārķu vācieši, t. i. par vāciešiem pārdēvējušies latvieši, kas bija apguvuši drusku izglītību, vai arī iedomājušies tādu apguvuši un no savas izcelsmes kaunējās, gluži kā tagad Amerikas kontinentā veidojas "kārķu angļi" un "kārķu amerikāņi". Tie paglītojušies jaunajās zemēs, vai arī tikai drusku ilgāk tanīs padzīvojuši, ar varu cenšas no latvietības atbrīvoties kā no apkaunojošas un smagas nastas, tā kļūstot neapskaujami "divdabji", bez savas personiskās sejas.

Turīgie Liepājas iedzīvotāji bija pilsoņi, bet mazturīgos joprojām vēl dēvēja par zemniekiem. No šī klaušu laika apzīmējuma, kad zemnieks vēl tika uzskatīts par zemāku radījumu, latvietis netika vaļā arī pilsētā ienācis, tāpat kā jaunajā kontinentā no D. P. apzīmējuma, kaut arī tas būtu jau sen pieņēmis jaunās zemes pavalstniecību. Proletārieši apdzīvoja Jaunliepāju un Vecliepājas ezermalu, kur mājas bija blīvi sabūvētas, bet turīgā šķira - vasarnīcu rajonu, ko Kurmājas prospekts un Peldu iela savienoja ar pilsētas plašo parku. Parkā bija labi koptas ielas, ar vienkārtīgu četrstāvu namiem un dārziem, kas raksturoja katra īpašnieka gaumi un izdomu.

Vecliepājas apstādījumu rajons stiepās gar jūrmalu,

Skats no Rožu laukuma uz Graudu ielu.

aicināja ikvienu gājēju uz brīdi atsēsties, lai ieskatītos avižu lapā, vai mestu skatu gaŗāmgājējos. Latvijas brīvības gados pie Rožu laukuma uzcēla samērā modernu sabiedrisku ēku, kas nesa 15. maija nama vārdu un kuŗu apsaimniekoja Liepājas Latviešu biedrība. Tur notika lielāki sarīkojumi un svinības, līdzšinējam Latviešu biedrības namam Ugunsdzēsēju laukumā izpildot tikai sekundāru lomu. Ulmaņa nacionālās diktatūras laikā pie Rožu laukuma pacēlās arī Armijas ekonomiskā veikala ēka, kas kļuva par modernāko iepirkšanās vietu karavīriem un civilistiem. Ekonomiskais veikals Otrā pasaules karā, līdz ar Liepājas centra nopostīšanu, izdega, bet Latviešu biedrības nams kā simbols Latvijas brīvībai, palika. Ekonomiskā veikala nama pagrabā sadega lielāks skaits liepājnieku, kas tur bija paslēpušies no pilsētas bombardēšanas.

Krodzniecības uzņēmumi darbdienu pēcpusdienās aizvien

Latviešu biedrības (15. maija) nams pie Rožu laukuma.

Armijas ekonomiskā veikala nams Liepājā. Projektu izgatavojis arch. A. Rāčenis, būvdarbus vadījis arch. A. Galindoms.

bija pārpildīti, jo ļaudis bija izsalkuši un izslāpuši. Visas valdības, kādas vien latviešu zemē arī mainījušās, gādājis, lai iedzīvotāji slāpes nekad neciestu. Dzērāji ar metiešajiem nodokļiem tā stipri balstīja nevien valsts kasi, bet Latvijas valsts laikā arī - Kultūras fondu. Dabīgi, ka šo fondu tādā veidā čakli atbalstīja arī paši mākslinieki un kultūras darbinieki. Vakaros lauciniekus krogos nomainīja pilsētas rūpniecību strādnieki, kas pēc fabriku vārtu atstāšanas tūlīt devās uz krogu, sevišķi algas izmaksas dienās, kamēr vēl ģimeņu mātes visu naudu nav noņēmušas. Bieži tām vajadzēja samierināties tikai ar atstāto sīknaudu nogurušā ģimenes apgādnieka svārku kabatās, vai arī pašam steigties uz dzertuvēm algu laikā konfiscēt, kamēr to vēl nav noņēmis krodzinieks. Bija arī rūpīgāki ģimeņu tēvi, kas, atgriežoties no darba un kroga, nepiemirsa apstāties tirdzniecības ostas tilta galā, lai tur uz kārklu klūdziņas uzvērtu prāvu mencu un ar to aplaimotu ģimeni. Ik vakarus zvejnieki ar savām laivām sabrauca tilta galā, kur iztirgoja daļu savas nozvejas. Svaigas zivis ar sāli vārītiem kartupeļiem garšoja lieliski. Daudzām strādnieku ģimenēm menca bija vai vienīgais aizdars, sevišķi smagajos bezdarba periodos.

Valsts dzīves vadītāji visu saimniecisko spēku centās koncentrēt galvaspilsētā Rīgā, Liepājai paliekot pabērpa stāvoklī. Tas pilsētai radīja biežas saimnieciskas grūtības, smagu cīņu ar bezdarba problēmām, pilsētas strādniekos bija neapmierinātība un kāda to daļa ieslīdēja komunistu pagrīdnieku aģitācijas iespaidā. Kreisās aprindas Liepāju lepni dēvēja par "Sarkano Liepāju", kam zināmu apstiprinājumu tiešām deva krievu ienākšanas laiks, kad Liepājas pilsētā 1940. g. pēc 17. jūnija norisinājās tik krasas vietējo komunistu izrīcības, kam nepiekrita pat Maskava. Tā visas pārvērtības centās radīt pēc iepriekš sīki izstrādāta plāna, lai ārzemēs radītu iespaidu, ka latviešu tauta pati brīvprātīgi metusies krievu komunistu apkampienos. Liepājas komunistiskā pagrīde bija aizsteigusies notikumiem strauji priekšā. Visi, kas no tagadējās Padomju Krievijas sagaidīja Liepājai agrāko saimniecisko uzplaukumu, smagi pievīlās, jo nenotika nekas vairāk, ka tagadējā Krievija savu dzelzs aizkaru no Zilupes pārvietoja līdz Liepājai un kara laikā iztukšoja vēl tās rezerves, kas tur Latvijas valsts gados bija sakrātas.

Otrs Liepājas lielākais parks un atpūtas vieta bija - Pajūnijs Jaunliepājā, ko Latvijas valsts sākuma gados pār-

dēvēja par Raiņa parku. Pirmajos gados bija modē gandrīz visu pārdēvēt Raiņa un Aspazijas vārdos, kas, pēc atgriešanās Latvijā no ilggadīgas emigrācijas Šveicē, bija visas tautas cienīti, kaut gan abus dzejniekus, sevišķi Raini, vainagoja spēcīga sociālistiska nosliece un viņš kādu laiku bija sociāldemokrātu izglītības ministrs Latvijas valdībā. Kā sociālists Rainis Latvijā arī nomira, vēl tagad strīdoties latviešu nacionālistiem un komunistiem, kas šis dzejnieks vairāk bijis - nacionālists vai komūnists?

Raiņa parkā augs milzīgi lapu koki, kas ar savu kuplumu aizēnoja zāļu laukumus un celiņus, pa kuriem ļaudis gaišā dienas laikā gāja kā pa krēslu. Satumstot vakaram, parkā šī krēsla sabiezēja melnā sienā, kuŗu nespēja izkļiedēt vājā elektrisko spuldžu gaisma. Naktīs parks vēsa savādu drūmumu un tanī nebija omulīgi iegriesties. Raiņa parkam nebija tās romantiskās gaisotnes kā Jūrmalas apstādījumiem. Viņu vairāk apmeklēja strādnieku jaunatne. Parkā dažkārt notika sociāldemokrātu aģitācijas un Pestīšanas armijas lūgšanu sapulces, it kā pasvītrotot tās vārda devēja neizdibināto pārlicību.

Arī Liepājas pilsētas pašvaldība Latvijas patstāvības gados Raiņa parkam nepievērsa to uzmanību, kā Jūrmalas apstādījumiem un tas vairāk eksistēja no Dieva žēlastības, nekā no pilsētas tēvu labvēlības. Pilsēta bija vadījusies no lietderības, jo publika šo parku tā nebija iecienījusi. Tas atradās zemā vietā, kur mitrumu izplatīja nevien zeme, bet arī tuvējais ezers ar savu staigno dūņu izgarojumu.

Pirms Japānas kara Krievija pārdzīvoja smagu politisku un saimniecisku krīzi. Vietām jau izcēlās nemieri. Cara patvaldība izsludināja Valsts domes vēlēšanas. Valsts domē no Lejaskurzemes ievēlēja K. Burkevicu. Latvieši no Valsts domes cerēja sagaidīt lielāku brīvību. - Debesu valstību mēs virs zemes nenodibināsim, - teica K. Burkevics kādā intervijā. Kad Valsts dome pieprasīja lielākas valsts reformas, cars Nikolajs 2. to atlaida.

Lai novērstu no saspīlētā stāvokļa tautas uzmanību, iekšlietu ministrs Plēve izteicās: - Mums vajadzīgs uzvaras vainagots karš! -

Karš arī tika sagatavots un sākts ar Japānu. Atklātībā parādījās karikatūras, kuŗas rādīja, ka krievi aiz savu zābaku stulmjiem sabāzuši japāņus kā koka karotes. Liepājas Kara ostā saveda kārtībā Baltijas jūras kara floti, kuŗa zem admirāļa Roždestvenska vadības devās uz Tāļajiem Austrumiem. Japāņi krievu floti pa lielākai daļai nogremdēja, kam pievienojās vēl neveiksmes sauszemes kaujās un cerētās uzvaras vietā Krievija kuŗu zaudēja.

Pēc kara zaudēšanas nemieri, kas jau bija uzliesmojuši Krievijā, vietvietām pastiprinājās. Spēcīgu impulsu tiem vēl piedeva strādnieku demonstrācija cara Ziemas pils priekšā, kad cars pavēlēja saviem zaldātiem šaut laužu pūlī. Bija daudz kritušu un ievainotu. No Vakareiropas Krievijā aizvien vairāk ieplūda sociālisma idejas. Pāri robežai nemitīgi nāca nelegālā literātūra. Rūgšana studentu un zināmās krievu intelliģences aprindās pieņēmas, kas atbalsojās plašās strādnieku masās. Viss tas stipru ietekmi radīja arī Latvijā, kur šķita pienācis īstais laiks nokratīt nevien cara patvaldību, bet arī vācu muižnieku virskundzību. Pilsētas strādniekiem, kam saskare ar sociālisma idejām bija lielāka, dzīvi rezonēja latviešu zemniecība un visā zemē uzliesmoja nemieri, kas pirmā kārtā bija vērsti pret vācu muižniecību, ar muižas piļu dedzināšanu un citiem revolūcionāriem aktiem.

Cara patvaldība revolūciju nežēlīgi apspieda un ar revolūcionāriem drastiski izrēķinājās. Latvijā visaktīvāko lomu revolūcijas apspiešanā ieņēma vācu muižniecība, kas bija faktiskā krievu soda ekspedīcijas vadītāja un visu soda eksekūciju galvenā izvedēja, kas izpaudās strādnieku un zemnieku nāves sodos, bez tiesas izmeklēšanas, miesas sodos (pēršanas) un lauku māju dedzināšanā. Cieta arī daudz nevainīgo, kam ar revolūcionāriem nebija nekāda tieša sakara. Samērā vieglāk tika cauri tie nemiernieki un revolūcionārā darbībā apsūdzētie, kas nonāca cara tiesas izmeklēšanā. Salīdzinājumā ar vācu muižnieku patvaļīgo izrēķināšanos uz vietām, cara tiesas sodi bija daudz mīkstāki un tie pa lielākai daļai aprobežojās ar noņemšanu tālākos Krievijas apgabalos, izsūtīšanu spaidu darbos un cietumsodiem. Daļai revolūcijas vadītāju palaimējās izklūt uz ārzemēm un, - kā jau tas aizvien mēdz būt, - par viņu grēkiem vajadzēja ciest tiem, kam nebija iespējams izbēgt un mazāk nevainīgiem. Visi meži ilgu laiku bija pilni ar tā saucamiem meža brāļiem - izkļedētiem revolūcionāriem, kas slāpstījās no vajātājiem un cerēja sagaidīt kādas iespējas pārklūt robežai. Nodevības un ziemas sala rezultātā lielāko daļu saķēra un nošāva.

Tieši pēc četrdesmit gadiem Latvijas mežos notika līdzīgas "ķemmēšanas". Šoreiz meža brāļu vajātāji bija paši sociālisti - krievu komunisti un viņu vadītā sarkanā armija, bet mežos slāpstījās Latvijas brīvības cīnītāji. Tas notika pēc Vācijas piespiedu kapitulācijas Kurzemē, 1945. gada 8. maijā.

Liepāja pēc Rīgas bija lielākais sociālistu sapulcēšanās centrs. Šeit slāpstījās daudz nelegālistu un revolūcijas vadītāju, lai vietējos rūpniecības strādniekus organizētu uz nemieriem un streikiem, kurus ievadīja ļaužu mītiņi pilsētā. Ļaudis tos apmeklēja vairāk ziņkārības dzīti, nekā kādas revolūcionāras idejas vadīti. Liepājā ieradās Donas kazaku eskadrons, kas auļoja cauri visai pilsētai un trauca visur tur, kur bija sastājies kāds lielāks ļaužu pūlis. Lielāks brīvdabas mītiņš 1905. g. kādu svētdienu notika Liepājas jūrmalā, pie Pilsētas slimnīcas žoga. Pēkšņi pūli no abām pusēm ielenca kazaki un kas nespēja pārlēkt slimnīcas augstajai sētai, izbaudīja uz savas muguras kazaku pletni ar svina bumbu galā. Daudzus aizturēja un sabāza Liepājas cietumā, pēc kam ilgi pratināja. Vēlāk dzirdēja, ka daži no aizturētiem pie Grobiņas "bēgot nošauti". Šo nošaušanu izprovocēja tādā zinā, ka no nemiernieku trans-

Русско-Американская линия. Пар. „Царь“
Русского Восточно-Азиатского Пароходства.

Tvaikonis "Car" Liepājas ostā, kas veda Krievijas
emigrantus uz Amerikas Savienotām Valstīm.

portiem apcietinātiem lika bēgt, pēc kam tos pavadīja bruņotās sardzes ložu kārtas. Starp nošautiem minēja arī revolūcionārās kustības vadītāju Ernestu Rolavu u. c.

Nāves ziņa sekoja viena otrai. Cilvēki staigāja nobažījušies par savu likteni. Kaut gan man ar veiklu lēcieni bija palaimējies tikt pāri slimnīcas sētai, tomēr nebiju drošs palikt Liepājā. Izbraucu uz tēva lauku mājām, kur nogaidīju, kamēr ģen. Orlova soda ekspedīcija beidz darboties. Mūsu zemē carienes favorīts uzstājās visā savā zvērībā. Bet kad ārzemju presē parādījās ziņas par tropmantineka, mazā Alekseja radnieciskām saitēm ar ģen. Orlovu, pēdējo izraidīja no Krievijas "bez tiesībām atgriezties". Orlovs nomira vagonā, ceļā (uz robežas). Franču prese apgalvoja, ka viņš noindēts.

Pēc 1905. gada sacelšanās Liepājā atklāja tiešu kuģu

satiksmi ar Ņujorku. Tika veicināta emigrācija ar pieciem lieliem kuģiem. Amerikai toreiz trūka darba roku un tā uzņēma ieceļotājus. Latvieši, ja nebija spiesti, tomēr maz izceļoja. Andrejs Pumpurs, sastapdams savā laikā Krievijā dažus latviešus, bija izsaucies: - Brāļi, kam tik tāju klīstat, ko jūs meklējiet?! - Laikam Pumpura vārdi latviešus bija tik stipri ietekmējuši, ka tie palika savā zemē ar savu tautu arī vissmāgākos dzīves apstākļos.

Izceļoja pa lielākai daļai krievi, žīdi un lietuvieši. Kad kādam pazīstamam žīdu tautības izceļotājam jautāju, ko viņš domā iesākt Amerikā aizbraucis, viņš man bez apdomāšanās atbildēja:

- Oi, es ardīs to vec māj nost! -

Toreiz man viņa atbilde izklausījās naiva, bet tagad, Amerikā, pats savām acīm redzu, ka šeit notiek kāds kluss ārdīšanas darbs, kas cenšas nojaukt "vecu māju", uz kuras pamatiem amerikāņi būvē savu labklājību un augsto dzīves standartu...

Pēc revolūcijas sākās zināms "atplūdu laiks". Upuři bija sen apbedīti un pa daļai jau piemirsti, pāri robežai aizbēgušie revolūcionāri no aizjūras vēstīja savu esamību, latviešu sabiedriskā dzīvē radās pat jauns spars, kas Liepājā iezīmējās, kā jau agrāk minēju, ar vairāku latviešu dienas laikrakstu iznākšanu, kultūralu un saimniecisku biedrību dibināšanu u.c. Pēc pārciestām asiņainām nedienām cilvēki ilgojās dzīvot mierīgu dzīvi, 1905. gada nemierus atminoties tikai savos nostāstos par pašu piedzīvotiem vai dzirdētiem notikumiem.

Tā pienāca 1914. gada vasara. Viņa bija saulaināka un siltāka kā visas citas Liepājas vasaras. Kastāpi sen jau bija nobirdinājuši uz gājēju galvām savas baltās ziedu sveces, jūrmalas apstādījumos bija izsmaržojuši jasmīni un zaļu laukumos vīta nopļautā zāle. Spēcīgā siena smarža reibināja gājējus, un jūra, izmetot baltajā smilšu krastā agrīnās aļģes, brūnos dzintara graudus un gliemežu vākus, vēstīja tālo rudeni. Viļņu muguras kļuva baltākas un vējš tos straujāk dzina uz krastu. Ūdens, vasaras saules ilgi sildīts, tīkami apņēma peldētāju ķermeņus, kas jūras viļņos meklēja nevien veldzi, bet arī spēku gaņajai Latvijas ziemei.

Tad kaut kur tālajā Sarajevā atskanēja divi šāvieni, kas bija tēmēti Austrijas kroņprincim erhercogam Francim - Ferdinandam. Pie kroņprinča kājām reizē bez dzīvības sa-

lima arī viņa jaunā sieva. Atentātu bija izdarījis kāds serbu jauneklis. Avižu slejas pārskrēja Isas telegrammas un tikai nopietns pasaules notikumu vērotājs varēja jaust, ka pāri Eiropai savelkas draudoši mākoņi, kas var izraisīt neparedzamus starptautiskus notikumus. Šie divi šāvieni, līdzīgi ķēžu reakcijai, izraisīja Pirmo pasaules karu un ierāva tanī vienu Eiropas valsti pēc otras, pēc tam pārsviežoties arī uz aizjūras zemēm.

1914. gada 20. jūlijā Krievija izsludināja mobilizāciju un ar lielu spēku iebruka Rītprūsijā, gan no austrumiem, gan dienvidiem. Avižu pirmajās lappusēs milzu virsraksti vēstīja krievu armijas uzvaras un paredzēja ātru Vācijas sakāvi. Frontes notikumi atbalsojās arī Liepājā un visa sabiedrība bija kā elektrizēta, gaidot drīzu Krievijas uzvaru un laimīgas kara beigas. Arī latviešu avīzes plaši attēloja frontes notikumus un liepājnieki tās kāri lasīja. Parādījās slejām gaŗas kara ainas, kas feļetona veidā atstātīja gan piedzīvotus, gan nepiedzīvotus kara lauka notikumus. Vēstīja arī par satraucošiem vācu briesmu darbiem, kas bija jāpiedzīvo Krievijas cīviliedzīvotājiem un karaaviŗiem, nokļūstot vācu rokās. Šāda veida ziņojumi sevišķi pastiprinājās, kara laimei pārsviežoties vācu pusē, kad ienaidnieka kara spēks sāka ienākt krievu pārvaldītā teritorijā, kas izraisīja arī Latvijas bēgļu kustību uz Krievijas iekšzemi. Lasītāji šausminājās par dzīvi cepinātiem cilvēkiem, bet priecājās par varonīgajiem krievu kazakiem, kas uz zirgiem auļodami bija sadūruši gaŗajos piŗkos vāciešus kā zaļus kartupeļus un sakapājuši zobeniem to galvas kā kāpostus. Tik varonīgi cīnoties, karām vajadzēja beigties jau pirmajā rudenī...

Krievu armijas aizsegā un tās sākuma uzvaru reibonī iedzīvotāji jutās droši un paļāvīgi. Liepājnieki no paŗa kara gandrīz nekā nezināja. To varēja iedomāties tikai pēc aviŗu ziņām un kara notikumu aprakstiem. Aizmugure bija lidmaŗīnu bumbu apdraudēta, kas gluŗi citādi bija Otrā pasaules kara. Rītprūsijā gan šāva lielgabali un sprakŗēja loŗmetēji, bet tas ŗķita tik tālu, ka liepājnieki jutās kā "Dieva ausī".

Bija atkal kāda saulaina svētdiena, kas aicināt aicināja atstāt ŗsauros Liepājas stradnieku dzīvokļus, lai vērstu skatus uz jūru un tās vējiem ļautu aizpūst no smadzenēm un muskuļiem darbdienu nogurumu, bet no drēbēm - fabriku dūmu un ogļu smaku, kas tur bija iezīdusies gan darba soli sperot, gan saspīestajās telpās dzīvojot. Smilts gaŗ paŗu pludmalu, kur skalojās viļņi, bija cieta kā as-

falts. Apavu zoles mitrajās smiltīs atstāja tikko manāmu iespaidumu, kuŗu tūliņ izdzēsa nākošais vilnis, kas savu skrējienu izbeidza krastā ar vāju piesitienu. Kad ūdens atkal atkāpās, lai sagatavotu jaunu skrējienu pret krastu, tam varēja labu gabalu pa cieto smilti iet pakal sausām kājām. Tik baltu un tīru smilti kā Liepājas jūrmalā es neesmu redzējis nekur citur pasaulē. Tur es esmu atstājis neskaitāmu tūkstošu savu soļu, ar kuŗiem esmu mērījis savus Liepājā pavadītos mūža gadus.

Liepājas jūrmala naktī.

Pēkšņi gājēji sagrausina soli. Visu skati vērās uz jūras pusi, kur pašā apvāršņa malā pret zilajām debesīm pacēlās vājas dūmu strūkļas. Nebija šaubu - tie bija kuģi. Divi kuģi, viens pakal otram, tikko manāmi slīdēja pa apvāršņa līniju no dienvidiem uz ziemeļu pusi. Tie izauga manāmi lielāki un nu jau skaidri varēja saskatīt to dūmeņus, zemos mastus un šo un to no kuģa klajiem. Kuģi, likās, stāvam uz vietas, vai vismaz to gaita bija tik lēna, ka tie šķita nebraucam.

Bet, kas tas? No kāda kuģa izšāvās melns dūmu mākonis! Tāds pat dūmu mākonis izšāvās arī no otrā kuģa un tam pakal izskrēja dzeltena liesmas strūkļa. Mazas ugun-

tiņas, viena pēc otras, uzliesmoja uz abiem kuģiem, kas drīz ietinās melnos dūmos. Katru uzliesmojumu pavadīja spēcīgs, skaļš dārdiens, kas ar platu un nenoteiktu troksni atbalsojās Kara ostas priedēs. Virs Kara ostas pacēlās melni dūmi, kas ilgi turējās gaisā vēl pēc abu kuģu nozušanas. Karš bija pietuvojies Liepājai! Bija 1914. gada 2. augusts.

Gluži kā Otrajā pasaules karā, kad vācu lidmašīnu nocestās bumbas virs Liepājas Kara ostas, kur atradās Pad. Krievijas baze, izraisīja paniku šeit stacionētās sarkanarmijas vienībās un visā komunistu pārvaldītā pilsētā, tā arī vācu kreiseru lielgabalu bumbas Pirmajā pasaules karā tā satrauca cariskās Krievijas vietējā garnizona vadību, ka krievu admirālis panikā pavēlēja uzspridzināt Liepājas nocietinājumus, kaut gan krievu armija maršēja Rītprūsijā, kur guva vienu sākuma uzvaru pēc otras. Gadiem būvētie Liepājas apcietinājumi uzlidoja gaisā līdz ar tajos ieguldītiem miljoniem. Biezās kazematu betona sienas saplaisāja lielās spraugās kā pēc zemes trīces un neskaitāmie pazemē izbūvētie pulvera pagrabi ar savām virszemes betona ieejām pārvērtās akmens kaudzēs. Nebija šaubu, ka krievi nocietināto Liepājas pilsētu neaizstāvēs.

Kara izcelšanās ar Vāciju pilnīgi pārveidoja krievu valdības attieksmes pret Baltijas vāciešiem, kas visu laiku atradās privilīģētākā stāvoklī. Krievi ar vāciešiem karaļa, Vācija bija ienaidnieka valsts, bet tai simpatizēja Baltijas vācieši, kas krievu valdībai, protams, nebija noslēpums un pret vietējiem vāciešiem sākās represijas. Latvieši, kam pret vāciešiem ilgu laiku bija saglabāts rūgtums, it sevišķi pēc 1905. gada, katru krievu valdības soli pret vietējiem vāciešiem uzņēma ar dziļu gandarījumu. Latviešu krieviskais patriotisms brīžiem radīja pat ļoti krasu izpausmi. Tā Liepājas pamatskolas pārzinis, skolotājs J. Stūrītis bija nokabinājis no skolas sienas cara Nikolaja 2. ģimetni, kurū uzkāris kaklā staigāja pa pilsētas ielām, dziedot skaņā balsī Krievijas himnu: Bože, carja hrapi (Dievs, sargi ķeizaru). Viņam pakaļ soļoja daži latvieši un sirsnīgi dziedāja līdzī. Valsts domes deputāts J. Goldmanis latviešu tautā izplatīja savu Valsts domē turētu runu, kurā kādā vietā izsaucās: - Vācijas tirāns (domāts Vilhelms 2.) izpeldēsies asins jūrā! -

Krievu laikrakstā "Novoje Vremje" parādījās kāda Repnikova rakstu sērija par brīnumzemi Baltiju, kur atklāja vāciešu neloģalitāti. Krievijā aizliedza izdot vācu avīzes,

tāpat noliedza vācu valodā sarunāties. No ielu izkārtnēm nodzisa vācu valodas ielu nosaukumi. Dažus vācu tautības administrātorus apcietināja un izsūtīja uz Sibīriju.

1915. gads. Karš bija turpinājies jau vairākus mēnešus. Vācieši bija jau ieņēmuši Beļģiju un ielauzušies Ziemeļfrancijā. Beļģieši cīnījās ļoti varonīgi, bet ātri dabūja kapitulēt lielā vācu pārspēka priekšā. Beļģijas ciņas ļoti plaši aprakstīja arī latviešu avīzes un ļaudis tās lasīja ar lielu interesi.

Tikko mēnesi pēc kara sākuma vācieši, izlauzušies cauri Beļģijai, sakāva frančus un ātrā gaitā tuvojās Parīzei. Pie Marnas upes franči uzsāka pretensīvu un savukārt sakāva vāciešus, ka tie dabūja atkāpties. Vācieši nostiprinājās Francijas ziemeļu un austrumu apgabalos, kur iesākās pozīciju karš, kas turpinājās vairāk kā trīs gadus. Šīs ciņas virspavēlniecības ziņojumos pieminēja tikai vienā pašā lakoniskā teikumā: Rietumu frontē bez pārmaiņām, kas vēlāk Remarkam derēja kā nosaukums viņa pazīstamajam kara romānam, kas tika pārtulkots daudzās pasaules valodās un iznāca arī latviešu valodā, tāpat tika filmēts un tikai Hitleram nākot Vācijā pie varas, romāna autoram vajadzēja aiziet trimdā, kas attēlots vienā no viņa nākošajiem romāniem, Triumfa arka, kur aprakstīta krievu un vācu emigrantu dzīve Francijā, galvenā kārtā Parīzē, kur atkal sākās emigrantu vajāšana, Otrajam pasaules karam sākoties. Šis darbs tulkots arī latviešu valodā, tāpat kā starplaikā iznākušais Remarka romāns Trīs draugi par Vācijas pēckara dzīvi starp abiem pasaules kariem, un romāns Laiks mīlēt, laiks mirt par 2. pasaules kara beigu posmu Krievijā un Vācijas kara laika dzīvi. Šie ir visvairāk lasītie cittautu dailliterātūras latviskie tulkojumi. Viņos ir daudz cilvēcisku motīvu un laba cittautu pazīšana, kā arī parādīts kara ļaunums, kas skar nevien tautas un zemes, bet arī atsevišķu cilvēku dzīves un likteņus.

Krievu uzvaras austrumfrontē bija ļoti īsas. Jau augusta beigās krievi piedzīvoja smagu sakāvi pie Tannenbergas un tiem drīz vien vajadzēja Rītprūsiju atstāt. Hindenburga vadītais karaspēks ātri lauzās uz austrumiem. 1915. gada pavasarī plašs vācu un austriešu uzbrukums sākās visā austrumu frontē un krieviem vajadzēja atstāt arī Galīciju, kur tie sākumā par austriešiem guva sekmīgas uzvaras un bija okupējuši gandrīz visu šo apgabalu. Drīz vien vāciešu rokās krita Polija, Baltkrievija, Lietuva un no Latvijas -

šos pamatos. Nu tikai Liepājas civiliedzīvotāji sāka īsti izjust, ka ir karš. Diendienā pilsētā bija redzami bruņoti kaņavīri, munīcijas rati, apgādes vienības, kas plūda tālāk uz austrumiem, dziļāk Kurzemē, kur vācu izlūkvienības un priekšpulki virzījās uz priekšu un tiem uz pēdām sekoja galvenais kaņaspēks. Okupētā aizmugurē jau rīkojās vācu saimnieciskās vienības, sākās rekvizīcijas. Ostā iebrauca vācu preču kuģi, kam bija jāuzņem rekvizētās mantas. No laukiem tika sadzīti pilsētā zemnieku pajūgi, kas rekvizētās mantas noveda līdz kuģiem, kur tās nozuda to milzīgajos vēderos. Okupācijas vara pārņēma arī pilsētas uzņēmumus un iestādes.

Es tanī laikā atrados akc. sab. "Provodņik" dienestā. Kad ierados darbā, kantorī jau gaidīja daži vācu kaņavīri, kas gribēja iepazīties ar "Provodņika" mantu sarakstiem. Vācieši bija laipni un omulīgi. Satiekot vācu valodas prātējus, tie labprāt ielaidās privātās sarunās un bija visai priecīgi, ja svešā zemē varēja sarunāties vāciski.

Kad kādam vācu kaņavīram iejautājos, kā viņš Liepājā jūtas, tas atbildēja:

- Liepāja ir skaista pilsēta, bet ko palīdz mums tās skaistums, ja ļaužu sirdis nav mūsu pusē. -

Vēlāk izrādījās, ka šāds atzinums bija tikai daļēji pareizs. Liepājas meiču sirdis vācieši ātri prata iekarot un nodibināt draudzību. Vācu kaņavīri ģimenes siltumu centās uzmeklēt arī svešā, okupētā zemē, cenšoties iedraudzēties latviešu ģimenēs, kur vien bija iespējams. Tā katrā mājā, kas vispār šādu draudzību atbalstīja, bija "savs vācietis", kas brīvlaikā nāca ciemoties, pasniedzot meitu tēviem pa cigāram vai tabakas paciņai, bet bērniem kādu saldumu, kas kaņā laikā bija retums. Kādreiz tika arī pa ruma lāsei. Vācieši smēķēja smaržīgus cigārus un cigaretes ar zeltītām iemutēm, plāpāja un smējās, bieži ņemot palīgā arī žestu valodu, jo starp civiliedzīvotājiem vācu mēle ne katram bija mutē. Un brīnums - kamēr latviešu meitas no krievu kareivjiem un matrožiem, kas tās centās nogrābt uz kāda ielas stūra, agrāk spiegdamas bēga, vāciešiem tās tagad labprāt ķērās elkonī un smaidīdamas gāja līdz.

Tas pats notika arī uz laukiem, kur vācieši nāca ciemoties zemnieku mājās pat kilometriem tālu no savām apmešanās vietām, nesa tabaku un benzina pudeles, lai iemainītu kādu sviesta piku, olu, vai speķa gabalu. Butter, Eier, Speck - bija trīs klasiskie vārdi, ko lietoja ikviens vācietis tūlīt pēc apsveicināšanās, iegriežoties lauku sētā.

Tā radās nepareizais ieskaits, ka vācieši ir vienmēr izsalkuši un ka Vācijā ir bads, kas daudzus atturēja arī Otrā pasaules kara beigās doties uz Vāciju, bet labāk palikt dzimtenē. Pazīstamais izteiciens: Labāk mirt badu savā zemē, nekā Vācijā, - izrādījās gluži aplams, jo nonākot Vācijā, redzējām, ka pat kara beigās tur par badu vēl bija grūti runāt. Bads gan pienāca Latvijā līdz ar krievu atgriešanos, kas turpinājās dažus gadus vēl pēc kara un izsauca daudzus tuberkulozes saslimšanas gadījumus.

Latvijas laukos sameklētos produktus vācieši kā papildbarību sūtīja savām ģimenēm uz Vāciju, vai aizveda to paši - ejot atvaļinājumos. Kaut gan šāda maiņtirdzniecība bija aizliegta, tā pastāvēja visus kara gadus, kamēr latviešu zemniekiem vēl vispār bija ko dot pretī par pienestām tabakas precēm, benzīnu vai sacharīnu. Smēķētājiem šāda maiņtirdzniecība bija gandrīz vienīgais līdzeklis, kā tikt pie kārotā dūma. Iemainītos vācu cigārus tie sagrieza tabakā, kuŗu smēķēja, sajaucot kopā ar izkaltētiem āboliņa ziediem vai pašaudzēto tabaku, ko pirmo reizi mēģināja kultivēt savām vajadzībām gandrīz ikvienā zemnieku mājā. Kūts aizmugurē, kur izplūda virca, tabaka auga, ka prieks bija skatīties, bet smēķējot tā pa lielu gabalu atgādināja viņas audzēšanas vietu, no kuŗas ieguva arī attiecīgo nosaukumu.

Frontē ķaroja, bet aizmugurei bija jādzīvo un jāpriecājas. Un kas gan būtu bijusi dzīve bez ballēm. Tādas tika rīkotas gan pilsētā, gan uz laukiem. Vācieši bija lieli dejojāji. Agrākās polkas un valša vietā tie atveda daudz citu deju, arī "šīberī". Vācieši "šīberēja" visur, kur bija kāda izdevība. Meitām šis dejas veids tā iepatikās, ka tās "šīberēja" ar vāciešiem sarkaniem vaigiem (uz priekšu un atpakaļ) mūzikas ritmā lokoties, izjūta bija daudz pilnīgāka, nekā dejojot apnikušo valsī un polku, kur bija tikai tāda nepratīga griešanās vai izlēķāšanās). "šīberēšana" neprasiĶa gandrīz nekādu fizisku piepūli. Vācieši tik stipri prata meitu piespiest pie mundieŗa, ka elpa meitai aizrāvās. Tā "spiest pie vestes" kā vācietis, neprata neviens latviešu puisis. Pēdējie "šīberētājos" gan sākumā lūkojās caur pieri un greizām sirdīm, bet drīz vien arī paši lūdz meitas uz deju un centās "šīberēt" līdzī. Jo ilgāk ar vāciešiem šāda kopdzīve turpinājās, jo meitu kleitas uzrāvās arvien augstāk. Varbūt tā bija jaunā kara laika mode, varbūt arī praktiska nepieciešamība, kleitu drānu iegūšanai kļūstot par retumu. Sekojot modei, daudzas mātes meitas

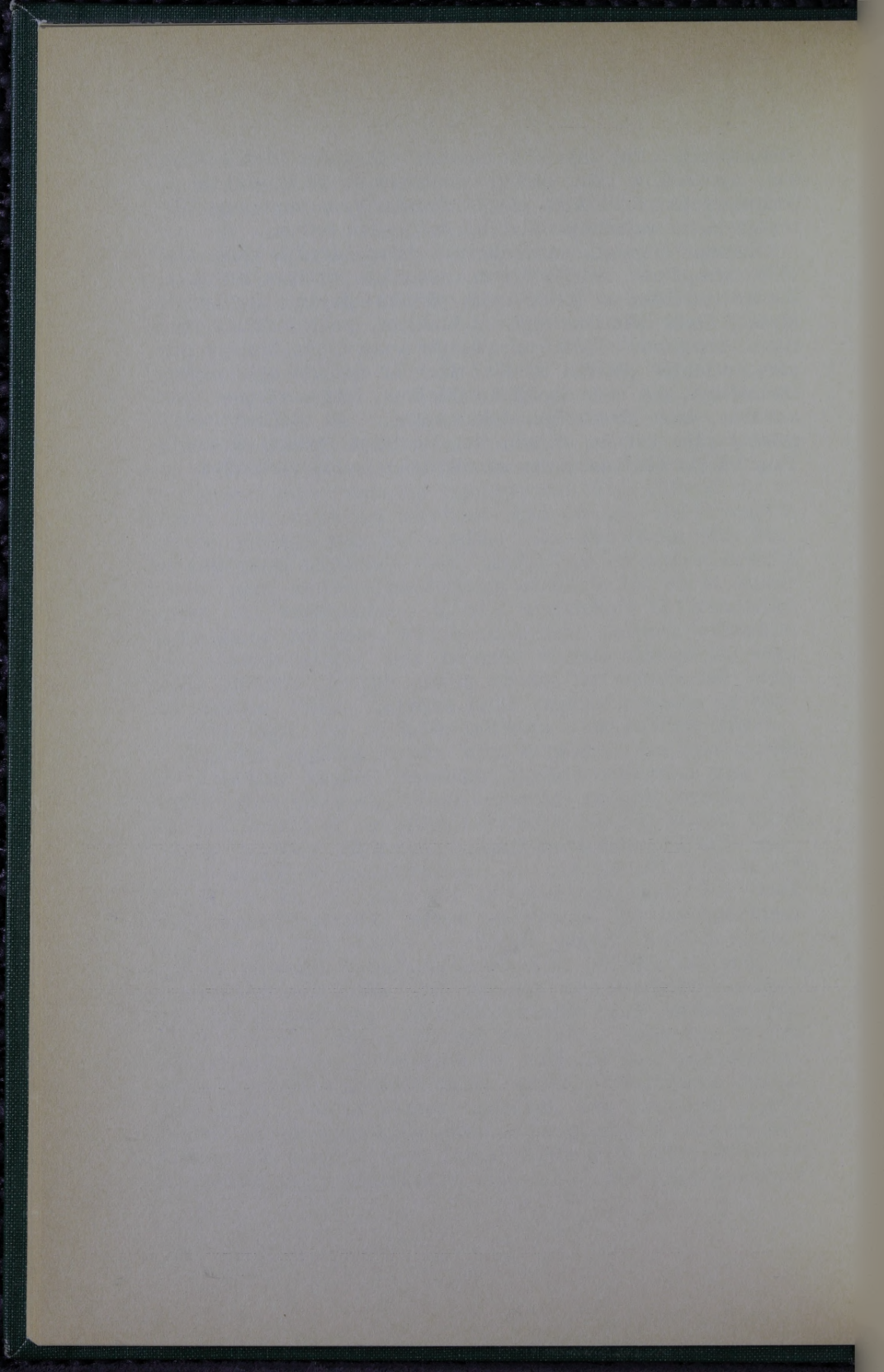
šķīrās arī no garajiem matiem un bizēm. Pēc kara kleitas gan atkal pastiepās garākas, bet īsie mati palika.

Vācieši savās apmešanās vietās laukos centās iekārtoties, cik vien ērti iespējams. Pie Vaiņodes dzelzceļstacijas, starp Vaiņodes muižu un Kalna muižu, tie bija uzcēlušī lielceļa malā veselu baraku pilsētīpu. Baraku priekšā bija izveidotas puķu dobes un sastādīti kociņi. Pie logiem redzēja arī baltus aizkarus. Kājceliņi bija nobērti ar granti un to malas izveidotas ķieģeļiem vai kaļķotiem akmeņiem. Tālāk muižas laukos vācieši kaut ko būvēja. Vispirms pacēlās augsti masti, tad sāka augt sienas, bet visbeidzot celtni pārklāja lokveidīgs, zilgana skārda jumts. Tādas celtnes uzcēla pavisam trīs. Tie bija cepelīnu angari, kurus ievilka lielos gaisa milzeņus un izlaida startam. Augstie angari bija redzami kilometriem tālu. Cilvēki pie to kājām bija mazi kā skudras. Kad pavērās lielās angara durvis, tur ilgi rēgojās cepelīna gals, kas lēnām līda laukā, līdz gaisā uzpeldēja viss "cigārs" un motoriem spēcīgi rūcot, pāri mežiem un laukiem aizlidoja vai nu uz rietumiem vai austrumiem. Ļaudis sastājušies ilgi raudzījās šajos gaisa milzeņos, kā tie aizpeldēja, baltiem mākoņiem gar sāniem slīdot, līdz beidzot nozuda skatam aiz kāda meža silueta. Ļaudis zināja stāstīt, ka vācieši tur vedot arī dzīvus lopus. Latvijas laikā angarus nojauca un pārveda uz Rīgu, kur to daļas izlietoja Centrāltirgus būvei.

Liepājā saplūda daudz vācu karavīru, kas bija nākuši no dažādām kaujas vienībām. Spožās uniformās bija redzami vācu draguni, kirasīri, huzāri un citu vienību piederīgie. Sakarā ar uzvarām karalaukā, vācieši pilsētā bieži rīkoja parādes gājienus. Liepājā parādījās arī kara gūstekņi, atgādinot iedzīvotājiem, ka pasaulē vēl atrodas arī krievi un ka tie kaut kur ar vāciešiem cauro. Šis "kaut kur" Latvijā atradās turpat pie Ventas, bet liepājniekiem tas bija tik tālu, ka tie no frontes gandrīz nekā nezināja. Krievu gūstekņi izskatījās novārguši, bārdām apauguši un nemazgājušies. Likās, tie bija arī izbadējušies. Sastopoties ar gūstekņiem, iedzīvotāji centās tiem pasniegt kādu gabalu maizes vai papirosu, bet vācu apsardze to bija stingri noliegusi. Šī iemesla dēļ traģisks gadījums norisinājās ar pilsētas nodokļu daļas vecākā A. Buchmaņa meitu, ģimnazijas pēdējās klases audzēkni, kas centusies krievu gūstekņim pasniegt kādu dāvanu. Sargkareivis jaunavu nošāvis, kas pilsētā kādu laiku sacēla lielu uztraukumu un iedzīvotāji vairs gūstekņiem netuvojās. Nošautās jaunavas

tēvs, starp citu, bija šo rindiņu rakstītāja tēva brālis, kas, apprecējis vācu sievu, nosliecās uz vācu pusi un no Grāmatnieka pārdēvējās par Buchmani. Viņa meitai nu liktenīgā kartā vajadzēja mirt no pašu vācu lodes.

Kaŗam ieilgstot, saimnieciskā dzīve Liepājā kļuva aizvien smagāka. Iedzīvotājiem izsniedza pārtikas kartiņas, bet ar tiesībām uz ļoti mazām pārtikas devām. Liepājnieki tāpēc centās pārtiku iegūt no laukiem, paši dodoties pārtikas sirojumos. Vācu okupācijas vara tāpēc bloķēja pilsētu, atļaujot pilsētu atstāt tikai ar īpašām apliecībām. Uz ceļiem, kas veda laukā no pilsētas, bija norīkotas vācu sardzes, kas kontrolēja dokumentus. Kad civīliedzīvotāji pilsētā sāka kurnēt, vācieši tiem ierīkoja "tautas virtuvi". Tanī vārīja šķidras viras arniecīgām gaļas piedevām.

 s sāku domāt par bēgšanu. Par savu nodomu kādu dienu ieminējos Dr. Ekšteinam, ko viņš sacītu, ja es riskētu pāriet frontes līniju?

- To tikai nemēģinat darīt! - Dr. Ekšteins izsaucās. Pirms dažām dienām viņš esot redzējis vācu kaŗavīru ievedot Liepājā pie zirga sedliem piesietu bēgli, kas bēgot notverts. - Ar to jūs riskēsiet ar savu dzīvību un nodarīsiet ļaunumu visiem latviešiem, pret mums vācieši var pastiprināt savas represijas, - domīgi teica Dr. Ekšteins.

Es viņam neatbildēju, bet klusībā gatavojos bēgšanai. Tā kā visas izejas un spraugas bija vāciešu stingri apsargātas, izklūšana no pilsētas nebija viegla. Beidzot vienojos ar savas mātes brāli, Lieģu pagasta lauksaimnieku A. Greieri, vīru vecākos dzīves gados, lai viņš aizdod man savu personas apliecību un zirga pajūgu, ar kuŗu bija iebraucis pilsētā pildīt vācu klausas.

Iesēdies laucinieka pajūgā, ar A. Greiera apliecību kabatā un pātagu rokā, braucu pa Aleksandra ielu uz Grobiņas pusi. Greiers palika Liepājā. Kā vecam vīram, viņam no turienes izklūšana bija daudz vieglāka. Uz Grobiņas šosejas vācu postenis mani aizturēja. Iemetis paviršu skatu Greiera apliecībā, vācietis iesaucās: - Weiter! - Aiz manis sekoja citi laucinieku pajūgi.

Cauri Grobiņai, pa tās vienīgo galveno ielu, izbraucu bez grūtībām. Ratiem skaļi dārdot un to riteņiem nelīdzeno ielas bruģi nemitīgi daudzot, dzinu zirgu uz priekšu, šad tad pametot skatu atpakaļ un apkārt, vai kaut kur nepacelsies kāda vācieša roka un neatskanēs tik bieži dzirdētais: Halt! Bet nevienu es neinteresēju. Grobiņā bija kluss kā vienmēr. Šur, tur es gan redzēju kādu vācu kaŗavīru ar nesamo rokā, bet tie paši vairījās vācu žandarmus, apziņoties, ka nes neatļautus pārtikas produktus, ko iemainījuši no apkārtējiem lauksaimniekiem pret zagtā benzina pudelām vai citām mantām, kas zemniekiem bija nepieciešamas un vajadzīgas, tikpat kā vāciešiem speķis, olas un sviests. Uz laukiem sevišķi ass bija petrolejas trūkums

un zemnieku mājās apgaismošanai dedzināja vācu karavīru pienesto benzīnu, ko lēja pašu pagatavotās lampiņās, kas nebija nekas vairāk, kā stikla pudelē cauri korķim izvērtā dakts, ko ar lāpāmo adatu pavilka garāku vai atbīdīja atpakaļ, lai regulētu liesmu vajadzīgā lielumā. Lai aizsargātu no degšanas arī pašu korķi, tam vispirms izdūra cauri šauru metalla vai pašgatavotu skārda caurulīti un tanī ievēra dakti. Šādas "kaķa acis" kara gados spīdēja visās zemnieku mājās. Dažās mājās atgriezās arī pie vecā tēvu tēvu ieraduma - skalu dedzināšanas.

Atstājis pajūgu Lieģu Rumuļu mājās, iegāju mežā. Lai kam cilvēkā no senseniem, nenāmiem laikiem saglabāties vēl kāds instinkts, ka vajāšanas vai baiļu brīdī viņš mežā jūtas visdrošāk. Līdz ar nonākšanu mežā tikai radās apziņa, ka nu esmu bēglis, tā sakot apzīmēts bēglis, kaut gan pie manis nekas neliecināja, ka tāds esmu, izņemot manis paša stingro apņemšanos pāriet fronti. Un taču! Pie manis atradās "Provdņika" nauda un vērtspapīri 80.000 zelta rubļu vērtībā, ko Liepājā biju paņēmis no savas darba vietas, lai pāri fronteī nogādātu Rīgā, kur atradās galvenais kantoris. Tikai tagad, nonākot meža klusumā, īsti apzinājos, cik patiesībā bīstamu dēku biju uzšācis, kas man viegli varēja maksāt dzīvību, ja tiktu notverts... Seifs, kurā glabājās minētās vērtības, droši vien, bija jau atrasts iztukšots, tāpat kā nevienam nevarēja vairs būt nezināms mans nozušanas iemesls. Par lielo "zādzību", arī tur nevarēja būt šaubu, bija jau ziņots vācu drošības iestādēm, un nu visiem posteņiem, kur vien tādi atradās, sen jau bija telefoniskas pavēles kabatā, aizturēt vislielāko un pārdrošāko kaītnieku visā vācu ieņemtajā Kurzemes daļā.

To iztēlojoties, straujāk pieliku soli un vēlējos, ka mežs, pa kuŗu gāju, būtu otrtik biezs un liels. Sausie zari skaļi lūza zem manām kājām un atbalsojās kā skaļrunī. Nekad mežs man nebija licies tik kluss un es tik skaļš šinī klusumā kā patreiz. Sirds krūtīs daudzījās kā drudža slimniekam. Katrs sirds puksts man klauvēja pie deniņiem un mutē sajutu lielu sausumu. Meklēju kādu strautiņu, kur padzerties, bet mežs likās izkaltis tikpat kā es pats. Minot mīkstās sūnas, pēkšņi pie kājām ieraudzīju mazu strautiņu. Strautiņš pa zaļo sūnu spraugu un sīkiem akmeņiem strauji vijās lejā no kāda lazdām apauguša uzkalna. Kalna piegāzē burbuļoja kāds avotiņš. Abām sauļām smēlu avota ūdeni un liku pie lūpām. Tas bija vēss un spirdzinošs. Nekad nebiju baudījis tik garšīgu ūdeni kā patreiz. Es dzē-

ru vēl un vēl un nevarēju atdzerties.

Krietni padzēries tikai apzinājos, cik patiesībā biju noguris. Izmeklējis kādu sausāku vietu, kuru visapkārt ieslēdza mazas eglītes, nolikos zaļajās sūnās atpūsties. Kad pamodos, bija jau dziļa nakts, otrā nakts manās bēgļa gaitās. Atzinu, ka naktī virzīšanās uz priekšu visdrošāka, kāpēc nolēmu dienā atpūsties, bet ceļu turpināt tikai tumsā. Soļoju tālāk uz austrumu pusi. Pēc apm. labas stundas gājiena nonācu līdz Durbes upei. Šinī vietā tā bija tik dziļa, ka pārbrist bija neiespējami, kaut vai izģērbtos pilnīgi kails. Nakts tumsā es varēju iegrimt kādā atvarā un nozust ar visiem astoņdesmit tūkstošiem. Kaut gan biju labs peldētājs; par labāku atzinu uzmeklēt kādu tiltu un pa to naktī pārlavīties otrā pusē. Priekšā man stāvēja Cīravas - Dzērves meža lielais masīvs. Tanī man bija jātiek iekšā un jāturpina ceļš. Bet kā pāriet tiltu?

Upe mierīgi vēla savus ūdeņus pa staigno gultni, bet kāds cilvēks stāvēja tās krastā un gudroja, kā pārklūt otrajā pusē. Pagājis gar krastu kādu puskilometru uz augšu, sataustu zem kājām cietu meža ceļu. Tā tad šeit drīz jābūt tiltam un ceļš ved tam pāri. Kļuva uzmanīgāks, jo zināju, ka tiltus apsargā vācu posteņi. Ievirzījos dziļāk mežā un vēroju, kur varētu atrasties upes pārbrauktuve. No kādas paslēptuves tāda arī nebija grūti saskatāma. Klajumā, kur mežs bija atrāvies no upes labu gabalu, tumsā iznira tilts. Bet uz tā kāds kustējās! Nebija šaubu - tas ir vācu sargpostenis! Es šinī brīdī vēlējos, lai tas būtu niknākais meža zvērs, nekā cilvēks. Bet tas bija cilvēks... Tumšais tēls kustējās no viena tilta gala uz otru nemitīgi kā pulksteņa pendelis un vadīja minūtes un stundas, kad to nomainīs nākošais sargpostenis. Droši vien, šeit kaut kur tuvumā bija visa vācu sardze, kas norīko un apmaina posteņus. Ja tā nebūtu, es varētu riskēt posteni kaut kā pieveikt un pārklūt pāri apsargātajam tiltam. Tagad tas būtu bijis bezcerīgi, jo sardze notikumu drīz vien atklātu, rūpīgi pārmeklētu apkārtni un mani notvertu. Bet ja arī man palaimētos izsprukt, jācieš būtu visiem apkārtējiem civiliedzīvotājiem. Tāpēc devos dziļāk atpakaļ mežā, pēc iespējas tālāk no kārdinātāja tilta, bet vienmēr turoties līdztekus upei, jo man tai pāri beidzot bija jāpārklūst.

Pēc kādas stundas gājiena pa meža tumsu, pēkšņi izdzirdu kādu klusu sarunājamies. Bija arī dzirdami smagi soļi un zirgu sprauslošana. Tā tad vācieši, vācu jātnieku patruļa! Ierāvos dziļāk biezoknī un vēroju, kur jātnieki

paliks. Troksnis tomēr tuvāk nenāca. Pēkšņi sadzirdēju kādu klusi dziedam: Šeit, kur līgo priežu meži, esmu dārgām saitēm siets...

Kas dziesmu dzied, nevar būt ļauns cilvēks, nodomāju un zarus pašķirdams tuvojos savādam dziedātājam. Mēģināju gar pļavas malu tam paiet nepamanīts gaŗām, bet tad izdzirdu saucienu:

- Hei, kur tu eji?!

- Makšķerēt! Vai upē daudz zivju?

- Trakais, pusnaktī makšķerēt! - dziedātājs atsaucās.

- Bet ko tu šeit dari? - jautāju.

- Vai neredzi - zirgus ganu, - pretī man nāca jauns puisis un sniedza savu plato roku. - Mans vārds - Arājs!

- Mans - Grāmatnieks, - sasveicinājāmies.

- Laikam tirgojies ar grāmatām, - Arājs vēroja manu nesamo un zaraino spieķi rokā.

- Kādreiz to dariju arī, bet tagad eju meklēt, kur fronteī vājāka vieta, lai ietu uz Rīgu, - mēloju un atzinos.

- Esi uzņēmīgs cilvēks, par varoni gribi kļūt, - Arājs domīgi teica. - Nezinu, vai dzīvs Rīgu sasniegsi, tevi nošaus kā cāli frontes līnijā - ja ne vācieši, tad paši krievi. Varbūt vēl spīdzinās, kad noķers un tad - paukš! - Arājs tēmēja tukšām rokām, it kā tanīs turētu ieroci.

- Nespokojies! - apsaucu pļāpīgo zirgganu. - Labāk pasaki, kur šeit atrodas vācieši?

- O, viņu šeit ir daudz, gandrīz katrās mājās. - Arājs ar rokas vēzienu novilkā pāri upei, kad bijām pietuvojušies tās krastam.

- Kur te vieglāk tikt pāri upei? - jautāju.

- Nezinu, vai tik viegli varēsi tai pārkļūt, būs jāliekas peldus, - Arājs grozīja galvu.

Nekādu izdevīgu pāreju upei tumsā tiešām nevarēju saskatīt. Atgriezāmies pie Arāja zirgiem. Tie ēda zaļo upmalas zāli sprauslodami. Arājs ar tiem vēl parunājās kādus vārdus, tad apsēdāmies zem kādas kuplas egles. No upes cēlās balta migla un kāpa egļu zaros. Pāri koku galotnēm pārlidoja kāda šnepe, nozūdot nakts tumsā kā bulta. Kaut kur irdināja zemes vēzītis. Atspiedis galvu uz sava sainīša, kuŗā atradās tik lielas bagātības, ka es varētu visu savu mūžu nodzīvot bez kādām rūpēm, skatījos egļu galotnēs. Arī Arājs darīja to pašu. Klusējām.

- Vai tu esi precējies? - Arājs pēkšņi iejautājās.

- Nē, kāpēc tu tā domā?

- Tāpat vien, māte grib, lai es precos...

- Nu, tad precies vien.
 - Bet kad nemīl... Arājs gaudās.
 - Tad neprecies!
 - Bet kad mīl citu, ko māte nemīl?
 - Tev jau būs jādzīvo ar sievu, ne mātei, - teicu.
 - Ak, tu nekā nesaproti, māte grib, lai precu meitu ar lielu pūru, es esmu noskatījies bez pūra, bet skaistu, tādās tās lietas, - Arājs stāstīja un nesagaidījis manu atbildi, iejautājās: Kā būtu, ja es ietu tev līdzi?
 - Arī tu tagad gribi būt varonis? - atsviedu man pirmīt tēmēto jautājumu.
 - Es ietu tev līdzi, bet man žēl manu zirgu, - Arājs sūrojās.
 - Vai tu esi drošs, ka vācieši tev tos nenopems?
 - Nu, tāpēc jau es šeit atrodos, mežā! Kaŗš drīz no-beigsies un zirgi man paliks. Tu vari iedomāties, cik pēc kaŗa maksās zirgi? Tagad tie visi priekšējās pozīcijās velk lielgabalus un municijas ratus. Cik vairs zirgu būs palikuši pēc kaŗa - neviena! Tik liels mērķis, kas tur ko netrāpīt tādām zirgam, sevišķi no sāniem, un zirgs jau neprot slēpties, - Arājs plāpāja. - Vācieši jau tagad nopem visus labākos zirgus, apēd visas olas un speķi, tik vien zin, kā prasīt: Eier und Speck! Māte teica, ka viņai nav Eier und Speck, bet tikai rācepi un maize. Tad vācietis noskaitās un atbildēja: Ratten und Mäuse essen wir nicht! Redz, kas par kungiem, viņi neēdot žurkas un peles, it kā mēs kāds tās ēstu!

Arājs runāja tik ilgi, kamēr iemīga. Man nenāca miegs. Jūnija nakts nebija gaŗa. Drīz sāka svīst gaisma un čivināt putni. Es no Arāja klusi aizgāju pie upes, meklējot pāreju. Tādas tomēr neatradu, kur bikses atrotījis varētu pārbrist. - Tev būs jāliekas vien peldus, - atminos Arāja vakar teiktos vārdus. To arī izdaru, drēbes un 80.000 dārgo saini uzsiedams uz muguras. Lieliem vēzieniem šķeļu vēso ūdeni, kamēr sasniegts pretējais krasts. Nakts valgums liek man sajust vēsumu un es spēcīgām kustībām pamīšus situ rokas gar sāniem, tā ka pirkstu gali uz muguras gandrīz saskaŗas, gluži kā ziemā to dara malkas vedēji. No upes vēl ceļas pelēka migla. Sāku strauji kāpt pret kalnu, kur priežu un egļu galotnēs lēni šalc vējš. Kad apstājos un atskatos atpakaļ, otrā krastā stāv Arājs pie saviem zirgiem.

- Sveiki! - es metu ar roku un Arājs man atbild to pašu. Tad es pagrieŗos un eju.

Durbes upe

Durbe nav pārāk strauja upe. Viņa lokas, sākot no Durbes ezera, mierīgi pa savu gultni, kamēr pie Sakas saplūst kopā ar Tebru, kad abu upju ūdeņi žigli traucas uz jūru. Pa šo upju gultnēm ik pavasarus uz Pāvilstu plūda ziemā cirstie koki, kur tie kuģos tālāk aizpeldēja uz ārzemēm. Tā kā Durbes upei nebija neviena aizsprosta, tad no jūras tur pret straumi nāca nārstot laši, tālu ieplūstot iekšzemē. Šeit bija arī daudz citu zivju. Liepājnieki bieži brauca pie Durbes upes gan ar makšķeri, gan spinningu un vienmēr dabūja labi izkustēties, katreiz mājās pārnesot brangus lomus.

No Durbes līdz Tebrai, apmēram 15 kilometru garā pārgājienā, man iznāca šķērsot meža masīvu, kāpēc gājienu turpināju dienā, taisni caur mežu. Šāds gājiens bija tīrais baudījums. Lielās egles un priedes cēlās pretī saulei un pāri to galotnēm, debess zilumā, peldēja viegli mākoņi. Mežs vietām bija tik biezs, ka saules stari tikko ar pūlēm caur koku zariem spēja sasniegt zemi. Šinīs vietās auga gaŗas mētras un papardes. Reti kādreiz tās bija minusi cilvēka kāja. Papardes un mētras liecās zem manu soļu

smaguma un smaržoja tik spēcīgi, ka galva noreiba. Pāri plavai, ragus gaisā stalti izslējis, pārskrēja briedis. Viņš parādījās un nozuda kā kāds meža brīnums!

Sāka neganti gribēties ēst. Gura kājas un katrs solis kļuva arvien smagāks. Bet drīz jau bija sasniegtas arī tēva mājas. Tur kalnā stāvēja dzīvojamā ēka, kuplo lapu koku apšalkta, labības šķūnis ar pērnā kūluma salmu kaudzēm vēl pie tā, klēts, lopu kūts. Viss bija tāpat kā agrāk. Nekas nebija mainījies. Bija pienācis tikai karš un atnesis trūkumu un vairāk rūpju. Māju pakājē plūda Tebra ar savām zivīm un vēžiem tās pacerēs un no upes krasta uz Suvējiem vēl aizvijās kāda neaizaugusi taka, pa kuŗu kādreiz basām kājām biju skrējis uz upi un atpakaļ ar zivju lomu. Tas likās tik sen un rakstot šīs rindas nu viss tas ir kļuvis vairs tikai sapnis...

Pašlaik rietēja saule un tās pēdējie stari sārtojās mākoņos. Pakalnē kūpēja pirtiņa un kad to ieraudzīju, tikai tad atminējos, ka ir sestdienas vakars. No pirtiņas nāca virs gausiem soļiem, linu kreķlu mugurā un basām kājām. Tēvs! Viņš apstājās un raudzījās manī kā brīnumā.

- Tu no Liepājas? - viņš pārsteigts jautāja, un man likās, ka tēva balsij bija kāda pieskaņa, kas liecināja satraukumu.

Kad pastāstīju, ka esmu bēglis un kas man draudētu, ja mani notvertu, viņš savaldījās un mierīgi teica:

- Nāc vien uz istabu, bet ilgi tu šeit palikt nevari, tev jāiet tālāk!

Māte virtuvē rīkojās ap pavardu. Viņa noslaucīja rokas priekšautā un žigli steidzās man pretī. Ak, šī māte, cik viņai vēl vienmēr bija žiglas kājas! Virtuve bija piegarojusi un smaržoja pēc ceptas cūkas gaļas. Viņa nejautāja, kāpēc biju tik pēkšņi un negaidīts ieradies, viņai pietika, ka es esmu šeit!

Saimes istabā bija sanākuši visi mājas ļaudis. Dažus biju redzējis vairākas reizes, citus tikai pirmo. Vīrieši bija sagatavojušies uz pirti, pēc kam bija kārtā meitietiņiem, kas tad pēc pāršanās vēl šo to piekopa un atvieģloja saimniecei mājas soli. Izpēries ar visiem kopīgi pirtī, sēdos pie vakariņu galda. Atkal mātes gatavotais vakariņu galds, kā šeit viss brīnišķīgi garšoja!

- Tev būs jāiet uz kūts augšas gulēt, labāk varēsi atpūsties, - tēvs teica.

- Labi, - es atbildēju un gāju.

Uz kūts augšas smaržoja siens. Tanī bija patīkami at-

Dzīvojamā ēka Suvejās, Kr. Grāmatnieka šūpla un bērņības vieta. 1957. gada vasaras uzņēmums.

*Es sveicu tev', tu, tēvu sēta,
No kuŗas ilgi esmu šķirts!
Cik klusa tu! ka izredzēta,
Lai lauku mieru bauda sirds.*

*Vai pagalmā, vai upes lejā,
Kurš vien tik sniedzās atmiņa -
Tā pati vecu vecā vieta
Tas pats sen gadiem redzēts ceļš...*

(Plūdonis)

stāt savu nogurumu. Gulēju aiz siena panta, kas aizsedza kūts augšas galveno ieeju. Man pie kājām atradās šaura lūka, pa kuru lopiem kūtī ziemu nosvieda sauso barību. Mani noguldījis, tēvs pie lūkas atstāja pieslietas kāpnes.

- Mazās kūts durvis atstāju tikai pievērtas, ja būtu vajadzīgs, lieto tās, - viņš teica un aizgāja.

Es iemigu un nedomāju vairs nekā...

Nakts miegs tēva mājās bija spirdzinošs un svētīgs. Atstājot rītā kūts augšu, jutu jaunus spēkus. Man likās, ka šeit būtu vaļojies jau kuŗo dienu un ka esmu izbraucis no pilsētas tikai pasērst. Nu būs jādodas atceļā uz Liepāju, kur gaidīja tikko sāktā dzīve, kas vēl bija pilna illūziju un sapņu. Sētsvidū man iesitās sejā tik spoža saule, ka es tikai tagad pamodos. Es iemetos istabā gandrīz skriešus. Tēvs bija jau visu sagatavojis. - Iesim, - viņš teica, un tēva sejā nebija ne smaida, ne skumju. Viņš rīkojās lēni un mierīgi, it kā gatavodamies braucienam uz baznīcu.

Lejā starp kuplajiem vītoliem lēni plūda Tebra. Kalmēs šūpojās maza laiviņa. Ar spēcīgu atgrūdienu tēvs atīrās no krasta, laiviņa mazliet ievirzījās ar straumi un drīz vien iedūra savu smailo purnu upes pretējā krastā. Tas bija mitrs un smaržoja pēc vijgriezēm. Es paķēru pauniņu ar mātes doto ceļa maizi, brīdi paturēju saujā tēva cieto roku, tad ātriem soļiem pārgāju pļavu un pa grāvmalu, starp auzu laukiem, devos atkal uz mežu. Es vēlreiz pagriezējos atpakaļ un pavicināju ar roku, kaut gan neredzēju vairs neviena cilvēka. Mūsu dzīvojamās mājas skurstenis lēni kūpēja. Tad mani apņēma meža miers un klusums. Es sāku strauji iet.

Cik Latvijā bija tomēr lieli meži! Gāju gandrīz bez pārtraukuma visu dienu un nakti. Biju pagājis garām jau Ēdolei, kur Krišjānis Valdemārs ar Andreju Spāģi savā laikā dibināja "Baltijas jūras izsmelšanas biedrību". Man likās šis nosaukums pārāk jocīgs. Bet ja jau tik gudri vīri tādu bija izdomājuši, tad viņiem, droši vien, bijis kāds pamats. Nezinu kāpēc, man šoreiz gribējās biedrības nosaukumu saprast tieši burtiski un es iedomājos notupušos jūrmalā divus vīrus, kas ar ķipjiem smel un smel jūras ūdeni un lej to krastā... Vai tas bija mans pārgurdinātais prāts, kas visas domu domas izdomājis, meža vientulībā cīnījās ar fizisko nogurumu un tagad sāka meklēt kādus jocīgus priekšstatus, kur atpūsties? Ko domāja zirgs, kas visu nakti vilka no Cīravas uz Liepāju smago labības ve-

zumu ar iesnaudušos saimnieku uz siena maisa? Tāds ve-
zums nu arī man bija jāvelk un tas kļuva arvienu smagāks.
Manas kājas grima dziļāk meža sūnās un es meklēju ar
spieķa galu it kā cietākās vietas, kur atbalstīties, kaut
gan nebija ne staignāja, ne purva. Es biju noguris un man
vajadzēja atpūtas. Saulei lecot nogurums bija vislielāks.
Es ielīdu kādā biežoknī un cieši aizmiglu, gluži kā to dara
meža zvēri pēc sava nakts klejojuma.

Biju nogulējies vairākas stundas, kad pamodos. Sajutu
lielu izsalkumu, kuŗu remdināju ar mātes līdziedotām bro-
kastīm. Ar kabatas nazi griezu biezu rupjas maizes rie-
cienu, kas bija gluds un sacietējis kā siers. Tam piekodu
klāt nožāvētu, iesarkanu speķi, kuŗu māte vasarā glabāja
labības apcirknī. Speķa gabalam vēl bija pielipuši daži ru-
dzu graudi. Stiprās un sālās brokastis radīja slāpes. Bet
drīz jau bija sasniegta meža mala un caur koku zariem
parādījās labības lauki un māju jumti. Eglu sklandu gateve
veda no meža uz tuvējo suitu lauku mājiņu. Lauku ceļa
mīkstā zeme bija govju pēdu sabradāta un izskatījās kā
uzrušināta. Divi suņi, astes kuldami, steidzās mani sa-
pemt. Jo tuvāk nācu, jo suņi sāka skaļāk riet, un kad biju
gandrīz sētsvidū, tie nostājās pie dzīvojamās mājas lieve-
nēm, lai sirdīgi aizstāvētu pašu svarīgāko pozīciju - savu
saimnieku mitekli. Durvīs parādījās vecāks vīrs, grumbu
izvagotu seju, bet aiz viņa - kāda sieviete lakatiņu galvā.
Apsaukuši suņus, viņi jautāja, ko es vēloties?

- Pienu! - es atbildēju un sniedzu naudu.

- Cik maksāsīt? - sieviete jautāja.

- Cik vien jūs vēlaties!

Saimniece, paķērusi slauceni, iesteidzās kūtiņā. Es tai
sekoju. Notupusies pie govš viņa slauca pienu koka slau-
cenē, kuŗu bija pārsegusi ar savu linu kreklu. Tas izpildīja
kāstuves vietu. To redzot, mana kāre pēc svaiga piena
pēkšņi pazuda un es ātri steidzos pa vārtiem prom...

Turpināju iet pa balto lielceļu, kas veda pret kalnu. Tā
galā stāvēja vējdzirnavas, kuŗu spārni lēni griezās. Vis-
apkārt bija liels klusums, kāds vienmēr jūtams vasaras
vidū, kad briest labības lauki, lai tad atkal viss pēkšņi
atdzīvotos izkapšu skanēšanā un ražas ievācēju skaļajās
sasaukšanās.

Netālu no manis, redzu, kāds paceļ galvu un atkal pa-
zūd, paceļas un pazūd. Zinu, tas ir grāvracis, viņš rok
papuvē grāvi jaunajam rudzu laukam. Uz grāvja malas guļ
izdurtās velēnas un lēnām izkalst saulē. Tās ir mitras un

smagas, katra lāpstas dūriena iezīmētas. Melnajos zemes gabalos lokas treknas sliekas. Kāda ēsma šeit būtu makšķerniekiem!

- Dievs palīdz! - sveicinu zemes racēju.

- Paldies! - atbild vīrs. Viņa seja ir nodegusi saulē brūna kā varš un uz pieres spīd sviedru lāses.

- Vai vācieši ļauj strādāt? - iejautājos bez kādas sevišķas vajadzības, lai būtu ko runāt.

- Strādāt jau ļauj, bet slaistīties neļauj, - saka vīrs un pasmaida, vērodams manu ceļa spieķi un apputējušo uzvalku. Tad atspiežas uz lāpstas un atliec muguru. - Lūk, - viņš pēkšņi saka un rāda ar roku uz lielceļa pusi. Tur griežas balts smilšu mākonis. Vācieši! Tie ir izlūku jātnieki. Viņu ķiveres mirdz saulē un viegli šūpojas līdz zirgu riksim.

Es ielecu grāvī, tveŗu rokām izdurtās velēnas un metu tās uz malas, it kā piedalītos pie jaunā rudzu lauka sagatavošanas. Vācieši aizriķšo gaŗām un nozūd ceļa likumā.

- Bet kāpēc tu tā bīsties vāciešu? - grāvracis kļūst ziņkārīgs.

- Tāpat vien, viņi taču neļauj slaistīties, pats teici...

- Nepūt nu pīlītes un neķeŗ uz sausas zemes bebrus, - vīrs plati smaida. - Laikam jau vieglu dienu meklētājs vien esi, ka slaisties apkārt darba laikā? Jeb, varbūt, esi ko nogrēkojies, tagad bēguļo?

- Tev taisnība, bēgu pie krieviem, gribu pāriet fronti, - vaļsirdīgi saku.

- Tā tad gribi pie mūsējiem. Tas tev nebūs viegli, jo krievi tagad jau aiz Ventas, bet šinī pusē vāciešu ka mudž, - vīrs domīgi saka.

- Bet mežā mani neviens neaizturēs, tas ir brīvs. Saki, kā varu nokļūt pa taisnāko ceļu uz mežu?

- Tad ej vien pāri purvam, bet pielūko, ka neiestiedz, tanī kādreiz var iegrimt līdz kaklam pat vasaras vidū.

- Paldies! - es saku un eju.

Purvs bija tiešām staigns un iešana nedroša. Sūnu un zāļu sega vietām stipri līgojās. Lēcu no ciņa uz cini, kamēr purvs bija pārvarēts un atkal sasniegts mežs. Tanī auga arī lapu koki un pat daži ozoli. Atsēdos kāda ozola ēnā, lai pārļaištu karsto dienas vidu. Kad pamodos, saules stari man spīdēja tieši virsū, bet ozola platā lapu kroņa ēna bija aizvirzījiesies pretējā pusē. Nesapratu, vai rīts, vai vakars? Saule slīdēja aizvien zemāk, tā tad sākās atkal mans nakts ceļojums. Es cēlos un gāju pa meža ceļu uz

Skrundas pusi. Krēsloja vakars. Kāds mazs ganuzēns meža pļavā vāca kopā savu ganāmpulku. - Mājā, mājā, mājā! - viņš nemitīgi sauca, noetājies zālēm apauguša ceļa malā. Govis resniem vēderiem un pierietējušiem tesmeņiem, smagi nošņākdamās, rindojās uz meža ceļa un gausi devās uz mājām. Viņām pa kājām veikli izlocījās aitas un barā sekoja. Sagaidījis pēdējo govi uz ceļa, gans savicināja pātagu un steidzās ganāmpulkam pakal.

- Kā dēls esi? - jautāju ganiņam.

- Mežsarga! - atsaucās sīka balss.

Mežsarga mājai visapkārt auga lielas egles un sīki krūmi. Ziedēja jasmīni. No pļaviņas, mājas priekšā, kāpa balta migla. Kāda sieviete, pusmūža gadus, steidzās ganāmpulku sapemt. Viņu ieraugot, govīs smagi ienīdējās un viena pēc otras nozuda kūtiņā.

- Labvakar! - es sveicināju.

- Labvakar! - sieviete atņēma un apstājās, it kā gaidīdama, ko tai vēl jautāšu.

- Laikam šo māju saimniece būsit?

- Tā ir gan! Ko svešnieks vēlas?

- Naktsmājas.

- Nu, tad nākait vien iekšā, - viņa aicināja. - Mežsarga vēl nav mājās, bet kuŗu katru brīdi viņš ieradīsies. Pasēdiet vien istabā. Laikam jau ļauns cilvēks neesat? - saimniece vēl iejautājās un nesagaidījusi, ko tai atbildēšu, aizgāja.

Drīz ieradās arī mežsargs. Kā vecam paziņam viņš sniedza man roku un nosēdās blakus. Saimniece klāja vakariņu galdu. Lielā māla bļodā smaržoja kartupeļu vira ar žāvētām jēra ribiņām. Tā garšoja lieliski. Nebiju dažas dienas ēdis nekā silta un pastreibjama un jutos noguris un izsalcis. Drīz atgriezās omulība, labāk raisījās valoda. Izstāstīju, no kurienes nāku un kurp eju. Mežsargs likās taisns vīrs, kam varēja uzticēties. Iejautājos, vai viņš mani ar zirgu varētu aizvest līdz Skrundai? Mežsargs klusēja. Viņš šo klusēšanu mēģināja aizpildīt, rīkodamies ap gaŗu pīpi. Gausi atrotījies lielu pūšļa tabakas maku ar sarkanās drēbes apvilējumu, mežsargs lēni bāza pīpes porcelāna galviņā rupji grieztu tabaku un to aizdedzināja. Izpūstis dažus dūmus, viņš iejautājās:

- Vai jāt labi protat?

- Protu, esmu ar zirgiem tikpat kā kopā audzis, - saku.

- Tad viss ir kārtībā. Man rītu jāpārrauga mežadarbi, tāpēc ceļā dosimies agri, es domāju, tūlī jau pēc pus-

nakts, tā ap pulkstens diviem, lai laikā varētu būt atpakaļ. Agrās rīta stundas ir arī visklusākās, vācieši mēdz rītos ilgi gulēt un tad mums nebūs viņi jāsveicina. Es domāju, mums nebūs liels prieks ar viņiem ceļā kaut kur satikties, - mežsargs prātoja.

Saimniece klētiņā bija jau uzklājusi guļas vietu un skubināja doties pie miera. Vēsie linu palagi tīkami pieklāvās miesai, bet es iemigt nevarēju. Domas kavējās pie agrā rīta ceļojuma un paša svarīgākā ceļa posma pārvarēšanas - frontes šķērsošanas. Cauri dēļu spraugām klētiņā spiedās rīta vēsums un meža smaržas. Atdzīvojās putnu balsis. Drīz arī izdzirdu pie durvīm klusu klauvējienu. Tas bija mežsargs. Sētā jau stāvēja divi zirgi iemauktiem galvā. Mēs izdzērām katrs glāzi svaiga piena un kāpām zirgos. Mežsargs jāja pa priekšu, es tam otrā zirgā sekoju. No koku zariem uz sejas un rokām man uzbira rīta rasa un es viegli drebēju. Šī drebēšana nebija no negulētās nakts un rīta dzestruma. Mežsargs ļoti labi pārzināja visas meža takas un ceļus. Ar zirgiem mēs varējām šķērsot visus meža biežokņus pa taisnāko ceļu. Kādā uzkalnā, kur auga retas egles, mežsargs apturēja savu zirgu. Lejā meža masīvs it kā pārdalījās divās daļās, starp kuŗām iezīmējās plaša debess sprauga, kas tālumā saplūda dūmakainā sienā. Debess spraugā sārtojās rīta mākoņi. Bija uzaususi jauna diena.

- Tur lejā ir Venta, - mežsargs ar plašu rokas vēzienu norādīja uz leju. - Šinī pusē ir vācieši, otrā - mūsējie, - viņš teica. - Man nu jādodas atpakaļ, jums uz priekšu. Lai Dievs jums palīdz!

Mežsargs pagrieza savu zirgu, manējo sapemdams pie pavadas un vēlreiz dievpalīgu vēlot, aizjāja. Viņš kautrējās man pasacīt paldies par dažām naudas zīmēm, ko tam pasniedzu šķiroties par viņa pūlēm no sava naudas maisa, kas man tomēr nepiederēja.

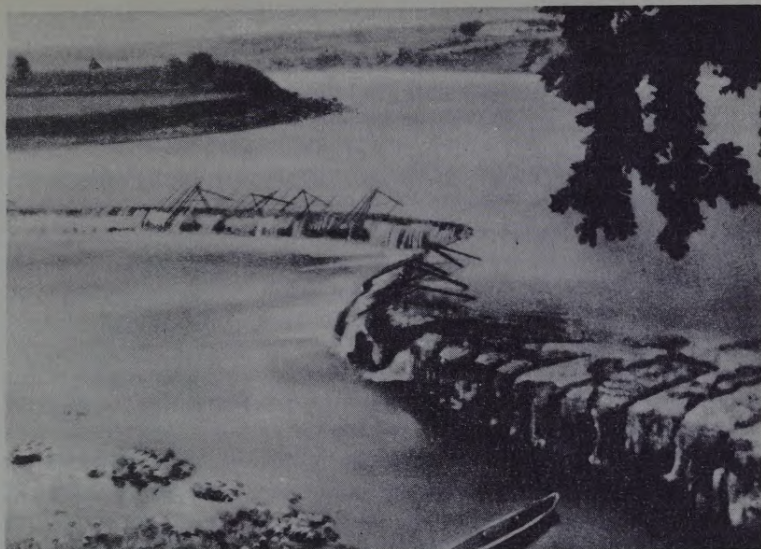
Ilgu laiku man likās, ka vēl sēdu zirgā. Pēc garā ceļojuma zirga mugurā grūti bija paiet. Diena arī bija pārāk gaiša, lai riskētu pāriet fronti, kuŗas tuvumā tagad atrados. Pa labi un kreisi skaidri varēja sadzirdēt arī ieroču troksni. Tie bija vieglie kājnieku ieroči, kas šad un tad skaļi iesprakšējās un atkal apklusā, lai pēc īsa starplaika sprēgātu citā vietā. Tālumā iedārdējās arī artilērija. Es ilgu laiku klausījos šajā frontes valodā un jutu, ka mana apņemšanās kļūst arvien riskantāka. Bet atpakaļceļa man vairs nebija. Bija jāiet uz priekšu, pats svarīgākais bija

vēl pārvarams. Bet kā?

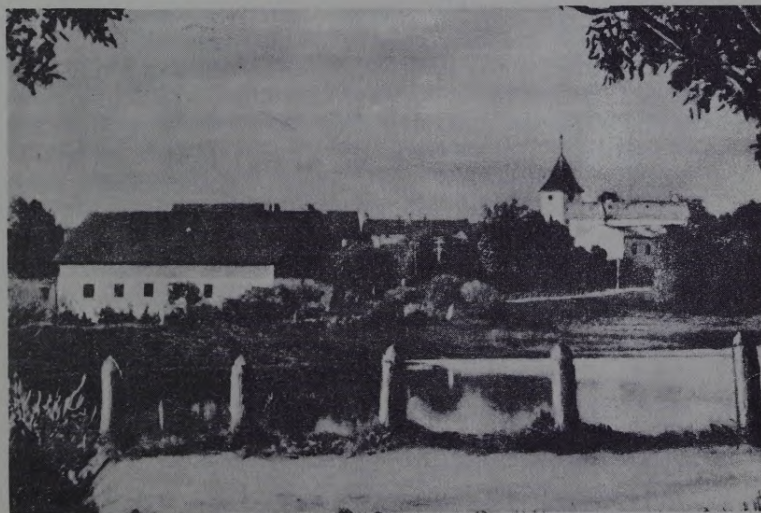
Mutē jutu savādu sausumu, bet tās nebija slāpes. Sirds nemierīgi daudzējās krūtīs. Apmēšanās un griba nostiprinājās. Tev jāiet uz priekšu, vienalga, kas arī notiktu. Tu nebūsi viens, kas mirs, ja tam tā būtu jānotiek, kāds man it kā čukstētu ausī. Es jutu savu lūpu kustēšanu. Nē, tev jāatpūšas un jānogaida, vispirms nomierinies un tad... tās teica. Tēva mājās kūpēja skurstenis... Gar Tebras krastu staigāja kāds zēns un makšķerēja zivis... Zirgu pakavi klauzēja akmeņainās Liepājas ielās, kur sasaucās ormaņi un ostas strādnieki... Kāda meiča uz jūrmalas apstādījumu soliņa spiedās man klāt un jautri smējās. Ha! Ha! Ha! Šie smieklī bija tik nedabīgi un skaļi... Es uzrausos sēdus un platām acīm raudzījos tumsā. Skats atdūrās biežā egļu sienā. Kur es atrodos? Visapkārt tumsa un nakts!.. Nakts! Jā, tieši to es gaidīju - nakti! Vai tik ilgi es būtu nogulējis, veselu dienu? Varbūt vairāk? Un tur lejā plūst Venta... Kāds klusums un miers... Arī fronte iemigusi...

Nu, labi, nemierīgie pasaules kaņotāji, guļat vien, jums rītu atkal agri jāceļas, guļat vien, man tagad jāiet izpeldēties un paraudzīt, cik silts ir Ventā ūdens! Venta ir steidzīga, viņa plūst dienu un nakti, ūdeņi nesnauž, un ja tie snauž, viņi aizaug ar zālēm un pārvēršas purvā. Labi, ka Venta nav tāds purvs, kas ierauj cilvēku savos akačos un ļauj pa virsu deļot maldugunīm. Tīrus ūdeņus var vienmēr pārplēdēt. Vai tu esi auksta, Venta? Es iebāžu roku viņas straumē un jūtu pa pirkstu starpām plūstam ūdeni. Tas nav ne silts, ne auksts, tikai jūtu ūdens plūšanu. Debess ir tumša un koki saplūst ar šo tumšumu kā biežā sienā. Laikam apmācies, varbūt rīt būs lietus. Jūlija naktis parasti nav tik tumšas. Ir 1915. gads, otrais kara gads un jūlija nakts pie Ventas. Bet kas par dienas datumu? Kalendāra nav man līdzī un dienas sen jau aizmirsušās. Un kāda nozīme lai būtu arī datumam, ja kādu cilvēku Venta tikmēr veltu pa savu gultni, kamēr tas kaut kur kādā līcī aizķertos un pamazām pārklātos ar dūņām...

Es lēnām izģērbjos, kā vilcinādamies, rūpīgi sasienu drēbes un savu nesamo cietā gumijas pauniņā, kuŗu piestiprinu pie kailās muguras un ar spieķi taustu Ventas krastu. Man nekur nav jāsteidzas. Nākošā diena tik un tā būs jānogul varbūt otrajā Ventas krastā. Es jūtu gar manām kājām plūstam ūdeni. Vēl paspeŗu soli un tas jau sniedzas pāri celim, vēl solis - tas jau līdz krūtīm. Nu

Venta pie Kuldīgas.

Grobiņa

ir jāpeld. Un es peldu, lēni un vienmērīgi, lai nepietrūktu spēka sasniegt pretējo krastu, kas guļ tumsā kluss un nezināms. Straume mani mazliet nes uz leju un es tai turos iešķērsām līdzī. Tā ceļš ir gan mazliet garāks, bet tas aiztaupa spēkus. Ūdeņi nemīl varmācības un man nav nekādas gribas ar tiem tagad sanaidoties. Pretējais krasts nāk arvien tuvāk, bet arī mani spēki pamazām sāk izzust. Es taisu vēl dažus spēcīgus vēzienus un nu jau mēģinu kājām sataustīt upes gultni. Nē, apakšā vēl ir bezdibens, katrā ziņā tas nav ar manu augumu vēl aizsniedzams, man vēl jāturas un jāpeld. Es peldu atkal gabalu tālāk un mēģinu par jaunu kājām sataustīt zemi. Es instinktīvi jūtu upes gultni, bet vēl nav īstais laiks pārtraukt peldēšanu un izbrist krastā. Vēl gabaliņš peldus un es satveŗu kādu krastmalas zaru, tad paraujos uz priekšu un mēģinu kājām nostāties uz zemes. Bet krasts šinī vietā ir dziļš un stāvs. Kādu laiku pie zara turēdamies atpūšos un tad pieplokū stāvajam krastam, rokām cieši ieķerdamies koku saknēs. Parāpies uz augšu, ieraugu retus krastmalas kokus, bet caur to stumbriem skaidri varu saskatīt klaju lauku. Tas nav izdevīgs pāriešanai. Man jārikojas ātri, lai vēl tumsā paspēju nokļūt līdz kādai drošākai paslēptuvei. Sāk mocīt aukstums. Es ātri apģērbjos un gar krastu taustos uz priekšu, kur netālu redzams krūmu puduris. Es nezinu, ko es tanī sastapšu, bet man tanī jānokļūst. Viss ir kluss. Krūmos nekā aizdomīga nemanu, kas varētu likt nojaust, ka tur atrastos kaŗavīru paslēptuve. Vēl daži soļi dziļāk biezoknī, un nu es jūtos jau gandrīz drošs. Kādā ieplakā sagaidu rīta ausmu. Tālumā saskatāmi svaigi zemes rakumi. Tās, droši vien, ir krievu pozīcijas. Bet kā lai līdz tām nokļūstu, lai starplaukā mani nepamanītu un nenošautu?

Pa lauku grāvi lienu uz priekšu. Vēl ir agrs rīts un mani grūti saskatīt. Dienas gaismā ir jātiek pāri, jo naktī mani nošautu kā ienaidnieku, neatšķirot civilo no formas tērpa. Nu jau esmu pavisam tuvu krievu pozīcijām. Izšķirīgais brīdis pienācis! Bet kā lai legalizēju savu ierašanos? Atmodusies arī fronte un šur, tur sāk runāt ieroči. Ložu lietū man nebūs nekādas izredzes dzīvam ierakumus sasniegt. Es pēkšņi pieceļos stāvus visā augumā un lēnām tuvojos krievu pozīcijām. Vēl daži soļi un priekšā man izlec divi krievu kaŗavīri. Viņu šauteņu stobri tieši tēmēti pret manām krūtīm. - Stoi! - tie sauc un es pēkšņi apstājos kā pārakmeņojies.

Ar uzspraustiem durkļiem krievi mani pa savu pozīciju labirintu ved uz aizmuguri, kur atrodas kaujas vienības štabs. Mani sagaida komandas virsnieks, kas sēd pie galda un dzer tēju. Man abās pusēs kā sveces nostājušies abi zaldāti, šautenes piesvieduši pie kājām, galvas taisni izslējuši.

- Kas tas tāds? - virsnieks jautājoši pamet galvu uz manu pusi.

- Šorīt notvērām pie mūsu pozīcijām, spiegs, jūsu labdzimtība, - zaldāts kā mechanisms nedzīvi atbild.

- Jūs pārmeklējāt viņu, ieročus neatradāt? - virsnieks jautāja.

Abi zaldāti apjūk. Tad viens strauji atbild: Tieši tā, jūsu labdzimtība, ieročus viņš bija jau paspējis nomest, nekā neatradām! Vai pavēlēsiet aizvest un tūlī...? - zaldātu acis iemirdzējās.

- Nē, uzgaidiet ārpusē, mums vēl drusku jāaprunājas, - virsnieks nokomandēja un zaldāti pēkšņi apsviedās uz papēža.

- Nu, balodīt, ko jūs meklējāt krievu pozīcijās? - virsnieks jautāja un aizsmēķēja papirosu.

- Nāku no vācu ieņemtās Kurzemes, gribu nokļūt Rīgā, - es atbildēju un izstāstīju, ka sastāvu akc. sab. Provodņik dienestā un vēlos uzņemt sakarus ar galveno kantori.

- Pazīstam šādus sakarniekus, - virsnieks gaži novilka un piecēlās. - Sakiet, ar kādiem uzdevumiem vācieši jūs šurpu atsūtīja? - viņš uzblāva un, rokām atspiedies uz galda malas, ar savām brūnajām acīm cieši urbās manī.

- Es jums saku, ka no vāciešiem esmu bēdzis, lai nokļūtu Rīgā, kur mani gaida darbs, ko vācieši Liepājā pārtrauca.

- Un jūs vēlaties, lai es tam ticu? - virsnieks smaidīja un apsēdās.

- Es gribu jums to pierādīt, labdzimtība.

- Kā?

- Ar dokumentiem, jūsu labdzimtība.

- Zinām jau, tie ir viltoti!

- Par to jūsu labdzimtība pati varēs pārlicināties, - es sniedzu dažus Provodņika dokumentus krievu valodā un zīmogiemi ar cara divgalvaino ērgli.

- Tāda bezkaunība! - virsnieks iesaucās. - Viņi nav pat kautrējušies viltot mūsu valsts gērboni, un iztaisījuši gluži kā īstu! Ja nezinātu, ka šie dokumenti ir viltoti, es tiešām tiem noticētu un palaistu jūs brīvībā... Ar vācu

spiegiem jau tā tagad pilna aizmugure. Godīgā cīņā viņi krievus nespēj uzvarēt, tāpēc ķeŗas pie viltības, - virsnieks izgrūda dažus lamu vārdus.

- Bet jūs jau neesat pārliccinājušies, ka šie dokumenti būtu viltoti, - es atbildēju, lai notiktu, kas notikdams. - Es piesaucu Dievu un Krievijas caru, ka šie dokumenti ir īsti!

- Jūs piesaucat caru? - virsnieks izbrīnījies jautāja. - Nē, tad jūs neesat spiegs, to vēl vācieši saviem spiegiem nav iemācījuši. Stupai! - (Ej!)

Pie izejas durvju stenderēm vēl katrā pusē, kā goda sardzē, stāvēja abi krievu zaldāti. Tie noraudzījās manī kā brīnumā, kad izgāju netraucēts pa durvīm. Viņi abi tikai paspēja norūkt kādu pazīstamu krievu lamu vārdu un skaļi nosplāvās.

Nokļuvis aizmugurē, sāku rīkoties brīvi. Salīgu kāda zemnieka pajūgu, kuŗā mani noveda līdz Stendes dzelzceļa stacijai, bet no turienes ar vilcienu tālāk devos uz Rīgu.

Pr savāda sajūta īsā laikā atrasties frontes abās pusēs. Latvija bija pārdalīta divās daļās - vāciešu ieņemtajos Kurzemes apgabalos un krievu vēl pārvaldītajā teritorijā. Vācieši pie Ventas arvien tālāk lauzās uz austrumiem. Kaut gan karš jau turpinājās otro gadu, krievu daļā nekas daudz nebija mainījies. Tur vēl valdīja vecā kārtība, gandrīz vēl vecais dzīves veids. Tikai cauri Zemgalei un Vidzemei plūstošie bēgļu pulki uz austrumiem un karavīru transporti uz rietumiem atgādināja, ka ir karš un to īsti sajuta tikai tas, kam kāds tuvinieks vai ģimenes loceklis cīnījās frontē, vai bija kritis. Vācu karaspēka okupētā aizmugure turpretim līdzinājās kā pēc pārciesta ugunskrēka, kur visa dzīve, izsista no agrākām sliedēm; tikai pamazām iegrozījās kaut kādā okupācijas varas noteiktā kārtībā, kuŗu apzīmēja kara zīmogs.

Karš Rīgas dzīvei turpretim bija piedēvis jaunu pulsu. Tas sita straujāk kā parasts. Rīga arī toreiz, kaut gan neoficiāli, bija Latvijas sirds. Šī sirds sita nervozi, jo tās ķermeni grauza karš, kas bija jau ieradies Latvijas teritorijā. Tas Rīgai, kas drīz jau kļuva par piefrontes pilsētu, piedeva daudz izteiksmīgāku seju, nekā tālajiem Iekšskrievijas apgabaliem. Rīgā kara simptomi bija izjūtami daudz stiprāk nekā laukos, frontes tiešā tuvumā, jo tā kļuva par Krievijas nervu šīnī rietumu frontes sektorā. Liepājā redzēju krievu kara gūstekņus, šeit - vācu. Gūstekņi ir visur vienādi. Tikko izņemti no ierindas un atbrūpoti, viņi pārvēršas par kaut kādiem pusciviliem, puscietumniekiem, kas spēj modināt tikai līdzjūtību un šīs līdzjūtības izpausme ir gandrīz visur vienāda, neraugoties, kādu mundieri tie valkā un kādus ieročus lietojuši. Tā frontes aizmugurē atkal bija ieradies cilvēks gūstekņa izskatā un par nāvētāju un postītāju šo cilvēku karavīra mundierī pārvērtušas tikai valstu varas, kam reti kādreiz ir sakars ar savu iedzīvotāju gribu un patiesajām vēlēšanām. Un tomēr valstu un kara vadoņi uzņēmušies atbildību lemt par tautu un zemju likteņiem, nezinādami ne citu, ne savu galu...

Rīga

Ar šādām pārdomām soļojot pa Rīgas ielām un vērojot to ainu, nemaz nemanīju, ka biju pietuvojies Provodņika galvenā kantora ēkai. Vai manas pūles pietiekami novērtēs? Vai kāds izsacīs apbrīnu par manu riskanto bēgšanu? Kā pateiksies? Ar ko atalgošos? Vai vispār esmu bijis uzņēmies lielo risku kāda atalgojuma vai uzslavas dēļ? Nē, nekādas tādas vēlmes neesmu varējis sevī pamanīt. Tā bija drūmā noskaņa okupētā Liepājā un jaunības trakums, kas mani dzina pāri Ventai.

Kad ierados galvenā kantorī, lai nodotu līdzpapemto naudu un vērtspapirus 80.000 cara rubļu vērtībā, galvenais grāmatvedis teica: Ieejat pie ģenerāldirektora - viņš grib jūs redzēt.

Savādi! Nesen biju pārvarējis viskritiskākās situācijas, jā, pat uz brīdi esmu atradies nāves draudos, bet nebiju izjutis tādu satraukumu kā izdzirdot aicinājumu iet pie ģenerāldirektora. Uzņēmīgā, drošsirdīgā bēgļa vietā manī pēkšņi bija pamodies atkal ierēdnis, šaubīgais, bailīgais ierēdnis, kas tēlo lielu kungu pret ikvienu, kas par viņu

mata tiesu zemāks un trīc un dreb tā priekšā, kas par viņu tikai par šī paša mata tiesu lielāks. Un nu pēkšņi - pats ģenerāldirektors! Jau pieminot galvenā direktora Vittenberga vārdu vien, ierēdņi nosarka kā jaunas meitenes. Daudzinātais bargais kungs sēdēja savā kabinetā aiz smaga ozolkoka rakstāmgalda. Viņa priekšā bija nostājies jauneklis ar 80.000 rubliem padusē. Nē, tu maldies, Vittenberga kungs! Arī putekļi dažreiz spēj pacelties ļoti augstu, ja tos pēkšņi saviļņo vējš. Tāds vējš bija arī mani saviļņojis un es stāvēju ģenerāldirektora priekšā ar paceltu galvu. Ar lielajām firmas vērtībām es nekur nebiju nozudis, bet nolīcis tās ģenerāldirektoram uz galda. Es negaidīju ne uzslavas, ne apbrīnošanu. Pat paaugstinājums šobrīd nespēja mani iepriecināt. Un ko tāds Vittenbergs, kas visu savu dzīvi bija pratis ietīt tikai sava uzņēmuma darbā, man citu varēja solīt? Pat krēslu, kur apsēsties, viņš nesaprata piedāvāt! Viņš piedāvāja man citu darbu. Jā, agrākajā darbā es taču vairs nevarēju būt, tāpat kā kājām nespēju aiziet atpakaļ uz Liepāju. Es nezinu, kādā veidā es ģenerāldirektoram to liku saprast, bet mans vārdu tonis bija ass un neparasts.

- Tomēr, tomēr, varbūt jums tomēr vajadzēs kājām iet atpakaļ uz Liepāju, ja valsts intereses to prasa, - ģenerāldirektors pacēla uz mani savas kuplās uzacis. - Bet šo jautājumu neizšķiru es. Katrā ziņā mūsu firmā darbs jums ir nodrošināts, jūs to esat pelnījuši, tāpat kā esat pierādījuši savas spējas uz avansēšanos.

To teicis, ģenerāldirektors nocēla telefona klausuli un piezvanīja. Viņš runāja lēni un nosvērti, pilns cieņas un pašapziņas. Sarunas veids liecināja, ka otrajā telefona vada galā atrodas ne mazāk liels kungs. Ģenerāldirektors brīžiem atturīgi iesmējās, brīžiem sausi iekāsējās. Dzirdēju tikai sarunas vienu pusi, to, ko telefonā ierunāja Vittenbergs, turot lēngani savā rokā melno klausuli. Saprātu, ka šīs sarunas galvenais temats esmu es. Tas mani zipkāroja un mazliet nervozēja. Kam varēja būt svarīgi zināt par manu drāmatisko bēgšanu? Kas mani tālāk sagaida? Un kādas tam visam varētu būt sekas? - Tomēr, tomēr, - es atminējos nupat teiktos direktora vārdus, - ja valsts intereses to prasa... Kāda man varēja būt daļa gar Krievijas valsts interesēm? Mīklas atrisinājums drīz vien nāca.

- Es nupat runāju ar ģenerālgubernātoru Kurlovu, viņš vēlas, lai nosūtu jūs pie viņa, - Vittenbergs teica un ar lēnu galvas mājieni lika saprast, ka vizīte pie viņa beigu-

Ģenerālgubernatora Kurlova bij. rezidence Rīgā.

sies.

Kad aiz manis aizvērās ģenerāldirektora kabineta durvis, galvenā kantorī, kur bija nodarbināti ap 500 kantoristu, pie manis pienāca uniformēts durvju sargs, kas reizē bija arī firmas galvenais pasta piegādātājs un ziņnesis.

- Mašīna ir pie parādes durvīm, kungs, - viņš padevīgi teica un sekoja.

Uz ielas tiešām stāvēja melns limuzīns, laikam jaunākais 1915. gada modelis. Šoferis cieši rokās turēja stūres ratu un nekustīgi raudzījās uz priekšu kā pārakmeņojies. Kad es biju iesēdināts melnajos ādas sēdekļos, šoferis svinīgi izkāpa no mašīnas, pabāza tās priekšgalā pagaru dzelzs kloķi un sāka spēcīgi griest. Motors ierūcās un mašīna sāka drebināties. Tad braucējs atkal piesēdās pie stūres un brīdi pagaidījis, ieslēdza ātrumu. Limuzīns salēcās un sāka ripot, viegli šūpodamies pa ielu akmeņiem un nemitīgi taurēdams. Vieglie ormaņi strauji rāva savus zirgus sāpus un godbijīgi padeva ceļu. Salīdzinot manu saburzīto uzvalku ar Vittenberga šofera grezno formas

tērpu, es likos niecīgs un neievērojams. Tomēr man bija ierādīta goda vieta mīkstajā kungu sēdekļī un šoferis ar mani kā ar kungu arī apgājās. Katrā limuzīna sēnā man virs galvas atradās iestiprināta stikla puķu vāze. Tajās turējās balti ziedi, gaļiem kātiem. Laikam lilijas.

Kad mašīna pietājās ģenerālgubernatora Kurlova pils priekšā, mani pa parādes durvju kāpnēm steidzās saņemt divi spožām tresēm nošūti durvju sargi. Viņi atvēra limuzīna durvis un mani pavadīja līdz uzgaidāmai zālei. Sajutu zem kājām mīkstu paklāju viscaur zālei, kurā aplusa manu soļu troksnis, un es staigāju kā pa iesarkanu sūnu. Tikpat kā mežā! Un kāpēc mani šeit atveda? Nostājies zāles vidū, sāku pētīt tās griestu zelta rotājumus, kas sniedzās augstu virs galvas kā pati debess, milzu kropluktuŗu mirdzumu, kuŗu kristalla prizmās atvizēja dažādās gaismās, sienu rotājumus un beidzot logus, kas gaŗā rindā noklāja visu sienu, sniedzoties no griestiem gandrīz līdz pašai grīdai. Cauri smago aizkaŗu spraugām zālē lauzās spoŗā jūlija saule. Mans skats apstājās pie brūno durvju rindas zāles pretējā sienā. Smagie bronzas roktuŗi ar lauvas galvām zibināja dzeltenu spīdumu. Tad kāda lauvas galva pēkŗši saskvērās pret griestiem un pavērtu durvju spraugā parādījās uniformēts vīrs ar mongoļa seju kapteiņa pakāpē. Viņš cēli un svinīgi panāca uz priekŗu, tad ievērojamā atstatumā apstājās, it kā pasvitrodams lielo distanci, kas ņķīra mani no viņa.

- Viņa augstība ģenerālgubernatora kungs izsacījis vēlēŗanos jūs pieņemt, - virsnieks monotonā balsī ziņoja.
- Es ceru, ka jūs pratīsiet ņo godu pienācīgi saprast. Sekojiet man!

- Pateicos Viņa augstībai par man parādīto godu. Es tieŗām neatrodu vārdus, kā savu pateicību Viņa augstībai izteikt, - es atbildēju.

- Par to neraizējaties, Viņa augstība ir ņēlīgs, - virsnieks auksti teica.

Ģenerālgubernators Kurlovs sēdēja smagā atzveltnī aiz gaŗa kabineta galda. Virs viņa galvas karājās liela Krievijas cara un carienes ģīmetne. Tas bija patukls vīrs, ar melnām kuplām ņsām. Viņš runāja lēni, it kā katru vārdu akcentēdams. Salīdzinot ar Provodņika ģenerāldirektoru Vittenbergu, viņš likās pat vienkārŗāks.

- Jūs drīkstat apsēsties, - ģenerālgubernators norādīja uz mīkstu ādas krēslu viņa galda pretējā pusē, kur atradās vairāki ņādi atzveltpi. Laikam tajos bija sēdējuŗi tikpat

augsti cara armijas virsnieki un ierēdņi. Es iegrimu mīkstajā sēdeklī kā siena gubā un uzmanīgi sakārtoju rokas un kājas.

- Ļoti pateicos jūsu augstībai, - es teicu.

- Vai runājat krievu valodu? - Kurlovs lēni jautāja.

- Jā gan, jūsu augstība, - es atbildēju.

- Jūs esiet apliecinājuši Viskrievijas caram savu mīlestību un cauri fronteī devušies pildīt savu pienākumu, kādu no ikviena Krievijas pilsoņa prasa visu mīļotais cars un tēvijs.

- Es domāju, katrs to būtu darījis manā vietā, jūsu augstība.

- Tomēr - tā ir zināmā mērā varonība, kas novērtējama un atalgojama, - Kurlovs lēni teica. - Jūs esiet uzņēmīgs cilvēks un tieši šādi cilvēki mums tagad visvairāk vajadzīgi. Frontē ar pielādētu šauteni var cīnīties katrs, bet ne mazāk svarīgs, varbūt pat vēl svarīgāka ir cīņa aizmugurē. Tā norit gandrīz bez neviena šāviena. Šai cīņai der tikai retais. Jūs piederat viens pie šiem nedaudzajiem, kam parādīts šis lielais gods.

- Es nejutos tāda goda pelnījis, jūsu augstība.

Kurlovs likās manus vārdus nedzirdējis un turpināja:

- Es ceru, ka jūs pratīsīt šo godu saņemt, kas būs reizē arī jūsu skaistākais atalgojums. Jūs dosities atpakaļ uz Liepāju, uz vācu ieņemto Kurzemi un ziņosit visu, kas tur notiek un gatavojas.

- Atpakaļ uz Liepāju? Kājām! - es iesaucos, aizmirs-dams, ka atrodos ģenerālgubernātorā kabinetā.

- Ne jau gluži pa to pašu ceļu, - Kurlovs tikpat lēni turpināja, nelikdamies zinīs par manu satraukumu. - Ceļa izvēle jums ir brīva, mums ir gluži vienalga, kā jūs tur nokļūstat, ar kādiem līdzekļiem un kādu veidu, mums interesē tikai, lai jūs tur atrastos un pēc iespējas ilgāk darbotos. Valstij katrs šāds cilvēks maksā lielu naudu un kaut gan Krievijas valsts ir liela un bagāta, mums nav intereses, lai šie cilvēki aizietu un drīzi pazustu. Tāpēc mēs jūs iepriekš rūpīgi sagatavosim un apmācīsim, jo mēs vēlamies, lai jūs atkal atgriestos, kad jūsu pienākums būs galā. Ienaidnieka aizmugurē mēs jums varēsim palīdzēt vairs tikai ar naudu.

- Ļoti pateicos, jūsu augstība, par tik lielu godu, kādu nupat man esiet parādījuši... Es tiešām nejutos tāda pelnījis... Es esmu pilnīgi pārsteigts... Es nezīnu... es domāju... - es jutu, ka kādi krampjaini pirksti satvēruši

manu kaklu un to žņaudz aizvien ciešāk...

- Mani neinteresē, ko jūs domājat, mani interesē jūsu atbilde, - kā no tāienes sadzirdu Kurlova balsi.

Neredzamais žņaudzējs manu kaklu mazliet atbrīvoja un es varēju atkal ievilkt elpu, kas bija pilnīgi aptrūkusi. Pretim iznira Kurlova tuklā seja ar kuplajām ūsām. Viņš gaidīja atbildi...

- Labi, jūsu gaišība, - es teicu, lai sakārtotu domas. - Es tiešām neuzdrošinos pretoties tik augstsirdīgam piedāvājumam, kādu spēj iemantot tikai retais. Ar lielāko prieku es vēlos kalpot caram un savai tēvijai, bet šādā veidā es to nespētu gluži aiz tā iemesla, ka Liepājā, kur esmu nodzīvojis vairākus gadus, mani tūlīņ pazītu un nodotu vāciešiem... Par manu izbēgšanu jau tagad, droši vien, runā visa pilsēta un vācieši jau izmeklējuši visas malas, lai mani atrastu. Atgriešanās ienaidnieka aizmugurē šinī gadījumā būtu došanās pašnāvībā bez cīņas...

- Pašnāvniekus cars neieredz! - Kurlovs iesmējās. - Kas notiktu, ja viņa armijā zaldāti pagriestu ieroču stobrus paši pret sevi? Ieroči jāvērš pret ienaidnieku. Un viņi to arī dara! - Kurlovs iesaucās, tad lēni atkārtoja: Viņi to dara, jo citādi ienaidnieks iznīcinātu viņus. Tā rodās mīlestība pret caru un tēviju. Bet jums, jaunais cilvēks, ir daudz labākas izredzes. Jums ierocis būs jātur tikai kabatā, vairāk savām vajadzībām, tā sakot. Armijā cilvēki šauj aiz bailēm, jūs šausit tikai visnepieciešamākā gadījumā, pilnīgi apzinīgi un ar noteiktu izvēli. Iniciātīva būs vienmēr jūsu pusē. Tā ir liela priekšrocība, mans draugs! No kara lauka daudzi neatgriezīsies nemaz, daudzi atgriezīsies sakropļoti uz visu mūžu. Viņiem pēc kara būs jādzīvo un jāstrādā, jūs varēsiet tikai dzīvot. Pakalpojumi, kādus jūs būsit veikuši kara laikā, jums to atļaus, tie ir vienmēr labi samaksāti un netiek aizmirsti. Jūs varēsiet ceļot pa visu plašo Krieviju, ārzemēm, jūs apprecēsities, jums būs skaista sieva, ģimene. Es zinu, ko tas nozīmē. Jūs vēl esiet jauns, dzīvi nupat kā uzsākat, vēl to nemaz nepazīstat. Es gribu jums palīdzēt, tā ir vienreizīga izdevība, mans draugs, - Kurlovs nobaidza un sāka rotaļāties ar zīmuli.

- Pateicos, - es teicu, - ļoti pateicos, bet...

- Pietiek, jūs nevēlaties! - Kurlovs bargi iesaucās un savilka uzacis. Viņa pierē iezīmējās divas dziļas rievās. - Bet sakait, ar kādiem uzdevumiem vācieši jūs šeit sūtīja? - viņš asi jautāja.

Es jutu, ka Kurlova kabinetā pēkšņi ieogrūst griesti un to koka daļas un zeltītie ģipsa rotājumi smagi dārdēdami nobirst uz melnā rakstāmgalda starp mani un viņu. Jā, cauri putekļu mākonim es redzu vēl to pašu seju. Tā smaida un mani urbjas divas ogļi melnas acis kā sniega vīram. Tad es redzu atkal visu skaidri un aukstus sviedrus pārplūdis, cieši turos pie sava ādas sēdekļa, kas vairs nešūpojas un stingri stāv uz gludā parketa. Neredzamais žņaudzējs manu kaklu atbrīvojis un es varu atkal parunāt.

- Bet vērtspapīri un dokumenti, 80.000 cara rubļu! Vai arī tos vācieši būtu pie jums sūtījuši līdz ar mani? - es iesaucos.

- He, kas vāciešiem kādas okupētas zemes dokumenti, - Kurlovs iesmējās, - un par tiem 80.000 rubļiem, kas arī būtu palikuši vāciešiem, ja jūs nebūtu tos iznesis, pēc kara nedotu ne zolotņika zelta.

- Tādā gadījumā, jūsu gaišība, es būtu jūsu piedāvājumu pieņēmis, lai nokļūtu atpakaļ drošībā, - es auksti atbildēju.

- Tev jau kaut kas šeit bija jāpaveic, vācieši maizi par velti nevienam nedos! - Kurlovs mani pēkšņi uzrunāja ar - tu, tad iejautājās: Vai zini, kā mēs ar šādiem cilvēkiem rīkojamies?

- Zinu, jūsu gaišība, tāpat kā vācieši...

- Nu, un? - Kurlovs pētīja mani.

- Tad jūsu gaišība būtu pielaidusi lielu kļūdu...

- Ģenerālgubernātors Kurlovs nekad nekļūdās, - Kurlovs, likās, bija nomierinājies.

- Tad atļaujiet man atgriesties manā darba vietā, jūsu gaišība, - es teicu.

- To jūs varētu arī darīt, - Kurlovs mierīgi atbildēja.

- Es pārsteidzīgušs lēmumus nekad nepieņemu. Bet es nevēlētos kļūdīties arī palaižot jūs šeit brīvībā, - viņš pēkšņi ieminējās un turpināja: Es jums samaksāšu dzelzceļa biļeti līdz Sibīrijai, brauciet turp.

- Vai tas nozīmētu, ka es tiktu turēts aizdomās? - jautāju.

- Es šo jautājumu nevēlos izšķirt. Jūs varēsiet braukt uz Sibīriju kā pilnīgi brīvs cilvēks. Tur jūs sagaidīs laba dzīve. Sibīrijā slikti klājas tikai noziedzniekiem, - Kurlovs viegli iesmējās.

- Bet mani gaida darbs šepat Rīgā, mūsu firmā, jūsu gaišība.

- Labi, strādājat Rīgā, mūsu policija, galu galā, ir

redzīga visur. Es nedomāju, ka viņai vajadzēs ar jums nodarboties, - Kurlovs sniedza man savu mīksto roku par zīmi, ka vizīte beigusies. - Tagad ejiet un par mūsu sarunu nedomājiet.

- Pateicos, jūsu gaišība, ļoti pateicos! - es atbildēju un gāju...

Es biju pamodies kā no sapņa. Kāds murgs mani visu laiku bija turējis savā varā un tinis apkārt savus staipekļus. Kāds no tiem bija izaudzis cauri manai sirdij, tā sīta strauji kā satraukta. Manas smadzenes valdīja satrakotus domu zirgus. Tie kārpījās un raustījās katrs uz savu pusi. Pāri šo sirgu galvām pacēlās kāda tukla, ūsaina seja, kuŗā mainījās laipns smaids ar dusmu ēnām.

Kāds domu zirgs pēkšņi bija aizauļojis atpakaļ uz Kurzemi. Tur - gar Liepājas pludmali - klīda kāds cilvēks ar pielādētu ieroci kabatā, pašu vajadzībām, kā to nupat bija teicis ģenerālgubernātors Kurlovs, kuŗa sejā bija atkal atplaksnījis smaids. Es biju redzējis daudz laipnu seju, daudz smaidīgu cilvēku. Kurlova smaids spēja ievainot un satraukt. Šis satraukums vēl turēja mani savā varā un atraisīja visdažādākos domu tēlus. Mana roka nekustīgi gulēja uz auksta metalla spala svārku kabatā un acis urbās pretimnācējos, pelēki uniformētos cilvēkos ar ādas jostām ap vidu un smailiem durkļiem pie sāniem. Es kabatā glabāju paslēptu nāvi, kas ik brīdi varēja glābt mana paša dzīvību, ja to kāds apdraudētu. Izvēle bija manā pusē! Man bija viltoti dokumenti un žukšņiem viltotas vācu papīra naudas. Man bija dots sevišķs uzdevums, kādus nemēdz dot pat augstiem frontes virsniekiem un ģenerālgubernātora Kurlova lielais avanss - visu mūžu bezrūpīga dzīve pēc kara, ja vien pratīšu un spēšu to sev saglabāt!

Es tomēr biju paspējis pateikt Kurlovam - "Nē!" Sapnis bija galā un es apņēmos par to vairs nedomāt. Satrakotie domu zirgi bija norāvušies no savām pavadām un aizauļojuši uz visām pusēm. Tos vairs nevaldīja Kurlova tuklās rokas, kas varbūt tagad mierīgi cilāja aprakstītas papīra lapas, kuŗas tam pienesa un aiznesa spožs virsnieks kapteiņa pakāpē... Es mierīgi sēdēju M. Vērmaņa parkā uz krāsotā sola, kuŗa atzveltnī kādas reklāmas uzraksts aicināja pirkt un smēķēt tikai Luricha papirosus. Kaut gan mani šī prece neinteresēja, starp daudzo ražojumu krieviskajiem uzrakstiem man patika šādas latviskas rindas:

*Tūdaliņ, tagadiņ
Pastalnieki dancos -
Cits vilks Lūriča kuplu dūmu,
Cits to pašu trupku!*

Lūričs bija kāds stiprinieks, kuŗa krūtis papiroso kas-
tītes zīmējumā kā raibas bruņas greznoja neskaitāmi uz-
varas ordeņi.

Pie manām kājām bija salasījies bars pelēko Rīgas zvir-
buļu, kas visu dienu čiepstēja parka kuplajos kokos un no-
spurdza lejā, ja kāds zem tiem apsēdās. Es sagrabstīju
kabatā dažas maizes druskas un pasviedu uz grantētā kāj-
celiņa. Zvirbuļi kaudamies tās steidzīgi uzlasīja. Cik labi,
ka nebiju pieņēmis Kurlova piedāvājumu! Es sajutu sevī
lielu mieru, un miers bija visapkārt. Zvirbuļi uzspurdza
atpakaļ kokos. Virs tiem plētās zila vasaras debess. Kaut
kur bija karš un mira cilvēki. Viņi šāva aiz bailēm un
mīlēja caru. Es varēju mīlēt caru parkā sēdot. Bija taču
gluži vienalga, kā caru mīl. Daudzi karsti mīlēja caru,
ērtos kabinetos sēdot un sūtot nāvē citus. Man vēl bija at-
ļauts mīlēt caru, zvirbuļus pabarojot. Es piecēlos un gāju.

Pie kioska par vienu kapeiku nopirku latviešu avīzi, kas
arī pati saucās par "Kapeikas Avīzi", Antona Benjamiņa
dibinātās "Jaunākās Ziņas", kas prata noturēties pie visām
varām Latvijā un bija tik populāras, ka pat Kārlis Ulmanis
tās baidījās slēgt savas varas laikā. Tikai komūnisti vienā
rāvienā tās pārveidoja par "Padomju Latviju", daudzus re-
dakcijas darbiniekus izmantojot savas Latvijas leļļu valdī-
bas sastādīšanai. Avīze visai Benjamiņa dzimtai spēja no-
drošināt ērtu dzīvi un Benjamiņš visu laiku spēja mīlēt savu
tēviju tikpat karsti kā es šinī brīdī caru. Avīzi man pa-
sniedza kalsnas sievietes rokas. Vaļas brīžos tās varbūt
kaut kur Pārdaugavā kopa lieso ģimenes dārziņu, bet visu
pārējo laiku lasīja kapeikas.

Atplētis rokas salikumā iespiesto lapu, es ieraudzīju
arī gaŗu aprakstu par manu izbēgšanu no vācu okupētās
Liepājas. Cik vien lieli virsrakstu burti toreiz bija sa-
meklējami Benjamiņa spiestuvē, tādi bija likti raksta galvā.
Sensācijas garā rakstu bija sniedzis reportieris Eduards
Taure, kas vēlākos gados kļuva Liepājas laikraksta "Kur-
zemes Vārds" galvenais ziņotājs un visčaklākais šī laik-
raksta līdzstrādnieks, ar kuŗu man ilgus gadus iznāca sa-
darboties, līdz 1944. gada rudenī aizbraucām uz Vāciju.
(Ed. Taure aizbrauca jau augusta mēnesī)

Rīgas Centrālviesnīcā, kur kādu laiku biju apmeties, mani pie pusdienu galda uzmeklēja Eduards Taure, lai sniegtu savam laikrakstam jaunus aprakstus par maniem bēgļa piedzīvojumiem. Tā kādu laiku biju pārvērsts par "dienas varoni". Taurem bija pilna kabata zīmuļu galu, kurus tas ķēra vienu pēc otra un uz šaurām bloknota lapām atzīmēja visu, ko tam teicu. Kad otrā dienā rakstu lasīju avīzē, tanī bija arī daudz lietu, ko pat sapnī nebūtu uzdrošinājies piedzīvot. Cilvēki lasīja un visam noticēja. Rakstot šīs rindas, atminos, ka Taures rakstības veids, vadot vēlākos gados "Kurzemes Vārdu" Liepājā, man dažkārt sagādāja diezgan lielas galvas sāpes, jo viņš vienmēr iekrita pārspīlējumos un brīžiem bija lielas izskaidrošanās ar cilvēkiem, kas kādu notikumu dēļ bija iekļuvuši laikraksta slejās. "Ko tas Taure atkal šeit sataurējis?" reiz iegriezos ar manuskripta lapu redaktoru istabā. Šis jautājums bija kaut kā izgājis ārpus redakcijas līdž lasītājiem un tie teica, ka Taure mēdzot arī daudz "taurēt", bet par to neļauņojās. Ar Taures "taurēšanu" pats pirmo reizi dabūju iepazīties otrajā kara gadā Rīgā. Tas bija avižniekiem īsts pļaujas laiks, kad frontes ziņas vien sniedza bagātu materiālu.

Latviešu avižniecībai drīz sākās arī citi pienākumi. Rīgā veidojās latviešu strēlnieku bataljoni. Laikraksts kļuva par mudinātāju, aicinātāju, saucēju, kā tas vienmēr bijis līdzīgos gadījumos. Tikai vēsture vēlāk parādījusi, cik šādas akcijas bijušas pareizas vai kļūdainas... Jo tālāk atejam no notikumiem, jo skaidrāk izkristalizējas to jēga. Tā arī par latviešu strēlnieku cīņām Pirmajā pasaules karā uzskati stipri mainījušies un pat latviešu militāras autoritātes šīs cīņas tagad apzīmē par bezjēdzīgām. Latviešu strēlnieki trīs gadus varonīgi turēja Rīgas fronti un zaudēja vairāk tūkstošu kritušo. Latviešu vārdam zināma slava ar to bija nodibināta, bet strēlnieku cīņu laikā bija izliets tik daudz latviešu asiņu, ka par šo slavu, kas bija aizgājusi nedaudz tālāk kā līdz krievu karavadoņu un viņu konservatīvo ministru kabinetiem, samaksātā cena bija pārāk augsta. Krievu virsnieki latviešu strēlniekus dzina bīstamākos frontes sektoros, kurus tie izmisīgās cīņās gāja bojā, bez artilērijas atbalsta un municijas, kas krieviem sāka aprūkt jau otrā kara gada sākumā. Paši latviešu pulkveži, pildot ikvienu krievu pavēli par jebkuru cenu, trieca latviešu ķēdes vācu līnijās, kur tās bez žēlastības kapāja militāri pārāk organizētās vācu armijas ložu kārtas. Viņiem bija jāparāda

krieviem, ko "spēj latvieši", kā to pēc vairāk kā četrdesmit gadiem tagad kādā rakstā atzinis pulkv. Edvīns Mednis. Latviešu strēlnieku rūgtums pret savu un krievu virsniecību beidzot bija tik liels, ka krievu armijai sabrūkot un sākoties zaldātu mītiņiem, tie bez žēlastības noplēsa savu ofi- cieņu spožos uzplečus un samina dubļos. Vīru krūtīs, kas bija spītējušas nāvei un asiņojušas kara laukā, pēkšņi bija pamodies atriebības gars, kas tik labi iederējās komunistu toreizējā cīņas taktikā sagrābjot Krievijā varu, un latviešu strēlnieki ieguva jaunu "slavu" - kā Padomju Krievijas re- žīma līdznodibinātāji Krievijā!

Krievu stāvoklis frontē strauji pasliktinājās. Cariskās Krievijas lielās armijas bija atspiestas tālu atpakaļ pašas Krievijas teritorijā. Vācieši maršēja uz Ventspili un Šau- ļiem; bija apdraudēta arī Jelgava. 1915. gada rudenī jau varēja gaidīt vāciešu iesoļošanu Rīgā... Tiem pretī stājās latviešu strēlnieki.

Rīga bija satraukta. Aiz Daugavas rūcināja kara pērkonis. Cauri pilsētai virzījās neparasti transporti - jaunas kaņavīru vienības uz fronti, ievainoto ešaloni uz aizmuguri. Frontei tuvojoties šī kustība pastiprinājās. Iestādes un rūpniecības uzņēmumi steidzīgi evakuējās uz Iekškrīeviju. Pārvaldēm aizbrauca līdzī nevien daudz strādnieku un ierēdņu, bet arī to ģimenes locekļi un citi bēgļi, kas visu laiku ieplūda Rīgā no piefrontes joslas. Nu arī pati Rīga bija kļuvusi par piefrontes pilsētu. Ienaidnieks bija tuvu un no tā bija jābēg. Stāvoklis brīžiem līdzinājās pat panikai, kamēr fronte atkal daudz maz nostabilizējās un prāti nomierinājās. Krieviem tomēr nebija ticības, ka Rīgu noturēs un administrācija evakuāciju veicināja.

Evakuējās arī "Provodņiks", kam bija nozīmēts ceļš uz Maskavu. Man nebija arī nekādas patikas Rīgā uzkavēties, ja vācieši to ieņemtu. Sakravāju savas ceļa somas un aizbraucu līdzī. Arī Maskavā bija savāds satraukums, ko tik daudz neveicināja frontes ziņas, kuņas krievu administrācija rūpīgi cenzēja, kā ieplūstošie bēgļu ešaloni. Grūti bija atrast brīvu dzīvokli. Sākumā apmetos kādā viesnīcā, kamēr sameklēju piemērotu dzīves vietu. Tādu atradu 5 kilometru attālumā no manas darba vietas, kas bija pilsētas centrā, pretim Kremlim. Šis attālums daudzreiz bija jāveic kājām, jo ielu dzelzceļi bija tā pārpildīti, ka ne katru reizi izdevās tajos iekļūt.

Bija pienācis 1915. gada augusts. Tas ir laiks, kad Krievijas pilsētās no visas plašās iekšzemes sāk ieplūst dažādie lauku ražojumi, jaunākā raža, sevišķi no siltajiem Krievijas dienvidu apgabaliem, galvenā kārtā - augļi. Salīdzinot ar Baltijas provincēm, galvas pilsētā dzīve pat otrajā kara gadā likās pati pārpilnība. Cara rublis vēl nebija zaudējis savu vērtību un par to varēja šo to arī nopirkt. Uzticība Krievijas valstij nebija satricināta. Naidis

pret vāciešiem auga, kas izpaudās nevien vācu veikalu un dzīvokļu izdemolēšanā, bet arī pret ikvienu svešinieku, kas nerunāja krievu valodu. Daudzreiz piedzīvoju nepatīkamas situācijas, sarunājoties latviski. Arī mans uzvārds krieviem bija tik grūti izrunājams, ka man tikai ar pūlēm izdevās ieskaidrot, ka neesmu vācietis. Luterticīgos bieži vien nodēvēja par vāciešiem. Maskavas latvieši tomēr pulcējās savos dievkalpojumos, kurus sprediķoja mācītājs Beldavs. Viņa sprediķi bija rūpīgi sagatavoti. Draudze lūdza Dievu par caru un ticēja Krievijas uzvarai. Mācītājs lūdza sirsniņi un gaŗi, gluži tāpat kā to darīja citi viņa amata brāļi. Beldavs bija sastādījis arī sprediķu grāmatu - Dodies uz augšu! Tanī pašā ielā, Pokrovkā, atradās arī Latviešu biedrības māja, kur šad un tad notika kāds sarīkojums. Laikrakstos arvien vairāk sāka parādīties frontes ziņojumi par latviešu strēlnieku varonīgajām cīņām, tā kā krievi sāka latviešus arvien vairāk pazīt.

Maskavā tanī laikā uzturējās arī vairāki latviešu rakstnieki un žurnālisti. Satikos ar Ati Ķēniņu, Viktoru Eglīti, Linardu Laicēnu u.c. Pirmo reizi tiekoties ar Viktoru Eglīti, viņš mani nosauca par revolūcionāru. Kad aizrādīju, ka ar revolūciju gatavošanu nekad neesmu nodarbojies, Eglītis atzinās, ka esot kļūdījies un mani noturējis par Ansi Rudēvicu... Jānis Bankavs un Ernests Blanks Maskavā izdeva latviešu avīzi - Dzimtenes Atbalss. Kļuva par jaunā laikraksta līdzstrādnieku. Cik toreizējie cenzūras apstākļi atļāva, laikraksts ieturēja mērenu nacionālu toni, bet bez stingrām vadlīnijām. Tādas arī toreizējos politiskajos apstākļos grūti bija atrast. Maskavā latviešu bēgļu skaits arvien auga, kas bija arī cītīgi jaunā laikraksta lasītāji. Arī latviešos bija pretvācu noskaņojums, kas sakņojies ilgajā vācu muižniecības virskundzībā. Kaŗam turpinoties latvieši cerēja, ka vācu privilēģijām reiz būs pienācis gals. Šī nojauta pēc kaŗa arī piepildījās, bet gluži citādā veidā, nekā to iedomājās kaŗam izceļoties.

Krievijā atrodoties latvieši izjuta karstas ilgas pēc dzimtenes. To spilgti liecina Grobiņas skolotāja Jāņa Stūrmaņa Dzimtenes dziesma, ko tas sacerējis Pirmā pasaules kaŗa laikā, bēgļa gaitās Krievijā:

*Ak, teci, saulīt', uz dzimteni steidz
Un viņai no manis daudz sveicienus teic,
Un noskūpsti dzintara jūrmalu tu,
Kur dzimu un bērniību pavadīju!*

*Gan svešumā klājies man labi arvien,
 Bet dzimtene prātā stāv nakti un dien'.
 Man zvaigznītēs rakstīts tur bērnības stāsts,
 Nav aizmirstams saulītes - māmiņas glāsts.
 Kur puķītes krāšņāk vēl ielejās zied?
 Kur putniņi birzītēs mīlāk vēl dzied?
 Kur vēl tā kā Latvijā ozoli šalc?
 Kur dzintartīrs strautiņš tek putodams balts?
 Ak, dzimtene dārgā, tavs klaidonis dēls,
 Nāks mājās kaut arī vakars būs vēls,
 Kur pirmo reiz sauli tas ieraudzīja,
 Tur aizmigt tas dusā grib pēdīgajā.*

Kaut gan pagājuši jau vairāk gadu, kopš šie vārdi sacerēti, izjūta vēl ir tā pati. Tagad šo dziesmu dzied koņi. Ko latvieši izjutuši bēgļu gaitās Pirmā pasaules kara laikā, to pašu tie jūt arī tagadējās svešniecības laikā. Tās ir sentimentālas izjūtas, kas pamazām izplēn gadiem aizejot. Laiks neatturāmi steidz uz priekšu un izdzēš atmiņas un jūsmu.

Maskavā nodzīvoju līdz 1916. gada aprīlim. Šinī laikā paspēju daudz maz iepazīties arī ar krievu mākslu. Tiekoties ar skatuves mākslinieku J. Duburu, kādreiz apmeklējām Maskavas Lielo teātri, kur ieeja ne katrā izrādē bija iespējama. Duburs jūsmoja par krievu aktieru spēli un lieliskajiem Staņislavska psiholoģiskā reālisma inscenējumiem. Mani vēl saistīja publika, kas šo teātri apmeklēja. Tur bija daudz krievu aristokrātu, augstākā virsniecība, ierēdniecība. Tā spīdēja greznajās ložās, vēl pilnā spēkā atspoguļojot toreizējās Krievijas augšslāni, kuŗu gadu vēlāk kā ar slotu noslaucīja boļševistiskā revolūcija.

Maskavas mākslas mūzejos glabājās daudz vērtīgu darbu. Tretjakova gleznu galerijā starp Riepina, Verečagina u. c. krievu gleznotāju darbiem atradās arī latvieša Purviša raksturīgie bērzi un Klēvera dabas skati. Sčukina galerijā galvenā kārtā reprezentējās franču kubisti. No minētām galerijām iegādājās reprodukcijas, kas vēlāk modināja mani interesēties par gleznām. Rozentāls, Purvītis, Dzenis, Kuga u. c. latviešu gleznotāji rīkoja savu darbu skates. Tās cītīgi apmeklēja Maskavas latviešu inteliģence un vairākus darbus ieguva savā īpašumā.

Darba gaitās ejot, man bieži iznāca šķērsot Sarkano Laukumu, kur tagad atrodas Leņina un Staļina mauzolejs.

Turpat atradās arī Kremļis un Jāņa Briesmīgā katedrāte. Kremļi tad apdzīvoja baloži un kovārpi, kamēr pēc oktobra revolūcijas tanī ieperinājās komunistu varas vīri. Kremļa pirmais komandants bija latvietis Bērziņš. Šinī pašā vietā Latvijas ārlietu ministrs V. Munters, prezidenta K. Ulmaņa un viņa valdības pilnvarots, parakstīja nodevīgo bažu līgumu - nāves spriedumu Latvijai. Pirms tam uz Kremļi ceļu bija mērojis Vācijas ārlietu ministrs Ribentrops un ar Staļinu vienojās par interešu zonām Austrumeiropā. Par Kremļi Viktors Eglītis kādreiz baigā nojautā dzejoja:

*Kā baigā pasakā es Kremļa vārtos eju,
Kur viss kā izmiris, kā smagā miegā snauž;
Kaut ko pusbriesmīgu, pusdaiļu sirds man jauž,
Kad pūlos atsegt vēl es izbijušā seju.*

No tā saucamā Zvirbuļu kalna varēja pārredzēt visu Maskavu. Šeit Napoleons bija noskatījies Maskavu liesmās, kad krievi to bija aizdedzinājuši, lai pilsēta nekristu frančiem par patvērumu. Lejā mierīgi plūda Maskavas upe, veldama savos krastos sajauktus ūdeņus. Baznīcu un klosteru zeltītie kupoli cēlās pret debesīm un brīnišķīgi vizēja saulē, it kā pasvītrodami divas galējības, kas valdīja krievu zemē. Daudzās baznīcas ārzemniekam lika domāt, ka krievu tauta tiešām ir ļoti reliģioza. Īstenība bija gluži citāda. Boļševiki dažas baznīcas itin viegli pārvērtā revolūcijas mūzejos, bet tautas sašutums par šī svētuma aizkaršanu nebija no vislielākajiem. Krievijā baznīcu gan bija daudz, bet to apmeklētāju maz. Pareizticīgo baznīca bija valsts baznīca un priesteri - valsts ierēdņi, kam ar dievlūdžējiem trūka tiešas saskares. Priesteris saņēma cietu algu un viņam bija vienalga, vai baznīca bija pārpildīta, jeb mazāk apmeklēta.

Bija pienācis mans iesaukšanas gads, kādēļ nebija vairs izredzes ilgāk palikt akc. sab. "Provodņik" dienestā. Pieteicos "Gorodskoi sojuz'ā" - Pilsētu savienībā, kas Minskā organizēja plašas darbnīcas kaņaspēka apbrūpošanai. Šinī pašā organizācijā darbojās arī Zigrīds Meierovics, tikai ziemeļu frontē. Mani komandēja uz Dienvidvakaru fronti, Minskā par instruktoru. Uz klaja lauka šeit cēla barakas, kuņās no visām Krievijas malām saplūda dažādi amatnieki, kas strādāja frontes vajadzībām. Mans tiešais priekšnieks bija kāds gruzīņu kņazs. Arī pārējie ierēdņi galvenā kārtā nāca no aristokratu aprindām, tā saucamiem aizmugures

varoņiem.

Pēc kāda laika Minskā saņēmu komandējumu uz Pēterpili (jau pārdēvētu par Petrogradu) un citām Krievijas pilsētām, piedalīties komisijā, kas iepirka materiālus frontes vajadzībām. Bija pienācis jau 1917. gads. Tas nesa krasas pārmaiņas nevien Krievijas iekšējā dzīvē, bet visā kara norisē. Krievijas pilsētās sāka trūkt pārtikas. Neapmierinātība auga nevien aizmugurē, bet arī karašpēkā, kas drīz vien izpaudās vispārējā revolūcijā un Krievijas monarchijas gāšanā. Galvaspilsētā Petrogradā bija jau notikušas demonstrantu sadursmes ar valdībai vēl uzticīgām karašpēka daļām. Asinis prasīja jaunas asinis un revolūcijas vilnis pārsviedās visai Krievijai. Sadumpojās arī viena karašpēka daļa pēc otras un frontēs iestājās apjukums un klusums. Citkārt varenā Krievijas monarchija bija sabrukusi.

Nodibinājās pagaidu valdība ar kņazu Ļovu priekšgalā. Jaunajā valdībā iegāja arī viens sociālists - Aleksandrs Kerenskis, kurš tagad dzīvo Amerikas Savienotās valstīs. Viņš sākumā bija tieslietu ministrs, tad kara ministrs, bet jau tā paša gada jūlijā, kad atkāpās kņazs Ļovovs, kļuva par valdības galvu. Šis kalsnais, bālais un nervozais advokāts bija gan labs runātājs, bet viņam trūka īstas politiskās pieredzes un izmaņas. Arī Krievijas pašreizējais stāvoklis bija ārkārtīgi smags. Zemi māca trūkums, bet frontēs karavīri bija apnikuši karot. Kerenskis braukāja no viena frontes sektora uz otru, mudinot karavīrus cīņai. Karš vairs nebija populārs un Kerenskis bija tas, kas iestājās par kara turpināšanu.

Saņēmām pavēli no Minskas evakuēties uz Vjazmu. Kerenska valdības laikā mani iecēla par Maskavas kara apgabala centrālo darbinīcu galvenās noliktavas pārzini Vjazmā. Sākās grūts un atbildīgs uzdevums. Kerenskis tomēr nespēja ilgi noturēties valdības priekšgalā. Viņu vēlāk nomainīja Ļeņins! Viņš jau aprīļa vidū ar saviem līdzstrādniekiem ieradās Petrogradā no Šveices. Ļeņins bija mērķtiecīgs, viņš zināja, ko vēlas un ko darīt. Kamēr Kerenskis mudināja karavīrus karu turpināt, Ļeņina sauciens bija miers! Šim vārdam visās frontēs un visā zemē bija maģisks spēks. Bet Ļeņins negrāba ogles kailām rokām. Viņš labi apzinājās masas lielo spēku, kas vispirms bija noskaņojams vienā virzienā un tikai tad vadāms uz zināmo mērķi. Ļeņinam šis mērķis bija skaidrs - pagaidu valdības gāšana un varas sagrābšana.

Ļeņins savu štābu iekārtoja netālu no cara Ziemas pils,

kādreizējās primabalerinas Kšešinskas namā pie Moikas upes. Lielajai divstāvu celtnei bija balkons uz galveno ielu. Kādu dienu uz balkona parādījās ložmetēji un starp tiem nostājās Ļeņins ar raksturīgo žokejcepuri galvā. Aiz viņa stāvēja bruņota sardze. Ļeņins teica runu. Tā tas atkārtojās katru dienu, vienā un tanī pašā laikā - pulkstens divos pēcpusdienā. Klausītāju ik dienas saradās arvien vairāk. Ar īstu boļševistisku neatlaidību Ļeņins tiem kala vienus un tos pašus vārdus. Tā bija prasība gāzt Kerenska valdību un izbeigt karu. Jūlijā Ļeņins mēģināja pārņemt varu, bet cieta neveiksmi un paglābās Somijā. Bet tikai uz īsu laiku - oktobrī boļševiki bija uzvarējuši. Jaunās Krievijas demokrātija izputēja.

Nav nevienas varas pasaulē, kurās būtu pastāvējušas mūžīgi. Tāpat tas bija arī ar Krievijas monarchiju. Cārs Nikolajs II ir pēdējais Romanovu dinastijas pēctecis. Viņš Krievijas troni mantoja pēc sava tēva cara Aleksandra III nāves. Apprecējās vācu Hesenes-Darmštates princesi Alisi, kuŗa vēlāk pārdēvējās par Aleksandru Feodorovnu, cārs Nikolajs kādu laiku dzīvoja Ziemas pilī, bet pēc 1905. gada strādnieku demonstrācijas pils priekšā, viņš pārcēlās uz Carskoje Selo, Aleksandra III pilī. Vasaras mēnešus cārs ar ģimeni pavadīja Pēterhofā vai Livadijā, Krimā. Otrā pasaules kara laikā Livadijas pilī Ruzevelts noslēdza ar Staļinu bēdīgi slaveno deklarāciju par Eiropas tautu pašnoteikšanas tiesībām.

Atteicies Pleskavā no varas, cārs atgriezās pie ģimenes Carskoje Selo, kur to turēja mājas arestā. Cārs bieži bija redzams ar ģimeni pastaigājamies pils parkā. Daudzreiz viņš bija redzams parkā viens, ar lāpstu rokā zemi savam sakņu dārzam. Cāram bija atļauts nocirst parkā arī sausos kokus. Sastājušies pie žoga, ļaudis ar lielu ziņkāri vēroja nesen slavenāko Krievijas vīru, kas tagad mierīgi kustējās dārzā. Viņš bija zema auguma, padrukns, necils krievnieka tips ar raksturīgo baranku pārdevēja bārdu. Cāram piegādāja arī laikrakstus, kuŗus viņš cītīgi lasīja, interesējoties par stāvokli frontē. Laikam taču viņam vēl bija kāda cerība troni atgūt, kāds sapnis, kuŗu tas velti glabāja, kamēr saņēma pavēli sagatavoties tālākam ceļam. Bet uz kurieni? Siltās drēbes jāņem līdz. Tā tad uz Sibīriju! 1917. gada 13. augustā cārs Nikolajs II aizbrauca pa to pašu ceļu, pa kurieni viņš bija nosūtījis tūkstošiem kartoznieku, tikai daudz komfortablākos apstākļos. No cara

atvadīties bija atbraucis ministru prezidents Kerenskis un viņa brālis Michails Aleksandrovičs.

Pēc apmēram nedēļas ceļojuma, cars ar ģimeni nonāca Toboļskā, kur to nometināja gubernatora pilī. Šeit viņam atveda malku sazāģēšanai. Zāģi daudzreiz palīdzēja vilkt viņa meitas, kamēr pats cars skaldīja malku. Cilvēki, kas gāja gaŗām gubernatora mājai, nopēma cepures un meta krustus. Cars arī tur loloja cerības kādreiz izklūt no gūsta, jo tauta nebija naidīga.

Pēc oktobra revolūcijas, boļševiki caru ar ģimeni aizveda uz Jekaterinburgu. Kolčaka armijai tuvojoties, čekas komisārs Nikolajevs caram teica: "Jūsējie grib jūs izglābt, bet viņiem tas neizdosies! Mēs esam spiesti jūs nogalināt." Kad admirāļa Kolčaka armija iepēma Jekaterinburgu, tā iecēla īpašu izmeklēšanas komisiju, kuŗai bija uzdevums noskaidrot cara ģimenes nozušanu. Izklaušinot acu lieciniekus noskaidrojās, ka visa cara ģimene noslepkavota. Tomēr vēl arvienu rodas kāds, kas uzdodas par cara Nikolaja ģimenes piederīgo.

Pēc cara aizvešanas uz Sibīriju, viņa mītni atļāva publikas apskatei. Tādā kārtā arī es nokļuvu Carskoje Selo, lai redzētu, kā dzīvojis Krievijas patvaldnieks. Pils iekārta liecināja, ka cara ģimene telpas atstājusi piepeši, bez kādas sevišķas sagatavošanās. Kādā istabā vēl bija redzamas troņmantinieka Alekseja spēļu lietas. Cara Nikolaja kabinetā atradās liels turku dīvāns un masīvs rakstāmgalds. Pretim galdam, istabas kaktā, bija apm. metru augsts paugstinājums, kuŗu nosedza aizkars. Pavadonis zināja stāstīt, ka aiz tā esot sēdējusi cariene un sekojusi cara sarunai ar apmeklētājiem, dodot mājienu - piepemt vai noraidīt kādu jautājumu. Ka cariene tiešām stipri jaukusies Krievijas valsts dzīvē, to savos memuāros apliecina arī grāfs Vite. Kad reiz viņš ieradies pie cara parakstīt kādu likumu, cars atteicies to darīt, aizbildinoties, ka viņu no tam atturot kāds tuvs cilvēks. Kad Vite jautājis, kas šis cilvēks ir, cars atbildējis - mana sieva. Kad Krievijā skaitīti iedzīvotāji, Nikolajam arī iepaticies izpildīt jautājumu lapu, kuŗā viņš par savu nodarbošanos ierakstījis: "Savas sievas vīrs."

Aleksandra Feodorovna vārda pilnā nozīmē valdījusi par savu vīru. Kad ķeizarienei piedzimusi ceturrtā meita, viņa ļoti ilgojusies dēla. Kad dēls piedzimis, tas mantojis no mātes grūtu iedzimtu slimību - hemofiliju. Tā izpaudusies kaulu lūzumos un asins tecēšanā. Carienes brālis

bija miris ar šo slimību. Neārstējamā tropmantineka slimība aizņēma gandrīz visas vecāku intereses. Tikko zēns paguva atveseļoties, slimība parādījās atkal no jauna. Pie slimā gultas aicināja visus to laiku ievērojamākos ārstus, bet tie nespēja līdzēt. Vienīgais cilvēks, kam Aleksandra vēl uzticējās, bija Grigorijs Raspuķins. Šī ticība uz Raspuķinu bija arī Nikolajam. Šeit slēpās Raspuķina lielais iespaids Krievijas cara galmā.

Mazajam Aleksejam Raspuķins iepatikās. Viņš tam stāstīja pasakas, staigāja ar to pa pils dārzu. Gadījās, ka pa to laiku Aleksejs arī neslimoja. Cariene sāka ticēt, ka zēns izveseļosies, ja pieķersies Raspuķinam. Protams, Raspuķins prata iedvest pārliecību, ka viņš spēj līdzēt. Raspuķina iespaids auga. Sevišķi par viņu sāka interesēties aristokrātu dāmas, ar kurām viņš apgājās un izrunājās kā kučieris ar saviem zirgiem: - Tu, dullā, negrozi asti, stāvi rāma... u. t. t. Tā kā Raspuķins bieži bija galmā, tad pie viņa griezās ar lūgumiem, kur vajadzēja cara piekrišanu. Ar Raspuķina gādību tika iecelti ministri; ministri bieži mainījās - Raspuķins tos cēla un gāza. Kad Nikolajs II uzņēma armijas virspavēlniecību, Raspuķins rīkoja "virspavēlnieku". Raspuķins iespaidoja ķeizarieni, bet pēdējā atkal Nikolaju. Sakarā ar to Raspuķinam radās daudz draugu un arī daudz ienaidnieku. Tie gatavojās Raspuķinu dabūt pie malas. Raspuķinu nogalināja lielkņazs Dimitrijs Pavlovičs, grāfs Felikss Juzupovs un Valsts domes loceklis V. Puriškevics. Pēdējais brošūrā sīki aprakstījis, kā viņi Raspuķinu nogalinājuši. Tā beidzās Sibīrijas zemnieka Raspuķina mūžs.

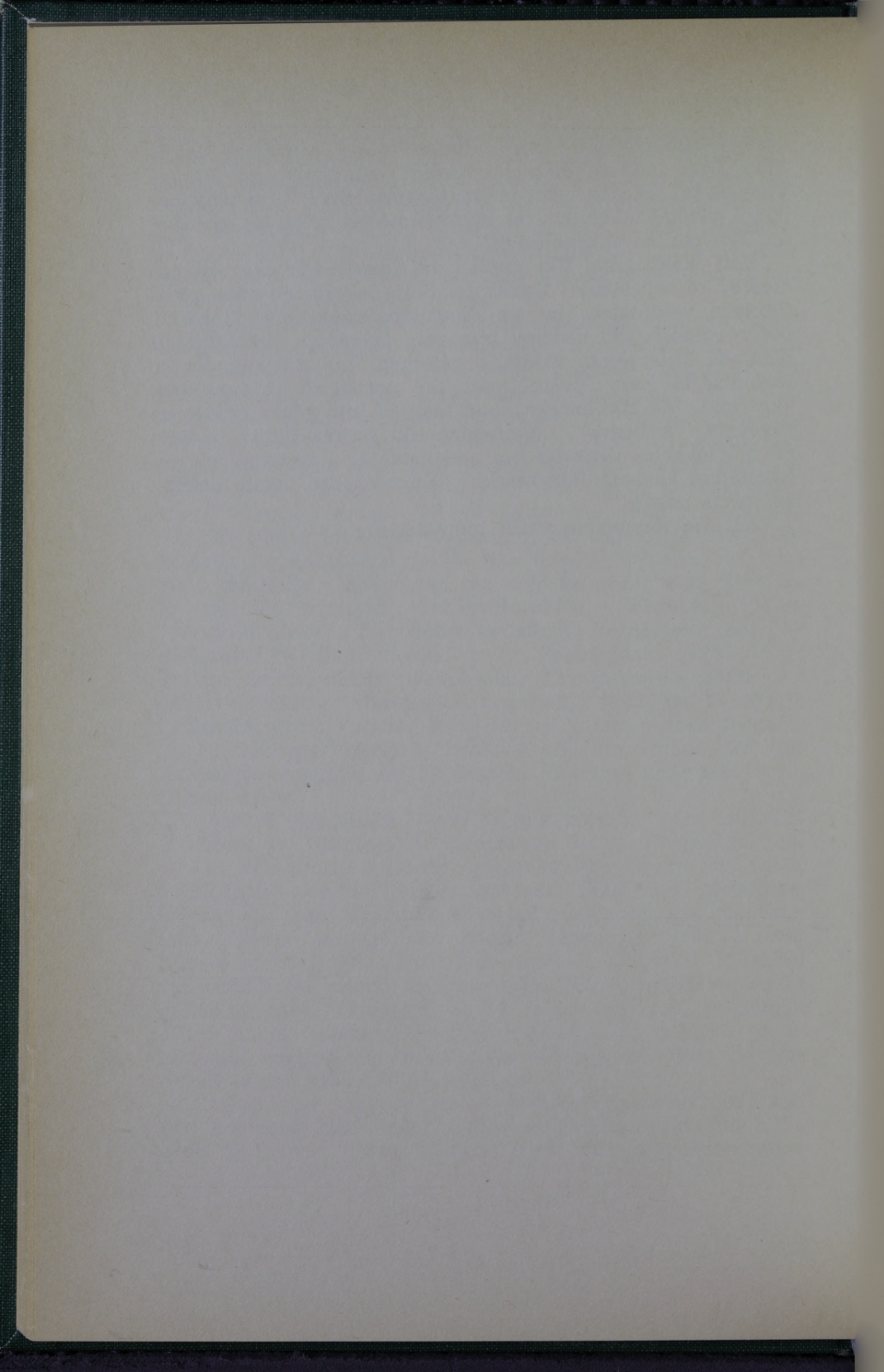
Vēsturē Raspuķina vārds iegājis kopā ar cara Nikolaja II vārdu, jo Nikolaja II valdīšanas laikā Raspuķins bija plašās Krievijas faktiskais valdnieks. To liecina arī vēlāk publicētās vēstules, kurās cariene rakstījusi caram uz fronti, kad tas uzņēma armijas virspavēlnieka pienākumus. Tanīs atspoguļojās daudz raksturīgu īpašību, kas tēlo to kārtību, kāda toreiz pastāvējusi Krievijā. Vēstules rakstītās angļu valodā, jo cariene jaunībā uzturējusies angļu galmā un cars Nikolajs II savas mātes ietekmē bija iemācījies angļu valodu. Arī ar saviem bērniem cariene sarunājusies angļiski un revolūcijas sākumā domājusi, ka ģimenei atļaus izbraukt uz Angliju.

Citēsim no kādas carienes vēstules dažus vārdus, kas var interesēt arī mūs, latviešus. Vēstule rakstīta 1915. gada 15. nov.: "Man jānodod Tev šāds lūgums no mūsu

drauga (Raspuķina), kas iedvesmēts no parādības naktī. Viņš Tevi lūdz pavēlēt, lai iesāktu uzbrukumu pie Rīgas. Viņš saka, ka tas esot nepieciešami. Viņš Tevi lūdz nopietni pavēlēt mūsējiem iet uzbrukumā un saka, lai es rakstot Tev par to nekavējoties".

Kad Raspuķina līķi izvilka no Ņevas, kur tas bija iemests, to apglabāja Carskoje Selo, netālu no cara pils. Cariene vēlējusies, lai uz Raspuķina kapa celtu klosteri, bet revolūcija tās nodomu izjauca. Ja caram Nikolajam II būtu vēl bijis lemts valdīt, droši vien, tas Raspuķinu būtu izsludinājis par "svēto", kā tas notika ar Sarovas veci Serafimu. Tā līķi izraka, kad tas jau bija sācis trūdēt un pārvērtā "svētajos". Raspuķina līķi izraka Carskoje Selo revolūcionārie karavīri un sadedzināja. Raspuķins caram Nikolajam kādreiz bija teicis: "Keizars, kad manis nebūs, arī tevis nebūs!"

Arī šie Raspuķina vārdi piepildījās.

Cars ar visu ģimeni bija nolikvidēts un komūnisti sāka valdīšanu. Bet jaunā vara vēl nebija nostiprinājusies. Krievijā lijušas daudz asinis, bet visvairāk tās lija revolūcionāriem pie varas nākot. Pēc oktobra revolūcijas, kad gāza Kerenska pagaidu valdību, patiesībā tikai vēl sākās īstā cīņa par varu. Jaunie Krievijas valdnieki savu varu centās nostiprināt drakoniskiem līdzekļiem. "Tūkstošiem jāmirst, lai miljoni dzīvotu", bija jauno valdnieku devīze. Katrai rīcībai pamatā tomēr jābūt kādam attaisnojumam. Komūnistiem tāds bija kara izbeigšana. Tas bija sauklis, kas armijā un krievu tautā radīja piekrišanu. Karš visiem bija apnicis. Ļeņins sauca: Nost ar karu! Un viņš uzvarēja.

Jau 1918. gada sākumā komūnisti ar vāciešiem un viņu sabiedrotajiem Brestļitovskā noslēdza miera līgumu, atsakoties no plašiem Krievijas rietumu apgabaliem. Karš pārsviedās Krievijas iekšienē, izvērstoties nežēlīgā pilsoņu karā. Tas turpinājās divus gadus. Komūnistiem naidīgi pretspēki grupējās Sibīrijā ap admirāli Kolčaku, Dienvidkrievijā - ap Korņilovu, vēlāk ap Deņikinu un Vrangelu, ziemeļvakaru Krievijā pret komūnistiem cīnījās Judēničs. Bet tās bija vairāk avantūristu cīņas, kam nebija ne saskaņotas darbības, ne arī vienprātības šo cīņu vadoņu starpā. Bez tam trūka arī municijas un - galvenais - mazinājās balto ģenerāļu simpatijas plašākās tautas aprindās. Turpretim Trocka organizētā sarkanā armija, kaut gan tā bija vāji apgādāta, atradās vienas vadības rokās, kam bija noteikts mērķis un komūnisti nežēloja līdzekļus, lai šim mērķim tuvotos.

Atrodoties sākumā starp vairākām varām, bija jābūt tiešām lielai mācai saglabāt dzīvību un dzīvot tā, lai nekristu par kādas varas upuri, jo katra vara savus pretiniekus centās nesaudzīgi iznīcināt. Bija ļoti jāizvairas no denūciācijām un personīgas izrēķināšanās, kas notika šim

Pēdējais Krievijas Cars - Nikolajs II
ar ģimeni.

varām bieži mainoties, sevišķi pilsētās. Es centos ienaidniekus sev nesagādāt un turēties cik vien iespējams tālu no visiem tā laika politiskajiem strāvojumiem. Daudzi tomēr krita kārdinājumā nostāties priekšgalā un par to bieži samaksāja ar savu dzīvību.

Pēc oktobra revolūcijas Krievijā atkal uzpeldēja latviešu vārds. Sarkanie latviešu strēlnieki bija toreizējie dienu varoņi, kas daudziem latviešiem palīdzēja nostāties atbildīgos komunistu amatos. Vēlākos gados tos gandrīz visus Staļins likvidēja. Cik apbrīnojami ātri un viegli toreiz varēja ieņemt atbildīgus amatus, liecina kāds piemērs ar manu radnieku. Strādāju kopā ar manu brālēnu, bijušo Liepājas komercskolas skolnieku A. Greieru, kas bija man padots.

- Es braukšu uz Maskavu un iestāšos augstskolā, - viņš kādu dienu paziņoja savu lēmumu.

- Kā tu domā studēt, ja zemē valda jukas un nemieri? - es viņam jautāju.

- Studēt... viņš smējās. - Kā tu iedomājies šo studēšanu? Ilgus gadus nodauzīties pa augstskolu un nodzert tēvam mājas?! Man ir vajadzīgs augstskolas diploms un tas tagad viegli iegūstams.

A. Greiers aizbrauca uz Maskavu. Pēc neilga laika lasu uz ielu stūriem publikāciju, kuŗu parakstījis kara komisārs Trockis un kara cenzors A. Greiers... Vai tas tiešām būtu mans 19 g. vecais brālēns Andruška? Par to pārliedzina vēlāk, kad pie mana dzīvokļa durvīm Vjazmā kādu dienu piekļāvēja formā tērpies jauneklis. Viņš patiešām bija kļuvis kara cenzors un devās komandējumā uz Deņikina fronti.

- Kā tu to panāci? - es viņam jautāju.

- Gluži vienkārši - komunistiem trūkst darbinieku, - viņš atbildēja.

- Bet mēs taču nolēmām atgriezties reizē dzimtenē, - atgādināju mūsu norunu.

- Jā, pie tēva atkal mēslus gāzt un art! - viņš izsaucās.

Andrejs Greiers aizbrauca uz Deņikina fronti un vairs neatgriezās.

Kad pulkvedis Jukums Vācietis uzņēmās sarkanās armijas virspavēlniecību, bolševiki cīnījās kā lauvas ar vairāku balto ģenerāļu armijām, kuŗas drīz vien satrieca. Tikai ar poļu, latviešu un igauņu nacionālām armijām netiekot galā, tie noslēdza "mieru uz mūžīgiem laikiem", kas turpinājās tikai 20 gadus... Ar Latviju bolševiki parakstīja miera līgumu 1920. gada 11. augustā.

Padomju Krieviju miera līgumu parakstīt spieda izšķīrējās cīņās Latgalē. Šajās cīņās latviešiem diezgan lielu palīdzību sniedza poļu nacionālā armija. 1920. gada 3. janvārī sākās vispārējs uzbrukums Daugavpils virzienā. Blakus poļu armijai cīnījās latviešu un landesvēra pulki. Jau 5. janvārī tie ieņēma Daugavpili, pēc kam sākās uzbrukums visā garajā frontē. Latgales frontē stājās pretī latviešu sarkanie strēlnieki, bet arī tas nelīdzēja un 21. janvārī nacionālie spēki ieņēma Rēzekni. 1. februārī bija sasniegta Zilupe, kad kara darbība bija jāpārtrauc ar pamiera līgumu.

1920. gada 1. maijā sanāca Latvijas Satversmes sapulce, kas nosprauda jaunās valsts pamatus.

Ar Baltijas valstu tieksmēm pēc neatkarības bija spiesta rēķināties arī Padomju Krievija. Lielinieku revolūcijai sā-

koties, krievu vadošās aprindas jau domāja par Baltijas valstu neatkarību. Atzīmējams, ka Brest-Ļitovskas miera līgumā, 1918. gada 3. martā, Padomju Krievija atsakās no savas suverenitātes par Baltijas valstīm. Versaļas miera līgumā Baltijas valstu neatkarība vēl vairāk nostiprināta kā Brest-Ļitovskā. Jau pamiera noteikumos, kuŗus parakstīja Vācija 1918. gada 11. novembrī, iet runa par Vācijas pienākumiem pret Baltijas valstu iedzīvotājiem un valdībām. Sabiedroto nolūks bija Baltijas jūras piekrastē nodibināt patstāvīgas valstis kā valni pret varbūtēju boļševiku ekspansiju uz rietumiem. Minētā laikā iekrita arī Baltijas valstu neatkarības deklarācijas.

Protams, ar Versaļas līgumu vēl nebija izšķirts Latvijas neatkarības stāvoklis Eiropas valstu saimē. Latvija vēl atradās kara stāvoklī ar Padomju Krieviju. Ar Bermonta izdzīšanu no Latvijas, tā kareivjus savā apsardzībā bija ņēmusi Vācijas valdība. Šinī sakarā Latvijas Pagaidu valdība atzina, ka tā atrodas kara stāvoklī arī ar Vāciju. Tā otrajā valsts patstāvības gadā Latvija atradās kara stāvoklī ar divām lielvalstīm.

Pirmais jaunās valsts uzdevums tā tad bija miera līguma noslēgšana ar abām lielvalstīm - Krieviju un Vāciju. Tālākais Latvijas ārējās politikas uzdevums bija panākt Latvijas de jure atzīšanu no lielvalstu puses, par ko centās pirmais Latvijas ārlietu ministrs Zigfrids Meierovics. Kad šie svarīgie ārpolitikas jautājumi bija nokārtoti, robežas nospraustas, ar Latvijas uzņemšanu Tautu Savienībā varēja uzskatīt Latvijas valsts eksistenci par nodrošinātu. Vēl atlika nodibināt tikai Baltijas valstu savienību, ko aiz Baltijas valstu vadītāju pārāk lielās tuvredzības, diemžēl, neizdevās sasniegt.

Pirmajos gados daudz tika runāts un spriests par Latvijas saimnieciskām iespējamībām. Bija dzirdami aizrādījumi, ka Latvija esot par mazu, lai vestu patstāvīgu saimniecisku politiku, valstij neesot pašai savu dabas bagātību, neesot izejvielas rūpniecībai u. t. t. Bet vai tamdēļ Latvija nevarētu pastāvēt? Latvijai taču bija nozīme kā zemkopības valstij. Mūsu agronomi jau vairākkārt bija aizrādījuši par mūsu zemkopības attīstīšanu Dānijas virzienā. Tādā kārtā Latvija varētu kļūt par lauksaimniecības produktu eksportzemi, galvenā kārtā izvedot sviestu, sieru un bekonu.

Nedz Dānijai, ne Latvijai nav apakšzemju bagātību, ne rūdas, ne ogļu, bet kūdras platības Latvijai ir daudzkārt lielākas kā Dānijai. Bez tam Latvija vēl stāv priekšā ar

saviem ūdens spēkiem, kādu Dānijai nav. Daugava, Gauja, Venta, Salaca, Lielupe - tie ir baseini, kas spētu nodrošināt visai zemei arī elektrības enerģiju. Latvija savu dabas bagātību ziņā Dānijai vēl priekšā, bet Dānijā neviens nedomā pieslieties kādai citai valstij! Iebildumi: Dānija nav transitvalsts. Latvija ir Krievijas vārti uz Baltijas jūru un Vakareiropu viņas transitam. Bet tad jau arī katrai citai lielvalstij ir pretenzijas uz kādas citas valsts teritorijām, kas pieiet pie jūras? Ar tādām pat tiesībām kā Krievija uz Baltijas jūru, Vācija varētu reflektēt uz Beļģiju un Holandi, jo caur šīm zemēm iet viss Rietumvācijas transits, sevišķi Vācijas dzelzs un akmepogļu izvedumi.

Kad valsts prezidents Gustavs Zemgals savā laikā izbrauca iepazīties ar Vērgales-Sakas kūdras purvu bagātībām, viņš apmeklēja arī savu šūpla vietu Sakas pagastā, kur viņa tēvs Sakas muižā bija kalpojis pie barona Lilienfelda. Prezidentu viņa dzimtā pagastā svinīgi sagaidīja. Prezidents iegriezās arī savā pirmajā skolā. Tur kāds zemkopis, skolas biedrs, prezidentam jautāja:

- Vai jūs, prezidenta kungs, vēl atminaties, ka mēs tanī skolas solā kopīgi sēdējām un mācījāmies bībeles stāstus?

- Jā, atminos gan, - prezidents lēni teica.

- Redzat, kas jūs par vīru, bet es visu mūžu rušinājos pa zemi un nekur netieku... - zemnieks gaudās.

- Ja es te būtu palicis un izdzēris tikpat daudz pudeļu kā jūs, arī es nekur nebūtu ticis, - prezidents smaidīdams atbildēja.

Zemnieks piesarka un kājās piecēlies gribēja prezidentam vēl ko teikt, bet skolas pārzinis Erhards situāciju izjauca, uzaicinot dziedāt: Dievs, dod tautas darbiniekiem...

Dzejnieks Eduards Virza, atceroties Latvijas valsts tapšanu, sacīja: "Latvijas valsts Liepājas laikmets, divi apriņķi - visa Latvijas valsts!" Savas izjūtas šis pats dzejnieks izsacīja šādās rindās:

*Šai naktī drausmīgā un postā,
Kur tautai uzticīgs tik rets,
Še latvju zemes pēd'jā ostā,
Vēl gaisā mūsu flagu redz.
Jums uzticīgiem, spars ir burā
Un pēd'jo cīnītāju prieks,
Aiz jums kauc putojoša jūra,
Bet priekšā nakts un ienaidnieks.*

*Kur mana dzimtene,
Tur manas ilgas;
Kur mana tēvu zeme,
Tur mana sirds!*

Pilsomu kaŗam Krievijā sekoja bads ar tīfa epidēmiju, kas prasīja arī daudz upuru. Sevišķi šausmīgs bads plosījās Pievolgas apgabalos. Vairākās vietās uzliesmoja nemierni, ko komunistu vara apspieda. Bet no tīfa epidēmijas tie tik viegli netika vaļā. Tā izplatīja utis, šīs riebīgās, baltās utis, kas pavada tīfu un no kurām grūti izsargāties.

Šādos apstākļos Krievijā vairs nebija omulīgi ilgāk uzturēties un es plānoju par atgriešanos dzimtenē. Par spīti upuriem, dzīvie tomēr dzīvoja un cīnījās, lai piepildītu plašo zemi. Bēgļa, liepājnieka Žaņa Verbeļa laulātā draudzene Rževā piedzīvoja dēlu, kam tiku aicināts par krusttēvu. Krustības iekrita bargā ziemas salā. Ceļā uzvilku saglabāto saskādas kažoku. Vilciens bija pārpildīts un braucēju slapjie apavi un drēbes izgaroja smacīgu mitrumu. Iespiedies vagona kaktā vēroju publiku, kas tagad bija ievērojami pārmainījusies. Komunisti bija atstājuši tikai apakšslāni un pagaidām vēl vidusšķiru. Kam vēl bija atļauts elpot jaunās Krievijas gaisu un kas neiederējās šai līmenī, tie centās tam ārēji piemēroties. Jutu, ka man apkārt sākās kāda nenoteikta rūkoņa, kas nebija tikai vienkārša publikas sarunāšanās, kad balsis monotoni skan viena caur citu un izvēršas vienmērīgā troksnī, kas piedzen miegu un liek iegrimt snaudā. Man apkārt troksnis auga arvien lielāks un drīz sajutu, ka šī trokšņa iemesls esmu es. Kad pret mani pacēlās jau savilkta dūres, sapratu, ka arī man kas darāms. Daži vīrieši zemnieku un strādnieku vamžos jau bija pavēruši vagona durvis un kādi seši tādi pat vīrieši apstājās man apkārt, lai izsviestu no ejošā vilciena.

- Kāpēc jūs mani gribat izmest no vilciena un nogalināt, vai neredzat, ka vilciens iet pilnā sparā? - jautāju maniem uzbrucējiem.

- Buržujiem vilcienā nav vietas, tie var iet kājām, diezgan braukuši! - atsaucās dažas saniknotas balsis.

- Kas jums saka, ka esmu buržujs? - kļiedzu pretī.

- Tev buržuja kažoks mugurā!

- Tad metat kažoku ārā, bet ne mani, - atpogāju savu sesku.

Pūlis apjuka. - Bet ja tu neesi buržujs, kāpēc tev buržuja kažoks? - kāds iejautājās.

- Vai jūs nesaprotat, kuces bērni, kā tagad tikt pie kažoka? - Nosit buržuju un paņem kažoku!

- Vot duraki! - iesaucās krievi, - un mēs domājam, ka tu esi pats buržujs!

- Nu, tad nedomājat vairāk un neaiztieciat īstus proletāriešus, - iegrozījos savā sēdekļī cik ērti vien iespējams.

Līdz Rževai mani neviens vairs netraucēja.

Incidents vilcienā palīdzēja pildīt manu krusttēva pienākumu. Mazajam krustdēlam vajadzēja svaiga piena, bet Verbeļiem govs nebija. Pudele piena maksāja 1000 rubļu. Par govi varēja domāt tikai miljonāri.

- Es jums uzdāvināšu govi! - mierīgi teicu.

- Mīļais cilvēk, vai to spēj kāds samaksāt! - Verbeļu Emma iesaucās.

- Atvediet govi un es parādīšu, kā to var izdarīt.

Kad krievu zemnieks bija atvedis govi, es noģērbu savu seskādas kažoku un viņam to gluži siltu ieliku rokās. Uz Vjazmu aizbraucu atpakaļ bez kādām grūtībām, jo nebija vairs buržuja kažoka, kas saniknotu proletāriešus.

Latvijā atgriežoties, mans krustdēls izauga par brašu jaunekli, iestājās augstskolā un vēl apprecējās. Otrajā pasaules karā vācieši to iesauca leģionā, no kurienes tas vairs neatgriezās.

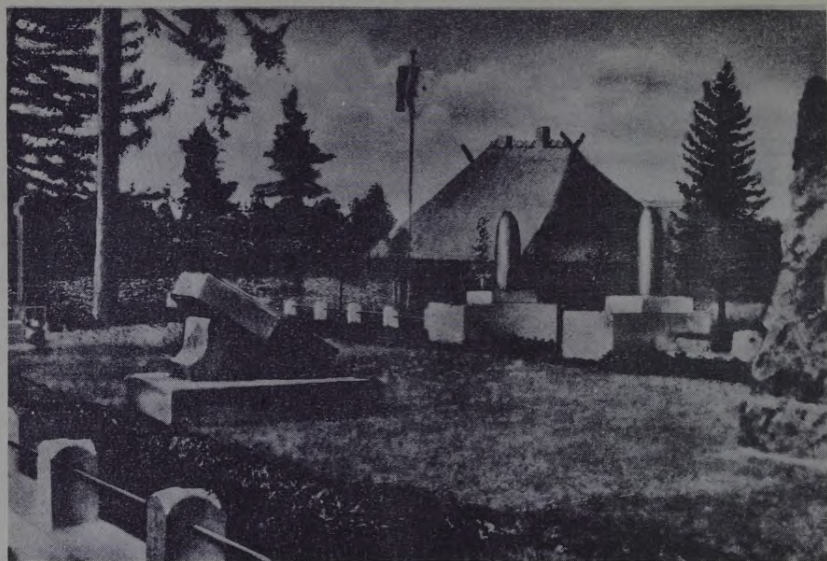
Pēc Latvijas - Padomju Krievijas miera līguma noslēgšanas atgriezās Liepājā. Bēgļu gaitās Krievijā biju pavadījis 5 gadus. Visā manā bagāžā bija 20.000 krievu rubļu, bet tiem bija tikai papīra vērtība. Šos rubļus drīz vien "apēdu" un jaunajā valstī bija jāsāk dzīvi atkal no gala. Bet jauna Latvija bija spēka un spraiguma pilna, kurā noklusa personīgās rūpes un raizes. Dzīve sākās ar tādu pavasarīgu spraigumu, ka vienkārši bija neērti, kaut vai tikai domās, gausties par kādām personīgām grūtībām.

Grūtību jaunajā valstī bija daudz. Bet kas uz tām skatījās! Karš bija beidzies un Latvija beidzot brīva. Liepājas ielās kludzēja koka klikatas, jo ādas apavi bija jau sen noplīsuši, bet viņas kludzēja priecīgi, it kā pilsētā būtu sanākuši tūkstošiem holandiešu. Vācieši savu cepelīnu būvei bija patērējuši daudz audekla. Tie bija cieti un stīvi kā ādas. Bet lielajos gaisa milzeņos kaut kur bija lietoti arī mīksti zīdi, balti un spoži. Varbūt tie bija arī izplētņi

lēceju zīdi, kas lidotājus lēnām nonesa zemē kā lielas pieņepu pūkas. No šiem zīdiem sievietes šūdināja blūzes un dejoja vācu iemācītos šīberus. Vai viņām to pārnest? No vāciešiem daudz kas bija palicis kā mantojums jaunajai valstij. Arī pa jaunās Latvijas sliežu ceļiem ripoja vācu dzelzceļu vagoni, ilgu laiku vēl ar visiem vācu uzrakstiem. Katrā kupejā ilgus gadus vēl bija "Notbremse", kuŗu šad un tad paraustīja ieskurbuši pasažieri, ja vēlējās izpelnīties soda naudas.

Krievijā pavadītais laiks pēc revolūcijas likās kā baigs murgs. Tagad varēja elpot brīvi un pilnu krūti! Jā, es biju jauns un es vēlējos dzīvot. Liktenis bija dāvinājis man dzīvi un brīvību un es nevēlējos sanaidoties ar savu likteni. Man bija jāuzmeklē kāda daiļava, ko biju pametis Liepājā, aizklīstot bēgļu gaitās. Mīlestība, uzticība līdz nāvei! Cik tas cēli skanēja rakstnieku darbos! Tikai, kad satiku savu sirds-draudzeni, sapratu, ka arī šī uzticība ir rakstnieku izdomāta, kā daudz kas cits, kas dzīvē ne gluži saskanēja ar rakstīto. Toreiz man bija grūti saprotams, ka tās bija tikai rakstnieku fantazija un sapņi. No šī sapņa atmodos, kad iecerētai pie sāniem stāvēja cits pielūdžējs. Daba necieta tukšumu. To jau man bija mācījis mans pagasta skolotājs, bet es biju viņa gudrību piemirsis. Kad to atcerējos, sāpēja sirds. Dīvaina ir tāda sirds. Viņa ātri sadzīst, sevišķi, ja tā vēl ir jauna.

Un Latvija, ar kuŗu saistījās mūsu likteņi un sapņi, jaunā Latvija, uz kuriem lauzās bēgļu atpakaļceļi, pēc savas proklamēšanas bija pārcietusi grūtus brīžus, viņaš liktenim bieži vien turoties tikai mata galā. Vispirms nodibināt valsti un tad to izcīnīt, liekas, to varēja tikai veikt ar lielu apgarotību un ideālismu piepildīta tauta. Tas nebija tikai ideālisms vien, tas bija daudz kas vairāk! Latviešu paaudžu gadsimteņu krātās ilgas pēkšņi izlauzās uz āru ar tādu spēku, ka likās, vienkārši nebija varas, kas tās spētu apturēt. Kas spēj savaldīt pavasara ūdeņus, kad tie sniegiem kūstot un lediem baigi dunot un plaisājot izlauz pilnīgi jaunus ceļus, aizraujot līdzī visu, kas tiem ceļā stāvējis? Tāds palu laiks bija pārskalojis arī jauno Latvijas valsti! Un kad pēc šiem paliem no Krievijas muk-

Plkv. O. Kalpaka nāves vieta Airītēs.

lājiem izbrīdis latviešu bēglis uz brīvās Latvijas zemes, viņš pavērās saulē un apjuka. Tik spoža tā bija! Ēnas, kas bija apdraudējušas jauno Latvijas valsti, bija izklīdušas vai izplēnējušas pavisam. Uz mūžīgiem laikiem Latvija bija brīva. Cik tas jauki skanēja, pat svētsvinīgi!

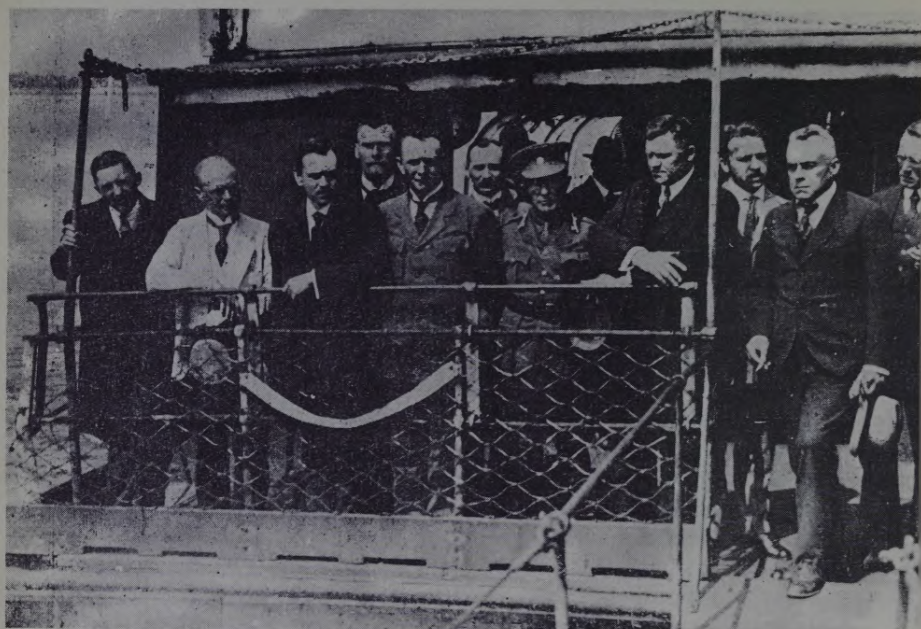
Liepājas Sv. Annas baznīcas durvis bija plaši atvērtas. Cauri stikla gleznojumiem krēslu izkļiedēja spožas gaismas. Tās lija uz altāra mīkstajiem samtiem, sarkanajiem paklājiem, atmirdzēja augsto kropluktuŗu stiklos. Klusi dūca ērģeles. Bija jāpateicas Dievam par brīvību un mieru. Liepājnieki vēl atradās neseno notikumu varā. Šie notikumi vijušies tik strauji viens cauri otram, ka bija grūti tos pat aptvert. Par dažiem sāpēja sirds, daži lika sirdij iepukstēties priecīgāk un sagādāja apmierinājumu, ka tie jau gaŗām un vairs neatkārtosies. Nesen šinī pašā dievnamā bija gulējis pulkvedis Oskars Kalpaks ar saviem līdzcīnītājiem pirms guldīšanas Liepājas Ziemeļu kapos, no kurienes to vēlāk pārveda uz dzimto kapsētu - Meirāniem. Skrundas lielceļa malā, pie Airītēm, bija priede, pie kuras pulkvedis, loŗu caururbts, bija saļimis. Viņš vēl bija

paspējis pateikt savam vietniekam vārdus: Balodi, paliec manā vietā! Tā to apgalvoja brīvības cīņu vēsture. Tā Balodis bija tiešais Kalpaka mantinieks, kas saņēmis testamentu tieši no sava priekšgājēja lūpām, kuŗas jau klāja nāves skūpst. Vai svētāku testamentu kāds maz vēl varēja saņemt.

Andrievs Niedra 1919. gadā atkal bija ieradies Liepājā. Soreiz ne tāpēc, lai kalpotu Sv. Annas draudzei, bet lai "taisītu" politiku. Kas Niedru spieda pievērsties politikai? Varbūt tas bija toreizējais Latvijas drūmais stāvoklis, kas likās pat bezcerīgs. Tikko pēc Latvijas valsts proklamēšanas 1918. g. 18. novembrī sarkanā armija bija okupējusi daļu Vidzemes un tuvojās galvaspilsētai Rīgai. Vācu baroni steidzīgi atstāja savas muižas un devās uz Vāciju. Niedra smīnēja par baronu nobīli; viņš par lētu naudu atpirka baronu mantas un lika tās savest savā Kalsnavas mācītāja muižā. Vēlāk komunisti Niedru apcietināja un līdz ar māc. Jendi un adv. Teichmani veda ka ķīlniekus uz Padomju Krieviju. Niedru paglāba viņa bārda, kuŗu pa ceļu tas nogrieza un nepazīts atgriezās Rīgā - pārējos aizveda. Niedras lielo aktivitāti apliecina arī tas apstāklis, ka viņš divas reizes bija pārgājis komunistu fronti, uzdodoties par biškopības instruktoru.

Komunisti jau bija Rīgā un radās dibinātas bažas, ka tie ieņems visu Kurzemi. Brienot pāri Tīreļpurvam, Niedra kājām bija devies uz Liepāju. Uz Liepāju bija pārcēlušies arī K. Ulmaņa pagaidu valdība. Bet Ulmaņa valdība vāciešiem bija nepatīkama, fon der Golcs Liepājā atsauc baronu Manteifeli ar landesvēru, lai gāztu Ulmaņa pagaidu valdību. Pēc tam, 1919. g. 16. aprīlī, Andrievs Niedra nodibināja vāciešiem pieņemamu kabinetu, pats uzņemoties ministru prezidenta amatu. Niedras kabinetā vēl iegāja Dr. Vankins, adv. Burkovskis, māc. J. Kupčs un skol. K. Sleinis. Sakarā ar to viņu nodēvēja par pučistu. Arī visus vēlākos gadus Niedra tautas ieskatos palika kā pučists un nodevējs. Viņš no šī vārda netika vaļā kā no savas ēnas.

Liepājā Niedra dzīvoja kādā namā Vilhelmīnes ielā, kur arī rakstīja piezīmes, kas vēlāk iznāca grāmatā ar nosaukumu Tautas nodevēja atmiņas. K. Ulmaņa kabinets pārcēlās uz kuŗa Saratova un izbrauca jūrā. Pilsētā apcietināja tautas padomes prezidiju G. Zemgali un E. Biti, Liepājas pilsētas galvu A. Buševicu, red. A. Kroderi un Fr. Menderi, bet vēlāk atkal atbrīvoja. Bet arī Andrievam Niedram

K. Ulmaņa pagaidu valdība uz kuģa "Saratovs" Liepājas ostā, 1919. g. No kreisās: Adv. E. Strautnieks, valsts kancelejas direktors D. Rudzītis, finanču ministrs Puriņš, tirdzniecības un rūpniecības ministrs Spricis Paegle, kara ministrs Jānis Zālītis, zemkopības min. b. J. Goldmanis, ministru prezidents Kārlis Ulmanis, satiksmes ministrs inž. Hermanovskis, iekšlietu ministrs Dr. M. Valters un Blumbergs.

neklājās viegli, latviešu virsnieks S. Staprāns ar saviem domu biedriem Niedru viņa valdībai "nozaga". Tie Niedru bija iebāzuši kādā "Velna ciema" pirtīnā un gaidīja laivu, lai to caur Tallinu nogādātu Ziemeļvidzemē. Laiva tomēr nepienāca. Pēc vairākām bezmiega naktīm Niedras apsargātāji bija tā noguruši, ka iemīga. Bet miegs nepievarēja jauno "ministru prezidentu". Viņš nakts laikā vēlā no gūsta izbēga un atgriezās pie sava kabineta. Andrievam Niedram

tomēr ilgi neizdevās savu kabinetu noturēt. Pēc tā krišanas Niedra emigrēja uz Vāciju, kur Austrumprūsijā kādā vācu draudzē nokalpoja 20 gadu par mācītāju. Vēlāk Niedras lietu skatīja cauri Rīgas apgabaltiesa, kurā viņš bija ieradies un pats sevi aizstāvēja. Arī tiesa Niedru neatbrīvoja no nodevības lāsta. Tomēr jāsaka, ka latvieši pret Andrievu Niedru izturējās saudzīgāki, nekā norvēģi pret rakstnieku Knutu Hamsunu, kurū pataisīja par traku, lai glābtu no cietuma.

Niedra atgriezās Latvijā, kad 2. pasaules karā komunisti bija padzīti. Rakstnieks, vecuma nespēka un ilgo trimdas gadu salauzts, lēni pastaigājās Rīgas ielās. Viņa sejā bija redzams kāds gaišs vaibsts. Varbūt tas bija prieks par vācu uzvaras gājienu, varbūt arī gandarījums, ka tautas nodevējs atkal brīvi var pastaigāties pa Rīgas ielām. Andrievam Niedram bija lemts dzimtenē nomirt. Svinīgā ceremonijā prāv. E. Bergs viņu no Doma baznīcas izvadīja uz Rīgas Meža kapiem. Bēru gājienā pirmais šķirstam sekoja Niedras dēls, tad pārējie tuvinieki un draugi.

1944. gada rudenī tūkstošiem latviešu bēgļu devās uz to pašu zemi, kur Andrievs Niedra vadīja savas trimdinieka gaitas. Daudzu ceļš bija gājis uz austrumiem, nevis brīvprātīgi, bet aizrestotos lopu vagonos - asarām slacīts. Uz austrumiem bija devies arī gandrīz viss K. Ulmaņa kabinets, nespēdams brīdināt pat savus tuvākos līdzstrādniekus. "Paliectiet katrs savā vietā, es palieku savā," - bija aicinājis prezidents K. Ulmanis savā pēdējā radio runā. Savā vietā nepalika neviens! Kad sagāza Latvijas robežu stabus un dzimto zemi pārplūdināja iebrucēju masas, latvju tautai atlika izvēlēties tikai ceļu, pa kurū iet, vai kam pieslēties, kaut vai tikai cerībās, jo rīcības iespējas mums nebija gandrīz pat nekādas. Maza tauta ar brīvo cilvēku balsīm nespēja pārkliegt iebrucēju tanku un lielgabalu dārdoņu. Dzelzs vara brīvo Latviju atkal nospieda verdzībā.

Kārlis Ulmanis kādreiz bija izteicies: "Mana viskarstākā vēlēšanās ir pēc manas nāves gulēt Bērzes kapos tēvam un mātei blakus." Kur Kārlis Ulmanis ir tagad? Dzīvs vai miris? Daudzi domā, ka viņš miris kādā Krievijas cietumā. Viņa kapa vieta laikam paliks noslēpums uz mūžīgiem laikiem. Tāds ir nepielūdzamais liktenis, kas mums brīžiem izliekas kā skarba ironija.

Kad 1918. gada 18. novembrī Rīgas Nacionālā teātrī Gustavs Zemgals teica vārdus: "Latvija, apvienota etnografiskās robežās, ir patstāvīga, neatkarīga, demokrātiski

republikāniska valsts", viņš izteica vismaz vēlēšanos, kādu deklarāciju, kas noskaidroja, ko mēs gribam. Tas tad palika Latvijas valsts satversmes pamatā, tāpat kā "suverēnā vara pieder Latvijas tautai". Kad Latvijas valsts jau bija izcīnīta un valsts robežas galīgi nospraustas, likās, ka tas paliks uz mūžīgiem laikiem. Arējie apstākļi noslaucīja Latvijas valsti. Vai mēs varējām ko sev līdzēt? Vēl tagad tiek diskutēts šis jautājums, par ko domas dalās; tāpat kā par Latvijas satversmi, kurai radušies piekritēji un atkritēji, sevišķi autoritātīvās varas atbalstītāju aprindās.

Bet pakavēsimies vēl pie 1918. gada. Kāda toreiz valdīja situācija? Komunisti laužās Latvijas teritorijā no austrumiem, pašā zemē mudžēja vēl vācu karaspēks, jaunajai Latvijas valdībai bija tikai nedaudz karaspēka, kam trūka pārtikas, apģērba un ieroču. Jau mēnesi pirms Latvijas valsts proklamēšanas, 1918. gada 19. oktobrī, bija publicēts manifests, kas sākās: "Mēs, Vilhelms otrais no Dieva žēlastības, Vācijas ķeizars, Prūsijas ķēniņš, izsludinām Vidzemes, Igaunijas, Rīgas un Sāmu salas apgabalus par brīviem caur Vācijas valsti. Minētie apgabali nodoti Apvienotās Zemes padomes pārvaldībā".

Par Kurzemi līdzīgs manifests bija izsludināts jau agrāk, kas kopā lika pamatu Baltijas monarchijai. Ar vācu krievu mierlīgumu Brestā Latgale bija atstāta krieviem. Sakarā ar minēto manifestu, Rīgas pilī 1918. gada 3. novembrī sapulcējās Vidzemes, Igaunijas, Rīgas un Sāmu salas muižnieku apvienotā Zemes padome, Jelgavas pilī - Kurzemes Zemes padome.

Bet Francijā vēl risinājās sīvas cīņas, ko vācu armija neizturēja un 10. novembrī Vācijas pilnvarotiem bija jāparaksta pamiera noteikumi, kuŗos starp citu tika prasīts, lai austrumos Vācija aizsargā Krievijas robežu pret lielinieku iebrukumu Eiropā. Pēc šiem noteikumiem vācu karaspēkam bija jāpaliek Latvijas teritorijā. Liela daļa latviešu strēlnieku cīnījās komunistu pusē, kāpēc Sabiedrotie latviešiem lāga neuzticējās.

Tādos apstākļos bija organizējama Latvijas armija, kad vēl visa vara atradās vācu karaspēka vadības rokās. Latvijas armijas organizēšanai radās daudz pretinieku. Kaut gan Versaļā Vācija bija apņēmusies aizsargāt Eiropu pret lieliniekiem, latviešiem ieročus cīņā nedeļa. Tikai kad Latvijas pagaidu valdībai ar Sabiedroto starpniecību izdevās noslēgt ar Vācijas pārstāvi Vinnigu līgumu, ka Vācija apbrūpo un apgādā visas Latvijas karaspēka vienības, tā

saņēma kaut cik apbruņojuma. Pašas Latvijas karaspēkam bija jāuzņemas zemes aizsardzība. Zemessargus toreiz organizēja pēc tautībām - latviešu, vācu, krievu rotas. Virspavēlniecību uzņēmas vācietis, ģenerālis fon der Golcs.

Radās pirmā vienība - Cēsu rota, Kurzemē dibinājās jātnieku eskadrons, Rīgā izdevās noorganizēt trīs brīvprātīgo rotas un instruktoru rezerves rotu, vienu virsnieku rotu. Tas bija pirmās Latvijas armijas sākums. Bez tam vēl dažus simtus cīnītāju izdevās savervēt Liepājā. Pulkvedis Kalpaks jau frontē mērojās ar pretinieka spēkiem.

Uzticību Ulmaņa pagaidu valdībai tautas acīs pacēla tā sauktā Heinricha fon Stryka lieta. Tas ir garāks stāsts. 1919. gada 19. februārī Liepājas ostā iebrauca zviedru tvainkonis "Runeborg". Kontrolējot pasažierus, valdības ierēdnis atrada pie zviedru virsnieka aizdomīgu saini. Saini aizturēja un nodeva iekšlietu ministram Miķelim Valteram. Izrādījās, ka tas pieder fon Strykam, kas bija jau nozudis. Stryks Liepājā bija atvedis ārzemēs gatavotos vācu muizniecības plānus par Baltijas monarchijas nodibināšanu. Pagaidu valdība izdeva rīkojumu fon Stryky apcietināt, izsolot 10.000 rubļu atlīdzības tā uzrādītajam. Fon Stryks tomēr bija nozudis kā ūdenī. Ģenerālis fon der Golcs, kas bija Liepājas gubernātors un visas Latvijas armijas virspavēlnieks, aizliedza pagaidu valdībai izdarīt kratīšanas un apcietināšanas fon Stryka lietā, kas ietilpst tikai viņa kompetencē.

Pēc fon Stryka plānu atklāšanas, latviešu tautas simpatijas nosvērās Ulmaņa pagaidu valdības pusē, kas nepagāja neievertots arī Sabiedrotiem un tie izrādīja lielāku labvēlību jaunajai valdībai. Tas savukārt radīja iespaidu uz cīnītājiem frontē, kas guva arvien lielākus panākumus. 1919. gada 3. martā sākās vispārējs uzbrukums boļševikiem pie Ventas un tanī piedalījās Kalpaka bataljons, landesvērs un dzelzs divīzija. Pulkveža Kalpaka bataljons uzsāka cīņu ar kādu vācu vienību un Skrundas lielceļa malā krita pats pulkvedis Oskars Kalpaks un citi latviešu virsnieki. Kalpaka bataljona vadību uzņēmas toreizējais Neatkarības rotas komandieris pulkvedis Jānis Balodis. Turpinot uzbrukumu, 10. martā latviešu bataljons ieņēma Saldu, 17. martā landesvērs ieņēma Tukumu un 18. aprīlī - Jelgavu.

Rīgas atbrīvošana ieilga. Nonākot pie galvaspilsētas, vācu karaspēks apturēja uzbrukumu un uzstādīja Ulmaņa pagaidu valdībai prasības, ko tā uz soc. dem. spiediena

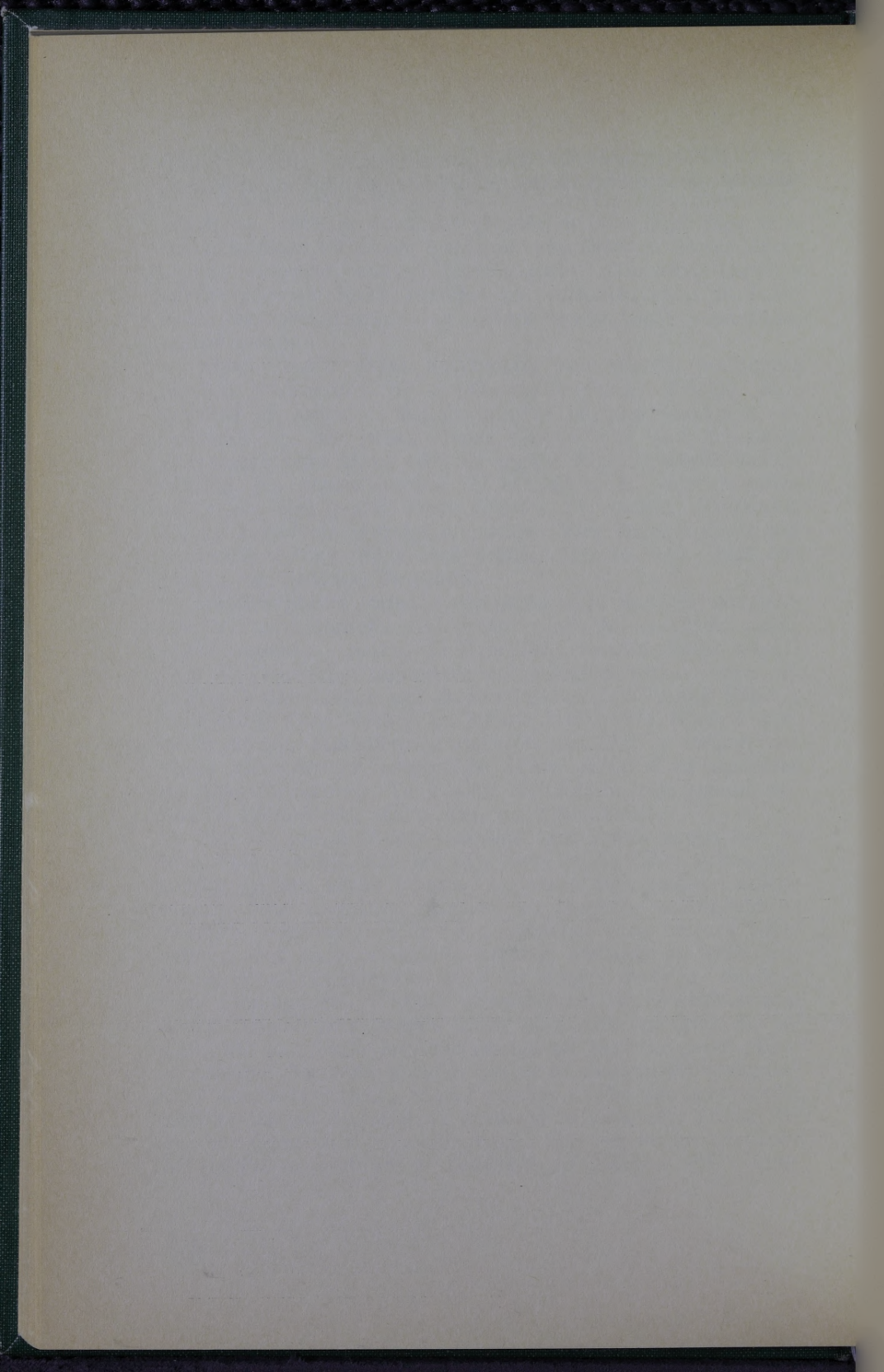
noraidīja un Rīgas fronte nekustējās. Kaut gan daži latviešu pilsonības pārstāvji uzskatīja, ka pa daļai vācu prasības būtu pieņemamas. Jāpiezīmē, ka Latvijas Satversmes sapulcē un vēlākās Saeimās vāciešiem visu laiku bija sava frakcija, tāpat kā citām Latvijas minoritātēm. Tāpat Zemnieku savienība, kuŗas līders bija K. Ulmanis, Latvijas agrārreformas laikā iestājās par atlīdzību vācu muižniekiem par atsavinātām un valsts zemju fondā ieskaitītām muižu zemēm.

Rīgas fronte atkal atdzīvojās, kad vācieši nodibināja Niedras kabinetu. 1919. g. 22. maijā dzelzs divīzija, landesvērs un pulkv. J. Baloža brigāde pārgāja vispārējā uzbrukumā un tās pašas dienas pēcpusdienā vācu triecienu grupa sasniedza Rīgas tiltu un iegāja Rīgā. Pulkveža Baloža vienība pie Pinku muižas vēl cīnījās ar 1. padomju pulka daļām un Rīgā iegāja dienu vēlāk - 23. maijā. Rīdzinieki Baloža karavīrus jūsmīgi sagaidīja. Pats Balodis kļuva par nacionālu varoni, kāds viņš palika, līdz to 1940. gadā deportēja uz Padomju Savienību.

Sinī starplaikā Valkā nodibinājās sava latviešu pārstāvniecība: pārvaldnieks civillietās - inž. M. Gailītis, kuŗaspēka vadonis - pulkv. J. Zemitāns, finansu lietas pārzināja A. Pētersons, zemes un rekvizīcijas lietas - agr. V. Gulbis. Valkā iznāca arī dienas laikraksts "Tautas Balss", kuŗu vadīja Otto Nonācs un Jēkabs Janševskis. Nonācs darbojās nevien laikraksta redakcijā, bet līdz ar citiem latviešu pārstāvjiem nodibināja labus sakarus ar Igaunijas valdības locekļiem. Tanī laikā ievērojama bija igauņu palīdzība latviešiem, starp citu, arī Cēsu kaujās.

Kad 3. jūnijā Cēsīs ieradās landesvēra grupa barona Manteifeļa vadībā, kur jau bija novietojies Cēsu pulks, pēc dažām dienām sākās kaujas. Ar sabiedroto misijas starpniecību tika ievadītas sarunas par pamiera noslēgšanu ar Niedras valdības iecelto virspavēlnieku vācu majoru Fletšcheru, bet sarunas nedeļa nekādus panākumus. 1919. gada 19. jūnijā landesvērs kopā ar dzelzs divīziju, Niedras kuŗa ministra Dr. Vankina virspavēlniecībā, iesāka uzbrukumu. Landesvēra grupas cīņas sāka rīta agrumā, 21. jūnijā, bet 22. jūnijā latviešu un igauņu kuŗavīri guva pilnīgu uzvaru. Tā paša gada 3. jūlijā ar Sabiedroto starpniecību noslēdza Strazdu muižā pamieru. Pēc pamiera noteikumiem dzelzs divīzijai ar landesvēru vajadzēja atstāt Rīgu, bet Cēsu pulkam ienākt Rīgā. Ziemeļlatvijas kuŗaspēka vienība ar pulkvedi J. Zemitānu un pulkvedi Ed. Kalni-

pu 6. jūlijā ieradās Latvijas galvaspilsētā. Pulkv. Zemītāns ar saviem karavīriem piedzīvoja jūsmīgu sagaidīšanu.

Pēc Rīgas atbrīvošanas pulkveža J. Baloža brigāde apvienojās ar Ziemeļlatvijas brigādi un tā izveidoja Latvijas nacionālo armiju, kuras pirmais komandieris bija ģenerālis Simansons.

Lielākā daļa Latvijas armijas atradās Padomju Krievijas frontē, bet Rīgā palika tikai jaunformētās vienības. To redzot kņazs Avālovs - Bermonts, pēc barona Manteifeļa neyeiksmes, gatavojās izmēģināt savu laimi kara vadībā. Šinī sakarībā Latvijas Pagaidu valdība izsludināja vispārēju mobilizāciju, kas deva labus panākumus.

1919. gada 8. oktobrī Bermonts uzsāka strauju uzbrukumu Rīgai. Pagaidu valdības armijai atkal bija jācīnās divās frontēs. Vairākas dienas no vietas risinājās sīvas kaujas. Radās arī pārmaiņas armijas vadībā. Virspavēlnieka posteni uzņēmās bij. Kurzemes divīzijas komandieris ģen. Jānis Balodis, bet par štāba priekšnieku nāca pulkv. Edvārds Laimiņš, vēlāk - ģen. Radziņš. Pie Bolderājas latviešu armiju atbalstīja Sabiedroto flotes artilērija, kur Bermonts saņēma smagu triecienu, pēc kam viena uzvara sekoja otrai. 22. novembrī Sabiedrotie uzaicināja izbeigt kauju un dot iespēju bermontiešiem evakuēties no Kurzemes. Novembra mēneša beigās bermontieši jau bija paspējuši no Kurzemes aiziet.

Bermonts līdzīgi Niedram patvērumu atrada Vācijā. Kad 1935. g. ieradās Berlīnē, mani kāds baltvācietis, bij. landesvērists, aizveda krievu restorānā un teica, ka to pārvaldot Bermonts. Restorānā redzēju arī pašu Bermontu, bet viņš bija tik mazrunīgs, ka nekādas sarunas ar to neizdevās uzsākt. Tas jau bija Adolfa Hitlera laikā.

Varbūt Bermonts glabāja vēl kādas nepatīkamas atmiņas no Liepājas, kur tā vienības piedzīvoja smagu sakāvi, pirms vēl paspēja galīgi atstāt Latvijas teritoriju. Tāpēc viņš bija tik kluss un mazrunīgs. Kņazam bija vieglāk rīkot un komandēt restorāna sulaiņus, nekā saformētos karavīrus, kas īsti paši nebija skaidrībā, par ko tiem jācī-

nās. 1919. gada rudenī Liepājā viņiem ielauzties neizdevās, jo tad jau pilsētu apsargāja stiprākas latviešu vienības. Pilsētas austrumu pusē izcēlās asākas cīņas un bermontieši dabūja bēgt. Liepājas ezeru jau klāja ledus kārtā. Daudzi bermontieši mēģināja pa ledu pārklūt ezeram, bet tas bija tik plāns, ka ielūza un vajātie karotāji pāri netika. Latviešu cīnītājus vēl atbalstīja angļu kara kuģi pie Liepājas, kas uz kaujas lauka raidīja dažus šāvienus. Tie bermontiešus tā sabaidīja, ka viss kaņošanas prieks strauji saplaka. Kā Bermonta cīņu liecinieks Kara ostas garnizona novietojumā vēl ilgus gadus pastaigājās vecais Klavierā tēvs, virsseržanta dienesta pakāpē. Viņš bija apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni un valkāja kuplu vaigu bārdi. Viņš izskatījās kā vecs kara Dievs un veco Klavieri, kā viņu parasti dēvēja, pazina gandrīz katrs liepājnieks.

Bermontiešu cīņas pie Liepājas vadīja ģenerālis O. Dankers. Jau Ziemeļvidzemē ģen. O. Dankers bija saformējis 3. Jelgavas kājnieku pulku, ko vēlāk pārdēvēja par 7. Siguldas pulku. Dankera vadībā, toreiz pulk.-ltņ., pulku 30. jūnijā ar 3 angļu kara kuģiem no Tallinas pārveda uz Liepāju, lai pastiprinātu vietējo garnizonu. Liepājā jau atradās II šķiras Zemessargu bataljons un vēl citas vienības. Tā pašā 1919. gada augustā O. Dankers uzņēmās Liepājas rajona latviešu karaspēka priekšnieka pienākumus. Cīņās pret bermontiešiem viņu apbalvoja ar Lāčplēša kara ordeņa 2. un 3. šķiru. Kā Liepājas garnizona priekšnieks ģen. O. Dankers palika vairākus gadus. Viņš reizē apsaimniekoja arī Aisteres muižas centru, kas tam bija piešķirts kā brīvības cīnītājam. Komunistiem okupējot Latviju, ģen. O. Dankeram izdevās ar ģimeni paglābties Vācijā, bet Latvijā tas atgriezās pēc vācu okupācijas un uzņēmās ģenerāldirektora pienākumus. Pašlaik viņš ar ģimeni uzturas Savienotās Valstīs - Grand-Rapidos. Ģenerālis bija iecienīts visā vietējā latviešu sabiedrībā. Godinot viņu par Liepājas aizstāvēšanas cīņām, neatteicās piedalīties pat sociāldemokrati.

27. jūnijā, pēc A. Niedras kabineta gāšanas, K. Ulmaņa kabinets atkal bija uzņēmies zemes pārvaldīšanu un II šķiras zemessarga uzdevums bija apsargāt arī likumīgo Latvijas pagaidu valdību, kamēr tā 8. jūlijā no Liepājas pārcēlās uz Rīgu. Niedras kabinets pie varas bija noturējies tikai nepilnus 2 1/2 mēnešus.

Par liepājnieku svētceļojuma vietu visus Latvijas brīvības gadus palika Ziemeļu kapi, ceļā starp pilsētu un Kara

ostu. Šeit bija guldīti daudzi kritušie kaŗavīri - brīvības cīņu dalībnieki, kuŗiem vēlākos gados uzcēla pieminekli. To rotāja uzraksts:

*Jums saulīte norietēja,
Tēvu zemi sargājot;
Mums uzlēca zelta saule -
Brīvajā Latvijā.*

Ar nodomu, vai ne - zīmīgi vārdi!

Zemessargu gaitas nepagāja arī man secen. Es nonācu to bijušo kaŗotāju pulkā, kad "romantiskie kaŗa gadi" bija beigušies un jāsāk pašam domāt par eksistenci. Toreiz Liepājā atrast darbu nenācās viegli. Pilsētā pēc vācu okupācijas valdīja liels darba trūkums. Pilsētas saimnieciskā dzīve tikai lēnām sāka atdzīvoties, bet jādzīvo bija ar pirmo dienu, kad novilkta kaŗavīra mundieri un izbeidzās kaŗa "paika"... Ko darīt? Cik labi tagad būtu, ja atrastos kāds "Provodņiks"! Bet cara laiki bija jāaizmirst līdz ar pašu caru. Pāris Liepājas lielākās fabrikas tikai lēnām kustējās. Aiz lielajām sētām tur kaut ko darīja. Rītos un vakaros pa fabriku vārtiem iegāja un izgāja bars strādnieku novalkātos darba apģērbos. Ostā retumis ienāca kāds kuģis, lai kaut ko izliktu krastā. Tur stāvēja dažas mucas, kādi maisi un vēl šis un tas. Jaunajai valstij daudz kas bija vajadzīgs, bet par atvestajām mantām ārzemēm bija jādod arī kaut kas pretī. Latvijas rublis nebija nekas, ja tam nebija seguma, bet pašu zemē par sviestu un bekonu varēja tikai sapņot. Vēlāk sāka cirst mežus un tad varēja arī ārzemēm kaut ko piedāvāt.

Toties jaunās valsts iestādes darbojās ar pilnu sparū. Tur bija tik daudz ierēdņu, ka jābrīnās, kur tie tik ātri varēja salasīties! Katrai nākošai partijai rūpēja, lai viņas izredzētiem cilvēkiem būtu laba un viegla nodarbošanās, jo partijai vajadzēja uzticamu cilvēku, kas par to stāvētu un kristu. Jauno iestāžu vadītājiem brīvajās ierēdņu vietās savukārt vajadzēja iegādāt sev tuvas cilvēkus. Tā radās krustdēli un krusttēvi. Vietu bija vienmēr mazāk kā vajadzēja un ierēdņu štati auga. Katrai partijai bija savas vajadzības un visām taču kopīgi bija jāstrādā, lai celtu jauno valsti. Ierēdnis nebija kaŗavīrs, kam izpelnītā dienesta pakāpe gāja visur līdzi un ko saņēma izplēstām rokām. Nē, ielauzties kādā iestādē bija daudz grūtāk kā ienaidnieka bunkurā, ja nebija aiz muguras partija vai krusttēvs,

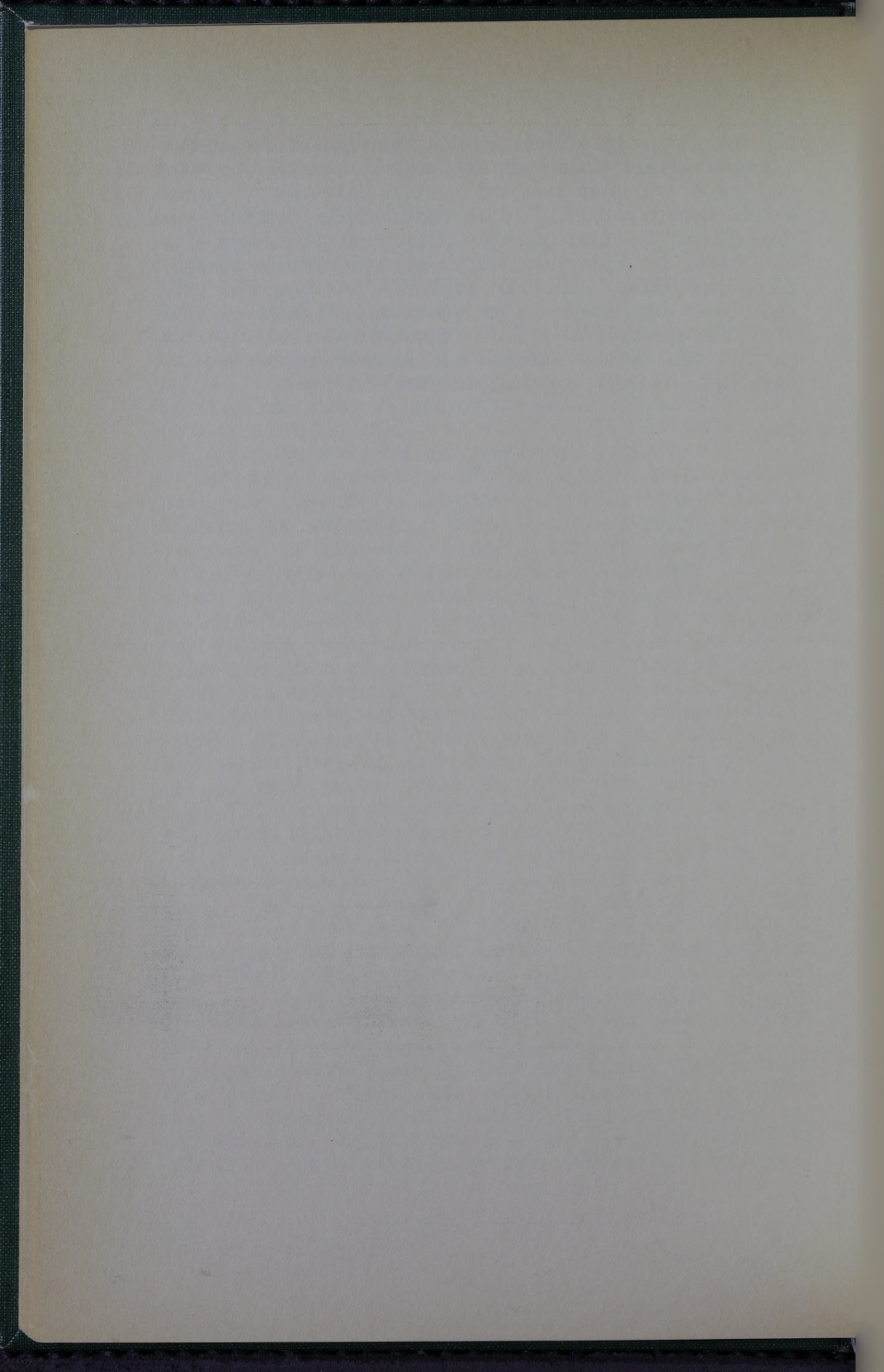
vai vismaz labi draugi. Dienesta pakāpi ar gadiem dabūja tikai tad, ja izdevās nosēsties ierēdņa krēslā. Tad bija dzīve atrisināta.

Nē, kļūt par ierēdņi nebija ne patikas, ne iespējas. Vajadzēja sākt kaut ko patstāvīgu, neatkarīgu. Bet ko? Veikalu atvēršana nebija latviešu dabā. Tā bija vāciešu un žīdu daļa. Kā tas izskatītos, ja latvietis grozītos pa veikalu un piedāvātu savas zemes cilvēkiem pastalas un siļķes? Un kas tad tādām latviešu veikalniekam uzticētos? Vai viņš varēja iedot kaut ko uz parāda, vai gribēja? Žīdu veikalā bija brīvība. Tur varēja ņemt visu, kas bija vajadzīgs un dabūjams un samaksāt rudenī, kad tanī pat veikalā bija pārdota labība. Ar naudu nebija jākrāmējas. Nē, arī par veikalnieku būt nav nemaz tik viegli.

Un tomēr es izvēlējos kļūt par veikalnieku. Ja sveštautieši, kas neprata ne labi latviski runāt, neminot nemaz lasīšanu un rakstīšanu, varēja skolas bērniem piedāvāt burtnīcas un grāmatas, kāpēc to nevarētu darīt pats latvietis? Es aizpēmos drusku naudas, lai par lētu cenu nopirktu bij. "Liepājas Atbalss" grāmatu veikalu Raiņa un Vakzāles ielu stūrī. Tā kā grāmatu veikalā iegriezās tikai rets pircējs, man bija daudz brīva laika dažādām pārdomām. Nevienš mani netraucēja un laikam tāpēc es šo kļūsumu ieguvu par tik lētu naudu. Lielāku mieru es savā dzīvē nekad nebiju atradis kā šinī veikalā, izņemot varbūt vienīgi baznīcu. Visa dzīve aizslīdēja man viegli garām gar veikala logiem, kas nekad nebija aizkrauti precēm, bet pa tiem varēja vērot un redzēt visu, kas notiek uz ielas. Dažreiz pietika paklausīties tikai troksnī, lai zinātu, kas notiek ārpusaulē. Skaņi dārdot no Vakzāles ielas laiku pa laiku Raiņa ielā iegriezās pilsētas ielu pārvaldītājs - Liepājas tramvajs. Ar dienām ietrenētu roku žestu policists viņam norādīja iegriešanos uz Kaņa ostas pusi un vāģis aizbrauca zvanīdams un dzirkstīm šķīstot, kas atdalījās ir no savienojuma starp riteņiem un sliedēm, ir no slīdošās ripas kārts galā, starp ripu un elektrības vadu. Ja sliedes un riteņi ielu krustojumā skaņi kauca, es zināju, ka tas ir Kaņa ostas tramvajs, ja tikai dārdēja vien - tas bija vakzāles tramvajs, jo tas brauca taisni.

Vasaras rītos saule bija jau lielā gabalā, kad atslēdzu savu veikalu. Pretim sitās patīkams dzestrums un papīru smarža. Kad tanī ienesa laikrakstus, šai smaržai kaut kas piejaucās arī no drukas krāsas smaržas, kas vēlāk deva pamattoni visai manai turpmākai dzīvei. Jau pirms kaņa

laikraksti man bija kļuvuši tuvi un tajos patika līdzstrādāt. Grāmatu veikals visam tam bija kaut kā radniecisks un es tanī jutos ļoti labi, kaut arī pircējus dažas dienas varēja uz pirkstiem saskaitīt. Tur es varēju rūpīgi pārlasīt visus laikrakstus, ko man pienesa pārdošanai pa numuriem un es vēroju, ka tajos bija arī daudz redakcionālu un tehnisku nepilnību. Bet tādu nepilnību jau bija visā dzīvē daudz, kas bija labojamas un novēršamas. Laikraksti viens otru nikni apkaņoja un brīžiem viņu tonis derdzās. Cik bija partiju, tik dažādu interešu un katram laikrakstam bija savs lietu īpatnējs apgaismojums un vērtējums.

Grāmatu veikalā bez manis vēl darbojās kāda jauna meiča kā pārdevēja. Ļaudis šad tad iegriezās veikalā pēc kādas grāmatas vai rakstāmlietas, pasniedza naudu un ar pirkumu ātri izsteidzās laukā. Laikrakstus vairāk pirka ielu stūros no tā saucamām avīžu sieviņām, kas līdz pusnaktij uzticīgi sēdēja pie pārdodamās preces gadiem ilgi, ziemās un vasarās, lai tā sapelnītu nevien dienišķu maizi sev, bet arī izskolotu bērnus, kam tādi bija un vēl iekrātu arī kaut ko nebaltām dienām. Es vienmēr esmu izjutis savādu cienību pret šīm klusajām "preses darbiniecēm", kaut gan tās manam veikalam bija konkurentes. Viņas tirgojās arī ar žurnāliem, kādu netrūka arī manā veikalā. Bet man pietika, ja dažus no tiem nedēļā varēju pārdot. Toties man bija bagātīga lasāmviela par velti, kurā varēju izsekot, kas notiek pasaulē. Es šķirstīju humoristiskos žurnālus un nopriecājos, ka plaukst latviskais humors. Tajos tiešām netrūka daudz asprātību, ar kādām bija apveltīti politiskie darbinieki un partijas. Humors gan dzēla, bet tas nebija tik piedauzīgs kā polēmiskie avīžu raksti, kurus pa lielākai daļai sacerēja paši politiķi, kas brīžiem uz savu pretinieku izgāza visu žulti.

Dabīgi, ka mana interese pirmām kārtām pievērsās Liepājas laikrakstiem. Tie bija pilsoniskais "Kurzemes Vārds" un sociāldemokrātu Lejas-Kurzemes organizācijas izdotā "Strādnieku Avīze". "Kurzemes Vārds" iznāca jau pirms Latvijas valsts proklamēšanas ik dienas - rītos, izņemot pirmdienas, jo svētdienās laikrakstus neiespieda. Vāciešiem bija vēl savs dienas laikraksts "Libausche Zeitung", kurā mūžs sniedzās pāri simts gadiem. Tas bija vecākais Liepājas laikraksts. Starplaikos Liepājā iznāca vēl dažas citas latviešu avīzes, bet tām bija gadījuma raksturs un visas viņas savas gaitas agrāk vai vēlāk izbeidza. Sociāldemokratisko "Strādnieku Avīzi" slēdza tūlīt 1934. gada 16. maija rītā, kad Ulmanis bija pārņēmis valsti varu, bet "Kurzemes Vārds", izņemot komunistu gadu, savas

gaitas turpināja gandrīz līdz otrā pasaules kara beigām.

Kā jau minēju, "Kurzemes Vārds" sāka iznākt jau pirms Latvijas proklamēšanas, tūlīt, kad vācu okupācijas vara bija jūtami atslābusi. To izdeva daži pilsoņi ar saviem privātiem līdzekļiem. Kad Pagaidu valdība pārcēlās uz Liepāju, tā izdeva savu laikrakstu "Latvijas Sargs", Artura Krodera vadībā un "Kurzemes Vārds" iznākšanu pārtrauca, bet tikai uz īsu laiku. "Latvijas Sargs" piekrita izcilus loma Latvijas politiskā un saimnieciskā stāvokļa apgaismošanā. Par minēto laikmetu A. Kroders Latvijas 10 gadu jubilejas izdevumā, A. Bīlmaņa redakcijā, raksta: "Liepāja! Senas, senas jau šķiet šīs romantiskās dienas! Cik to, kurji zin, kas ir Liepāja Latvijas vēsturē? Bet viņa bija mūsu pirmā galvas pilsēta, tikai Liepājā sākās jaunās valdības darbs".

Laikrakstu toreiz lasītājs saņēma kā savu draugu, kā ilgi gaidītu, mīļu viesi, kas nesa spēcīgāku vārdu un palīdzēja uzturēt ticību jaunajai valstij. Toreizējie žurnālisti un rakstnieki sniedza labāko, ko tie spēja dot, paši būdami cēla ideālisma apgaroti, līdzcīnītāji un līdzdzīvotāji, saucēji un aicinātāji, romantiķi un sapņotāji ... Un kas tad toreiz bija jaunā Latvijas valsts, ja ne kāda skaista sapņa piepildījums! Šis sapnis vēl nebija izsapņots līdz galam un žurnālistu sirdis dega jaunajai valstij. Tās bija jaunas un karstas, kaut gan dažāda laba spalvas turētāja galvu jau rotāja matu sudrabs. Šī degsme iekvēlināja arī lasītāju. Atminos, ka spēcīgs lauku puisis, atlaidies meža pļavas siena šķūnī īsam atpūtas brīdim, ar vienu roku turēja apkampis sārta meiču, bet otrā tam bija laikraksta numurs. Laikrakstu toreiz lasīja nevien atpūtas brīžos, bet tas ceļoja līdz ar darbā. Saimniece nesot launadzi uz pļavu, daudzreiz maizes kurvī iesprauda arī jaunāko laikraksta numuru, lai ļaudīm krūma paēnā nosusinot sviedrus un padzeroties kurzemnieku skābputru, būtu arī ko pasīties. Ja, tas bija tiešām romantisks laiks!

Kad "Latvijas Sargs" pārcēlās uz Rīgu, "Kurzemes Vārds" atkal turpināja savas gaitas Bebru Jura, vēlāk Dr. Ekšteina vadībā. Kādu dienu manā grāmatu veikalā ienāca "Kurzemes Vārda" atbildīgais redaktors Dr. Ekšteins. Šis iecienītais Liepājas ārsts, blakus savai privātai praksei un rosīgajam sabiedriskajam darbam, atrada arī brīvu laiku darboties laikrakstā. Laikraksts viņam bija sirds lieta, kaut gan tas no izdevējiem prasīja piemaksas. Dr. Ekšteins meklēja jaunus līdzdalībniekus, kas vēlētos laik-

rakstu finansiāli atbalstīt. Tas nebija pateicīgs uzdevums. Kad viņš uzaicināja arī mani piedalīties laikraksta izdošanā, es bez liekām ierunām Dr. Ekšteina priekšlikumu pieņemu un savu artavu noziedoju, kļuva par "Kurzemes Vārda" dalībnieku.

Nākošajā "Kurzemes Vārda" izdevēju sanāksmē atklājās, ka izdevējiem jāatver atkal naudas maki, kas daudziem nepatika. Mani izbīdīja noskaidrot deficita cēloņus. Iepazīnies ar izdevniecības darbību, ierosināju "Kurzemes Vārdu" no kooperatīvas organizācijas pārorganizēt par komanditsabiedrību "Kurzemes Vārds".

- Jā, bet vai tas ko līdzēs? Vai šī sabiedrība bez iemaksām spēs laikraksta izdošanu turpināt? - izdevēji šaubījās.

Vēroju, ka izdevēju interese par laikrakstu bija manāmi atslābusi, jo piemaksas bija visiem apnikušas. Lielākais vairums izdevēju bija saimnieciski ļaudis, kas rūpīgi raudzījās uz katru rubli. (Sākumā apgrozībā bija Latvijas rublis, kurū tikai vēlāk, ar valūtas reformu, pārveidoja par latu, 50 rubļus skaitot par vienu latu). Viņi necerēja no laikraksta gūt kādu peļņu, bet arī nevēlējās tam bieži piemaksāt. Liels vairums no viņiem neuzrakstīja laikrakstam nevienas rindas. Laikraksta slejas piepildīja redakcijas personāls un iesūtītie raksti, kurus pa lielākaļai daļai sacerēja ļaudis, kas pret laikrakstu nekādu finansiālu atbildību nenesa, bet rakstīja vai nu aiz "rakstīšanas prieka", jeb politisko interešu vadīti.

- Es uzņemos komanditsabiedrībā atbildīgā biedra pienākumus, kas par laikraksta finansiālo pusi atbild neaprobežoti; pārējie atbild tikai ar savu ieguldījumu, - pārtraucu ieilgušo šaubīšanos.

- Jā, tas ir pareizi, lai atbild viens dalībnieks, ko mēs te visi ar laikraksta lietām, diezgan jau esam maksājuši, - izdevēji piekrita un vieglāk uzelpoja.

Manu priekšlikumu vienbalsīgi pieņēma. Es kļuva par atbildīgo biedru. Tas bija diezgan riskants solis, bet ko es varēju zaudēt? Grāmatu veikals nekādus lielus ienākumus nesolīja un ar to eksistenci nodrošināt nebija cerības. Tanī es varēju sēdēt līdz nosirmošanai, tā "nosēdot" visus savus labākos dzīves gadus. Es gribēju kaut ko celt un veidot, radīt kaut ko paliekošu. Manām garīgajām interesēm tas varēja būt tikai laikraksts, kam biju pievērsies jau no jaunības dienām. Laikrakstā es saskatīju dzīvo dzīvi, kas pulsēja tās slejās.

Bet ar ideālismu vien dzīvot arī nevarēja. Vajadzēja raudzīties pēc kādas citas nodarbošanās, kas spētu nodrošināt eksistenci. Izšķīros grāmatu veikalu atstāt pārdevējai un pats iestājos pašvaldības dienestā. Ierēdņa darbs man nelikās pievilcīgs, bet tas bija vienīgais, kas bez kāda riska solīja stabilus ienākumus un tas man tagad bija visvairāk vajadzīgs, jo man bija jāatbild par komanditsabiedrības "Kurzemes Vārds" materiālo pusi ar visiem saviem līdzekļiem. Tā kļuva par Liepājas pilsētas dzīvokļu inspektoru. Mana ierēdņa karjēra tomēr drīz izbeidzās, jo dzīvokļu inspektora posteni likvidēja. Pašvaldību departamenta direktors J. Zankevičs izdeva man apliecību, ka esmu pārbaudīts pašvaldību darbinieks un ieteica dot citu piemērotu vietu pašvaldību vai valsts dienestā. Ar šo apliecību man nu vajadzēja raudzīties pēc kāda ierēdņa krēsla, kurā uz gadiem iesēsties un uzmanīgi skatīties uz visām pusēm, kas to varētu apdraudēt. Tā bija akrobatiska balansēšana kā cirka māksliniekam un jo augstāks bija ieņemamais postenis, jo veiklību vajadzēja lielāku. Nē, es tam nebiju piemērots!

Ierēdņa vietai atmetu ar roku un visu enerģiju veltīju laikraksta izveidošanai. Laikraksts, lai to labi nostādītu, necieta, ka viņa veidotāja intereses sadalās, laikraksts prasīja visu cilvēku, darbu un mīlestību šim darbam. Ar lielu neatlaidību ķēros pie organizatoriskā darba. Un šinī darbā atkal neatsverams padomdevējs man bija Dr. Ekšteins. Viņam bija plaša pieredze organizatoriskās lietās un laikraksts tam likās sirds lieta. Rosīgais ārsts tikai bija pārāk apkrauts darbiem, jo pacientu tam netrūka, bet sabiedriskais darbs, kurā tas bija iestidzis līdz kaklam, praktiski laupīja visu viņa brīvo laiku. Man šķiet, ka Dr. Ekšteins tāda savā dzīvē nemaz nepazīna. Viņa padoms tomēr bija neatsverams, kaut gan pats "melnajā darbā" roku ne katrreiz spēja pielikt.

Dr. Ekšteinam bija laba spalva, bet maz laika. "Laikrakstam ievadrakstus rakstu naktīs, jo diena paiet slimnieku apmeklēšanā," viņš reiz atzinās kā "Kurzemes Vārda" redaktors. Tas bija laikraksta sākuma laikā, kad tā politiskās sejas izveidošanā liela loma piekrita tieši Dr. Ekšteinam. Viņš nosprauda pirmos laikraksta idejiskos pamatus, kas palika nesatricināmi visā šī laikraksta mūžā. Tie bija nacionāli, jo citādu nevienu latviešu laikrakstu taču nevarēja iedomāties. Nacionāla bija mūsu jaunā Latvijas valsts un nacionālai vajadzēja būt visai tās politikai.

Tā diemžēl tomēr nebija, jo pastāvēja dažādi politiski strāvojumi, kas bija iepludināti mūsu zemē gadu simteņa sākumā no Vakarēiropas. Marksistu ietekme, sevišķi valsts pirmajos gados, bija ļoti spēcīga un pēdējie to joprojām centās saistīt ar latvju tautas brīvības centieniem. Sociāldemokrātiem Satversmes sapulcē un pirmajās Saeimās bija vairāk kā trešdaļa deputātu. Tie nebija nokrituši no gaisa, bet ievēlēti. Tas nozīmēja, ka liela tautas daļa tiem sekotāja. Daži kreisie laikraksti, kas šad un tad parādījās un drīz savas gaitas atkal izbeidza, vai tos slēdza, piem., komunistu maskētais laikraksts "Darbs un Maize" u.c., pat atklāti simpatizēja Maskavai. Sociāldemokrāti un viņu laikraksti visiem spēkiem savukārt centās mazināt latviešu nacionālo cīņu. Ilgu laiku mūsu pilsētu ielu uzraksti pastāvēja trijās valodās. Bija liela cīņa, lai tik dabīgu un pašu par sevi saprotamu lietu nokārtotu, kā tas ir visās nacionālās valstīs un ielu uzraksti būtu tikai valsts valodā. Tas ir tikai viens mazs piemērs no mūsu toreizējā uzskatu chaosa.

"Kurzemes Vārds" savā novadā tad nu kļuva par visu mūsu nacionālo lietu cīnītāju un aizstāvi. Tagad tas liekas savādi, ka kādam latviešu laikrakstam jācīnās par pašu latviešu nacionāliem mērķiem, bet toreiz tā bija! Lasītāji šo nostāju arvien vairāk saprata un "Kurzemes Vārds" bija visvairāk lasītais laikraksts starp visiem latviešu tā sauktajiem provinces laikrakstiem.

Dr. Ekšteina sabiedriskā rosība un lielais darba prieks pa daļai izskaidrojams ar viņa nelaimīgo ģimenes dzīvi. Viņš darbā it kā guva apmierinājumu un ar darbošanos mēģināja aizstāt to robu, kas bija ierauts tā privātā dzīvē. Sieva viņu atstāja un aizbrauca uz Ameriku, kur pavadīja septiņus gadus strādājot virtuvē. Ko tas nozīmē, to mēs daudzi tagad ļoti labi saprotam. Dr. Ekšteins pa to laiku Liepājā organizēja teātri, operu un konservātoriju. Viņš bija liels mākslas draugs un cienītājs. Ārsta dzīvokli greznoja liela J. Romana glezna - Iesvētāmie - un arī citu mākslinieku darbi.

Dr. Ekšteina laikā "Kurzemes Vārda" redakcijā darbojās sekretāre Marija Kalniņa, kuŗa savu karjēru sāka jau pirms pirmā pasaules kara pie Kovaļevska "Liepājas Atbalss". Kalniņa labi pārzināja angļu, vācu un krievu valodas. "Kurzemes Vārds" iespieda vairākus Kalniņas angļu rakstnieku darbu tulkojumus. Viņa sapņēja labu atlīdzību, bet naudas bija vienmēr par maz. Nevarēdama sagaidīt

algas izmaksu, Kalniņa vienmēr prasīja avansus. Sapemto naudu viņa pavirši ievīstīja avižu lapā un staigāja pa veikaliem, kamēr nauda bija iztērēta. Marija Kalniņa veda savdabīgu dzīvi. Visu mūžu vadot vientulībā, tās mīlestība pievērsās kaķiem, kurus tā mitināja un baroja savā dzīvoklī. Kaķu viņai bija bariem, kas apēda visu lielo peļņu. Kalniņa gandrīz nekad nemainīja tērpu un laikam arī galvas segu. Matus viņai nekad neredzēja sakoptus, tāpat tā nekādu vērību kā sievietē neveltīja sejas kosmētikai, bet seja viņai bija vienmēr jaunavīgi svaiga un sārta. Marija Kalniņa kā redaktrise pavadīja pie "Kurzemes Vārda" ilgus gadus. 1938. gadā viņa aizgāja pensijā un saņēma 320 latu mēnesī, bet komunistiem ienākot Latvijā, pensiju viņai samazināja uz 40 rubļiem mēnesī, pēc kam tā esot badā nomirusi.

Marijas Kalniņas rokrakstu spēja salasīt tikai mašīnburtlices. Grūti bija pateikt, kādā valodā ārzemju telegrammām bija likti viņas virsraksti un bija tiešām jābrīnās, kā burtlices no tiem varēja salikt tekstu latviešu valodā. Kalniņa bija laba valodniece. Neraugoties uz cittautiešu skolās gūto izglītību, viņa ļoti pareizi rakstīja arī latviski. Stils bija gluds un izkopts. Personiskā dzīvē bieži tīši kultivētās paviršības, ar kurām viņa mēdza pat lepoties, neparādījās redakcijas darbā. M. Kalniņa bija apmeklējusi Šveicē augstskolu, kur studējusi filoloģiju.

Otrs līdzīgs savādnieks, Marijas Kalniņas laika biedrs, bija J. Meiers. Arī viņš bija valodnieks un liels dzīves vientuļnieks. Līdzīgi Kalniņai, arī Meiers vienu uzvalku lietoja gandrīz visu mūžu. Uzvalks kalpoja apbrīnojami ilgi, bet negals bija ar apaviem. Tie vienmēr noplīsa un brīžiem vecais valodnieks ieradās redakcijā gandrīz kailām kājām. Situāciju tad saglāba redaktors Aleksandrs Ozoliņš, kam bija vairāki amati un arī vairāki pāri apavu. No tiem tad vienmēr kāds pāris tika Meieram.

Meiers no ārzemju laikrakstiem un žurnāliem gatavoja ārpolitiskus aprakstus, kurus laikraksts katru dienu ievietoja. Regulāri katru dienu Meiers ieradās arī pēc rakstu honorāra un par sapemto naudu tūlīņ nopirka degvīnu, lai pie pudeles rakstītu jaunus manuskriptus. Šķiet, bez "pastiprinājuma" viņš nespēja nevienu rakstu uzrakstīt. Savus manuskriptus Meiers pieticīgi parakstīja ar sava vārda un uzvārda pirmajiem burtiem - J.M. Redakcijā viņš ieradās katru dienu, bet tikai uz īsu brīdi, lai pasviestu manuskriptus un saņemtu naudu. Tad tūlīņ atkal izsteidzās lau-

kā, lai tad pa ielu, bez kādas jēgas, aizietu pēc sava "korteliša". Līdzīgi Meieram, redakcijā šad un tad vēl iegriezās kāds liels vīrs, arī gados krietni pāri pusmūžam - Kronbergs. Viņš bija tik prāvs, ka aizstājoties logam priekšā, redakcijas līdzstrādnieku istabā iestājās krēsla. Kronbergs bija šo un to rakstījis K. Ukstiņa "Latvietim" un šķiet bez rakstīšanas nevarēja vairs dzīvot. Laikam viņš kādu laiku bija nostrādājis kā ziņotājs arī pie vācu "Libausche Zeitung". Redakcijai viņš atnesa dažas šauras papīra strēmeles, uz kurām izdzisušā rokrakstā, ļoti sīkiem burtiem, ar zīmuli bija uzrakstīta pāris rindās kāda nenozīmīga ziņa. Viņa ziņas redakcija vairāk ievietoja aiz līdzjūtības, nekā vajadzības. Paldies Dievam, ka to bija tik maz, ka redakcijai veco avīžnieku ļoti reti iznāca āpbēdināt. Tik daudz vēl bija palicies pāri no vecās Liepājas avīžnieku gvardes. Pārējie bija jau paspējuši ātrāk nomirt, vai arī izklīduši pa citiem Latvijas novadiem. Kāda daļa spējīgāko vēl darbojās pie Rīgas laikrakstiem.

Līdzīgi Dr. Ekšteīnam, ļoti aktīvs Liepājas sabiedriska darbinieks bija Mārtiņš Lēģeris, kas ar Juri Roli mani uz ilgiem gadiem sasaistīja ar sabiedrību. Laikam Liepājā nebija tādas tautiskas sanāksmes vai biedrības, kur viņi nebūtu piedalījušies ar saviem nodomiem un norādījumiem. Tie arī mani ierāva sabiedriskā darbā. Ar Dr. Ekšteīnu Liepājā nodibinājām Latvju Jaunatnes Savienību, kurā sākumā kļuva par priekšsēdētāju. Šo organizāciju pieminu tāpēc, ka drīz tā tapa liktenīga manai privātai dzīvei, jo tur iepazinos ar dzejnieci Sibilu, dzim. Vindavs, kas kļuva mana dzīves biedre. Laulībā nodzīvojām 13 gadus, tā bija ne laimīga, ne nelaimīga. Kad Liepājas apgabaltiesā to šķīra, tiesnesis ieminējās, ka neesot redzējis pāri, kas tik mierīgi izšķirtos. Laulībā piedzīvojām divas meitas.

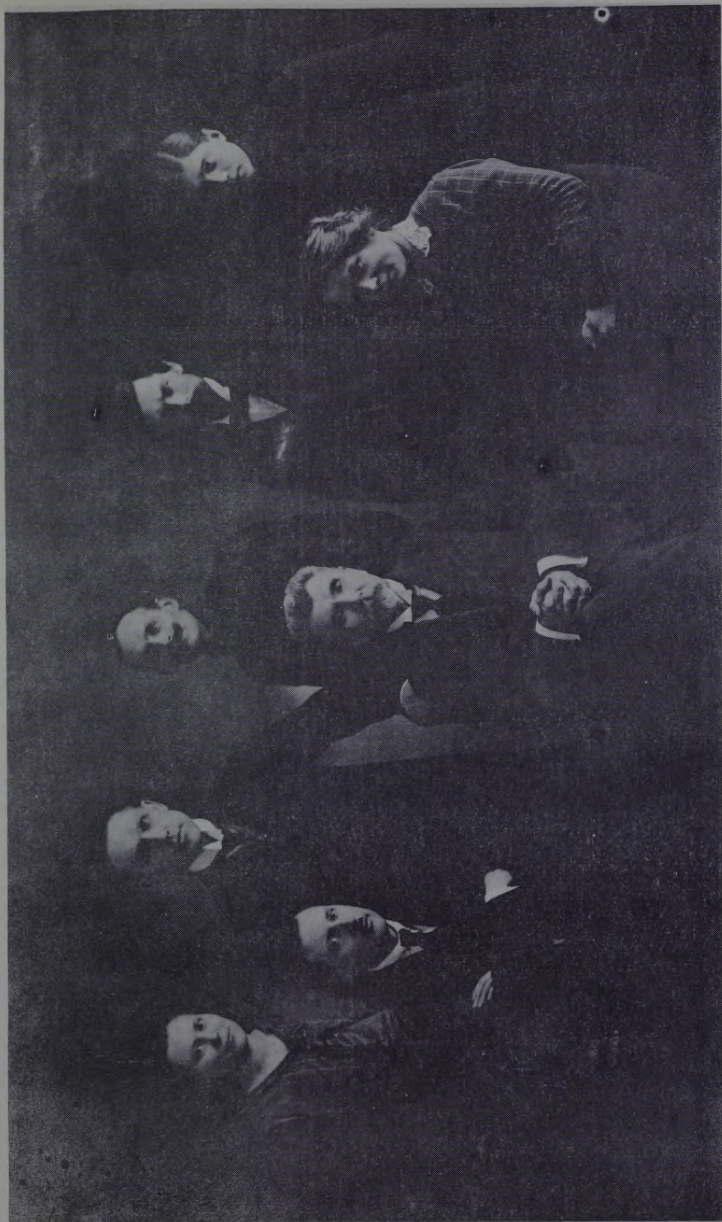
Kad uzņēmēmos "Kurzemes Vārda" atbildīgā biedra pienākumus, nedomāju, ka ap šo laikrakstu saistīsies tik daudzi mana mūža labākie gadi. Tos nekad neesmu nožēlojis un esmu pateicīgs liktenim, ka viņš man šādu iespēju bija piešķīris. Ja mana laika paaudze var sacīt, ka viņai dzīve sākusies ar Latvijas valsti, tad to pašu var teikt par "Kurzemes Vārda" tapšanu, kas dzima gandrīz reizē ar Latvijas valsti, īsi pirms valsts bija oficiāli Rīgas Nacionālā teātrī kā tāda pasludināta, resp. proklamēta. Vācu okupācijas varas spiediens bija jau manāmi saplacis un arī latviešiem radās iespēja teikt kādu brīvāku vārdu. Pirmais

"Kurzemes Vārda" redaktors bija Jānis Ļaudams. Kad Kārļa Ulmaņa kabinets paglābās uz kuģa "Saratova", Andrieva Niedras valdība deva rīkojumu "Kurzemes Vārdu" slēgt. Niedras valdības mūžs bija tomēr tik īss, ka rīkojumu neizdevās realizēt.

Niedras valdība nebija ieinteresēta, lai Liepājā vēl būtu kāds latviešu laikraksts, kas paustu citādu domu, nekā puča valdības, jo pilsētā jau iznāca vācu "Libausche Zeitung" ar speciālu pielikumu latviešu valodā - Liepājas Avīze, kas bija laikraksta nosaukuma tiešs latvisks tulkojums. Latvijas proklamēšanas laikā šo laikrakstu vadīja sociāldemokrāts (!) Kārlis Dēķēns. "Libausche Zeitung" spiestuvē iespieda arī Liepājas pilsētas pagaidu naudas zīmes, pirmās Latvijas pastmarkas, zīmogmarkas un citas vērtības. 1924. gadā "Libausche Zeitung" atzīmēja 100 gadu pastāvēšanas jubileju. 1938. gadā izdevniecības īpašumus pārņēma Latvijas Kredītbanka. "Libausche Zeitung" izdevējs un atbildīgais redaktors Dr. Arno Meijers līdz ar pārējiem laikraksta darbiniekiem repatriējās. Otrā pasaules kara laikā telpas bija pārņēmusi izdevniecība "Kurzemes Vārds", tanīs novietojot tipografijas papīru un cinkografiju. Tagad tur iespiež laikrakstu "Komūnists".

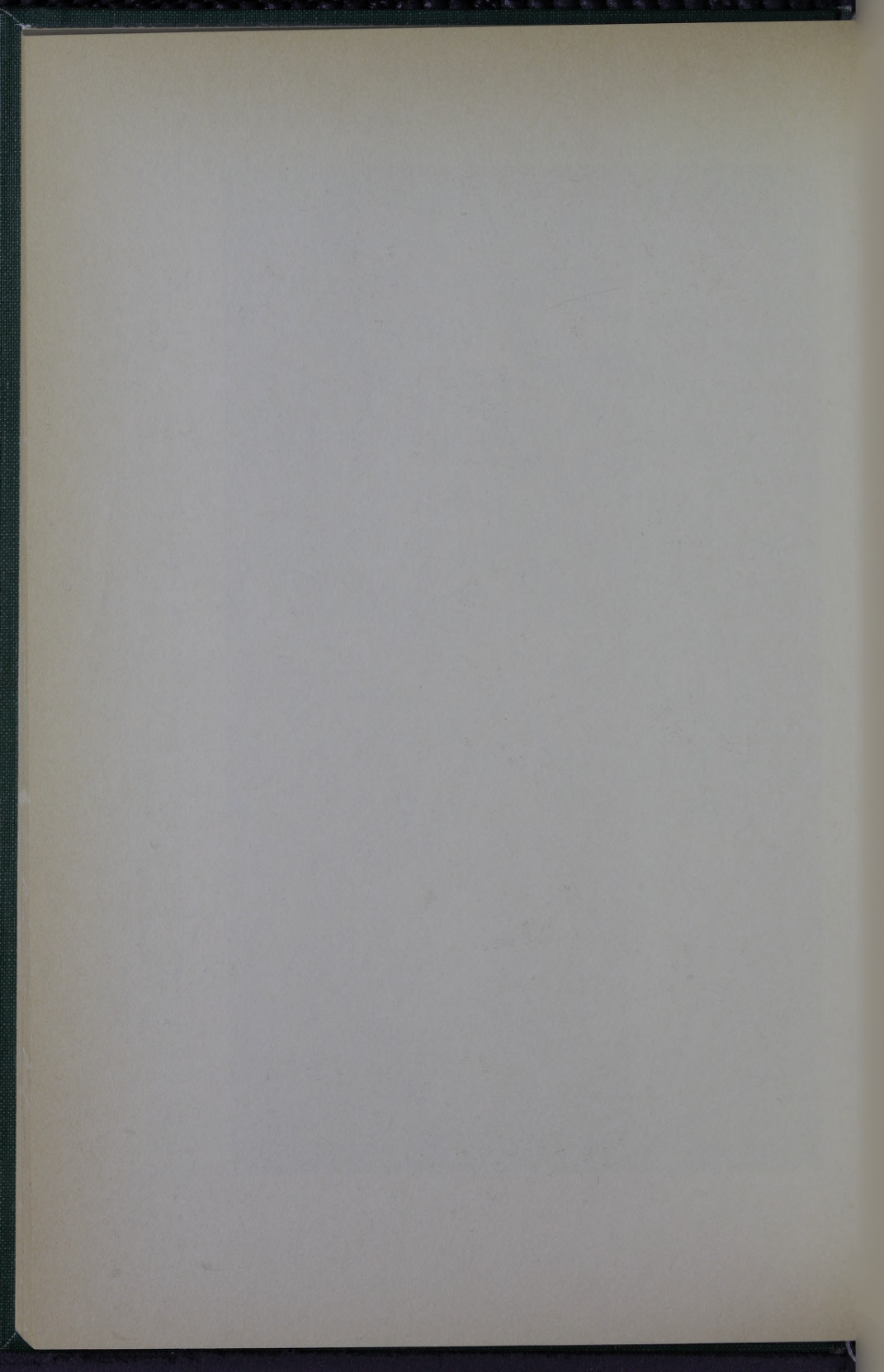
Pēc J. Ļaudama "Kurzemes Vārdu" kā atbildīgais redaktors parakstīja Bebru Juris, bet pēc viņa - R. Lazdiņš. No 1920. - 1923. gadam - Dr. Ekšteins, kad arī notika izdevniecības pārorganizēšana par komandītsabiedrību un pilnā biedra pienākumus uzņēmās šo atmiņu autors. Dr. Ekšteins tomēr bija tā darbiem apkrauts, ka viņš ierosināja laikrakstam meklēt kādu citu redaktoru, kas visas savas spējas un enerģiju spētu veltīt tikai vienam darbam. Ar izdevniecības pārorganizēšanu laikraksta materiālais stāvoklis bija jau tā nostabilizējies, ka varēja domāt par redaktora atalgošanu ar cietu algu.

Izvēle krita uz rakstnieku Haraldu Eldgastu - Jāni Miķelsonu, kas laikrakstu kā atbildīgais redaktors parakstīja no 1923. g. līdz 1926. g. 18. augustam, kad viņš savā dzīvoklī mira ar sirds trieku. Jau ceļojot uz Ameriku ar kuģi Haralds Eldgasts bija sācis rakstīt savas "Zvaigžņotās nakts". Eldgastu Amerika nespēja saistīt un viņš atgriezās atpakaļ. Pirmo pasaules karu tas pārdzīvoja Dienvidkrievijā, no kurienes atgriezās dzimtenē un uzņēmās "Kurzemes Vārda" redaktora pienākumus. Eldgastu apglabāja Rīgas Meža kapos. Rakstnieka piemiņas komitejā, kur iegāju kā priekšsēdētājs, izdeva grāmatu "Rakstu Vainags", kuru

Laikraksta "Kurzemes Vārds" redakcijas personāls, Liepājā, 1922. g.

Sēd no kreisās puses: A. Rumpēteris - atb. red., Dr. Ekšteins - izdevējs, M. Kalniņa - sekretāre. Stāv no kr. p.: korektore (vārds aizmirsts), K. Grāmatnieks - redaktors, A. Taure - red. loc. - korespondents, K. Stūrastepe - red. loc., V. Zobens - redakcijas zēns.

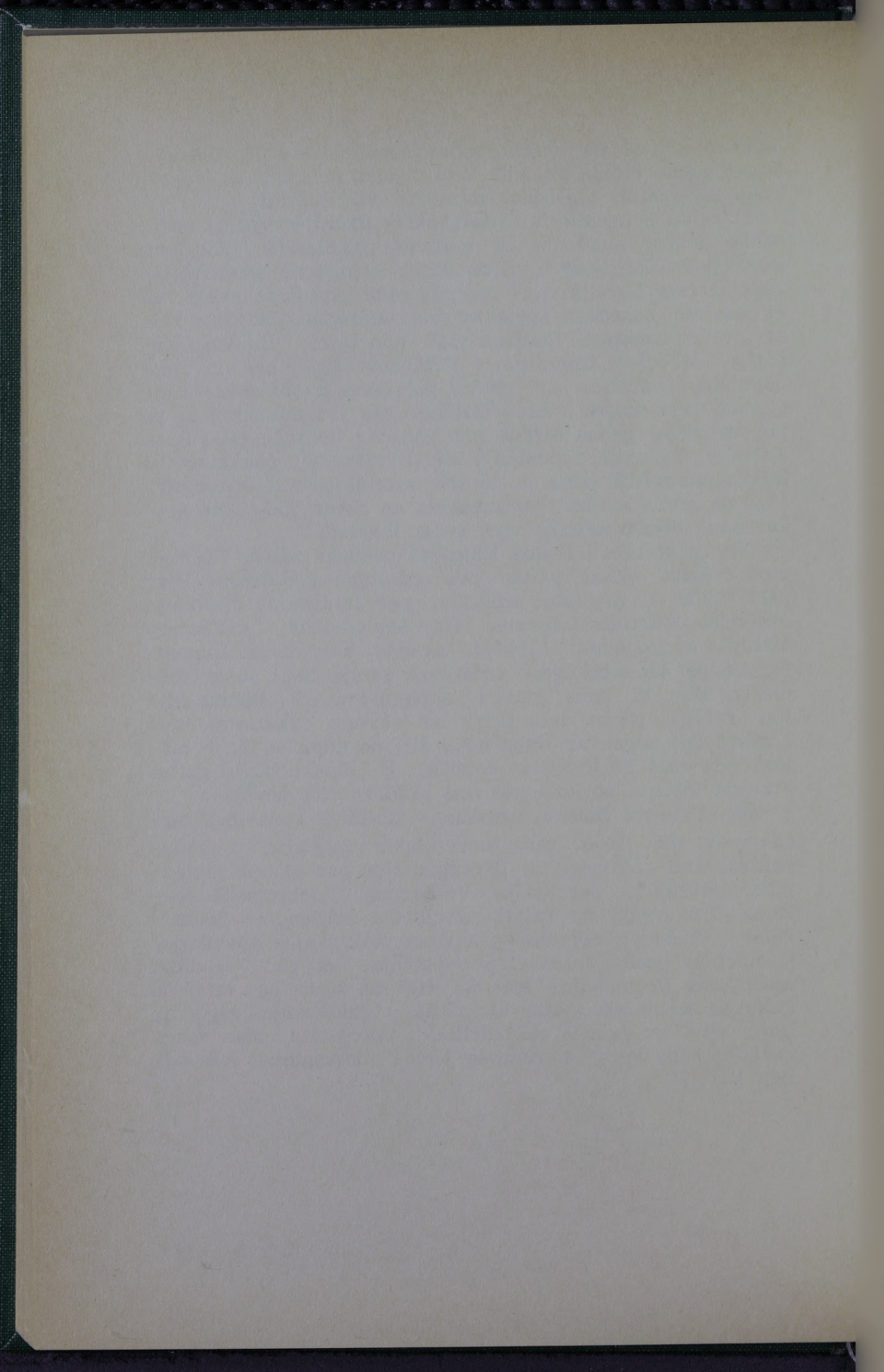

izplatot sanāca tik lielas naudas summas, ka pēc tēlnieka Dzeņa meta varēja uz viņa kapa uzcelt pieminekli. To atklāja toreizējais izglītības ministrs Atis Kēniņš.

Haralda Eldgasta laikā laikraksts attīstījās spilgti nacionālā noskaņojumā un tā metiens palielinājās. Eldgasts savos pusmūža gados bija jau daudz ceļojis un piedzīvojis. Atgriežoties Latvijā viņš iedegās tādā nacionālā kvēlē, ka ar saviem rakstiem spēja aizraut lasītājus. Eldgasts bija arī veikls runātājs. Kādreiz viņš man teica: "Es varu runāt par dažādiem tematiem." Vēlēšanu laikā viņš arī mani mudināja uzstāties ar runām publiskās sanāksmēs. Eldgastam bija dzīves biedre Gailīte, kas jau nosirmojusi un jau vairākus gadus strādā pie Kanadas latviešu laikraksta Toronto ("Latvija Amerikā") kā korektrise, parakstot šo laikrakstu arī kā viena no tā trīs atbildīgiem redaktoriem. Viņa pa retam arī kaut ko uzraksta un notur kādu referātu. Par savu bijušo netaika vīru runāt izvairās.

Pēc rakstnieka Haralda Eldgasta pēkšņās nāves "Kurzemes Vārds" atkal palika bez atbildīgā redaktora. Līdz 1927. gada 1. martam atbildību par laikraksta redakciju uzņēmās Mārtiņš Lēģeris. Uz sabiedrības "Kurzemes Vārds" aicinājumu, Liepājā ieradās žurnālists Ernests Blanks, bet kā atbildīgais redaktors sabija tikai sešus mēnešus, līdz tā paša gada 1. septembrim. E. Blanks bija ļoti ražīgs, pildot laikrakstu ar saviem rakstiem. Viņš saņēma bez algas arī labu honorāru un nopirka lauku mājas, pēc kam no Liepājas nozuda. E. Blanku bēgļu gaitas aizveda Vācijā, no kurienes viņš tālāk izceļot nevēlās.

Pēc Ernesta Blanka aiziešanas atbildīgā redaktora pienākumus līdz 1938. gada novembrim uzņēmās šo atmiņu autors, kad izdevniecību pārorganizēja par akciju sabiedrību, laikrakstu parakstīja Voldemārs Zonbergs-Sauleskalns. Tas notika uz Valsts prezidenta mājienu un Sauleskalna vēlēšanos iejusties Liepājas politiskajos apstākļos. Komunistu gadā Sauleskalnu deportēja, bet pēc 7 gadiem izsūtījumā Sauleskalns ieradās Rīgā un kļuva par latviešu kultūras darbinieku mājās aicinātāju. "Sauleskalns tagad ir liels vīrs un grozās sabiedrībā," starp citu, man nesen rakstīja kāda veca "Kurzemes Vārda" darbiniece, kas palika Latvijā.

Pēc dažādu redaktoru maiņas turpmākajos vairāk kā desmit gados, kad biju nevien komanditsabiedrības "Kurzemes Vārds" atbildīgais biedrs, bet arī atbildīgais redaktors, sākās laikraksta paplašināšana. Saimnieciskā baze jau bija tik stipra, ka varēja domāt par redakcijas paplašināšanu, piesaistot jaunus līdzstrādniekus un redaktorus. Iepriekšējā biežā atbildīgo redaktoru maiņa šinī virzienā sevišķas sekmes nespēja uzrādīt, vispirms jau īsā darbības laika dēļ un bez tam, katram no šiem redaktoriem bija arī citi pienākumi, citas intereses, kas tiecās vai nu saimnieciskā laukā, vai arī sabiedriskā darbā. Laikraksts necieš dalītu cilvēku, bet tas prasa visu veselu. Tādi apstākļi nu radās ar laikraksta vadības pārņemšanu šo atmiņu autora rokās.

Kā jau minēju, laikraksta idejiskos pamatus bija jau licis Dr. Ekšteins. Haralds Eldgasts tos paplašināja un nostiprināja. Laikraksta virziens bija nacionāls, kādi bija vairums arī citi Rīgas un provinces laikraksti. Bet "Kurzemes Vārdam" bija arī citi uzdevumi. Tam vajadzēja kļūt par laikrakstu, ko lasītu nevien latviešu turīgās aprindas, bet arī strādnieki. "Kurzemes Vārds" tāpēc nekļuva par kādas atsevišķas partijas laikrakstu, bet centās apkalpot un vienot visas iedzīvotāju šķiras, visus lasītājus. Var sacīt, ka tautas vienošanas idejas, kādas Kārlis Ulmanis centās iedzīvināt tikai pēc 1934. gada, "Kurzemes Vārdam" pastāvēja jau daudzus gadus iepriekš. Bez tam viņš reizē bija arī demokratisks laikraksts. Liepājas iedzīvotāji, kas bija vairums rūpniecību strādnieki, "Kurzemes Vārdu" lasīja vairāk kā sociāldemokratisko "Strādnieku Avīzi", kas savas gaitas sāka gandrīz reizē ar "Kurzemes Vārdu" un iznāca katru rītu vienā laikā ar to. Kā partijas organs sociāldemokratu laikraksts informātīvi stiprāko "Kurzemes Vārdu" nespēja konkurēt. "Kurzemes Vārds" kļuva arī par visplašāk lasīto laikrakstu zemniecības aprindās savā ap-

vidū. To lasīja tikpat labi zemnieks, kā strādnieks. Līdzīgā stāvoklī, protams, visas valsts apjomā, vēl atradās tikai Benjamiņa "Jaunākās Ziņas", kas tāpat stāvēja uz savas saimnieciskās bāzes un nebija atkarīgas no politiskajām partijām.

Redakcijā vairākus gadus man iznāca sadarboties ar redaktoru Aleksandru Ozoliņu. Viņš bija darbojies uz laukiem par skolotāju, bet tad juties vairāk piemērots redaktora darbam un pārnācis uz pilsētu. Glītā skolmeistariskā rokrakstā Ozoliņš rakstīja ievadrakstus, nikni polemizēja ar sociāldemokrātisko "Strādnieku Avīzi", varbūt brīžiem pat vairāk, kā tas bija vajadzīgs, bieži rakstīja arī laikraksta sīkos feļetonus un reliģisko svētku dienās arī pa stāstīpam. Ozoliņš, strādādams redakcijas darbā, jutās spējīgs veikt dažāda satura rakstus, - tā viņa raksti iznāca bez sevišķa dziļuma. Ja Ozoliņš nebūtu gribējis būt tik ražīgs, viņš būtu gājis vairāk dziļumā. Bet tas bija vīrs pusmūža gados, kas savu garīgo briedumu nevēlējās vairs pārvērtēt.

Aleksandrs Ozoliņš materiāli tik labi bija situēts "Kurzemes Vārda" redakcijā, ka bija par kūtru ielaisties kādos dziļākos žurnālistiskos meklējumos, bet turējās kā uz labi iebraukta kamanu ceļa. Jaunākos līdzstrādniekus viņš centās turēt patālāk, ja likās, ka kāds no tiem šo gludo ceļu varētu aizkrustot. Tā bieži gadījās, ka pēdējie vairāk griezās pie manis, nekā pie Ozoliņa.

Bostonā (ASV), dzīvojot vēl 1957. gada rudenī, saņēmu kāda sava bijušā redaktora K. Sidara vēstuli, sakarā ar dažu papildus materiālu ievākšanu manai grāmatai, kurā viņš, starp citu, atzīstas:

"Jūsu vēstule man sagādāja siltu prieku. Kopš tas laiks, kad pēdējo reizi redzējāmies - 1944. gada rudenī! Kur šie 13 gadi palikuši? Esmu priecīgs, ka varu jums būt palīdzīgs. Bija taču laiks, kad strādāju pēc jūsu dotajām idejām un tematiem, un tie bija vienmēr svaigi un aktuāli. Un esmu jums daudz pateicības parādā, ka jūs bijāt vīrs, kas ieveda mani, par laimi vai par nelaimi, žurnālistu pasaulē. Toreiz man bija tikai 23 gadi, kad sākās tikai tāda taustišanās pa dzīvi un tā es kādreiz iemaldījos Juliannes ielā 40, kur toreiz bija "Kurzemes Vārda" redakcija. Aleksandra Ozoliņa galds bija pretī jūsējam, cieši blakus, un jūs abi sēdējāt ar sejām viens pret otru un klusējāt. Man ilgu laiku ar Ozoliņu kaut kā bija neērti satīties un es no viņa aizvien centos izvairīties; lencu jūs redakci-

jā notvert vienu. Man likās, ka Ozoliņš jaunus necieta un tāpēc nebija prieka ar viņu satīkties. Ar Jums tūliņ radās kaut kāda tuvība, sākumā laikam tāpēc, ka Jūs manus pirmos darbus ieņēmtāt avīzē. Bet tā bija inde, kas no avīzniecības nelaida vairs vaļā 15 gadus no vietas, un pie tā pašā laikraksta visu laiku! Šos gadus nekad neesmu nožēlojis. Nu tie jāaprok pagātnē, tāpat kā daudz kas cits."

Juliannes ielā toreiz atradās "Lībavskij Vestņik" spiestuve, kurā gotu burtiem sākumā iespieda "Kurzemes Vārdu". Gaŗām vecajam namam pa akmeņaino ielas bruģi rībēja ormaņu pajūgi. Divās mazās istabās atradās redakcija un kantoris. Mēs tiešām sēdējām ar Aleksandru Ozoliņu pie diviem kopā sabīdītiem galdiem, tā kā Ozoliņa izkūpināto papirosu dūmi man sitās tieši sejā. Logi uz ielas pusi bija aizklāti jaunākā laikraksta numura lapām. Tur augu dienu piestājās gaŗāmgājēji un pētīja slejas. Ozoliņš pacīlāja dažas manuskriptu lapas, svītroja svītrojamo, kādreiz kaut ko iejautājās man, tad salika kaudzītē pie papirosu pelnu trauka, lai vēlāk nodotu spiestuvei. Ja manuskriptu kādu dienu gadījās vairāk, viņš ar kļušu prieku kādu daļu ielaida arī papīru kurvī. Redaktoram tā piestāvēja. Turpat pie redakcijas galda Ozoliņš arī uzrakstīja savus manuskriptus. Viņš rakstīja uz gaŗām laikraksta papīra sloksnēm, kādas lieto korrektūras novilkumiem un ar vienkāršo zīmuli. Mājās Ozoliņš rakstīja ar tinti un tā vienmēr bija redzams, cik viņš strādāja redakcijā un cik mājās.

Kad redakcija un kantoris pārgāja jaunās īrētās telpās, fotografa J. Bokuma namā, Helenes ielā, mums bija viss augststāva dzīvoklis. Apakšā atradās Bokuma veikals, bet virs mums - viņa foto laboratorija un darbnīca. Bez līdzstrādnieku istabas un kantoŗa telpām, mums ar Ozoliņu nu bija katram savs kabinets. Abus kabinetus savienoja durvis, kuŗas ikkatru brīdi varēja pievērt, ja likās, ka mēs viens otru traucējam. Ozoliņam bija sava izeja caur kantoŗa istabu, bet es savu kabinetu varēju atstāt pa atsevišķām durvīm un iziet tieši uz nama gaiteni. Tā es varēju pieņemt līdzstrādniekus un ar tiem izrunāties, Ozoliņu neuztraucot.

Gaitenī bieži vien varēja sastapt fotografa Bokuma kundzi, kas skrēja no apakšas stāva uz trešo stāvu un lejā ar foto novilkumiem un negātīviem rokās neskaitāmas reizes dienā. Viņa vienmēr smaidīja un teica skaļu "Labrīt!" Jaunā kundze bija noskrējusies gluži tieva un man brīžiem

viņas likās žēl. Pašam Bokumam bija tik gluds pakausis kā nopolēts un viņš vienmēr smaržoja pēc foto laboratorijas ķimikālijām. Ar šiem jaukajiem cilvēkiem mēs vienā namā sadzīvojām dažus gadus, kamēr "Kurzemes Vārds" pārgāja pats uz savām jaunizbūvētām telpām tanī pašā ielā un savu spiestuvi.

Redaktors Aleksandrs Ozoliņš ātri kļuva par Liepājas sabiedrības pīlāru. Tas notika Ulmanim pie varas nākot, pēc 1934. gada 15. maija, kad par nopelniem uzticamus vīrus sacēla augstos amatos. Ozoliņam šī laime uzsmaidīja Liepājā. Viņš ieguva četrus amatus reizē, kļūstot par pilsētas galvas biedru un Izglītības nodaļas vadītāju, viņš bija arī Liepājas valsts tehnikuma skolotājs, Liepājas drāmas un operas direktors, paliekot vēl joprojām arī "Kurzemes Vārda" redaktora krēsliņā.

Uzkāpis tik augstā sabiedrības virsotnē, Ozoliņš nesa arī augsti paceltu galvu, kuŗu valsts svētku dienās rotāja spožs zīda cilindrs. Baltie cimdi lieliski pieskanēja melnajiem svētku vīzītsvārkjiem. Redakcijā Ozoliņš ieskrēja tikai uz īsu brīdi - rītos, tad tūlīņ steidzās uz pilsētas valdes namu un operu. Uz ielas un iestāžu ēkās izcilo amatvīru visur goddevīgi sveicināja, bet šo sveicienu bija tik daudz, ka visus nevarēja atņemt. Tā Ozoliņam mēdza piedēvēt lepnumu. Ar redakcijas kolēģām viņš tomēr joprojām ieturēja vecās attiecības, cik jau nu vispār izdevās vaigu vaigā satikties. Kolēģu vidū Ozoliņam nebija arī vajadzības savu izcilo amata stāvokli sevišķi pasvītrot, jo redakcijas darba smagumu nu uzņēmās jaunākie redaktori un viņiem parādītā laipnība nedz daudzīja godam kantes, ne maksāja naudu. Turpretim Ozoliņš joprojām varēja netraucēti saņemt pilnu redaktora algu un honorāru. Laikraksta intereses ar to, protams, cieta.

- Cik ilgi jūs to Ozoliņu cietīsit? - reiz, ierodoties Rīgā, man jautāja Rakstu un Mākslas kameras priekšsēdis Jūlijs Druva.

Drīz Ozoliņš dabūja mājienu no dažiem amatiem atteikties. Viņš to nespēja pārdzīvot un atteicās no visiem, pēc tam aizejot pensijā. Baigā gada 14. jūnijā Aleksandru Ozoliņu ar dzīves biedri ārsti deportēja uz Padomju Savienību un par viņa likteni nekas nav zināms.

Pie "Kurzemes Vārda" veco līdzstrādnieku saimes visu laiku turējies reportieris Eduards Taure. Šis zvejnieka dēls savas avižnieka gaitas sācis jau pirms pirmā pasaules kara pie dažādiem latviešu laikrakstiem. Latvijas sā-

kuma gados profesionālu laikrakstu reportieru gandrīz nebija; bija tikai redaktori, bet tiešos praktiskā darba darītājus vajadzēja sameklēt gandrīz ar skalu. Taurem bija pieredze un interese. Viņš nebija spējīgs uzrakstīt garus ideoloģiskus rakstus, kuŗiem tam nebija arī intereses, bet kā reportieris, var sacīt, Taure bija gandrīz piedzimis. Viņam bija ātrums, veiklība un ļoti labs reportiera deguns visu laikā un pat priekšlaikus saost. Jau pirmās "Kurzes Vārda" slejas pildīja viņa sīkie ziņojumi. Taure centās rakstīt sensācionālā garā, ar pārspilētiem akcentējumiem, bet tomēr turoties pie patiesības. Viņš bieži mēģināja iztaisīt, kā saka, no oda ziloni, bet šis zilonis bija īsts un dabīgs. Taure bija tik aizņemts, ka viņš, reportieriem trūkstot, sākumā rakstīja diviem laikrakstiem reizē - "Kurzes Vārdam" un "Strādnieku Avīzei", lietojot kopējamo papīru. Redakcijas bija spiestas ar šo stāvokli samierināties, neraugoties uz ideoloģiskām pretešībām, jo ziņotāju nebija, vismaz labu nē. Vēlāk sociāldemokrāti izaudzināja no sava vidus paši savu reportieri, jaunu puisi - Sanderu, bet viņš ne ātrumā, ne spējās netika Taurem līdzī. Bez tam Taure visu laiku korrespondēja arī Benjamiņa "Jaunākajām Ziņām" un bija labi materiāli nostādīts, sava nekustāma īpašuma un jachtas īpašnieks.

Bez zīmuļa un papīra bloka Taures darba rīks un uzticamākais ceļa biedrs bija viņa divritenis, ar kuŗu tas pirms saules lēkta un vajadzības gadījumā pat naktī apskrēja visu pilsētu, vākdams jaunākos notikumus un ziņas. Viņš pavirši pieslēdza savu braucamo pie nama sienas vai kāda žoga un steidzās iestādēs medīt notikumus. Bieži vien Taure jau bija visu nodarījis, kad tikai ieradās kriminālpolicijas ierēdņi vai ugunsdzēsēji. Ne reti Taure steidzās uz redakciju kājām, jo ziņu ievākšanas karstumā garnadži bija jau paspējuši viņa divriteni pievākt. Gadījās, ka ļaundari aiz atriebības divriteni bija iemetuši ostā, jo Taure viņu nedarbus dažreiz ātrāk uzzināja kā policija.

Taurem bija plaši piedzīvojumi zvejnieku lietās. Par avārējušām zvejlaivām un nozudušiem zvejniekiem viņš sniedza garus ziņojumus. Viņš bija nogremdējis kuģus pirms to nogrimšanas un ievadījis ostā pirms iebraukšanas. Viss tomēr saskanēja kā Taure bija nolīcis, jo kuģi tiešām nogrima un bija garas prāvas par ļaunprātīgu kuģu gremdēšanu, lai to rēderi saņemtu augstās apdrošinājuma izmaksas. Kā Taure to visu uzzināja, tas palika viņa aroda noslēpums. Šis noslēpums bija jo lielāks, jo viņš nebaudīja

ne piliena alkohola, kas šad un tad palīdzējis šādas lietas atklāt. Pretēji visām vecajām jūrnieku tradīcijām, Taure arī nesmēķēja. Viņš bija sīksts un vesels kā ūdenī ilgi gulējis ozola koks. Liekas, ka viņa ķermenis sastāvēja tikai no dziļslām, ādas un kauliem. Kad šāds skelets uz vecāka vai jaunāka divriteņa drāzās cauri pilsētas ielām vai uz ostmalu, ļaudis žigli atšķīra jaunākā laikraksta numuru, zinādami, ka jaunu sensāciju tanī netrūks.

Ierodoties redakcijā, Taure vispirms plaši izklāstīja jaunākās ziņas, tad ķēra zīmuli un uz platas avižu papīra lapas tās uzrakstīja. Viņš manuskriptus centās rakstīt jaunā ortografijā, bet kad aizmirsās, teikumu nobeidza vecajā ortografijā, ko tas bija skolā mācījies. Pareizrakstība viņu daudz neinteresēja, galvenais - ziņas saturs, un tas bija vienmēr interesants. Šī iemesla dēļ redaktori viņam visu to piedeva, jo Taure bija Taure un neviens cits viņa vietu nevarēja pildīt tā kā viņš. Taure jau sen varēja aiziet pensijā, bet laikraksts tam nozīmēja pašu dzīvi, kādēļ viņš pie tā turējās, līdz bija jābēg uz vācu kuģa, lai patvertos no komunistiem. Ar asarām acīs Taure spieda pēdējo reizi redakcijas kolēģām rokas, tik ļoti žēl viņam bija no laikraksta šķirties. Kad krievi tuvojās Oderai, pie kuņas Taure ar ģimeni bija apmeties, viņš tālāk aizbēga uz Meklenburgu, turēdamies ciešāk pie Baltijas jūras, kas to bija izauklējusi. Bet krievi gāja arī uz Meklenburgu. Kad krievi okupēja Meklenburgu, Taure ar ģimeni aizbrauca atpakaļ uz Liepāju. Viņš kļuva jaunā amatā - par krāsncurikādā publiskā pirtī. No turienes par vecā Liepājas reportiera tālākām gaitām nekas vairs nav zināms.

Vēlreiz atmiņās pārstaigājot "Kurzemes Vārda" redakcijas telpas, es redzu pie galda sēdam kādu cilvēku zili svītrotā uzvalkā. Ienācējam, kas to pirmo reizi ierauga, liekas, ka aiz galda sēdētu milzīga auguma vīrs, platiem pleciem, lielu galvu. Kad šis vīrs pieceļas, lai sniegtu roku, ienācēja priekšā nostājas mazs, padrukns stāvs, krietni zem vidēja auguma. Ieraudams pāris dūmu no lielās pīpes, krēslā redzams atsēstamies atkal lielais vīrs, lai uzsāktu sarunu. Tas ir redaktors Andrejs Vindavs, arī viens no vecākajiem "Kurzemes Vārda" līdzgaitniekiem. Viņš savas gaitas pie "Kurzemes Vārda" uzsāka kā sludinājumu vācējs, sapemot procentu atalgojumu. Šis mežsarga dēls bija centies pēc plašākas skolas izglītības, bet to bija spiests pārtraukt vājo plaušu dēļ. Varbūt pārāk centīgie ārsti bija kaut ko pārspīlējuši. Vindavs redakcijā ieradās

sārts un apaļš, vēlākos gados mīlēja bieži pasēdēt krogos un visu laiku pīpēja no tik lielām pīpēm, kādas vien Liepājas veikalos bija sameklējamas. Plaušām nekaitēja ne nieka un Vindavs būtu piedzīvojis varbūt sirmu vecumu, ja to nāve nebūtu pašos spēka gados pārsteigusi Vācijas bēgļu ceļos Oldenburgā. Ar plaušām tam nebija nekāda sakara. Izpostītās Vācijas slimnīcā, tūlī pēc lielā kara, beidzās Andreja Vindava mūžs. Viņu apbedīja turpat Oldenburgā.

Pēc sludinājumu vākšanas "Kurzemes Vārdam", Andrejs Vindavs drīz vien sāka strādāt redakcijā, pievēršoties vienīgi žurnālistikai. Redakcijas darbā arī aizritēja visi viņa īsā mūža labākie gadi. Līdztekus visu laiku viņš bija arī "Brīvās Zemes" Liepājas līdzstrādnieks. Ziņojumi, kas parādījās lielajā zemniecības laikrakstā no Kurzemes un Liepājas, bija Andreja Vindava spalvas darbs. "Brīvā Zeme", kas vairāk bija ideoloģisks partijas laikraksts, nacentās tik daudz pēc sīkajām dienas aktualitātēm un sensācijām kā "Jaunākās Ziņas". Taču Vindavs ik dienas svarīgākos notikumus nodeva uz Rīgu pa telefonu, brīžiem sīvi konkurējot ar redakcijas kollēgu Eduardu Tauri, kas tikpat centīgi apkalpoja no Liepājas "Jaunāko Ziņu" redakciju. Latvijas laikraksti, sevišķi valsts pēdējos gados, bija arī bagāti ilustrācijām un tā bieži svarīgākos gadījumos redzējām notikumus citīgi "knipsējot" ar savām "Leicām" kā Andreju Vindavu, tā Eduardu Tauri, kas reizē bija arī savu redakciju fotografi. Neattīstītās filmas tanī pašā dienā aizgāja uz Rīgu. Pēc dienas darba Vindavs bieži vien steigās uz dzelzceļa staciju, lai notvertu pēdējo vilcienu filmu un manuskriptu pārsūtīšanai. Šim uzdevumam bieži vien pakalpīgi bija dzelzceļu konduktori vai lakomotīvu vadītāji, kas Rīgā materiālus nogādāja tieši uz redakciju, tā aizsteidzoties tālu priekšā parastajam pastam. Šīs pūles, protams, Vindavs atalgoja no savas kabatas, bet tas atmaksājās, ja gribēja iegūt laiku un ātrumu. Ar regulārās gaisa satiksmes līnijas atklāšanu starp Rīgu un Liepāju, filmu materiālu un manuskriptu pārsūtīšana bija vēl ērtāka.

Vindavs devās arī dažos īstos ārzemju ceļojumos, kuros ievērojami paplašināja savu garīgo pasauli un pārbrauca mājās ar daudzām svaigām un vērtīgām atziņām, kas lieti derēja redakcijas darbam. Lai veiktu savu uzdevumu, Andrejs Vindavs citīgi mācījās un paplašinājās svešvalodās, pēdējā laikā piesavinoties arī franču valodu. Viņš runāja kādas piecas valodas, kas tam atvieglāja nevien ārzemju braucienus, bet noderēja arī vietējā satiksmē, it sevišķi

Liepājā, kas kā ostas pilsēta pievilka daudz ārzemnieku. Vindavam ļoti tuvu stāvēja arī Liepājas mākslas dzīve. Mākslinieku aprindās viņš bija labi ieraudzīts un bieži uz-

Pēdējais Kurzemes Vārda redaktors Andrejs Vindavs

kavējās to vidū. Mākslinieku dzīve noritēja bohēmiskā atmosfērā, kurā līdzī tika ierauts arī Vindavs. Šāds gars ieviesās arī redakcijā, pret kuŗu bija grūti cīnīties.

Pēdējos gados Andrejs Vindavs kļuva par "Kurzemes Vārda" atbildīgo redaktoru. Viņš savā garīgā briedumā bija tiktāl nogatavojies, ka jaunus pienākumus tam pilnīgi varēja uzticēt. Jauno amatu tas arī pilnā mērā attaisnoja. Visaugstāko tiražu, 50.000 eks. dienā, "Kurzemes Vārds" sasniedza tieši Andreja Vindava laikā, kas pa daļai bija liekams uz kuŗa gadu lēses, kad vienīgā prece, ko par oficiālo cenu varēja pirkt un iegūt katrā vairumā, bija laikraksts.

Bēgļu gaitas arī Andreju Vindavu noveda Vācijā. Viņš apmetās Meklenburgā, bet krievu armijai tuvojoties, tālāk pārcēlās uz Libeku un Oldenburgu, kur viņa mūžsariņo-

slēdzās. Oldenburgā Vindavs čakli palīdzēja būvēt baraku, kur bēgļiem novietoties. Kā jau tas bija parasts, barakā ieplētās ģimenes, Vindavam ar pūlēm apmierinoties ar šauru kaktu. Viņš bija ļoti pieticīgs un nopriecājās, ka kaimiņa ģimene atļauj piesēsties pie galda, kur paēst. "Es drīkstu pie šī galda arī rakstīt," viņš priecīgs atzinās. Pie barakas Vindavs kopa savu zemes dobi, kur gan neauudzēja saknes, kā to bēgļu vairums darija, bet tabaku, jo lielās pīpes viņa bēgļa ceļa somā vēl glabājās no Liepājas. Tanīs sagāja skaudīgi daudz tabakas, kas kaislīgajam pīpmanim nu bija jāražo pašam. Viņa ražu tomēr ievāca citi; Vindavs paspēja nopīpēt tikai dažas lapas.

Runājot par Eduardu Tauri un Andreju Vindavu, man atmiņā pavīd kāda noslēgta trijotne. Šīs trijotnes trešais loceklis bija Krišs Sidars. Viņš parādījās redakcijā divdesmito gadu beigās un tanī nepārtraukti nostrādāja piecpadsmit gadu. Patiesībā redakcija Sidaru ieguva kā mantojumu no cita laikraksta. Liepājā tanī laikā iznāca jauns nedēļas laikraksts "Liepājas Atbalss", kam gan nebija nekāda sakara ar Kovaļevska kādreiz rediģēto "Liepājas Atbalsu", izņemot vienādo nosaukumu. Laikrakstu izdeva Ernests Embriks, kas vadīja vecās Liepājas sabiedriskās darbinieces Ievas Ābelītes spiestuvi ar diezgan pretenciozu nosaukumu - "Nacionālā Kultūra". Ābelītei Siena tirgū ilgos gadus pastāvēja arī savs grāmatu veikals, kurā rudenos, kad skolas atsāka mācības, pa retam iegriezās kāds skolnieks nopirkt zīmuli vai burtnīcu. Gada lielāko daļu Ābelīte sēdēja savā veikalā viena un lasīja Vīnes misticiskos žurnālus. Klusums valdīja arī "Nacionālā Kultūrā". Spiestuve tomēr bija citādā stāvoklī kā grāmatu veikals, jo tanī strādāja daži burtliči un iespiedēji, kam bija jāmaksā algas un katru dienu jādod darbs. Tā radās ideja par nedēļas laikraksta izdošanu.

Toreizējā politisko partiju mudžeklī, kas cīnījās savā starpā par deputātu vietām un ietekmi Saeimā, kādreiz no partijām varēja cerēt iegūt naudu. Ar "Liepājas Atbalss" izdošanu tā izdevēji gaidīja, ka laikrakstu izdosies saistīt ar kādu politisku partiju. Spiestuvei ar to būtu darbs un maize. Vecākajām partijām jau bija savi organi, atlika vienīgi cerēt, ka nodibināsies vēl kāda jauna partija. Tāda radās Marģeram Skujeniekam, kas no sociāldemokrātiem bija pārgājis pie maziņkiem, bet beidzot arī tie likušies par kreisiem un Skujeniekam radās sava partija, kas galvenām kārtām cerēja Bļodniekam atzvejot jaunsaimniekus,

kas vēl svārstījās starp Jaunsaimnieku partiju un Zemnieku Savienību. Ernesta Embrika "Liepājas Atbalss", kas politiskā ziņā bija vēl balta lapa, sāka gaidīt preciniekus. Viņš uzsmaidīja jaunajai partijai un mīlestība iesākās. "Jaunsaimnieki" gan bija čakli rakstītāji un savu jauno ideju paudēji, bet ļoti vāji maksātāji. Laikraksta iespiešana un izdošana tomēr prasīja līdzekļus, arī redaktors bija algojams.

Jaunajam redaktoram Ernests Embriks spēja atlīdzināt tikai šķidrā veidā. Jaunais puisis tam nebija arī pietiekami rūdīts. K. Sidars arvien biežāk sāka ierasties "Kurzemes Vārda" redakcijā ar saviem feļetoniem un citiem rakstiem, lai nopelnītu dienišķo maizi, kas tam "Nacionālā Kultūrā" trūka. Jaunie "jaunsaimnieki" par viņiem piedāvāto mīlestību laikrakstam joprojām maksāja ļoti trūcīgi vai pat nemaz. Pēc jaunās Saeimas ievēlēšanas un "jaunsaimnieku" pozīciju nodrošināšanas, šī skopā gosniņa varēja pilnīgi noraut savu vājo pienu. To zināja arī avīzes izdevēji un viņiem laikraksts sāka likties par smagu krustu.

Stāvoklis labvēlīgi atrisinājās ar "Kurzemes Vārda" iespiešanu "Nacionālā Kultūrā", kamēr šis laikraksts iegādājās pats savu spiestuvi ar visu nekustāmu īpašumu. Bet "Nacionālā Kultūra" bija uz kādu laiku glābta. Līdzko viņa spiestuvē iespieda pirmo "Kurzemes Vārda" numuru, "Liepājas Atbalsa" izdošanu tūlīt pārtrauca. Izdevēji brīvi uzelpoja un arī spiestuves burtliči pārtrauca savas "blakus nodarbības". Redaktors K. Sidars kļuva par pastāvīgo "Kurzemes Vārda" redakcijas līdzstrādnieku, bet ar Aleksandra Ozoliņa aiziešanu, stājās viņa vietā. Tā ilgus gadus pastāvēja cieša redakcijas trijotne, par kuru šeit iepriekš minēju. Uz tās pleciem gulēja viss "Kurzemes Vārda" redakcijas smagums. Bet tā bija laimīgi sagadījusies trijotne, kas kā pašaudzētie saimnieka zirgi spēja vilkt vissmagāko vezumu.

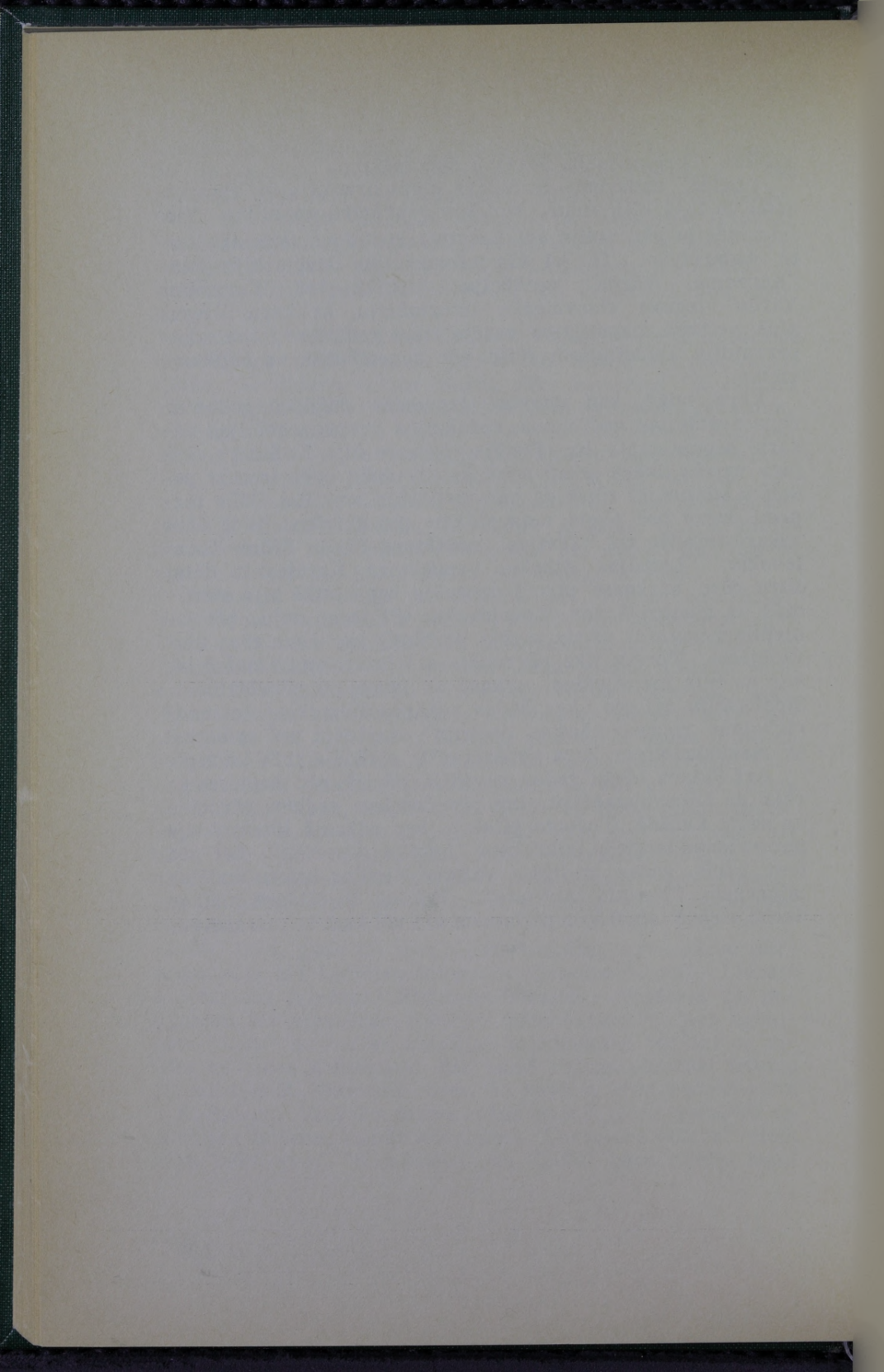
Pēc 1934. gada 15. maija pārvērtībām, savu darbu pārorganizēja arī Latvijas telegrafa aģentūra "Leta". Liepājā ieradās tās direktors Richards Bērziņš - Valdess, lai nodibinātu šīs aģentūras Liepājas pārstāvniecību, kas apkalpotu "Letu" nevien ar Liepājas informāciju, bet arī ar ziņām no visas Kurzemes. Par jaunā rajona pārstāvi ieteicu direktoram R. Bērziņam vienu no saviem trim redaktoriem - K. Sidaru. Viņš šo darbu sešus gadus veica parallēli redakcijas darbam, kamēr komunisti "Kurzemes Vārda" vietā sāka izdot savu "Komunistu" un "Letā" nāca pilnīgi jauni

cilvēki. Direktoru R. Bērziņu deportēja.

"Letas" uzdevumā K. Sidars bieži braukāja pa visu rajonu un bija klāt visur, kur kas svarīgāks atgadījās. Viņa informāciju pārraidīja arī Latvijas radiofons, kas ar "Letu" sadarbojās. Tā kā šīs informācijas devējs bija pats "Kurzemes Vārds" redakcijas cilvēks, tad "Kurzemes Vārds" ieguva vissvaigāko informāciju, ar kuŗu ātruma ziņā priekšā aizsteigties varēja tikai radiofons, kas ziņas pārraidīja klausītājiem tūlīt pēc saņemšanas no notikuma vietas.

Kaŗa laikā, kad degvīnu izsniedza dažādos godos un reprezentācijas gadījumos, redakcijas "reprezentācijas vakaru" organizētājs un rīkotājs vienmēr bija K. Sidars, kas pats vairāk dzēra ūdeni nekā šnabi, tāpēc spēja atraut pudelēm korķus un rūpēties par vispārējo omulību. Daŗz turpretī dzēra bez jēgas, netaupīdams pat dzīvību. Kādā šādā vakarā ieradās arī "Tēvijas" redaktors Pāvils Klāns-Kovaļevskis, "Liepājas Atbalsa" redaktora Kovaļevska dēls, kuŗa tēvu sarkanie pirmā pasaules kaŗa laikā bija aizveduŗi uz neatgrieŗanos. Kovaļevskis vēl jaunu seju, bet jau sirmiem matiem, daudz varēja pastāstīt par sava tēva aizvedējiem. Toreiz tika pārrunāta arī laikraksta ideoloģija, kas nu bija mainījusies, sakarā ar jaunajām pārvērtībām. Sidars bija arī tas, kas šādos vakaros līdztekus "sabiedriskajam reprezentācijas darbam" apgādāja arī spiestuvi ar manuskriptiem, kuŗā nepārtraukti strādāja trīs linotipi.

Arī Sidars bēgļu gadus pavadīja Vācijā, pēc kam emigrēja uz Dienvidameriku, bet pēc četriem gadiem pārcēlās uz dzīvi Kanādā, Toronto pilsētā, kur sākumā līdzstrādāja pie turienes latvieŗu laikraksta "Latvija Amerikā", bet pēc tam pāris gadus rediģēja Valtera Ziedīņa izdoto nedēļas laikrakstu "Jaunais Apskats". Paŗlaik K. Sidars maizes darbu strādā fabrikā un pa laikam arī vēl kaut ko uzraksta.

Kādu vasaru Liepājā ieradās jauns puisis - Jānis Raitums. Viņš bija zema auguma, platiem pleciem un sārtu seju. Raitums uz Liepāju pārnāca no Latvijas dienvidaustrumu nomales, kur bija sācis savas avižnieka gaitas.

Jānis Raitums sāka strādāt "Kurzemes Vārda" redakcijā, sākumā par reportieri, bet vēlāk palika par tehnisko redaktoru. Viņa pienākumos ietilpa tā sauktā avīzes aplaušana un pēdējo rakstu virsrakstu uzlikšana. Viņš ik vakarus, pāri pusnaktij, pavadīja spiestuvē, kur kopīgi ar metieri Hanki tehniski veidoja nākošo laikraksta numuru. Agrās rīta stundās spiestuvē ieradās mašīnmeistari Krūmājs un Greiers, kas tad aplaustās lappuses ieslēdza rotācijas mašīnā. Tā izmeta jau gatavus salocītus un noskaitītus laikraksta numurus, kas tūlīt aizceļoja uz ekspedīciju. Viss laikraksta personāls, mainoties redakcijas, kantoņa, spiestuves un ekspedīcijas darbiniekiem, strādāja nepārtraukti dienu un nakti un "Kurzemes Vārda" namā nekad nebija klusums.

Metieris Hanke, dzimis vācietis, gan runāja nevainojami latviešu valodu, bet latvisko tekstu bieži lasīja kļūdaini, tomēr rakstu virsrakstus pēc manuskripta viņš salika ar **lielu** precizitāti. Hanke bija gara auguma, kalsnejs vīrs, augsti sasukātiem sirmiem matiem, kas viņa augumu vēl par dažām collām pagarināja. Zemais un platais Raitums, kas stāvēja viņam blakus pie aplaužamā teksta svīna formām, - tie izskatījās kā komiķi Pats un Patašons. Šis kontrastainais pāris ilgus gadus veidoja "Kurzemes Vārda" tehnisko apdari. Raitums bija agri paspējis apprecēties. Viņam bija apskaužami jauna un glīta sieva, augumā krietni gaŗāka par vīru un laikam arī stingrāka. Liepājā Raitums ar sievu ilgi nesadzīvoja, izšķīrās un kara gados apprecēja čaklu kurzemnieci, tikpat lielu kā viņš, stipru un ļoti strādīgu. Jaunā sieva bija arī ļoti saimnieciska, gatavoja labus ēdienus, precīzi ievēroja visus ēdienu laikus un Raitums

kļuva vēl platāks un smagāks, par spīti visiem liesajiem kara gadiem. Raitumu pāris bēgļu gadus pavadīja Eslingenā pie Nekāras, kur darbojās "Latviešu Ziņu" redakcijā un no turienes emigrēja uz Austrāliju.

Vēl Vācijā dzīvojot, 1949. gadā saņēmu Jāņa Raituma vēstuli, kurā viņš mēģina attēlot Austrālijas apstākļus un raksta:

Melnburnā, 1949. g. 15. jūnijā.

Sirsnīgs sveiciens no ķenguru zemes!

Ak tad arī Jūs, Grāmatnieka kungs, domājiet doties uz šejieni?! Labs nodoms! Dzīve šeit nav slikta un domāju, ka tā pašreiz ir labāka nekā pārējā pasaulē. Grūtākais un daudziem pat smagākais posms ir pirmie divi gadi, kas jāpavada kādā no imigrācijas iestāžu norādītajām darba vietām. Parasti ieceļotājus novieto darbos, kur austrālieši labprāt nevēlas strādāt - ķieģeļnīcās, mākslīgo mēslu un gumijas fabrikās, kanalizācijas un apūdepošanas ierīču izbūvē; pēdējā laikā arī elektriskās spēkstacijās, kā arī koku zāģētavās. Sievietes - slimnīcās, tuberkulozes sanatorijās, trako namos un par mājkalpotājām ģimenēs. Nepievilsies tas atbraucējs, kas Vācijas DP nometnē būs pametis visas illūzijas par labu dzīvi un vieglu darbu pirmajos divos gados. Arī man sākumā darbs šķita pārāk smags, jo biju pieradis cilāt tikai zīmulus pie redakciju galdiem. Muskuļi ātri pierada un tagad ķieģeļnīcā jau esmu nostrādājusi četrpadsmit mēnešus. Vēl tikai desmit un tad es varēšu izvēlēties citu darbu - fiziski vieglāku un ar lielāku izpeļņu (pašreiz nopelnu 7 mārciņas un 10 šilipus nedēļā). Sākumā jārēķinās ar lielām grūtībām dzīvokļu sagādē, bet arī tām latvietis viegli tiek pāri ar savu neatlaidību un gudrību. Melnburnā strādā ap 400 latviešu un gandrīz visi jau atraduši pajumti kādā austrāliešu mājā. Apdzīvoju kopā ar sievu divstābu dzīvokli. Tas bija daļēji mēbelēts, iztrūkstošos priekšmetus vajadzēja nopirkt. Mana sieva strādā kādā slimnīcā. Viņa rītos brauc uz darbu ar autobusu un vakaros atkal atgriežas mājās. Darbs slimnīcā samērā viegls, izpeļņa - 5 mārc. nedēļā. Pašreiz sākusies ziema, kas izpaužas drēgnā miglā. Atzīmējams, ka Melnburnā ir vismitrākais gaiss. Daba - eiropietim pilnīgi sveša; ļaudis - viņu dvēseli nekad nesapratīsim, jo to galvenās domas saistās ap naudu, zirgu sacīkstēm, futbolu un alu. Latviskais vārds Austrālijā jau ieraudzījis dienas gaismu. Izdo-

dam "Austrālijas Latvieti", kuŗa redakcijā arī man radusies iespēja strādāt. Pagaidām izdodam rotātora tehnikā, bet drīzumā laikrakstu paredzam iespiest. Grūtības radīsies vienīgi latvisko burtu sagādē, jo angļu valoda nepazīst garumzīmes un mīkstinājumus. Vai Jums nav līdzī latviešu burtu matrices no Liepājas? Rakstiet, kad iebruksiet Melnburnas ostā - apciemošu.

Sirsniġs sveiciens Jums,
Jūsu J. Raitums.

Tā mūsu bij. tehniskais redaktors attēloja Austrālijas apstākļus pēc pusotra gada nodzīvošanas "Ķenguru zemē", kā viņš saka. Liktenim bija paticies manas ceļa gaitas ierādīt Rietumu puslokā - Amerikā. Liekas, es varu būt viņam par to tikai pateicīġs. Bet atgriezīsimies atpakaļ Liepājā, Pasta ielā, "Kurzemes Vārda" redakcijā.

Laikraksta mākslas nodaļu laiku pa laikam pārzināja Rūdofls Rītiņš. Varētu teikt, kā viņš ar vienu kāju stāvēja Rīgā, ar otru - Liepājā, kāpēc Rītiņa darbība "Kurzemes Vārda" redakcijā izpaudās nevienmērīgi. Arī R. privātā dzīve bija it kā sadalīta starp šīm divām Latvijas galvas pilsētām: tēvs dzīvoja Rīgā, māte - Liepājā. Lilienfelda, vēlāk Dzintara ielā viņa ar dēlu Rūdolfu veda klusu dzīvi. Šķiet, Rītiņam tūvāka bija māte ar savu likteni un viņš to ļoti mīlēja. Mātes dēļ R. palika arī Latvijā, neizceļojot reizē ar pārējiem "Kurzemes Vārda" redakcijas darbiniekiem uz Vāciju, kaut gan izceļošanas nodoms viņam bija. Apstākļi sagādījās tik nelabvēlīgi, ka tieši izbraukšanas brīdī R. vecā māte atradās Kuldīgā, kur dēls to bija novietojis, sakarā ar biežajiem bumbu uzbrukumiem Liepājai. Rītiņš aizbrauca mātei pakaļ un kad viņš atgriezās Liepājā, visi redakcijas darbinieki bija jau aizbraukuši. Kurzemes fronte nostabilizējās un Rītiņš, cerot uz Latvijas brīvību, turpināja savas avīznieka gaitas Liepājā līdz kapitulācijas brīdim. Ar Rīgas krišanu uz Liepāju pārcēlās arī laikraksts "Tēvija" un daļa tā neaizbraukušo darbinieku, kas kādu laiku turpināja izdot apvienoto laikrakstu: "Tēvija - Kurzemes Vārds", kuŗu iespieda "Kurzemes Vārda" spiestuvē. Pēc kapitulācijas komunisti Rītiņu bija apcietinājuši un kā vēlākās ziņas liecināja, laikam arī aizveduši. Par to runā arī kādas "Kurzemes Vārda" kantoŗa darbinieces vēstule, kas izsūtīta no Latvijas 1955.g. 8. septembrī un adresēta uz manu tagadējo dzīves vietu Bostonā. Rakstītāja

pastāsta arī par citu laikraksta darbinieku likteni, kas palikuši Latvijā. Viņa raksta:

Liepājā, 1955. g. 8. septembrī

Sveiciens no Dzimtenes!

Bija liels prieks redzot pēc daudziem gadiem veco, pazīstamo rokrakstu un atmiņās aizklīst pie skaistajām jaunības dienām. Pati esmu veca, ļoti veca un nespēks seko līdz katram solim. (Rakstītāja vēstules izsūtīšanas brīdī bija 50 gadus veca. - K.G.). Dzīvoju uz tās pašas ielas, tai pašā mājā un dzīvoklī. Šo vasaru īsu laiku biju Cēsīs, pavadīju brīnišķas dienas. Skrēju pa kalniem un lejām un jutos laimīga. Bet atpakaļ bija jābrauc un ikdienas gaitās pleci kļūst liki. -

Jūs, droši vien, zināt, ka Taure pārbrauca atpakaļ, pēc tam strādāja Bērzu ielā, pirtī par sargu. Pašlaik laikam ir Jaunliepājas pirtī. Laimīga (ilggadīga "Kurzemes Vārda" kasiere - K.Gr.) ir veca, balta un vāja, dzīvo no pensijas un ik svētdienas iet baznīcā. Rītiņš (redaktors, par kuru nupat runāju - K.Gr.) aizbrauca, kur vēlējās (t. i. izsūtījumā - Kr.Gr.), Jūs jau, droši vien, atceraties, bet ar savu vājo veselību ilgi neizturēja un kā dzirdams, ir miris. Kalniņa (par viņu bija runa agrāk - K.Gr.) aizgāja ar savu saimi kaut kur pie Dubepiem, tuvāk neko nezīnu. Sauleskalns ir slavenība, raksta lugas, dzīvo pa Rīgu un grozās sabiedrībā. (Voldemārs Sauleskalns-Zonnbergs bija pēdējais brīvās Latvijas "Kurzemes Vārda" atbildīgais redaktors - K.Gr.).

Strādāju kopā ar Salnāju ("Kurz. Vārda" bij. spiestuves burtlicis - K.Gr.), kas liek Jūs mīli sveicināt. Gabaliņš ("K. V". ilggadīgā mašīnburtlice - K.Gr.) pašlaik ir grūti slima, slimnīcā ar slapjo pleverītu. Ļoti grūti slima. Pati galvenā persona - Jasute - (telpu apteksne - K.Gr.) dzīvo pa vecam un liek Jūs sveicināt.

Gaidu Jūsu atbildi,

Jūsu: (seko rakstītājas
vārds).

Rūdolfš Rītiņš kādu laiku bija Rīgas radiofona informētors, strādāja arī pie "Latvijas Sarga" u.c. laikrakstiem. Parādoties Liepājā, viņš apmetās pie mātes, kas par viņu

rūpējās ar tādu pat mīlestību kā zēna gados, kaut gan Rītiņam toreiz bija jau ap 40 gadu. Rītiņš bija saglabājis Rīgas žurnālistu un dzejdaļu bohēmisko garu, ko rūpīgi kopa arī Liepājā. Tas prasīja naudu un laiku, bet viņam bieži aprūka abu. Kad Rītiņš parādījās Liepājā, "Kurzemes Vārda" redakcijas durvis viņam vienmēr pavērās. Tur viņš nopelnīja kādu latu iztikai un atgaiņājās no Liepājas viesmīļiem, kas gan mīlēja viesus un prāvus tēriņus, bet ne-cieta ilgi nesamaksātas lēses.

Rītiņš bija cauri un cauri intelektuāls cilvēks. Viņa interese galvenām kārtām pievērsās mākslai un kultūrvēsturiskām lietām, ko viņš labi pārzināja. Teātru kritikās Rītiņš bieži lietoja savu bagāto terminoloģiju; brīžiem likās, ka tās pārāk piebārstītas svešvārdiem. Pie katras izrādes viņš piegāja ar dziļu nopietnību un savas kritikas parasti rakstīja tikai dažas dienas pēc izrādes, kad iespaidi bija jau labi "nogulējušies" un visi lomu tēlotāji pamatīgi izsvērti. Šī iemesla dēļ kritiķim bieži iznāca pārpratumi ar redakciju, kas vēlējās kritikas iespiest tūlīt pēc izrādes. Bet bija arī gadījumi, kad Rītiņš kritikas "iemarinēja" aiz laika trūkuma. Parasti tas bija tajos gadījumos, kad viņš "aizkērās" kādā bohēmiskā sabiedrībā.

Rītiņš nekad nemeklēja izklaidēšanos viens, bet aizvien vilka sev kollēgas līdz. Pie dažām pieticīgām glāzītēm viņš mīlēja sēdēt stundām ilgi. Šādās reizēs Rītiņš it kā atdzīvojas un dzīvi risināja dažādas mākslas problēmas, kas bija viņa "jājamais zirdziņš". Viņš bija nesamierināms meklētājs. Iesildījies ar dažām glāzītēm, tas mīlēja risināt arī sociālas problēmas, brīžiem kļūstot itin agresīvs, gluži pretēji savai citkārt ļoti mierīgajai dabai. Kā liels vairums latviešu intelliģences, arī Rītiņš toreiz domāja, ka mums drīzāk pa ceļam ar krieviem nekā vāciešiem. Patiesībā Rītiņš vāciešus drusku nīda, bet jūsmoja par krievu mākslu. Aiz šī iemesla viņam šad un tad pārmeta krieviskas tendences. Krieviskā nosliece pāri vāciskajai laikam arī Rītiņa sevišķi neskubināja kritiskajās 1944. gada rudens dienās doties uz Vāciju un viņš mierīgi turpināja savu redaktora darbu Liepājā. Kurzemes cietokšņa laikā arī dzīve Liepājā bija kļuvusi itin "vaļīga", kas varēja būt otrs iemesls Rītiņa palikšanai uz vietas. Bez tam viņš no komunistiem sevišķi nebaidījās, jo nebija saistījies ne politiskajās partijās, ne organizācijās. Viņš naivi ticēja, ka varēs mierīgi dzīvot arī pēc otrreizējās krievu okupācijas.

Runājot par "Kurzemes Vārda" ilggadīgo žurnālistu sai-

mi, nevar nepieminēt Rūdolfu Poruku. Viņš parādījās "Kurzemes Vārda" redakcijā ap divdesmito gadu beigām un nostrādāja tur dažus gadus kā lauku nodaļas redaktors. Poruks nodibināja labus sakarus ar lauku pārvaldes iestādēm un to priekšniekiem, piegādājot laikrakstam arvien plašu informāciju. Viņš bija atvaļināts Latvijas armijas pulkvedis-leitnants un vēl no armijas gadiem lepojās ar rūpīgi koptu bārdu. Poruks bija vienīgais bārdainais žurnālists visā "Kurzemes Vārda" redakcijā, atskaitot vienīgi cinkografijas vadītāju Bērziņu, kam bija tāda pati bārda, tikai šķidrāka un sarkana.

Kā jau karavīram, Rūdfam Porukam bija spēcīgs stāvs, stingrs rokas spiedienu un sevišķi skaļa balss. Ar to viņš pieskandēja visu redakciju, kad sāka stāstīt kādus lauku vai pilsētas dzīves jaunākos notikumus. Atsēdies ērti krēslā un laiku pa laikam nobraucīdams savu bārdu, Poruks tos attēloja tik interesantā veidā, ka viņa stāstā nevarēja nemaz neklausīties. Līdzīgi Taurem, arī viņš bieži mīlēja no oda izpūst ziloni, kas lauku notikumus attēlojot bija daudz grūtāk, nekā Taurem rakstot par pilsētas kriminālistiku. Iestāžu vadītāji un citas amatpersonas, kas informāciju bieži sniedza, to viņam piedeva, jo Poruks pret patiesību grēkoja tikai tik daudz, cik to nepieciešami prasīja vielas ietveršana labā žurnālistiskā formā. Sanāksmju vai svētku runas viņš atreferēja tik meistarīgi, ka runātāji, tās otrā dienā izlasot laikrakstā, nevarēja vien beigt nopriecāties, cik autoriski tie runājuši. Dažas runas Poruks brīžiem atreferēja arī pašam nemaz klāt neesot, jo ne jau katru reizi sanāksmi vai sapulci varēja noklausīties līdz galam. Pēdējās parasti bija vislabākās.

Lauku sarīkojumi aizvien beidzās ar goda mielastiem. Tajos Poruks iemeta pa miestīgam vai ko stiprāku un, ja runu nepietika, kādus uzmundrinošus vārdus pateica arī pats, kas gan gluži nesaskanēja ar žurnālista amata pienākumiem, bet viņš jau bija arī pulkvedis un ar labām runas dāvanām. Tās vienmēr nevarēja turēt zem pūra. Arī Liepājas restorānos Poruks nebija rets viesis un tajos šad un tad mīlēja iegriesties, lai satiktu kādu paziņu un sirsniīgi parunātos. Savu glāzīti viņš iemeta ar strauju rokas kustību un izdzēra to vienmēr sausu, vislabāk "ulmanīti" vai "dzidro", tā pasvitrojot savu mīlestību Latvijas ražojumiem. Bārdā ieķērušās alus putas viņš veikli nobraucīja ar sauju un rūpējās, lai glāzes būtu vienmēr pilnas. Ja Rūdfols Rītiņš meklēja skatuves un vārda māksliniekus

"Kurzemes Vārda" bij. redaktori (1959.g.) satiekas Toronto, Kanadā; Kr. Sidara dzīvoklī. No kreisās: Kr. Grāmatnieks, J. Vītols un Kr. Sidars.

dzīves tēlotājus un kritizētājus, pasaules lāpītājus un kļūsus kurnētājus, tad Rūdolfs Poruks mīlēja biedroties ar vīriem, kas valkāja formas tērpus un ieročus un sveicīenam saspieda tik cieši roku, ka pirksti noāirkstēja.

Ar žurnālista darbu Poruks it kā ilgi nevarēja samierināties un viņš aizgāja par labības iepircēju valsts labības savākšanas centros. Ar savu, toreiz laikam otro sievu, Poruks dzīvoja Aizputē, kur tam bija glīti iekārtots dzīvoklis. Viņa šķirtā sieva, Nadina Poruks, joprojām spēlēja uz teātra skatuves un saņēma cildinājumus un ziedus.

Pašlaik Rūdolfs Poruks apmeties uz dzīvi Amerikā un ir Daugavas Vanagu Čikagas nodaļas priekšnieks. Viņš devies atkal jaunā laulībā, šoreiz ar Annu Gailīti. Līdzīgi Jānim Jaunsudrabiņam, Poruks šķīries no savas kupli rudās bārdas un smaida tikpat priecīgs kā kādreiz Latvijā.

Otrs "ieroču vīrs", ko varētu pieskaitīt "Kurzemes Vārda" uzticīgo darbinieku saimei, bija šī laikraksta ie-

vadnieks Jēkabs Vītols. Viņš gan strādāja maizes darbu valsts dienestā, bet rakstīja arī laikrakstam. Vītola ievadraksti bija vienmēr svaigi un aktuāli. Tajos bija mazāk kritikas, bet gan daudz pozitīvu domu, virzoši un mērķtiecīgi. Jēkabs Vītols palika Liepājā līdz kapitulācijas brīdim un pilsētu atstāja, kad tajā jau parādījās krievu priekšpulki. Viņš nespēja izvākt ģimeni - sievu un divus dēlus, kas vēlāk atradās izsūtījumā Sibīrijā.

Jau vairākus gadus Jēkabs Vītols dzīvo Kanadā un visu laiku vada Kanadas latviešu laikrakstu "Latvija Amerikā", kas iznāk Toronto. Viņš ved klusu un noslēgtu dzīvi, vēl jorpojām sēro pēc ģimenes un ir tai uzticīgs. Ar saviem rakstiem Vītols pauž pozitīvu domu un ar dažādiem polemizētājiem sīvi cīnās par Latvijas valsts un tautas pareizo politisko interešu izpratni. Paralleli redaktora darbam strādā fiziski kādā vietējā iestādē, lai pabalstītu arī ģimeni, no kuŗas viņš tik ilgu gadus šķirts. Viņš dzīvo vairāk tai kā sev!

Dzejdari, kuŗi ar saviem darbiem parādījās "Kurzemes Vārdā", būtu mināmi: L. Breikšs, A. Francis, M. Grima, B. Senkeviča, Sibila, A. Ozoliņš, O. Baštika, V. Lesiņš u.c. Nav iespējams uzskaitīt nedz atcerēties visu "Kurzemes Vārda" dzejnieku un dzejnieču galēriju. Tur parādījās gan jauni, gan veci autori, gan arī tikai iesācēji, kas ar laiku prata nodrošināt savu vārdu latvju poēzijā, gan arī tādi, kas pazuda uz visiem laikiem.

Vairākus gadus "Kurzemes Vārda" slejās paspīdēja kāds latvju avižniecībā ļoti populārs vārds - Juris Vidiņš. Viņš rakstīja ievadrakstus "Kurzemes Vārdam". Tas sākās ap divdesmito gadu vidu un turpinājās visus Latvijas patstāvības gadus. Juris Vidiņš Latvijas universitātē studēja medicīnu un reizē ļoti aktīvi pievērsās avižniecībai, no tās nenovēršoties arī vēlākajos ārsta prakses gados. Ražīgākais un visinteresantākais ievadu laiks Vidiņam bija Latvijas demokrātijas gados, kad vēl sociāldemokrātiem nebija ņemta līdžrunāšana valsts dzīvē. Jau izdzirdot Juŗa Vidiņa vārdu vien, sociāldemokrāti pietvīka aiz dusmām un tie uz šiem rakstiem nespēja nekā atbildēt, kā tikai skaisties.

Jurim Vidiņam bija asa mēle, bet vēl asāka spalva. Pats jaunībā piesavinājies marksisma skolu, viņš bija kursā vairāk kā jebkāds cits publicists un ar savu spalvu durstīja sociāldemokrātus, kur vien tiem tika klāt. Vidiņa ievadrakstus, kuŗus viņš parakstīja ar pilnu vārdu, daudzi lasīja. Tie bija interesanti jau savas uzbūves un stila ziņā

vien. Vidiņš prata izķert tematus un vielu gandrīz no nekā, bet kad viņš to apstrādāja, tā lēca acīs jau pa gabalu.

Vidiņš bija izmācījies arī franču valodu un pievērsās franču literatūras studijām. Ar šo valodu viņš ļoti lepojās un franču mākslā un filozofijā iedziļinājies, brīžiem deva garus avīzrakstus. Vidiņa apcerējumus labprāt iespieda arī mūsu nopietnais mēnešraksts "Daugava", kamēr to vadīja redaktors Jānis Grīns, bet pēdējam kļūstot par Nacionālā teātra direktoru un nākot red. Jānim Kadilim vietā, Vidiņam ar "Daugavas" redakciju vairs tik labi nesaskanēja. "Kadilis mani neieredz!" Vidiņš bez kādas kautrēšanās atzinās.

Juris Vidiņš bieži daudzījās pa krogiem, dzēra un meklēja satikšanos. Izraudzījies piemērotu pretinieku, viņš tam pastūma glāzi un mēģināja to ievilkāt garīgā tuvīnā. Savas domas Vidiņš prata tik asi formulēt un aizstāvēt, ka pretinieki ilgi viņu nespēja izturēt. Ja ne citādi, tad tie salūza Vidiņa satīras priekšā, kas kā cieti norūdīts naža asmens spēja pārgriest visbiezāko ādu. Kādā Liepājas krogū reiz tam bija izdevies pievilināt "Strādnieku Avīzes" feļetonistu Čomi-Dreifeldu. Arī viņš bija liels iedzērājs, balmutējās savos feļetonos un pretēji Vidiņam, kam patika tikai kaitināt, dziļi nīda savu domu pretiniekus. Juris Vidiņš nu stāvēja tikai pāris soļu atstatumā. Viņš smaidīja kā vecs draugs un piedāvāja šņabi. Cik daudz labāk Čomim būtu patikusi asa vārdu cīņa! Bet aiz Vidiņa aceņu stikliem nodzirkstīja tik mīļš un reizē izaicinošs smaids, ka Čomim pēkšņi visas asinis saskrēja galvā. Viņš nesavaldījās un Vidiņu ieplaukāja.

- Viņš prot tikai sist, pat asinis neprot uzsist! - Vidiņš noslaucīja seju un pavērās kabatas lakatā, pēc tam tanī skaņi iešņauca. Atsēdies pie sava galda jaunais medicīnas students izdzēra neiztukšoto glāzi. Šmaids aiz viņa aceņu stikliem nebija nozudis. Dreifelds-Čomis nekur nebija vairs redzams.

- Dreifelds mani krogū fiziski iespaidoja, man jāraksta garš raksts!" - izsaucās Juris Vidiņš, tikko nosēdies pie redakcijas galda.

- Es domāju, ka turpmāk jūsu rakstus derētu ievietot laikrakstā zem pseidonīma, lai novērstu līdzīgus gadījumus, - ieminējos Vidiņam.

- Skaista ideja! - viņš izsaucās. - Par glēvuli būt nav nemaz tik grūti!

Vidiņš lūdzās, lai vismaz vēl vienu rakstu ievietojot ar

Liepājas pilsētas domnieki, pilsētas 300. g. jubulejā 1928. gadā. No kreisās pirmā rindā sēd valdes locekļi: P. Melnais, J. Krikmanis, L. Lapa un Birznieks, pilsētas galva E. Rimbenieks, domes priekšsēdētājs Kalējs, priekšsēdētāja biedrs V. Sanders, valdes loceklis Goldblats, skolu valdes loc. Eļerts un revīzijas komitejas loceklis K. Grāmatnieks.

viņa īsto vārdu, to rakstu, kurū nupat rakstīšot.

Pēc neilga laika Vidiņš redakcijā atnesa gaŗu rakstu, kurā asos vārdos vērsās pret alkohola lietotājiem un alkohola kaitīgumu. Kad ieminējos Vidiņam, vai tas nerunās pretī viņa paša rīcībai un pārliecībai, Vidiņš atjautāja:

- Vai tad pārliecībai vienmēr jāsakān ar to, ko raksta? Mēs taču savu pārliecību izmainām, kā mums tas ērtāk. Un kas tad ir kaitīgums? Vai bokserim patīk, ka viņam ielauž degunu un tomēr viņš kāpj ringā un turpina bokseties ar plakanu degunu! - Vidiņš filozofēja. - Redzēs, kā visi šnabja lietotāji par šo rakstu uztrauksies. Iespiežiet to ar manu pilnu parakstu!

- Bet jūsu paša rīcība attieksmē uz alkohola lietošanu jau rāda gluži pretējo, - ieminējos, lai Vidiņu kaitinātu.

- Nu, tieši tāpēc rakstam būs vislielākais efekts! - Vidiņš izsaucās un aiz viņa aceņu stikliem atkal nozibsnīja smaids. - Es varu arī nedzert, ja es to gribu, - Vidiņš nopietni teica, - atsacīšanās nav varonība, jo tā ir pasivitāte. Ar rīcību var vienmēr kļūdoties, ar atteikšanos - nekad!

Pēc Juŗa Vidiņa raksta iespiešanas otrā dienā uz redakciju piezvanīja redakcijas kollēģijas loceklis Dr. J. Sprūde.

- Vai tiešām tas ir Vidiņa raksts? Vai nav gadījies kāds pārpratums? - viņš jautāja.

- Jā, Vidiņš solas vairs nedzert! - atbildēju.

Ilgāku laiku Juris Vidiņš no alkohola tiešām atturējās. Kad viņš uzsāka ārsta praksi Rucavā, nomaļā lauku pagastā, kas pēc valsts statistikas deva vislielāko dzērāju skaitu, Vidiņš atkal atsāka turpināt vecās tradīcijas.

Kad Dr. J. Vidiņš reiz no Rucavas ieradās redakcijā, sapemt par saviem rakstiem honorāru, naudu, "ko sieva nezīn", viņš Liepājā atkal uzsāka lielāku "plostu". Kad honorārs bija izsīcis, Vidiņš atgriezās redakcijā un lūdza avansu. Rādīju laikraksta numuru, kurā pirms pāris gadiem Juris Vidiņš tik asi bija vērsies pret alkohola lietotājiem.

- Hm, jā, - novilkā Vidiņš, - man gars ir gan labprātīgs, bet miesa vāja.

Kad Durbē nomira rajona ārsts Dr. Gludiņš, viņa vietā ārsta pienākumus turpināja Dr. J. Vidiņš. Šad un tad no patuvās Durbes pilsētas Vidiņš ieradās redakcijā ar kādu rakstu, bet tad jau sociāldemokrāti bija no skatuves nobīdīti un visa prese iegrozota. Vidiņam vairs nebija ko kaitināt; nu bija jāraksta tā, kā to vēlējās valdība un sabied-

risko lietu ministrija ar savu preses nodaļu, bet Vidiņš mīlēja brīvu vārdu.

Ļoti interesanti Juri Vidiņu raksturojis arī Pēteris Ērmanis savās atmiņās "Sejas un sapņi". Viņš parāda Vidiņu krogū, Vērmanes dārza Mazajā Parkī.

Dr. J. Vidiņu komūnisti deportēja. Viņu paņēma tieši no ārsta kabineta. Reizē deportēja arī viņa sievu - Tautas labklājības ministrijas bijušo ierēdni. Pretēji visiem optimistu apgalvojumiem, karš bija sācies un pēc divām nedēļām no Vidiņa aizvešanas, karš bija pietuvojies arī Durbei. Juŗa Vidiņa paredzējums bija piepildījies - karš būs vienmēr! - No visām būtnēm vienīgi cilvēkam piemīt mocīšanas prieks... - Liekas, ar šo pašu atziņu Juris Vidiņš kāpa arī boļševiku aizrestotā vagonā, līdz ar pārējiem savas tautas piederīgiem, dodoties garajā moku ceļā. Tāpēc viņš tik mierīgs aizbrauca!

Atmiņas jaucas cita caur citu. Pazīstamu un tuvu cilvēku sejas pavīd un aizslīd pagātnes ēnā. No citām palikušas tikai nenoteiktas kontūras, citas iezīmējas tik asi, it kā tās vēl šodien stāvētu acu priekšā. Tās smaida un runā ar pagātnes balsīm un sveicina no mūžības aizrobežas. Atmiņās šie tēli dzīvo savu pagātnes dzīvi, laika robežas ir samazinājušās vai izzudušas pavisam, tagadne atkāpusies.

Liepājas ielās klaudz ormaņu zirgu pakavi, iepūšas kāda auto taure, zvana pilsētas ielu dzelzceļš. Krēslojas silts pavasaras vakars. Pie kādas ēkas uzejas blāvi spīd divi veclaicīgi lukturi. Kādreiz tajos degusi eļļa vai sveces, bet tagad caur to biežajiem stikliem spīd elektriskā gaisma. Varbūt tā nāk no jaunās Liepājas spēkstacijas, ko Latvijas gados uzbūvēja pašā tirdzniecības ostas malā, Jaunliepājas pusē. Varbūt vecajos lukturos atmirz vecās spēkstacijas elektrība, ko ražoja lielajās ēkās pie dzelzceļstacijas. No turienes agri rītos izbrauca tramvaju rindas un atgriezās pēc pusnakts, kad tie savu riņķošanu pa pilsētas ielām bija beiguši.

Pa trapeceveidīgo uzeju, no kuŗas kāpnes ved paralēli ielai pa labi un kreisi, gandrīz vienā laikā steidz ļaudis, pa vienam, pa diviem, dažreiz trim. Viņi nozūd atvērtajās durvīs, ko apgaismo veclaicīgie lukturi. Tie iedegas tikai tajos vakaros, kad pilsētas valdes namā notiek pilsētas Domes sēdes. Domniekus sagaida vecais pilsētas valdes kalpotājs Ulpe. Viņš ir šinī namā inventārs jau no seniem laikiem un pārdzīvojis dažādus pilsētas pārvaldes kungus. Ulpem ir jauni svārkji mugurā ar zeltītām apšuvēm un viņa gaita svinīgāka. Ulpe ļoti labi zina, kuŗa domnieka priekšā dziļāk palocīties un kam var tikai mazliet pieliekt galvu. Viņš pazīst visus, un ja tie ir arī pilsētas valdes locekļi un nodaļu vadītāji, zin, kad katrs savu kabinetu atstājis, kur aizgājis un kad atgriezīsies.

Pilsētas domes sēdes sākās vakaros, ap plkst. 8 un ilga

pāris stundas. Tās sasauca apmēram reizi mēnesī vai biežāk, kas nu kuŗu reizi bija apspriežams. Šis Liepājas parlaments izšķīra svarīgākos jautājumus pilsētas saimniecībā, debatēja, balsoja, daudzreiz arī ilgāk pastrīdējās, ja bija "jātaisa politika". Domnieki savos krēslos sēdēja pēc frakcijām, kas dibināja koalīcijas un apkaŗojās, jo saimnieciskās intereses bija dažādas, tāpat uzskati, bet pilsētas kase - viena! Sociāldemokrati vilka krasi savu līniju, pilsoņi - savu. Kad kāds jautājums bija izdebatēts, ar balss uzsvērumiem un nolaidumiem aizstāvēts vai apstrīdēts, balsošanas rezultāts jautājumu izšķīra un pilsētas valdei vajadzēja to "iedzīvināt".

Latvijas demokrātijas gados mani ievēlēja Liepājas pilsētas domē, un arī manu sievu, bet katru no savas frakcijas. Tas laikam bija vienīgais gadījums, kad šinī domē tika ievēlēti vīrs un sieva. Sabiedriskais darbs mūs satuvināja, turēja kopā, bet politiskais - pēc trīsdesmit laulībā pavadītiem gadiem - izšķīra. Liepājas apgabaltiesas tiesnesis K. Kalniņš, kas mūsu laulību šķīra uz abpusējas vienošanās pamata, vēlāk man teica: "Jūs karaliski izšķīraties!" Es pasmējos un atbildēju: - Sabiedriskiem darbiniekiem taču jārāda priekšzīme... Mēs izšķīrāmies bez strīdiem un lieciniekiem. Mūsu abas meitas tagad izaugušas lielas, apprecējušās un kļuvušas mātes; vecākā audzē 3 bērņus, jaunākā 2 un dzīvo savās savrūpmājās. Bērņi izaug, aiziet savā dzīvē, ar to mums, vecajiem, jāsamierinās.

Pilsētas domes sēdes otrā rītā rūpīgi atreferēja abi Liepājas dienas laikraksti - sociāldemokrātu "Strādnieku Avīze" un pilsoniskais "Kurzemes Vārds". Šajā "mazajā parlamentā" žurnālistiem bija savas ložas, kuŗās tie vēģīgi sekoja domnieku strīdiem un balsošanas rezultātiem. Katrs laikraksts sēdes attēloja no sava viedokļa. Pēc sociāldemokrātu laikraksta atreferējumiem viņu domnieki bija katru reizi runājuši ar eņģeļu mēlēm un kā lauvas cīņījušies par Liepājas pilsētas labklājību, bet visus labos nodomus tikai sajaukusi pretējā puse. "Pretējās puses" laikrakstam savukārt vajadzēja turēties pie sakāmvārda: "Ar vārdiem Rīgā, ar darbiem aizkrāsnē!"

Pirmais Liepājas pilsētas galva Latvijas demokrātijas pirmajos gados bija sociāldemokrāts Ansis Buševics. Pilsēta jau ar pirmajiem gadiem pastāvīgi cīņījās ar bezdarba problēmu. Rudeņos bezdarbnieki savairojās, pavasaros izklīda, bet kāda daļa palika visu gadu, tā sauktie mūžīgie

bezdarbnieki. Bezdarba jautājumu pa daļai atrisināja ar sabiedriskiem darbiem, kuŗus pilsētas pašvaldība rīkoja katru ziemu, lai mīkstinātu šo problēmu. Darbus izkāŗtoja Pilsētas darba pārvalde, kuŗu ilgus gadus vadīja Kristīgo darba ļaužu pāŗstāvis Reineke. Viņam bija grūts uzdevums tikt galā ar neapmierinātiem un sarūgtinātiem cilvēkiem, kas visur saskatīja tikai ļaunumu un bija ļabi zvejas ūdeņi kreisajiem. Reineke tomēr prata ar visiem samērā ļabi tikt galā un šinī nepateicīgā postenī noturēties gadiem ilgi.

Bezdarbnieku nodarbināšana pilsētai prasīja lielas summas, un to uzņemšana pilsētas budžetā vienmēr izraisīja smagas cīņas. Nodokļu maksātāji domāja, ka līdzekļi bezdarbnieku nodarbināšanai ir vienmēr par lieliem, kamēr sociāldemokrati, kas labprāt mīlēja nostāties opozīcijā, centās izdabāt bezdarbniekiem, lai tie balsotu par viņiem. Visi zināja, ka šeit nekā radikāla grozīt nevar, taču bezdarbnieku muļķošana nebeidzās.

Pilsētas galva Ansis Buševics ar bezdarbnieku darba spēku izbūvēja Liepājā plašu kapsētu, ko vēlāk nosauca par "Centrālo kapsētu" vai tā sauktajiem "Centrālkapjiem". Kaut gan sociāldemokrati Dievu neatzina, tomēr Buševics uz kapa zvana lika iegravēt uzrakstu: "Nepievīlaties, Dievs neļauj apsmieties!" Šo zvanu liepājnieki dēvēja arī par Buševica zvanu. Kad kapu izbūves darbi beidzās, pilsētas tēvi nekā cita prātīgāka nespēja izdomāt, kā likt bezdarbniekiem pilsētas jūrmalā šķipelēt smiltis. Tas bija ārkārtīgi nerazīgs un nevajadzīgs darbs. Par diviem latiem dienā, ko katrs bezdarbnieks saņēma par astoņām darba stundām, vīrieši un sievietes būvēja jūrmalā sliedes, dzina smilšu truļus un darbā tikko kustējās, būdami vāji paēduši un ar darāmo darbu neapmierināti. Tie drīzāk atgādināja gūstekņus vai koncentrācijas nometnes iemītniekus, nekā strādniekus.

Ar minēto smilšu šķipelēšanu un pāŗvadāšanu vienā vietā, jūrmalā izauga paprāvs kalns, ko liepājnieki dēvēja par "Miljonu kalnu", laikam domādami, ka darbs tik daudz izmaksājis. Bet bija jau arī lietderīgāks darbs, ko veica bezdarbnieki, kā piemēram jūrmalas kāpu nostiprināšana ar iedēstītiem krūmiem, Kurmājas dāŗza izbūve, kur vasarās notika Liepājas Filharmonijas sezonas koncerti un taml.

Pastāvēja arī tā sauktie intelligentie bezdarbnieki, kas pa daļai komplektējās no vidusskolu beigušiem un cilvēkiem, kas valsts un pašvaldības iestādēs nespēja darbu at-

rast pazīšanās trūkuma dēļ, viņiem nebija priekšā tā saukto "onkuļu". Intelligēnto bezdarbnieku nodarbināšanai attiecīgiem resoriem valsts piešķīra zināmas summas. Katrs nodarbinātais saņēma 60 latu mēnesī un cits vienā vietā ar šo algu strādāja gadiem ilgi. Iestādes ar intelligēnto bezdarbnieku darba spēku profitēja, jo to starpā bija cilvēki ar labu izglītību un darba praksi. Nepietiekami atalgoti, šie cilvēki tikko vilka dzīvību un drīzāk atgādināja paklīdušus cilvēkus, nekā kādas iestādes ierēdņus.

Laukos turpretim darba spēka trūka un pēdējos gados laukstrādniekus lielos vairumos ieveda no Polijas. Latvijas lats bija augstāks par Polijas zlotu un uz valūtas starpniecību poļi labi nopelnīja. Arī viņu prasības nebija tik augstas kā pašu laukstrādniekiem, jo poļi brauca uz Latviju tikai iepelnīties, bet latviešiem, kam šeit bija jāpavada viss mūžs, lauku dzīve nelikās tik pievilcīga un apguvuši vairāk izglītības, tie lauzās uz pilsētām, sevišķi saimniekdēli, kam pilsētas skolām rocība bija lielāka. Tā daudzām lauku mājām, dēliem aizceļojot, trūka darba rokas un pat saimnieku. Tas bija bēdīgs, bet grūti atrisināms stāvoklis, ko varēja glābt tikai lauku dzīves apstākļu uzlabošana, kas pēdējos valsts patstāvības gados arī tika darīts.

Vācu nometņu laikā, kad bieži vien bēgļu nometnēs tika sabāztas dažādas tautības kopā, cirkulēja kāds raksturīgs anekdots. Polis neticīgi jautājis latvietim: "Bet saki, kas jums apstrādāja zemi, ja visi latvieši pa lielākai daļai nometnēs ir ārsti, advokāti, inženieri, grāmatveži un citas augstas profesijas?" Latvietis atbildējis: "Poļi!"

Pēdējais Liepājas pilsētas galva bija Evalds Rimbenieks. Pēc 15. maija viņš labprātīgi atteicās no Saeimas deputāta mandāta, sakarā ar to Ulmanis viņu nozīmēja par pilsētas galvu Liepājā. Rimbenieks centās sadzīvot ar visiem un apmierināt to intereses, cik jau tas bija viņa spēkos. Kā pilsētas galva Rimbenieks likās vienmēr laipns un pieejams. Ir cilvēki, par kuriem daudz nekurn, kas pārāk nepasvītvoja savu autoritāti, bet izcēlās ar savu personību, kāds bija, piemēram, pirmais valsts prezidents Jānis Čakste. Kaut kas līdzīgs Liepājas apstākļos piemita arī Evaldam Rimbeniekam. Viņu cienīja un atzina, vai vismaz domāja, ka labāku pilsētas galvu diezīn vai dabūs. Neviens cilvēks nav simtprocentīgi ideāls, tāds nebija arī Rimbenieks, bet Ulmaņa uzticību viņš prata paturēt ilgāk kā jebkāds cits. Rimbenieks pēc reliģiskās pārliecības un profesijas bija baptistu mācītājs. Baptisti vienmēr mīlējuši norobežoties

no teātra. Rimbenieks, kā pilsētas galva tomēr skatuves mākslu pilnīgi nevarēja ignorēt, kaut gan daži viņa ticības biedri to vēlējās. Rimbenieks izpildīja arī Liepājas pilsētas bāriņu tiesas priekšsēdētāja amatu, kur man ar viņu dažus gadus iznāca sadarboties. Voldemārs Freimanis, Rimbenieka "labā roka", tagad kalpo Bostonas latviešu baptistu draudzē kā mācītājs.

Pilsētas galvu E. Rimbenieku baigajā gadā deportēja; viņš izsūtījumā mira. Par komunistisko pilsētas galvu kļuva kāds vīrs ar polisku uzvārdu - Biļevičs. Viņš Latvijas laikā strādāja Liepājas drāšu fabrikā kā mazāks ierēdnis, bet nu kļuva par pilsētas izpildu komitejas priekšsēdi. - Vec-laicīgie lukturi pie pilsētas valdes nama vairs neiedegās!

Kad atmiņās tagad staigāju pa Liepājas ielām, man gri-bas sagsusināt soli un apstāties. Es esmu pienācis pie kā-da nama un veļos tā ieejas spuldzēs, kur gaismā apmirdz cilvēku stāvus kā dienā. Tas ir Liepājas Jaunais teātris, Hagedorna, vēlākā Teātra ielā 4. Tanī pašā namā savas izrādes rīkoja arī Liepājas opera, augstvērtīga mākslas iestāde uz tikai 65.000 Liepājas iedzīvotāju. Ar operu ne-var lepoties daudzās citu zemju pilsētas pat ar desmit rei-zes lielāku iedzīvotāju skaitu! Liepājai tāda bija! Vēlāk, tas jau bija Ulmaņa laikā, operu ar teātri apvienoja un nosauca par Liepājas pilsētas drāmu un operu. Izceļojot daudzas svešas zemes, tikai tagad īsti varam spriest, uz cik augsta mākslas līmeņa stāvējusi Liepājas opera.

Es ieeju šinī Liepājas mākslas templī tagad ar smagu smeldzi sirdī. Man sāp viss, kas saistās ar Latviju un tagad ir mums zudis. Pie kases lodziņa sēd kasiere Mi-karte un pārdod ieejas biļetes. Varbūt tā ir arī cita jaun-kundze, kas tirgojas ar krāsainajām ieejas zīmēm. Ļaudis garā rindā stāv pie kases un pacietīgi gaida. Citi steidz pa durvīm, pa labi un kreisi, uz zāli. Tie ieejas zīmes iegādājušies jau iepriekš Skolu kooperatīvā, Rožu laukumā, vai kādā citā iepriekšpārdošanas vietā. Ja tas ir ziemā, garderobistes pūsdamas kabina smagos mēteļus uz plašās garderobes āķiem, ja vasara - uzmet uz tiem tikai kungu platmales.

Kad pavērās smagais skatuves priekšskars, zālē iestājās sviniģs klusums. Ja tā bija pirmizrādes publika, šis klu-sums bija lielāks, ja notika tā sauktās tautas izrādes, ku-rās ieejas cenas bija stipri zemākas, zāle atgādināja kļu-su priežu silu, kurā laiku pa laikam iebrāzās silts vējš. Skol-nieku izrādēs šis sils šalca vienā šalkšanā. Vēlākos gados

Liepājas dramas un operas nams

iekārtotā abonementu sistēma darīja teātra un operas izrādes pieietamas jo plašiem iedzīvotāju slāņiem. Par samērā zemu maksu varēja iegūt abonementu visai sezonai, tā nodrošinot sev pastāvīgu vietu visām izrādēm zināmā izrāžu ciklā.

Skaņuvei abās pusēs atradās tā sauktās ķeizariskās ložas. Sis nosaukums laikam bija mantots vēl no tiem laikiem, kad šinī namā kādreiz pulcējās vācu publika. Kā daudz kas cits, arī Liepājas teātra nams bija mantots no vietējiem vāciešiem, kas cara laikā bija turīgākā šķira un

savu dzīvi starp latviešiem centās iekārtot, cik jau nu ērti un patīkami vien varēja. "Keizariskajās ložās" nekad ieejas maksa nebija maksājama, jo tās bija goda vietas. Pirmizrādēs tajās šad un tad redzēja pilsētas valdes locekļus. Viņu loža bija skatuves kreisajā pusē. Jo kādam bija lielāks amats, jo viņš ložā uzturējās īsāku laiku - dažus cēlienus vai dažas ainas, pēc kam izrādes laikā pustumsā varēja nepamanīts nozust. Laikam tas tā piestāvēja, jo lielāks amats suģestēja arī lielāku nevaļu.

Skatuves labās puses ložā aizvien redzēja teātra vai operas māksliniekus, kas tanī vakarā bija brīvi no savām lomām. Šad un tad šeit apsēdās arī lugas autors, ja tā bija kādas oriģināllugas pirmizrāde. Lielākās izrādēs, ja tās prasīja skatuves paplašināšanu, sevišķi operetēs, kurās bija daudz dejotāju, no skatuves pāri orķestrantu novietojumam uz "keizariskām ložām" pārlika laipas. Pa tām skraidīja puskailas balerīnas. Kādas jautras operetes izrādē dejotājām vajadzēja rindā nosēsties uz skatuves malas un orķestra taktī cilāt kājas. Tā bija kāda Liepājas pilsētas svētku izrāde, kurā ņēma dalību arī pilsētas galva Rimbenieks. "Kas par jauku izrādi!" pēc operetes beigām bija izsaucies Rimbenieks.

Partera abās pusēs atradās publikas ložas, katra ar savu iezēju uz pastaigas telpu jeb tā saukto foajē, kurū greznoja lieli sienas spoguļi, labas gleznas, skatuves mākslinieku fotografijas un sarkani grīdas paklāji. Dažās ložās tuvāk skatuvei bija nozīmētas arī goda vietas vietējo iestāžu augstākajiem priekšniekiem. Gandrīz ik izrādē savā vietā redzēja sēdam Liepājas apriņķa vecāko Eduardu Līci, kas kas tagad savas vecumdienas pavada Anglijā, kur pagājušā gadā atzīmēja 75. dzimšanas dienu. Viņš mīlēja bieži par teātri runāt, sevišķi kad bija iesildījies pie kādas glāzītes un gandrīz katru reizi vienu un to pašu stāstīja par latviešu teātra tēvu Adolfu Alunānu, kurū bija personīgi pazinis un ar to mīlēja lepoties. Līcis bija rakstījis vecajos Jelgavas kalendāros un šad un tad pa dzejolim uzrakstīja arī augstajā amatā būdams, bet bija tik kautrīgs, ka atturējās tos laikrakstiem nodot. Līcis savā ložā vienmēr saldi snauda; es neatminos, kad būtu viņu citādā stāvoklī redzējis.

Balkonā pulcējās teātra mīlotāji, kam nebija tik liela rocība, bet galerijā teātra mākslu varēja baudīt jau par ļoti zemu cenu. Šeit šad un tad ieejas zīmes vēl varēja dabūt, kad teātra nams bija gandrīz izpārdots; kāda brīva

vieta galerijā, gandrīz pie pašiem zāles griestiem, vēl vienmēr atradās.

Liepājas teātrim aiz muguras palicis garš noiets mākslas ceļš. Pirmo latviešu teātra izrādi Liepājā sarīkoja grāmatu tirgotājs K. Ukstiņš 1877. gadā. Vēlāk teātra izrādes rīkoja Latviešu labdarības biedrība, kur ar savu trupu viesojās arī Adolfs Alunāns. Teātri vadīja Pēteris Blumbergs, kas pēdējos mūža gadus strādāja "Kurzemes Vārda" izdevniecībā. Bez tam teātra izrādes rīkoja arī Palīdzības biedrība, ap kuŗu vairāk pulcējās strādnieku jaunatne. Tur savas mākslinieka gaitas sāka Gustavs Žibalts un Rūdolfs Streichfelds. Vēlāk teātra izrādes rīkoja arī latviešu biedrība, tā savā starpā sacenšoties trīs biedrībām. Visiem trim teātriem tomēr apmeklētāju netrūka.

Adolfs Alunāns pirmo reizi Liepājā ieradās 1881. gadā, sarīkojot četras izrādes. Kopš tā laika viņš turpmākajos gados bieži viesojās Liepājā. Būdam Rīgas Latviešu teātra direktors, Alunāns Liepājā ieradās ar dažiem Rīgas aktieriem, kuŗi tēloja galvenās lomas, bet mazsvarīgās - Liepājas amatieŗi. Vēlākos gados, sākot ar astoņdesmito gadu otro pusi, Alunāns viens pats apmeklēja Liepāju un uzstājās galvenās lomās ("Ak, šie vīrieši!" u.c.), bet pārējās lomas veica liepājnieki. Tanī laikā Alunāna populāritāte bija liela. Kad īsā laika dēļ nepaspēja afišas iespiest, pietika, ka uz Annas tirgus laukuma izlīmēja rokraksta zīmītes: "Vecais Adolfs nāk" - pēc kam apmeklētāji jau steigās iegādāties biļetes uz izrādi. Liepājnieki Alunānu bija ļoti iecienījuši, sevišķi viņa satīrisko kupleju dēļ, kuŗās viņš vienmēr skāra vietējos sasāpējušos jautājumus. Alunāna dziļi izjustā vienkāršā māksla tautai patika un bija saprotama. Ja arī ne katrreiz skatītājos radīja dziļākus emocionālus pārdzīvojumus, tomēr tā modināja interesi par teātri, kas vēlākos gados ieņēma nozīmīgu vietu sabiedriskajā dzīvē ("Kurzemes Vārds" 1937. g. 258. nr.).

1907. gadā minētās trīs biedrības nāca pie atziņas apvienoties ap vienu latviešu teātri ar algotiem aktieŗiem un pastāvīgām izrādēm. Teātra ansamblī tad darbojās Tija Banga, Arv. Bergmanis, E. Griķīte u.c. Bet vienība drīz pajuka, jo Palīdzības biedrība atvēra otru profesionāļu teātri. Tanī darbojās Tautmīlis-Bērziņš, Kr. Košķins, T. Podnieks, O. Mucīniece, E. Lauberts un T. Amtmanis.

1913. gadā Liepājā nodibinājās Liepājas Latviešu skatuves biedrība ar priekšnieku P. Lejiņu. Šī biedrība uzsāka darboties ar nosaukumu: Liepājas Latviešu skatuves bied-

rības Jaunais Teātris. Pie teātra piesaistīja L. Neiberģi, A. Klinti, J. Kļavu un Ž. Kopštālu. Pirmā pasaules kara laikā teātris savu darbību bija spiests pārtraukt. Tikai pēc Latvijas nodibināšanās, 1919. gada janvārī, Jaunais Teātris atkal atsāka darbību. Teātra māksliniecisko pusi vadījuši: Dr. E. Ekšteins, Alfreds Zommers, Jānis Anuss, Fr. Rode, J. Lejiņš, V. Silenieks un vēlākos gados, Ulmaņa laikā, Aleksandrs Ozoliņš un Voldemārs Zonbergs-Sauleskalns. Vācu laikā teātra māksliniecisko vadību pārņēma Vilis Štāls. Teātra administrātors ilgus gadus bija J. Slēže, bet pēdējā laikā - Adolfs Vilkanis, tagad dzīvo Kanādā. Liepājas Jaunajā Teātrī darbojušies tādi mūsu ievērojamie skatuves spēki, kā: T. Banga, E. Viesture, K. Kvēps, T. Lācis, E. Lauberts, J. Šaberts, J. Zariņš, V. Vernere, Amtmanis-Briedītis, L. Steplere, Ž. Kopštāls u. d. c. Arī Visvalds Silenieks, kas palika Latvijā. Teātris sezonā deva ap 150 izrāžu ar kopskaitā apm. 60.000 apmeklētāju.

Liepājas Latviešu skatuves biedrība bija apolītiska organizācija, kuŗas galvenais mērķis bija veicināt skatuves mākslu. Tanī sekmīgi sadarbojās visi, kam bija interese par mūsu teātri, bez politiskās izšķirības un tās kaislībām. Par biedrības priekšnieku ievēlēja sociāldemokrātu Paulu Melno. Viņš bija dziļi intelektuāls cilvēks un biedrības valdes sēdes vadīja ar lielu nopietnību un ļoti objektīvi, kas man, šinī biedrībā darbojoties, bija jāatzīst, kaut gan mūsu politiskie uzskati nesaskanēja. Nelaieme sākas tad, ja mākslā iejauc politiku. Tas notika ar Liepājas garnizona kaŗavīru iejaukšanos Liepājas teātra dzīvē. Par šī garnizona priekšnieku toreiz bija populārais latviešu pulkvedis Krišs Kūkis. Viņš ārkārtīgi nīda sociāldemokrātus un vēl kreisākos izlēcējus. Sad un tad Kūka rīcība pret pēdējiem kaitēja viņa pulkveža slavai, ko sociāldemokrāti izmantoja un viņam atspēlējās. "Strādnieku Avīze", kuŗas redaktors bija Pauls Melnais, uzmanīja ikvienu Kūka soli un viņam uzbruka, kur vien varēja, dibināti un nedibināti.

Kūkis ar visu bardzību gribēja vērsties pret avīzes redaktoru Paulu Melno, bet nekādi tam netika klāt. Pulkvedis vēlējās Melno izsēdināt vismaz no Latviešu skatuves biedrības priekšnieka krēsla. Viņš skatuves biedrībā sasūtīja lielāku skaitu sava garnizona kaŗavīru, kas tanī pieteicās par biedriem un nākošajās vēlēšanās biedrības valdē neievēlēja vairs nevienu sociāldemokrātu. Sākās atkal tas pats, kas teātra sākuma gados. Sociāldemokrāti Jaunliepājā, savā Tautas namā, nodibināja savu teātri, tā zināmā mērā

sašķēlot Liepājas teātra publiku. Ar Jauno teātri šis teātris tomēr nespēja nopietni konkurēt, jo sociāldemokrātiem trūka profesionālu skatuves spēku un viņu teātris netika pāri diletantu teātru līmenim.

Tanī laikā par Jaunā teātra režisoru darbojās Rode, pēc viņa - Jānis Lejiņš, kuŗa laikā teātris tika nostādīts uz sevišķi augsta mākslas līmeņa. Lejiņš sarakstīja arī dažas lugas, kuŗas Liepājas publika silti uzņēma. Lejiņam pārceļoties uz Rīgu, Liepājā ieradās Amtmanis-Briedītis, Jānis Šaberts un Lilija Štengele. Repertuārā parādījās Mārtiņa Zīverta lugas, kas saistīja ar savu psiholoģisko tvērumu. Jānis Šaberts bija šo lugu galveno tēlotājs.

Kā izcils mākslinieks Šaberts mīlēja arī dabu un labprāt ar teātra administrātoru J. Slēži piedalījās medībās. Reiz Kuldīgas apkārtnē kādās medībās, kuŗas vadīja Arturs Bērziņš, man ar Jāni Šabertu iznāca šaut vienu stirnu buku. Šaberts izšāva savu bisi pirmais un buks piederēja viņam. Viņš bija ne tikvien ļoti izcils lomu tēlotājs, bet arī labs buku šāvējs. Bēgļa gadus Šaberts pavadīja Mērbekas nomētnē Vācijā un darbojās toreiz ļoti populārajā un mākslinieciski augstvērtīgajā Mērbekas teātrī, tagad dzīvo Amerikā un pa retam spēlē arī teātrī.

Pēc Mārtiņa Lēģera ierosinājuma 1922. gadā darbību uzsāka Liepājas opera. Izrādes notika Jaunā teātra zālē, pārmaiņus ar teātra izrādēm. Tikai retais toreiz ticēja, ka Liepājā varēs pastāvēt arī opera. Par operas organizātoru un diriģentu uzaicināja Arvedu Pārupu. Ar laiku Liepājas opera, blakus Nacionālai operai, izvērtās par nopietnu mākslas iestādi. Operu atbalstīja valdība un Kultūras Fonds. Vēlākos gados Liepājas operā darbojās diriģents Otto Karls, kormeistars Bernhards Kuņķis, koncertmeistars T. Andersons, baletmeistari A. Stedelaube un A. Kozlovskis (tagad Zviedrijā). Liepājas operā izauga vairāki jauni mākslinieki - H. Cinka-Berzinska, V. Briede, V. Krampe, N. Ulande, M. Vētra (tagad Kanadā), A. Verners, G. Neimanis, A. Priednieks-Kavarra (tagad ASV), T. Brilts, M. Sīle, A. Obšteins, A. Viļumanis u. d. c.

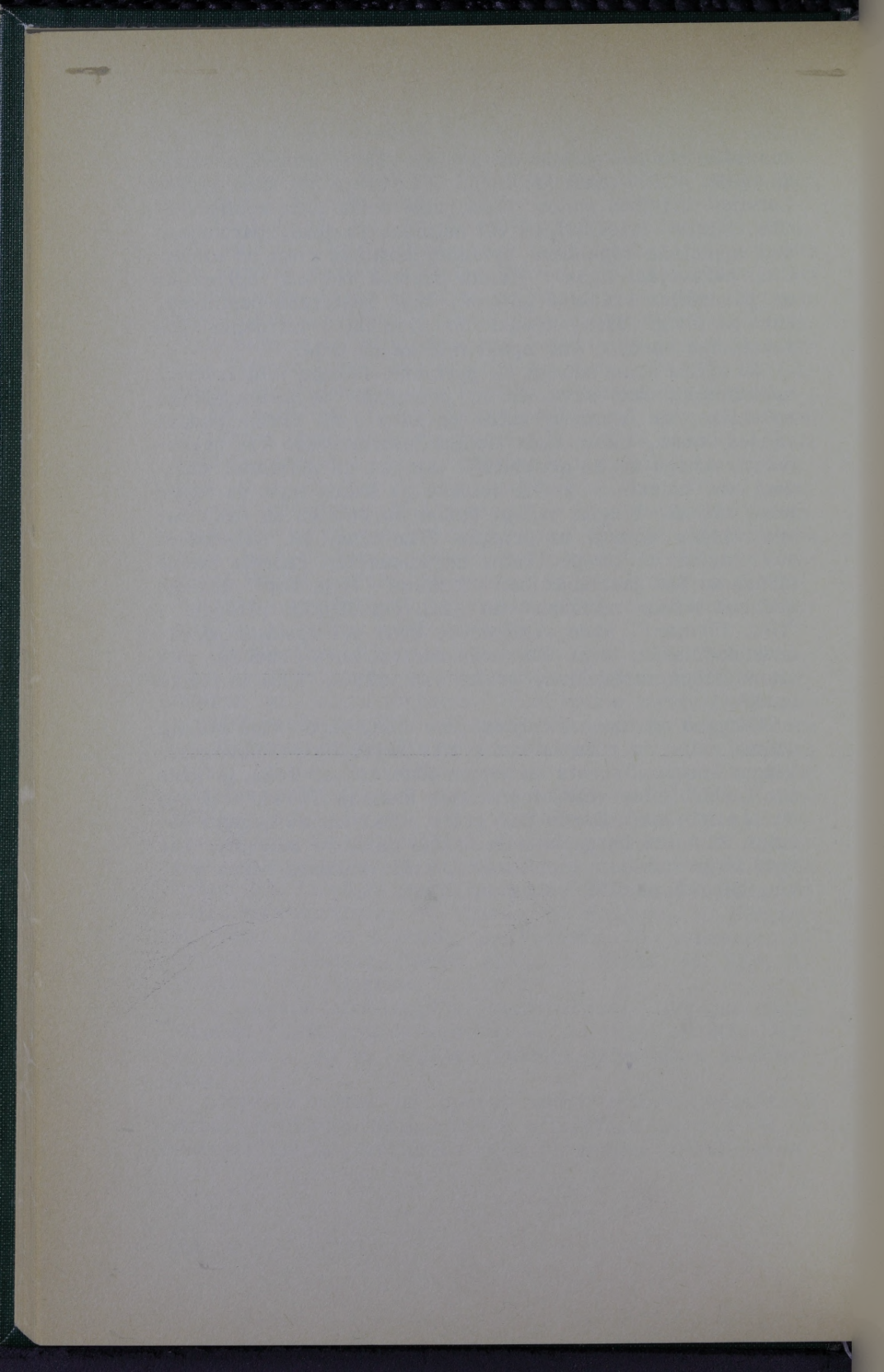
K. Ulmaņa laikā Liepājas Jauno teātri ar Liepājas operu pārņēma pilsētas valde un nosauca: "Liepājas pilsētas Drāmu Opera". Ar to Liepājas mākslas dzīve kļuva patstāvīgāka.

Liepājas teātra un operas namā skatuves priekšskars strauji noslīdējis. Skan aplausi, priekšskars paveras vēl un vēlreiz. Publika piecēlusies kājās un sumina māksliniekus,

kas lokās rampas gaismā ar ziediem rokās, pateicīgu smaidu sejā. Citi trauc uz izeju. Tā varēja būt kāda izrāde Latvijas brīvības gados, tāpēc visu sejās tāda apmierinātība, miers. Priekštelpās vēl satiekas paziņas, parunājas, ātri apmainās iespaidiem, atvadām pasniedz roku un aiziet. Citi pakavējās ilgāk. Viņiem padomā vēl kur iegriezties un parunāties krāsainā gaismā, kādā restorānā pustumsā, kur pastāvīgi šķind trauki un visu laiku dzirdama kāda raksturīga sanoņa, kur spēlē mūzika un dejo.

Pa teātra nama sāpeju, uz pustumšo Bāreņu ielu izsteidz mākslinieki, kas savu darbu pabeiguši. Saceltām mēteļa apklēm, tie aiztrauc katrs uz savu pusi. Citam padusē vijoles kaste, citam kāds lielāks instruments. Tie orķestranti, smagā darba strādnieki. Aktieři un aktrises, dziedoņi un balerīnas veikli izlokās pa šauro ietvi un ieslīd ielas krēslā. Viegļie važoņi pazīst šo publiku un dzen savus zirgus strauji uz priekšu. Viņi zina, ka mākslinieki nav bagāti un tie pēc katra brauciena ilgi kabatās meklē sīknaudu. Tad jau labāk bez strīdiem. "Hop, hop!" ormaņi skubina savus zirdziņus un skaļi šmaukšķina pātagas. - "Hei, fūrman!" kāds skaļi sauc, kāds arī apstājas un atsedz nodriskāto segu. Kamanās sabirst bars braucēju, cits citam klēpī sasēdušies, rokās sadevušies. Tādi ir teātra ļaudis.

Ormaņa zirdziņa skrējiens nav tāls, tāpēc viņš strauji uzņem soli. Uz rožu laukuma stāv kārtībnieks Feldmanis. Viņam šonakt dienests un viņam jānorāda ar roku, ja kāds no Lielās ielas vēlas iegriezties šaurajā Graudu ielā vai no tās izbaukt. Darbs nav grūts, tikai ziemā neganti jāsalst, kaut arī bargajās sala naktīs uz Rožu laukuma, kur zem zirgu mēsliem snauž rozes, kvēlo sarkans koks kurvis, pie kā sasildīt rokas un kājas.

”**A** tie teātrinieki,” Feldmanis norūc, un pat nedomā pakustēties. Arī viņa dēls sācis daudzīties pa teātri, un viņš labi zina, kas tie par ļaudīm. Viņš zina arī, kur tie šonakt pakavēsies.

Ielas pretējā pusē visu nakti spīd kāda luktura gaisma un apgaismo akmens kāpnes uz pagrabu. Tas ir mākslinieku pagrabs, ko pārrauga Liepājas mākslas veicināšanas biedrība, Liepājas mākslinieku un viņu draugu sapulcēšanās vieta. Agrākos gados to pazina kā Hamburgas pagrabu, kam Liepājas vācieši bija devuši lielās ostas pilsētas vārdu. Pie ieejas durvīm stāvēja mākslinieka Penkoka kokā veidota sievietes figūra, ko liepājnieki bija iedēvējuši par "Koka Mariju" un nerunāja par iešanu uz Mākslinieku pagrabu, bet pie - "Koka Marijas"...

Pie "Koka Marijas" atkal tuvojas kāda ormaņa kamanas. Kārtībnieks Feldmanis jau pa gabalu zina, ka tie nav teātra ļaudis, kas taupības nolūkā satupuši kur kuņķis un dara ormaņa zirdzīpam dzīvi grūtu. Feldmanis izslej augsti krūti, ka spožās mundieņa pogas spēcīgi iemirdzas ielas laternu gaismā un braucējus militāri sveicina.

- Vai stipri salst, Feldman? - kamanu braucēji familjāri jautā, jo Feldmani pazīst gandrīz ikviens "Koka Marijas" apmeklētājs.

- Salst gan, kungi, dzīvu cilvēku liec vai ragā, - Feldmanis sūdzas un sajūt uz mēles negantu sausumu.

- Nu, tad nāc iesildīties! - kungi atsaucas un Feldmanis tiem seko līdzī uz pagrabu. Tur viņš saņem savas trīsceturtdaļas alusglāzes tīrā šņabja, lai sarkaniem vaiģiem atkal nostātos savā dienesta vietā un rādītu, kā no Graudu ielas izbraukt uz Lielo ielu.

Dots devējam atdodas! Kad kungi pēc pāris stundām, ēnas taustīdami, izkāpj no viesmīlīgā pagraba, Feldmanis tos kā bērņus sasēdina pasūtīnātajās kamanās un aizraida uz mājām. Tik rūpīgs policijas kārtībnieks Liepājai diezin vai kādreiz bijis...

Liepājas Mākslinieku pagrabs, kā mākslas ļaužu uzturēts un pārraudzīts, bija iekārtots ar īstu mākslinieku gaudi. Tā iekšieni rotāja Liepājas lietišķās mākslas vidusskolas tautiskā stilā darinātas mēbeles, bet pie sienām karājās fantastiskas gleznas. Zemie pagraba griesti piešķīra telpām intimi mājīgu noskaņu. Dibentelpās ik vakarus spēlēja labs orķestris, atskaņojot kameramūziku un džesu. Dejas prieka pārņemtie tur varēja arī padejot. Mūzas skarbie šeit ik vakarus panīka pie apgaismotiem galdiņiem, maigā nokrēslā vientuļi pasapņojot, vai lielākā draugu pulkā karsti padebatējot. Šeit bija tik omulīgi, ka, piemēram, kāds Nīcas pagasta darbvedis nodzēra pat visu pagasta kasi, pats to nemaz nepamanot. Kase bija vienkārši "nodzērusies". Liepājas apgabaltiesa viņam par to kaut ko piesprieda, bet pasaule bojā neaizgāja...

Maija sagaidīšanas naktī pagrabs aizvien bija dekorēts ziedošu koku imitācijām un attiecīgiem pavasarīgiem zīmējumiem. Tas bija it kā Liepājas skatuves mākslas sviņģis sezonas noslēgums, kad teātris līdz nākošajam rudenim aizvēra savas durvis, lai dotu vietu vasaras koncertiem. Tos ik vasaras Kūrmājas dārzā rīkoja Liepājas Filharmonija. Dažas sezonas Filharmonijas koncertus apmeklēja ap 100.000 klausītāju. Koncertu abonementu sistēma ļāva tos noklausīties visplašākām iedzīvotāju masām, jo tādā kārtā ieejas maksa vienam koncertam nebija augstāka par 13 santīmiem. Tik lēti simfoniskie koncerti diezin vai kur citus pasaulē bija. Filharmonijā skaitījās 2.800 pastāvīgu koncertu abonentu, kas ik vakarus zem kuplajiem Kūrmājas dārza kastaņiem kāvās ar odiem un klausījās koncertus.

Filharmonijas dibināšanu ierosināja "Kurzemes Vārda" redaktora Haralda Eldgasta draugs Pēteris Priedītis, kuŗa izstrādātais organizācijas projekts kļuva par pamatu biedrības sekmēm. Liepājas Filharmonijas priekšnieks no pat dibināšanas visu laiku bija notārs Gotfrīds Stengrevics, pazema auguma vīrs, flegmatiskām kustībām, bet aktīvs un izdarīgs. Notāra valodas tonis bija mīksts un lēns, tāpat kā viņa rokas spiediens. Viņš vērpā savu runas pavedienu kā no zīda un guva lielus panākumus, ne vien kā savā notāriāta biroja vadītājs, bet arī kā sabiedrisks darbinieks. Opozīciju Stengrevics atvairīja ar stoisku mieru.

Notāra Stengrevica vecākais brālis Jānis bija ilggadīgs Liepājas Valsts Komerckolas latviešu valodas skolotājs, fiziski ļoti tuvs Gotfrīdam, bet uzskatos daudz progresī-

vāks. Viņš ļoti labi pārzināja savu priekšmetu un skolēni, kas latviešu valodā pie Jāņa Stengrevica dabūja pietiekamu atzīmi, stipri savā mātes valodā palika visu mūžu. Tikpat pamatīgi Jānis dažas stundas skolēniem mācīja arī vēsturi, kuŗu vienmēr skubināja izrunāt ar plato "e". Atzīmēs viņš lika daudz divinieku un skolēni to nelabprāt ieraudzīja. Par abiem iepriekšējiem brāļiem augumā daudz lielāks bija trešais - jaunākais brālis Eduards, pēc profesijas grāmatvedis. Viņš ilgu gadu vadīja "Kurzemes Vārda" grāmatvedību un kā grāmatvedis bija cilvēks ar korrektu raksturu un ļoti praktisku ievirzi. Eduarda Stengrevica vecākais dēls Gunārs jau ļoti agri sāka līdzstrādāt "Kurzemes Vārda" redakcijā un veidojās par žurnālistu. Viņš krita kā brīvprātīgais latviešu leģionārs, bet tēvu deportēja jau 1941. gada 14. jūnijā.

Liepājas Filharmonija uz vairākiem gadiem no pilsētas pašvaldības nomāja Kūrmājas dārzu, kur pēc architekta D. Kundziņa projekta uzcēla modernu koncertestrādi, vienu no labākām Latvijā. Simfonisko orķestri vadīja Teodors Reiters un daži ievērojami ārzemju diriģenti. Pāteicoties Liepājas Filharmonijas darbībai, liepājnieku interese par mākslu augtin auga. Liepāja izvērtās par visas Kurzemes mākslas metropoli, kuŗā notika arī Lejas-Kurzemes dziesmu svētki un citi plašāki mākslas sarīkojumi.

No tagad plašajā pasaulē izklīdušajiem liepājniekiem neatradīsim neviena, kas neatminētos Liepājas Kūrmājas dārzu ar viņa vasaras simfoniskajiem koncertiem. Starp dārza kuplajiem kastaņiem soli bija vienmēr klausītāju pilni. Kad Teodors Reiters pie pulsta piesita savu diriģenta zizli, dārzā pēkšņi iestājās dziļš miers. Aiz estrādes bija dzirdama tikai lēna jūras šalkšana, kas saplūda ar orķestra mūzikas skaņām varenā simfonijā. Starpbrīžos čirkstēja Kūrmājas dārza kājceļu grants, klausītājiem pastaigājoties dziļā koku ēnā. Šeit notika daudzas jauniešu iepazīšanās, kas neizbeidzās visu mūžu.

Klusajos vasaras vakaros vēl tālu pilsētā atlidoja Filharmonijas estrādes orķestra trompetu skaņas. Kas būtu bijusi Liepājas vasara bez Filharmonijas koncertiem!? Ar simfoniskā orķestra mūziku bija pieskanējis arī viss plašais Liepājas jūrmalas parks. Staigātāji pa šo parku lāga nezināja, no kā tie vairāk noreibuši - no mūzikas vai jasmīnu smaržas? Jūrmalas paviljons, pašā parka vidū, nakts tumsā izstaroja spožas gaismas, fontāni svieda gaisā krāsaini mirdošas ūdens strūklas. Aiz lokveidīgajiem paviljona

logu stikliem plandījās deļotāju ēnas un deļu mūzika aizplūda līdz vientuļākajam solam paviljona apkārtnē. Deļoja arī uz gludās paviljona terases, kur ļaudis pie galdiem atspirdzinājās ar ledusūdeļiem vai uzmundrinājās ar konjaku un melnu kafiju. Šeit netrūka arī vēžu un labs ķimeņis. Kad beidzās Filharmonijas koncerti, paviljons bija ļaužu stāvgrūdām pilns. Siltumnīcu palmu un vīteņu rotājumā šis paviljons atgādināja kādu laimīgu Dienvidjūras salu.

Mēs eļam tālāk pa jūrmalas apstādījumiem, jeb kā liepāņieki tos kādreiz sauca - "anlāgiem". Šoreiz ir karsta jūlija mēneša diena. Smaržo eļļu skuļas un nopļautā zāle. Vācieši šo laiku sauktu par Hochsommer, liepāņiekiem tas ir pats vasaras vidus, atvaļinājumu un atpūtas laiks. Liepājas jūrmalai daba nebija žēļojusi savas balvas. Vienā pusē jūra ar ostu, otrā - ezers, pa kuŗu augu dienu braukāja baltās jachtas. Tas bija vasarnieku pievilksanas centrs, kuŗu apmekļēja arī ārzemņieki.

Kāda baltām kolonnām greznota ēka lapu un skuļu koku zaļumā pievilka daudz vasaras viesu. Tā bija Pilsētas peldu un dziedniecības iestāde ar dūņu un ogļskābām vannām, kā arī siltām jūras ūdens vannām. Liepājas ezera dūņu vērtība bija diezgan augsta reimatisma un tamlīdzīgu slimību ārstēšanai. Blakus dziedniecības iestādei darbojās arī pilsētas tvaika pirts. Reiz šinī pirtī satiku Liepājas populāro advokātu Jēkabu Kalniņu, kas tagad dzīvo Čikagā. Pēc pamatīgas izpēršanās, Kalniņš izsaucās: "Cik tas ir veselīgi!"

- Ja tas ir tik veselīgi, kāpēc tad šeit neviena ārsta neredz? - ļautāju ar neslēptu skepsi.

- Kuŗš ārsts tad rūpējas par savu veselību? - Kalniņš ar viņam piemītošo ironiju atļautāja.

Apmeklējot pilsētas, tāpat Žana Verbeļas tvaika pirti, tiešām tajās nekad negādījās sastapt nevienu Liepājas ārstu, kaut gan prof. H. Buduls bija tvaika pirti silti ieteicis veselības kopšanai...

Netālu no Liepājas atradās Bernātu kurorts, kur 1923. gadā gaisa un saules terapijai izbūvēja speciālas telpas. Kad 1930. gadā Liepāju apmeklēja vācu žurnālistu grupa, tad Liepājas žurnālistu arodbiedrības priekšsēdis Pauls Melnais ar pārējiem valdes locekļiem aizveda vāciešus arī uz Bernātiem, kur tie Bernātu kurortu novērtēja atzinīgi. Tiesa, Bernātos trūka vēl daudz labierīcību, bet vāciešiem ļoti patika skaistais priežu mežs un vēl neizkoptā daba.

Arzemnieku uzņemšanai un citām reprezentācijām kal-

Liepājas pelnu iestāde jūrmalā

poja Liepājas pilsētas viesnīca. To pilsētas valde pārbūvēja no vecās Pēterpils viesnīcas. Viesnīca bija raksturīga ar augšo kastapkoku cauri visam ēkas stāvam. Koks virs jumta bija kupli salapojis, bet iekštelpās pie tā resnā stumbra varēja uz soliņiem ērti atpūsties. Pilsētas viesnīcā notika dinejas un rauti un tās viesu istabas spēja apmierināt pat visizlutinātākos apmeklētājus. Liepājas preses balles aizvien tika sarīkotas šīs viesnīcas telpās.

Liepājas sabiedriskajām celtnēm vēlākos gados pievienojās vēl kāda liela celtnē - jaunais Liepājas Latviešu biedrības nams Rožu laukumā. Sai ēkai zināmu zīmogu uzspieda tās pretenciozais nosaukums - "15. maija nams", ko komūnisti savas varas gadā pārdēvēja par "Sarkanarmijas namu". Nama projekts nebija laimīgi atrisināts, telpu iekārtojums varēja būt ekonomiskāks un vieglāks, zāles rezonanse labāka, taču sarīkojumu zālē kopā ar balkonu ērti varēja novietoties ap 1200 apmeklētāju. Mazākās zāles kal-

Kurzemes preses darbinieki Liepājas preses ballē, Latvijas demokrātijas pēdējā gadā. Pirmā rindā no kreisās: "Ventas Balss" red. F. Nātiņš, red. A. Ozoliņš no "Kurzemes Vārda", Saeimas deputāts O. Nonācs, Kurzemes Vārds" atbildīgais redaktors K. Grāmatnieks, Latvijas telegrafa Aģentūras pārstāvis A. Zvēriņš.

Otrā rindā no kreisās: "Jaunais Kurzemnieks" red. Jevlampjevs, dzejnieks A. Francis, dzejnieks L. Breikšs, reportiers E. Taure, red. A. Vindavs un red. K. Sidars.

poja šaurāka rakstura sanāksmēm un organizāciju biedru sapulcēm.

Liepājas Latviešu biedrības priekšnieks ilgus gadus bija Liepājas Valsts komercskolas direktors Augusts Šneiders. Pateicoties Šneidera pūlēm, pie Rožu laukuma uzcēla grandiozu Latviešu biedrības namu. Viņš saimnieciskā kārtā to būvēja vairākus gadus, piegriežot, varbūt, būves darbiem lielāku vērību nekā savas skolas audzēkņiem. Tāpēc, tieši kā par spīti, Šneidera komercskolā visbiežāk parādījās "Valmieras puikas", kas direktoram sagādāja galvas sāpes vairāk aiz tīrā spīta, nekā aiz kaut kādas pārlicības. Līdzīgs tautisks audzinātājs Šneideram bija Liepājas lietišķās mākslas amatniecības skolas direktors māksl. Hermans Aplociņš, pat ar krasāku noslieci pa labi. Bet Aplociņš ar savu mākslinieka dvēseli tomēr tā prata aizraut jaunatni, ka tā viņam sekoja gandrīz bez atlikuma! Ja Liepājas Nacionālais klubs Latvijas sākuma gados spēja pulcināt ap sevi tik daudz Liepājas vidusskolu jaunatnes, tad tur lieli nopelni bija tieši Hermanim Aplociņam. Jaunatnei patika melnie krekli.

Liepājas Valsts mākslas amatniecības skolas direktoru Hermani Aplociņu deportēja, kur tas izsūtījumā miris. Viņa vietā nāca mākslinieks M. Mitrevics, kas bija beidzis Latvijas Mākslas akadēmijas prof. Tīlberga figurālo meistardarbnīcu.

Mūsu mākslas dzīvē nav to gadsimtu tradīciju, kas satopamas pie vecajām kultūras tautām, kāpēc šinī īsajā laika sprīdī nevarēja rasties vēl spilgti īpatnēja nacionāla mākslā. Tomēr Liepājas valsts mākslas amatniecības skola veltīja nopietnu vērību nacionālam stilam. Tā radās Rucavas istabas iekārta, valsts prezidenta kancelejai darinātas mēbeles un citi darbi. Ar laiku bija jau izveidojusies turīgā latviešu intelliģence, kas šādiem darbiem arvien vairāk pievērsās.

Latviešu biedrības priekšniekam Augustam Šneideram no deportācijas palaimējās izvairīties. Viņš dzīvoja savās lauku mājās un rakstīja draugiem vēstules "pie skalu uguns". Deportēja biedrības priekšnieka palīgu Mārtiņu Lēģeri, kas bija arī Liepājas aizsargu bataljona komandieris. Lēģers politiskā ziņā izrādījās daudz aktīvāks; viņš arī vairāk nodevās aizsargu organizācijas darbam un vaļas brīžos, tērpies aizsargu bataljona komandiera formā, stāvēja pie Latviešu biedrības bufetes, kur uz zobena atspiedies, iesvieda pa šņabim. Komunisti pievēca tieši spējīgā-

Pēdējā Preses balle Liepājā, 1939. gadā. Vidū Latvijas Preses biedrības priekšnieks J. Druva, pa labi "Kurzemes Vārda" redaktors K. Grāmatnieks, "Ventas Balss" redaktors F. Nātipš; pa kreisi Latvijas Preses biedrības valdes loceklis A. Kroders, Liepājas nodaļas priekšnieks A. Ozoliņš. Otrā rindā no kreisās: Liepājas valdes loceklis A. Vindavs "Jaunais Kurzemnieks" red. Jevlampjevs, "Saldus Avīzes" red. Dāboliņš, "Talsu Balss" red. Mežmalietis, red. J. Porietis no "Brīvās Zemes". Latvijas Preses biedrības sekretārs H. Zariņš, red. Raitums no "Kurzemes Vārda" un "Libausche Zeitung" red. A. Meiers.

kos un godīgākos cilvēkus, bet kam neradās nodevēji, laimējās palikt mājās.

1926. gadā Liepājā nodibināja mākslas, etnografijas, arhαιoloģijas un vēstures mūzeju, kuŗu pārzināja mākslinieki J. Sudmalis un A. Baumanis. Divus gadus vēlāk, 1928. gada 20. jūnijā, Liepājas pilsēta atzīmēja savu 300 gadu dibināšanas jubileju. Liepājas ostā ieradās angļu, franču, vācu, poļu, igauņu un lietuviešu flotes vienības. Angļu eskadra viesojās ar diviem kuģiem - admirāлкуģi "Larken" un vieglo kreiseri "Gomus". Svētkos piedalījās toreizējais valsts prezidents A. Kviesis un daži ministri. Viesus sagaidīja Latvijas flotes admirālis grāfs Keizerlings. Šī atcere izvērtās par grandiozām svinībām, kuŗās sastapās tik daudzu tautu pārstāvji. Kūrmājas zālē bija sarīkota dineja, piedaloties valsts prezidentam, admirāļiem, ministriem un citiem viesiem. Vakarā kuģi bija iluminēti un matroži līdz vēlai naktij klīda pa pilsētas ielām un uzsmaidīja Liepājas meitenēm.

Runājot par Liepājas mākslas dzīvi, nevar nepieminēt tagadējā Latvijas sarkanā archibīskapa Gustava Tursa brāli Jāni Tursu. Arī viņš bija baznīcas darbinieks, ilgus gadus kalpodams Liepājas Sv. Annas draudzē par ērģelnieku. Līdzīgi sarkanajam archibīskapam, arī Jānis Turss liels savādnieks. Pēc Alfreda Kalniņa aiziešanas viņš, paralēli mūzikas stundu pasniegšanai Liepājas vidusskolās, svētdienās baznīcā spēlēja ērģeles. Bez tam Jānis Turss rakstīja arī mākslas kritikas "Kurzemes Vārdā".

Viņš bija liela auguma vīrs, platiem pleciami, lielu vēderu, kuŗu aukstākās dienās slēpa zem plata mēteļa, bet soļus spēra ātrus un vieglus. Savās mākslas recenzenta gaitās brīvmākslinieks Jānis Turss visbiežāk mēdza ierasties tādos sarīkojumos, kas noslēdzās ar mielastu. Viņš bija liels ēdājs, jo lielais augums prasīja daudz. Tursam uz kakla bija arī vairākas mājas Jaunliepājā, kas deva maz ienākuma, bet sagādāja vairāk raizes un nepatikšanas. Tāpēc bija labi, ja kaut reizi nedēļā varēja pie kāda mielasta galda krietni paēsties par velti. Īrnieki viņam bija arī kūtri īres maksātāji, jo tie naudu parasti nodzēra, un kad Turss ieradās pēc īres, viņš varēja ieskatīties tikai tukšajos naudas makos. Turss tāpēc īres termiņa priekšvakarā nama bēniņos pārgulēja nakti, lai īrniekus varētu notvert īstā laikā, kamēr tie naudu vēl nebija notērējuši. Namsaimnieks tos uzreiz pārsteidza nejauši un naudu iekasēja.

Koncertus, kas nenoslēdzās ar mielasta galdu, viņš nekad nenoklausījās līdz galam, bet aizvien steigās uz tādiem sarīkojumiem, kur bija paredzams kaut kas ēdams un dzejams. Recenziju tad viņš pabeidza ar vārdiem, ka bijis spiests koncertu atstāt "laika trūkuma dēļ".

Reiz Jānim Tursam bija jāraksta recenzija par vīru kora Dziedonis koncertu, kurš nelaimīgā kārtā iekrita vienā dienā ar Liepājas maiznieku biedrības 100 gadu jubilejas atceri. Redakcija pienākumus sadalīja. Turss saņēma Dziedoņa goda karti, bet redakcijas loceklis R. Poruks - maiznieku biedrības ielūgumu. Kad redakcija saņēma abu sarīkojumu atreferējumus, izrādījās, ka Turss par Dziedoņa koncertu bija uzrakstījis tikai dažas rindas, atreferējot tikai koncerta pašu sākumu. R. Poruks turpretim savu pienākumu bija veicis līdz galam. Izrādījās, ka Turss bijis arī maiznieku jubilejas vakarā, kur atkal kārtīgi paēdis. Redakcija tad nobeidza viņa recenziju ar šādu paskaidrojumu: "Pārējo Dziedoņa programmas daļu man nebija iespējams noklausīties, jo bija jāsteidzas uz maiznieku 100 gadu jubilejas mielastu", kam sekoja mākslinieka pilns paraksts - Jānis Turss.

Otrā dienā J. Turss savu recenziju redakcijā gan ilgi pētīja, bet nekā neteica - taisnība paliek taisnība! Viņam bija "bieza āda", un tā daudz varēja panest.

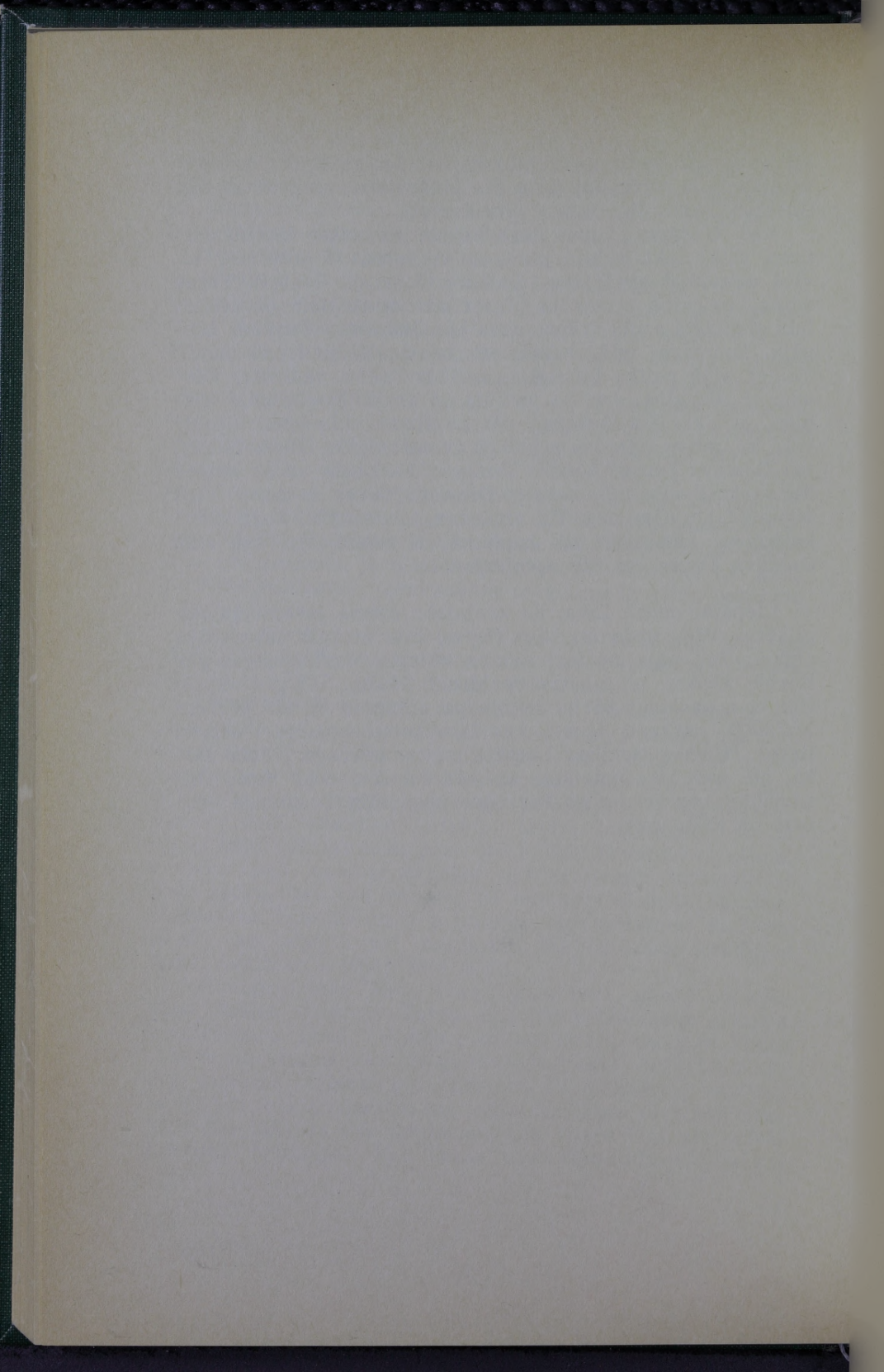
Tursu nekādi nevarēja sakaitināt un visus apvainojumus viņš atsita ar stoisku mieru. Ka korpulenti cilvēki tik ātri neuztraucas, pie Tursa parādījās visspilgtāk. Arī savus pienākumus vidusskolu mūzikas stundās viņš veica bez piepūles. Iedevis audzēkņiem notis un mūzikas instrumentus, viņš, krēslā atlaidies, mierīgi lasīja laikrakstus un ar vienu kāju, pārkrustotu pāri otrai, šūpoja mūzikas ritmu. Lielās Annas baznīcas ērģeles viņš turpretim darbināja ar lielu spēku, bet kad draudze un mācītājs skaitīja lūgšanu, ērģelnieka kabatās aizvien atradās kādi praktiski darīšanu papīri, ko papētīt vai parakstīt, lai tad atkal, liturģijas laikā, iekristu ērģelēs īstā brīdī.

Brīvumkāslinieks Jānis Turss mira 1945. gadā, Latvijā. Viņa brālis Gustavs Turss tika pie bolševikiem sarkanā archibīskapa godā. Viņam neklājas slikti. Gustavu Tursu mēs tagad atmināties kā meiteņu mīlotāju, sakarā ar kādas jaunavas traģisku galu Latvijā, kā to kādreiz varējām lasīt kādā trimdas laikraksta slejās vairākos turpinājumos. Viss tas stāstīts par notikumu, kad Turss bija vēl brīvs Latvijas mācītājs. Vai Turss tikai tagad kļuva sliktāks,

klūdams par sarkano archibīskapu? Bet zināmiem priekšnoteikumiem jābūt, lai tiktu pie boļševikiem augstā amatā. Gustavs Turss licies tam piemērots...

Kad Gustavs Turss ieradās pie Amerikas latviešiem, tiem cita nekā nebija par viņu ko teikt, kā tikaitas, ka viņš nabadzīgi apģērbies. Laikam tā nebija Gustava Tursa vaina, ka viņš nevarēja Amerikas tautiešiem parādīties labi gludinātā angļu drānas uzvalkā. Gustavam Tursam Liepājā, Dzintara ielā, komunisti nacionalizēja lepnu māju. Tomēr viņš palika Latvijā, kur lūdz Dievu. Liekas, Dievam ir vienalga, kur to pielūdz un ar kādām drānām tērpies, ja tikai šīs lūgšanas nāk no sirds. Kas spētu apgalvot, ka mūsu trimdas mācītāji ir sirsnīgāki Dieva lūdzēji par Gustavu Tursu? Varbūt Turss ir sarkanās varas kalps? Bet sarkanā vara taču nekalpo Dievam. Turss to dara. Viņš tagad ir Latvijas draudžu virsgans, to draudžu, kuŗu dievkalpojumi apmeklēti tik kupli kā vēl nekad. Arī šinī ziņā Gustavs Turss var būt apmierināts.

Liepāja, senāk Līva, no zvejnieku ciema izveidojās par pilsētu. Vācu ordenim Līva (Lyva) bija mezgls sauszemes ceļam, kas gāja no virsmestra sēdekļa Marienburgas gar Kuršu kāpām uz mestra rezidenci Cēsīm. 17.g.s. kurši lībisko nosaukumu pārlatviskoja par Liepāju un tās ģērboni iezīmēja sarkanu lauvu, kas labo ķetnu piesīējusi zaļajai liepai. Pilsētas tiesības Liepāja ieguva hercoga Jēkaba laikā, pie kam tika noteiktas arī tās robežas - no jūras līdz Liepājas ezeram un no Pērkoņes upes līdz Tosmares ezeram un Kīšu upei.

Liepāja izauklējusi arī daudz politisku darbinieku. Kā viens no vecākiem un īpatnējākiem mināms Miķelis Valters, kas vēl tagad pazīstams kā savrūppolītīķis un spilgta personība. Gandrīz visu mūžu pavadījis ārzemēs, Miķelis Valters baudījis plašu pieredzi, dziļas atziņas. Viņš ir nacionālists un sociālists reizē, dzimtenes atzinējs un sociālās taisnības meklētājs, nesamierināms savos uzskatos, īpatns un vienmēr opozicionārs.

Miķeļa Valtera jaunība aizritējusi Liepājā, kur viņa tēvs bija fabrikas strādnieks. Toreiz latvju jaunatne ar sajūsmu dziedāja Ausekļa sacerētās dziesmas Jaunliepājas parkā. Bet šai tautiskajā vidē pamazām sāka iespiesties sociālistma prātojumi. Tā bija jaunās strāvas sociālistiskā kustība, kuŗa ieslīga pilnīgā marksismā. Šai proletāriāta kolektīvismā un materiālistma kustībā ierāva arī jauno liepājnieku Miķeli Valteri.

Bet kad mūsu zemi pārgāja kazaki un dragūni, tad laimīgs bija tas, kas tika pāri robežai. Valters bija viens no tiem, kam šāda laime uzsmaidīja. Ārzemēs nokļuvis, Valters papildināja izglītību un kad uzausa Latvijas brīvības saule, viņš atgriezās Liepājā, lai piedalītos Latvijas valsts dibināšanā. Tikko Latvija bija nodibināta, Miķelis Valters atkal devās uz ārzemēm - Romu, vēlāk Parīzi, kur iepēma Latvijas sūtņa amatu. Francija toreiz bija iespaidīga lielvalsts, ar kuŗu stipri rēķinājās pārējās lielvalstis ... Tas bija Klemanso nopelns, kuŗam franči vēl dzīvam esot uzcēla pieminekli. Valters franču galvas pilsētā Parīzē prezentēja jauno Latvijas valsti. Uz turieni viņš aizsauca simpātisko liepājnieci, ar vācu noslieci, par sekretāri. Bez tam viņš uz Parīzi gribēja aizsaukt arī Vilhelmu Munteru, bet tas viņam neizdevās, jo drīz vien pašam vajadzēja Parīzi atstāt. 1925. gadā Valteru jau no sūtņa amata atcēla. Viņš uz Latviju neatgriezās, bet kļuva par konsulu Karalaučos. No šejienes Valters plaši korespondēja Latvi-

jas periodikai; no viņa spalvas parādījās vairāki raksti arī "Kurzemes Vārdā".

Pēc 1934. gada 15. maija K. Ulmanis Valteru iecēla par sūtni Polijā, pēc tam - Beļģijā. Nonākot Beļģijā, mazākā valstiņā, Miķelim Valteram atlika daudz laika rakstīt gaŗas jo gaŗas vēstules, pieprasot vēl papildus spēkus. Aiz K. Ulmaņa platās muguras Valters jutās tik drošs, ka sāka dot norādījumus arī savam tiešajam priekšniekam, ārlietu ministram V. Munteram, jo Valteram piemita skolmeistara īpašības - viņš gribēja mācīt. Beidzot Valters sāka pamācīt arī pašu Ulmani, dodot norādījumus izbeigt Saeimas pārtraukumu un pāriet atkal uz tautas vēlētu pārstāvniecību, it kā tā būtu Latviju paglābusi no okupācijas varas. Protams, Ulmanis varēja arī pēc Dr. M. Valtera norādījumiem rīkoties un līdz ar Benušu, Smetonu doties uz Amerikas Savienotām Valstīm. Bet vai Benušs ar Smetonu vairāk ko panācis?

Rīgā, kādā šaurā sabiedrībā, kur klāt bija arī dzejnieks Eduards Virza, Jūlijs Druva mani personīgi iepazīstināja ar Dr. Alfrēdu Bīlmani, kas tanī laikā darbojās ārlietu ministrijā kā Preses nodaļas vadītājs. Bīlmanis toreiz arī daudz rakstīja periodikā par dažādiem politiski-sabiedriskiem jautājumiem, un šad un tad iesūtīja kādu rakstu arī "Kurzemes Vārdam". Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība toreiz atradās "Jaunāko Ziņu" un "Sociāldemokrata" redakcijas darbinieku iespaidā. Gadījās, ka kādās vēlēšanās Eduarda Virzas kandidātūra izkrita cauri - Virzu valdē neievēlēja. Dzejnieks par to bija stipri uztraucies. Lai Virzu gandarītu, Alfrēdam Bīlmanim bija radusies doma dibināt vēl otru rakstnieku un žurnālistu arodorganizāciju - Latvijas preses biedrību un uzaicināja arī Liepājas nodaļu pāriet jaunajā Preses biedrībā. Kad Dr. A. Bīlmanis kļuva par sūtni Maskavā, Jūlijs Druva pārņēma Preses biedrības vadību, kuŗā tas palika līdz pēdējam laikam. Tā dzejnieka aizvainotā patmīlība tika saglābta...

Vēlāk Dr. A. Bīlmanis no Maskavas atsūtīja man savu ģīmetni ar ierakstu: "Kollēgam Grāmatniekam par piemiņu no Dr. Alfr. Bīlmaņa, Latvijas sūtņa Maskavā". Šo ģīmetni vēl tagad esmu saglabājis. No Maskavas Alfr. Bīlmani vēl pārcēla par sūtni Amerikas Savienotās Valstīs, kur attīstīja rosīgu darbību, un viņš iemantoja dziļu Valsts prezidenta K. Ulmaņa uzticību. Agrā nāve Dr. Alfr. Bīlmaņa darbu pārtrauca un pašu aizsauca mūžībā.

Ar Kārli Skalbi tuvāk iepazīnos kādā ārzemju ceļojumā. Tad viņš bija vēl Saeimas deputāts un kā deputātam klusajam dzejniekam pievērsa lielāku uzmanību. Viesnīcā Skalbe aizņēma plašas telpas ar divām gultām. Kaut gan man bija pašam sava viesnīcas istaba, Skalbe aicināja pārnakšpot pie viņa. Dzejnieks mīlēja gultā guļot runāt. Mēs norunājām gandrīz pus nakti. Man grūti atminēties, ko visu sarunājām. Skalbe runāja paklusā, monotonā balsī, kas ar varu piedzina snaudienu. Lai no tā atturētos, es šad un tad kaut ko atbildēju. Skalbe skubināja mani runāt ļoti klusu, gandrīz čukstot. Beidzot abi divi bijām dziļi iemiguši. No rīta mūs pamodināja kāds troksnis, kas nāca no ielas. Trokšņotāji bija 1. maija svētku dalībnieki, kas ar sarkanām karogiem devās gājienā uz parādes laukumu. Skalbe arī mani aicināja noskatīties strādnieku svētkus, kur arī ieradāmies.

Dienu, īsi pirms prombraukšanas, Skalbe ieminējās, ka vajadzētu izmeklēt un nopirkt kādu dāvanu. Neatminos vairs, kam dzejnieks to domāja - kundzei vai meitai? Iegājām kādā modes preču veikalā, kur nopirkām katrs pa sudrablapsai. Latvijā tad vēl sudrablapsas maz audzēja un to āda bija nevien lielā modē, bet arī - cenā! Mums šķita, ka pirkums ir ļoti izdevīgs un par mazu naudu esam sagādājuši patīkamas balvas.

Tuvojoties robežstacijai, Skalbe kļuva stipri nemierīgs. Kad apjautājos par dzejnieka pēkšņo pārmaiņu, viņš, pieliecies man tuvu pie auss un ar plaukstu aizklājis pus mutes, čukstēja: "Sudrablapsa!"

- Jā, ir vēl, viss kārtībā - nav nozagtas! - es pametu acis uz rokas bagāžas plauktu, zem kuŗa sēdējām.

Skalbe, pakāpies uz sola, ar savu augumu centās aizsniegt plaukta malu. Es viņam palīdzēju. Notvēris savu saini aiz stūŗa, viņš novilka to lejā un nolika uz sola, tad, izņēmis no svārku krūŗu kabatas piezīmju bloku, sāka tanī kaut ko rakstīt, acis vienmēr pamezdams vagona logā. Lokomotīve svilpa un vilciens samazināja gaitu.

- Sudrablapsa! - dzejnieks atkal čukstēja.

- Jā, ir vēl! - mierināju.

- Es domāju par lapsu un robežstaciju, - dzejnieks domīgi raudzījās caur vagona logu, gar kuŗu jau sāka slidēt garām pirmās dzelzceļstacijas ēkas. - Mūsu robežkontrolē ir stingra un ja atradīs lapsas, mēs nokļūsim lielās nepatīkšanās, - Skalbe skaidroja.

- Tad tādā gadījumā lapsu labāk neturēt iesaiņotu, bet

nolikt to muitniekam priekšā muitošānai, - ieminējos.

- Jums ir liela taisnība, - dzejnieks atbildēja un noliecās pie sola pēc saipa.

- Es palīdzēšu, - piedāvājos.

- Paldies, - Skalbe atsaucās, - ar zemām lietām es pats tikšu galā! - Viņš izvilka savu lapsas ādu no iesaiņojuma un, maigi aptvēris, turēja uz klēpja. - Nevajadzēja ņemt, būsīm nopirkuši tikai nepatikšanas, - dzejnieks vēl nevarēja nomierināties.

Dzejnieka nemieru pārtrauca lokomotīves svilpiens. Vilciens bija apstājies un pasažieri gaidīja bagāžas un dokumentu kontroli. Pienāca arī mūsu kārtā. Skalbe sastindzis sēdēja un nerunāja ne vārda. Viņš klusēja arī, kad muitnieks nostājās tā priekšā un pētīja izklāto lapsas ādu.

- Jūs esat likuma devējs, mums atkal pēc likuma jārikojas, - skaidroja ierēdnis. Es viņa sejā pamanīju noslēptu smīnu un labsirdību. Muitas ierēdnis sāka plašu stāstu par savām kontroles gaitām un visām nedienām, kas tajās atgadījušās. Skalbe tikai klausījās un klusēja. Likās, ka ierēdnis tīši vilcinājās. Lokomotīve atkal iesvilpās un vilciens sakustējās. Muitnieks steigšus devās pa durvīm ārā, atstājot mūs atkal vienus.

- Vai jūs redzējāt, kā svilpis izbiedēja muitnieku? - Skalbe iejautājās un atdzīvojās.

Vēlāk, ierodoties Rīgā, es ar Kārli Skalbi dažreiz satikos Švarca kafejnīcā. Okupācijas laikā, kad bija paskopi ar pārtiku, Skalbe man atrakstīja vēstuli, kurā neko nesūdzējās, bet varēja nojaust, ka dzejniekam klājas grūti. Man no Liepājas zvejnieka Malika izdevās nopirkt svaigu lasi, kurū aizvedu Skalbem. Tā bija pēdējā reize, kad ar dzejnieku tikos. Jau toreiz varēja redzēt, ka Skalbe manāmi saguris. Arī viņa dzejā pavidēja kāda iepriekšēja nojauta:

*Es labprāt ēnā sēdu,
Lai dzīve garām iet.
Man cita saule smaida,
Kas mūžam nenoriet.*

Bēgļa gaitas Kārli Skalbi aizveda Zviedrijā, uz to pašu zemi, kur tas 1905. gadā bēga no cara žandarmiem. Bet 1945. gadā viņš bēga no toreiz iecerētās brīvības zemes atkal uz ziemeļvalsti - Zviedriju, lai no turienes aizietu veļu valstī.

Lapsu, ko ar Skalbi reizē pirkū, es gribēju dāvināt sa-

vai vecākai meitai, vidusskolas skolniecei. Viņa manu dāvanu nepieņēma, aizbildinoties, ka skolotāja viņai ar lapsu neļaujot skolā ierasties. Pēc tam piedāvāju lapsu kādai savai centīgai darbiniecei.

- Grāmatnieka kungs, es taču no jums nevaru pieņemt tik vērtīgu dāvanu, ko ļaudis domās! - viņa iesaucās un spēcīgi nosarka.

Piekaisīju lapsas ādu ar kožu pulveri un novietāju grāmatu skapī turpmākam izdevīgam gadījumam, kad varēšu to atkal kādam piedāvāt.

Par laimi Liepājas operas solists A. Obšteins mani ieaicināja uz savas kundzes dzimšanas dienu. Nu bija izdevīgs gadījums tikt no sudrablapsas vaļā. Viesībās ierados ar mazu novēlošanos. Pārējie viesi jau sēdēja pie viesību galda un cilāja glāzes. Man pagadījās sēdēt blakus Obšteina kundzei. Drošības pēc apjautājos jubilārei, vai viņa pieņemtu no manis dāvanu - sudrablapsu? Likās, ka Obšteina kundze manu jautājumu uzņēma vairāk kā joku, tomēr atbildēja: "Labprāt!"

Tad es attinu saini un uzliku viņai lapsas ādu uz pleca. Obšteina kundze bija manāmi pārsteigta, tāpat pārējās dāmas, kas bija klāt, bet visvairāk pats Obšteins...

Kad atrados bēgļu gaitās Vācijā, dzirdēju, ka Obšteins ar ģimeni izceļojis uz Angliju. Man turpretim liktenis bija lēmis nokļūt Savienotās Valstīs. Pēc dažiem gadiem arī Obšteins pārcēlās uz Ameriku. Ieradies Bostonā, viņš sauca mani pie tālruņa. Sākumā nevarēju iedomāties, ka tas ir Liepājas operas bijušais dziedonis, jo viņš nosauca telefona klausulē tikai savu vārdu. - Tomēr, tomēr, - es esmu tas pats Obšteins, - viņš apstiprināja.

Kad Obšteins ieradās pie manis, viņš nodeva savas kundzes sveicienus, atgādinādams arī sudrablapsu. Tad es nodomāju, cik maz vajadzīgs veltīt otram cilvēkam vērības, lai saglabātu atmiņas. Atkalredzēšanās prieks bija liels, tikai Amerikas mūžīgais laika trūkums neļāva šo prieku ilgi baudīt.

A. Obšteins vēl ir jauns gados, bet līdz ar Adolfu Kaktiņu jau "atdusas uz lauriem". Klusībā viņš gatavojas konkurēt bijušo Liepājas operas direktoru V. Štālu ar iespieddarbiem. Es viņu gan no tā mēģināju atturēt, labi zināms, cik šādi pasākumi tagad atmaksājas. Taču mūsu mākslinieki, blakus savam maizes darbam, vēlas arī kaut ko savam garam radniecisku apsākt, lai kaut pa daļai apmierinātu savas garīgās intereses un mēģinātu aizstāt to

tukšumu, ko viņu garam atstājusi tagadējā trimdas dzīve.

Ar Jūliju Druvu mani kopā saveda mūsu redaktoru gaitas. Vācijā mums kontaktu izdevās uzturēt tikai sarakstoties vēstulēm. Sākoties izceļošanas akcijām, arī Druvu nodarbināja izceļošanas problēma, tikai viņa vecuma un veselības stāvokļa dēļ Druva uz izceļošanu raudzījās ļoti pesimistiski. Nav iemesla publicēt visas Jūlija Druvas vēstules, kādas esmu saņēmis mūsu sarakstīšanās laikā - to varbūt kādreiz darīs mūsu bibliografi. Aprobežošos tikai ar dažām pēdējām Druvas vēstulēm, kurās viņš izsaka savas domas un šaubas par mūsu izceļošanu uz aizjūras zemēm.

Jūlijam Druvam grūti nācās atstāt dzimteni, tāpat viņš negribēja atstāt arī Eiropu. Par savu izbraukšanu no Latvijas Druva man Vācijā rakstīja:

Reichenbergā, 5. dec. 1944.

No avīzes dabūju zināt, kur Jūs atrodaties, tāpēc iedrošinos Jūs apmeklēt. Mēs izbraucām no Liepājas 15. oktobrī. Brauciens no Aizputes uz Liepāju un tālāk kuģī gāja tik strauji, ka Jūs Liepājā vairs apciemot nevarēju. Te arī nesekmējās, mūs sūtīja no vienas nometnes uz otru, šeit dzīvokli nevar dabūt un visi latvieši mitinās pa dažādām patversmēm, arī tie, kas saistījušies darbā. Es jau piekto nedēļu atrodos slimnīcā, kur pūtinu savu sirdi. Nākošu nedēļu ceru slimnīcu atstāt.

Ja Jums nav nekas pretim, tad atrakstiet, kā iet ar muižas lietām. Mana adrese: Reichenberg, Rollgasse Strasse, 8.

Ar labdienām, Jūsu J. Druva.

1949. g. 29. septembrī Jūlijs Druva no Vircburgas man raksta:

"Tā nu mēs vēl esam Eiropā, un labi, ka netikāt uz Austrāliju. No turienes atgriešanās nebūs. Šī paša iemesla dēļ man negribas atstāt Eiropu".

Ja tomēr vēlāk J. Druva izceļoja, daži domā, ka viņš ir mainījis savus ieskatus attiekmē uz izceļošanu. Pēc manām domām, viņš savus ieskatus nebija mainījis, bet tikai paklausījis savai dzīves biedrei un tai sekojis. Tālāk

Druva tanī pat vēstulē turpina:

"Es ticu, ka mēs vēl tiksīm atpakaļ Latvijā. Par to nešaubīgi pārliecināts arī sūtnis Zariņš. Jāpaciešas! Visi mani pūliņi tikt kaut kurā Eiropas valstī iekšā palikuši bez panākumiem. Ietiekšanu Zviedrijā izjauca kreisie "labvēļi", nupat izčibēja ietiekšana Norvēģijā, kaut gan ar lielām cerībām to lietu iesāku.

Zinot, ka dažreiz frontē krīt mazāk kā aizmugurē, man nav bailu palikt arī Vācijā, bet Jūs zināt, ka sievietes ir ļoti bailīgas un tāpēc sieva domā tikai par Ameriku. Bet tur mūs neviens nav pieprasījis, un tīri dabīgi: viena sieviete ar pirmklasīgu veselību diez vai varēs nopelnīt iztiku četriem. (Druvam bija divi mazgadīgi dēli - Kr.Gr.) No manis vairs nekāds strādnieks nav. Tāpēc man ar ģimeni vislielākās izredzes palikt Vācijā. Tikai atkal posts: nupat parādījās ziņa, ka boļševiki izgudrojuši atombumbu un manam sieviešam atkal bail, ka tie, viens divi, būšot virsū. Kur tad nu mēs īsteni paliksim, kas to lai zina, bet bailes mūsu ļaudis moca piekto gadu, bet karš vēl kā nav tā nav sācies. To mūsu ļaudis pārdzīvo tikai savās izmocītās sirdīs. Un kāda pretruna - mēs zinām, ka bez kara nevaram tikt mājās. Atpakaļ Latvijā gribam būt, bet no kara baidāmies un izklīstam pa visu pasauli, lai 90 proc. vairs neatgriestos. Kāda tam jēga! Un kas tad būs tie, kas mūsu vietā kaŗos? Tā nu mēs te nīkstam, es tomēr esmu palāvības un ticības pilns labam gala iznākumam".

1950. gada 31. martā Jūlijs Druva no Vircburgas raksta:

"Paldies par vēstuli. Pēc 3 dienām atvadāmies no Vircburgas, jo nometni likvidē, bet iedzīvotājus izsūta pa visiem vējiem. Es piederu tai grupai, kuŗu sūta uz Šveinfurti cerībā uz izceļošanu. Mums pienācis galvojums no Austrīpa, kuŗu Jums vajaga atcerēties no mūsu kongresu laikiem, bet vai tur kas iznāks, jo kas es par laukstrādnieku? Noturēties te - visi mani mēģinājumi izjuka, bet varbūt atradīšos vācu saimniecībā. Rakstīšu Jums, kad manas lietas būs skaidras. Bet ja Jums iznāktu pārceļošana, tad sasauksimies ar Porieša vidutājību."

Kad vēl atrados Vācijā, saņēmu Jūlija Druvas vēstuli, kuŗu viņš bija rakstījis Kolomā, Mičiganas štatā, 1950.

gada 1. augustā. Tā laikam būs bijusi viņa pēdējā vēstule, kuŗu viņš vēl spaspēja uzrakstīt šīnī saulē, jo 2. augustā Druva aizgāja mūžībā. Druva šīnī vēstulē raksta:

Mīlais Grāmatnieka kungs!

Šodien paliek apaļi divi mēneši, ka atrodamies Savienotās Valstīs. Pagaidām dzīvojam pie kādas draudzīgas latviešu ģimenes Mičiganas pavalstī, un manējie raujas ar dažādu augļu novākšanu, nopelnot pa visiem trim 5 - 17 dol. dienā, skatoties kāds laiks un kādi augļi lasāmi. Visizdevīgāk bija zemeses lasīt, tagad lasa ķiršus. Tā kā mūsu paziņu ģimene visa iet darbā, tad es uzņemos mājas kopēja un pavāra pienākumus. Vienam pašam lēni kustoties un pa starpām atpūšoties varu šo pienākumu veikt. Še varēsīm palikt līdz augļu vākšanas sezonas beigām. Tad būs jāmeklē cita nodarbošanās un arī cita apmešanās vieta. Atklūvām šeit ar katoļu organizācijas palīdzību, un ceļa izdevumi viņai tagad jāatmaksā \$ 181,51 apmērā, ko esam sākuši jau deldēt.

Tas nu būtu isumā par mūsu dzīvi. Vēl jāpiebilst, ka esam te kopā daudz latviešu - 7 ģimenes ar 30 dvēselēm, dzīvojam lielu koku paēnā, tālu no pilsētas. Tuvākā pilsētiņa - Coloma, 5 kilom. No amerikānisma neko nejūtu. Bet priecīgais ir tas, ka pašreiz lieliem soļiem kāpjām uz atbrīvotas Latvijas pusi. Korejā tā lieta neapstāsies: visi Amerikas valdības rīkojumi iet uz lielo kaŗu.

Jūs sirsnīgi sveicinot palieku
Jūsu J. Druva.

Jūlijs Druva nomira ar ticību "lielajam kaŗam" un savas dzimtenes brīvībai, jo par to "nešaubīgi pārliecināts arī sūtnis Zariņš". Kādreiz latviešu dzīves vadītājusauklis Vācijā bija - neizklīstiet, drīz brauksim mājās! Vēl Latvijā bija vīri, kas aicināja nebaupt uz Vāciju "badu mirt", bet bēgt mežos... Tos, kas paklausīja, komunisti nometīja kā zaķus, bet daudzi no šiem "varoņiem" vēl tagad atpūšas Zviedrijā. Mājās braucēju aicinātāji pirmie aizbrauca uz Ameriku! Tagad daudzi no tiem ir jau Amerikas pavalstnieki un to bērni ģimenē runā angļu valodu. Šo cilvēku starpā atradās arī daži ticētāji, kāds bija arī Jūlijs Druva. Viņš ar šo ticību aizgāja aizsaulē.

Druva jau ilgāku laiku slimoja ar sirdskaiti, bet dzīves

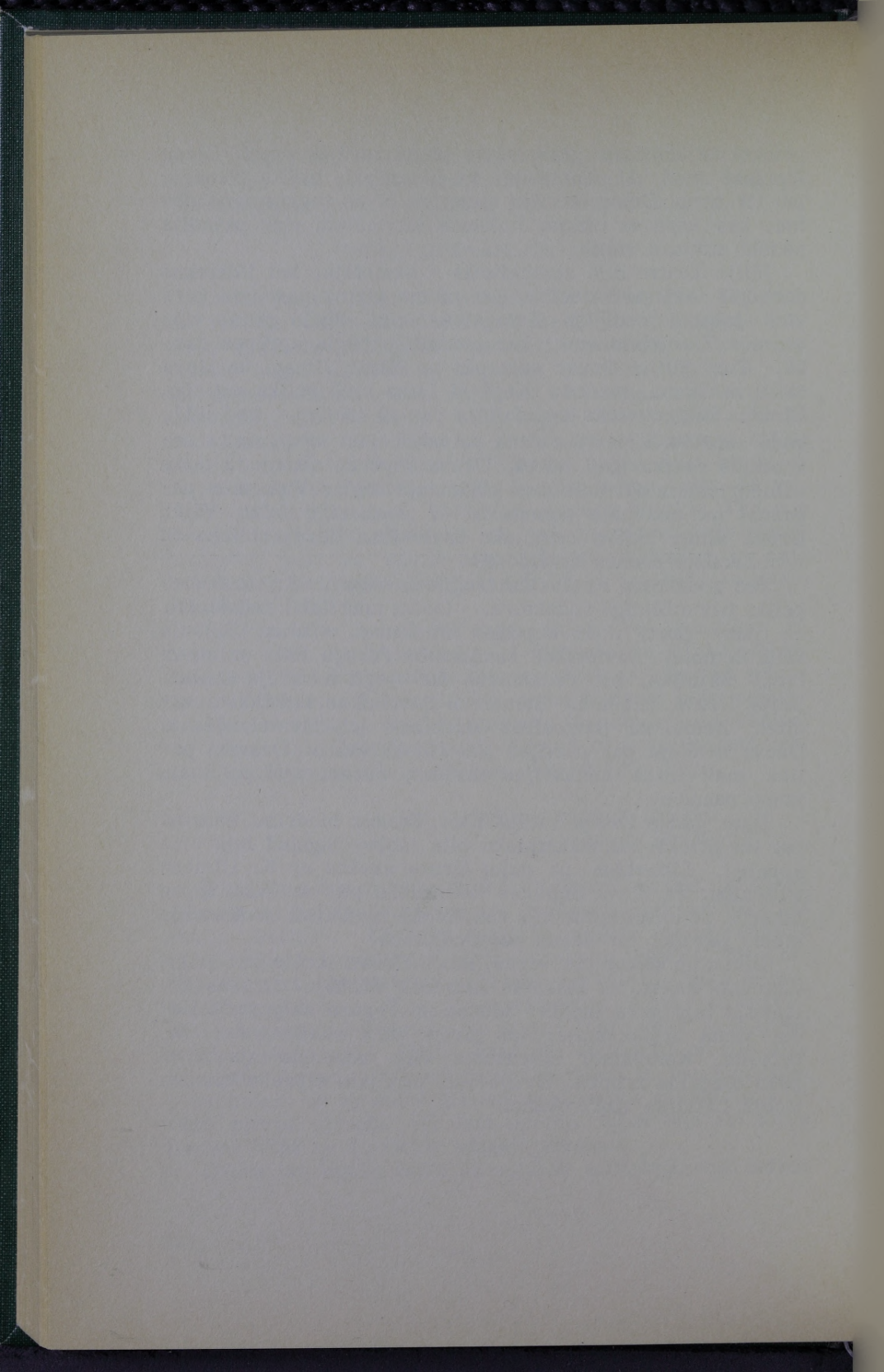
prieks un možais gars nāvei stipri turējās pretī. Dienu iepriekš viņš vēl nenojauca, ka liktenīgais brīdis pienācis jau tik tuvu. Druva atstāja sievu un divus mazgadīgus dēlus, kas kopā ar citiem Kolomas latviešiem viņu pavadīja pēdējā atdusas vietā.

Jūlijs Druva bija zemgalielis - skolotājs, bet līdztekus darbojās arī avīžniecībā. Jau pirms pirmā pasaules kara viņš Jelgavā rediģēja Zemgales avīzi. Bēgļu gaitas viņu aizveda Ziemeļvidzemē, kur piedalījās bēgļu aprūpes darbā. Tur Jūlijs Druva sastapās ar Kārli Ulmani un kļuva tā tuvs domu biedrs. Kopš tā laika viņš palika uzticīgs Ulmaņa līdzgaitnieks un cīnītājs par tā idejām. Kad 1917. gadā sabruka Krievijas cara patvaldība un latvju tauta sakustējās neatkarīgai dzīvei, Druva kopā ar citiem tā laika sabiedriskiem darbiniekiem kājām apstaigāja Vidzemes pagastus un mudināja zemniekus uz neatkarīgu dzīvi. Vēlāk Druva kļuva aktīvs Zemnieku Savienības līdzdarbinieks un zemniecības preses izveidotājs.

Pēc redaktora Freivalda traģiskās nāves "Brīvā Zeme" palika bez atbildīgā redaktora. - Dodat man labu redaktoru, es jums pretī došu septiņus ministrus, - teica Ulmanis kādā Zemnieku Savienības sanāksmē. Partiju laikā ministri bieži mainījās, bet redaktorus tik viegli nevarēja atrast. Jūlijs Druva uzņēmās Zemnieku Savienības laikraksta vadību. Zemnieku Savienības darbības labākai sekmēšanai Druvu ievēlēja par partijas ģenerālsēkretāru. Druvam palika maz laika redakcijas darbam, kuŗam viņš pulcināja jauno paudzi.

Ilgus gadus Druva vadīja Latv. Preses biedrību, būdams par tās priekšsēdi. Rakstnieku pils izbūve Siguldā bija viņa nopelns. Līdzekļus pa daļai Druva savāca ar K. Ulmaņa palīdzību. Tā kļuva Siguldas rakstnieku pils ar visai lepnu iekārtu. Šo mītni izmantoja rakstnieki-žurnālisti un ārzemju viesi, pavadot tur savus atvaļinājumus.

Ulmanim nākot pie varas, Jūliju Druvu iecēla par jaun dibinātās Rakstu un Mākslas kameras vadītāju. Druvas vēlēšanās bija gara ļaudis - Mūzas un Pegaza kalpus - saliedēt vienā organizācijā, kas pirmā vietā stādītu valsts intereses. Komunistu iebrukums viņa nodomus izjauca un pašu aizdzina trimdā. Druva līdz pēdējam elpas vilcienam ticēja Latvijas atbrīvošanai.

S tarp redzamākajiem liepājniekiem mināms arī mūsu kādreiz tik populārā lidotāja Herberta Cukura vārds. Vecajam Cukuram, Herberta tēvam, Aleksandra (vēlāk brīvības) ielā piederēja mehaniska darbnīca, kurā viņš ar saviem dēliem strādāja. Herberts Cukurs kļuva par Latvijas armijas lidotāju virsnieku un uzdienēja līdz kapteiņa dienesta pakāpei. Herberts bija impulsīvs, straujš. Katrs viņa muskulis likās enerģijas pārsātināts, kā elektrības uzpildīts. Saulē iedegušu seju, bronzas krāsas savilktiem muskuļiem, asiem sejas vaibstiem un vanaga skatu Herberts kāda neizteicama nemiera tramdīts meklēja savas dzīves piepildījumu. Šis viņa nemiers izteicās dēku meklēšanā, skaļumā, pat zināmā varmācībā apstākļu un šķēršļu pārvarēšanai.

Herbertu Cukuru kas dzīvē smacēja, viņš slāpa nost, uz zemes viņam trūka it kā gaisa. Un Cukurs lidoja - pārgalvīgi. Viņš uzrāva lidmašīnu stāvus gaisā, sagrieza grīstē un ļāva tai virpuļojot krist uz zemes. Nē, zemes pievilksanas spēks nebija nekas! Tā nevarēja pat nosisties! Gandrīz skardams koku galotnes, Cukurs lidmašīnu atkal izlīdzināja un tā smaili strauji pavērsa uz augšu. Motors nežēlīgi iekaucās, pajuka melnas dūmu strūklas un lidaparāts kā bulta ieurbās plašajā zilumā. Cukura iemīļotākais lidojums bija ar galvu uz zemes. "Gaisā neviens nenositas, bet tikai pie zemes!" bija parastais Cukura izteiciens. Tad jau labāk, ka lidojot zemi nemaz neredz, tā tikai traucē! Reiz Cukurs ar galvu uz zemi tā nolidoja no Rīgas līdz Ķemeriem.

Kādreiz Herberts Cukurs sacēla kājās visu Liepājas policiju, kad tas ar lidmašīnu no Kaņa ostas traucās pa akmeņainajām Lazareva un Suvorova ielām uz pilsētas centru. Sacēlās nežēlīga rūkoņa, putekļi un vējš. Policija beidzot trako amoka skrējienu pārtrauca.

Kad Herberts Cukurs pašbūvētā lidmašīnā devās savā Āfrikas lidojumā, par viņu rakstīja visa pasaules prese.

No senās latviešu kolonijas Gambijas viņš pārveda veselu kaudzi dažādu kolekciju. Dabīgi, ka Latvijas prese tam veltīja izcilus uzmanību un Cukurs tad bija vispopulārākais cilvēks Latvijā.

Darbojoties Liepājas Aero klubā un vietējā Aizsargu aviācijas eskadriļā, kas izbūvēja arī savu aerodromu, arī man reiz bija izdevība sēsties Cukura vēsturiskajā lidmašīnā, kas tam bija kalpojusi Afrikas lidojumos. Mēs izlidojām vairākus lokus virs Liepājas. Kā saudzēdams mani, Cukurs lidoja mērenā augstumā un lidmašīnu vadīja bez straujām virziena un augstuma maiņām. Pēkšņi virs pilsētas lidaparāts bīstami sašūpojās. Cukurs to uzrāva stāvus gaisā un ar velnišķīgu ātrumu trieca zemē. Bīstamā ātrumā pretī auga pilsētas nami un koki, tad pavidēja kaut kas zaļš un es piemiedzu acis. Jutu vieglu piesitienu. Lidmašīna jau skrēja pa zemi, tās propelleriem viegli šķeļot gaisu. Mēs bijām nosēdušies pilsētas pļavās. Kad es jautāju Cukuram, kāpēc viņš nav nosēdies aerodromā, bet nelīdenajās pļavās, kur lidmašīna viegli varēja iedurt savu purnu kādā cinī un kūleņus mezdama salūzt gabalu gabalos, Cukurs smaidīdams atbildēja: "Es gribēju jums parādīt, kas ir piespiedu nolaišanās!"

Tad ilgu laiku Herberta Cukura vārds nebija vairs dzirdams. Karš bija pagājis, latviešu bēgļi izklīduši pa pasaules kontinentiem, uzsākuši jaunu dzīvi. Pēkšņi, 1950. gadā, no Dienvidamerikas gandrīz visu pasauli pārskrēja kāds troksnis, kā cēlonis bija Herberts Cukurs. Pēc Vācijas kapitulācijas Cukurs cauri Francijai un Spānijai bija devies uz Dienvidameriku un apmeties Brazīlijas galvas pilsētā Riodežaneiro. Tur viņš bija atkal sācis būvēt lidmašīnas pasažieru vizināšanai un speciālus "ūdens velosipēdus" ūdens sportam. Jaunā iecerotāja uzņēmību atzinīgi bija aprakstījusi vietējā prese un Cukura vārds atkal tika piekārtis pie "lielā zvana". Brazīlijā uz dzīvi bija apmetušies arī daži Cukura nelabvēļi. Tie viņam "piesēja lietu", it kā par sadarbību ar vāciešiem Latvijas žīdu akcijā, sakarā ar ko sarīkoja neatļautu demonstrāciju. Demonstranti ieradās Cukura uzņēmumā un sadauzīja drupās visas viņa laivas - "ūdens velosipēdus" un lidmašīnas, nodarot ap 50.000 Brazīlijas kruzeiru zaudējumu. Ar Cukura apvainojumiem rūpīgi nodarbojās Brazīlijas tiesu iestādes un prokurātūra lietu izbeidza.

Pēc pirmajām neveiksmēm Cukurs atvēra lidmašīnu darbnīcu Riodežaneiro un sāka būvēt satiksmes lidmašīnas.

Uzņēmumam strauji plaukstot, Cukurs atklāja arī savu privāto pasažieru gaisa satiksmes līniju uz Brazīlijas iekšzemi. Tagad viņš ir viens no turīgākiem cilvēkiem Riodežaneiro.

Cilvēku mūži daudz citādi noritētu, ja pasaulē visos laikos nerastos visādi "pasaules lāpītāji" un vecās dzīves "pārlabotāji". To darbības rezultātā cilvēkiem radušās tikai jaunas ciešanas, zemi pārstaigājusi iznīcība un nāve. Kad visa pasaule sajaukta neiedomājamā chaosā, vainīgā nav vairs neviena un dzīvi atkal no jauna jāceļ tiem, kas pie tās izpostīšanas nav nemaz piedalījušies. Daži desmiti cilvēku ar slimām smadzenēm pāris gados spēj izpostīt daudz vairāk, kā miljoni gadu desmitos uzcelt!

Kad Latvijas valsts nodibinājās, daudzas karaļ- un ķeizzarvalstis bija gāztas, pret kurām nikni cīnījās tie paši "pasaules lāpītāji", visur gandrīz valdīja demokrātija, kas visiem likās ideālākā iekārta pasaulē, šķita, ka nu reiz uz ilgākiem gadiem beidzot būs miers un mūsu nemieros un lielajā pasaules karā izmocītā paaudze varēs savu mūžu mierīgi nodzīvot. Bet pagāja tikai daži gadi, kad atkal radās jauni "pasaules lāpītāji", kas dažādās zemēs sāka celt galvu, lai kaut ko "labotu".

Krievijā bija komūnisms. Pārējai pasaulei tas nebija patīkams, bet tā samierinājās ar to, kas noticis. Kad tikai miers! Bet kas to deva?! Katra akcija izraisa pretakciju. Komunistu mērķi neaprobežojās vien ar Krievijas, bet visas pasaules iekarošanu. Vācija bija marksisma dzimtene, tur pēc dažiem gadiem radās kādi labvēlīgi dīgli Maskavai. Vācijas jaunajā demokrātijā tie atrada labvēlīgu zemi. Labu ražu šai zemei deva trīsdesmito gadu sākuma pasaules saimnieciskā krīze. Vācijā, kā labi organizētā zemē, darbojās komūnālie ķēķi, lai paēdinātu tos, kas bija nonākuši vislielākā trūkumā. Pie virtuvēm bija uzslieti lieli Ļeņina un Staļina plakāti. Tur baroja tūkstošus. No Austrijas bija ieklīdis Vācijā kāds vīrs, kas sarkanajai krāsai stādīja pretī to pašu sarkano, sociālismam - nacionālsociālismu! Tā bija jauna kustība un tās vadonis saucās Adolfs Hitlers; Itālijā Vārds bija Benito Musolīni. Abi šie strāvojumi tuvi radnieciski.

Kad Berlīnē dega Reichstaga nams, tas iedezdināja pretkomūnistisko kustību visā Vācijā. Demokratiskā policija ar satrauktajiem ļaužu prātiem netika galā un kārtību sargāja Hitlera SS. Sprāga šāvieni un nesa līkus. Vecajam

Hindenburgam nebija gandrīz vairs nekādas teikšanas. Vīnē, kas no 6,5 milj. Austrijas iedzīvotāju pulcēja 2 miljonus, bija sociālistu pārvalde, kā rūpniecības pilsēta Vīne bija sociālistiska. Citi sapņoja par Austrijas ķeizārvalsti. Kanceleram Engelbertam Dolfūsam tiešām nācās grūti vadīt valsts stūri. Viņš kļuva par "vainīgo" un par - atentāta upuri... Studenti rīkoja nemierus. Vīnē šāva lielgabali un ļaudis savā karātavu humorā atkārtoja: "Nāc paklausies, draudzīp, kā Vīnē dzied"... Pēc Dolfūsa nāves viņa vietā nāca barons Dr. Kurts Šušnigs. Rūga arī Balkānos. Hitlers Austriju beidzot pievienoja Vācijai. Spānijā pēc trīs gadi asiņainā pilsoņu kara valdīja Franko.

Dažas Eiropas valstīs kaut kas tiecās uz vienvadības pusi, ar hitlerisko Vāciju un fašistisko Itāliju centrā. Spānijas pilsoņu kara laikā mūsu pilsoņu simpatijas bija ģen. Franko, sociālistu - Spānijas kreisās valdības pusē. Polītiskie notikumi ārvalstīs nevarēja neatstāt iespaidu arī mūsu valsts dzīvē. Jauzdami, ka arī Latvijā varētu sākt risināties notikumi, kas draudētu ar sociālistu galu, sociāldemokrāti bija sākuši iegādāt ieročus, ar kuriem apbruņot savus sportistus, kas patiesībā bija pusmilitāra organizācija Bruno Kalniņa vadībā, saīsinājumā - SSS. Tai pretī stāvēja militāri daudz pārākā aizsargu organizācija. Starp šīm divām nometnēm varēja izraisīties arī asiņainas sadursmes, tikko valstī rastos tam piemēroti apstākļi. Viss tas gan vairāk noderēja kā ieganst 15. maija apvērsumam, lai tam dotu kādu nepieciešamības iemeslu, jo, kad vēlāk pārmeklēja SSS mītni, tanī atrada gan dažas pistoles un municiju, bet to krājumi bija tik maznozīmīgi, ka tie valsts varu nespēja apdraudēt, ievērojot vēl, ka mūsu armijā sociālistu ietekmes nekur nemanīja. Bez tam, liekas, Latvijas sociāldemokrātu vadopiem nebija arī dūšas kādam bruņotam pasākumam, lai aizstāvētu parlamentārisko sistēmu un noturētās pozīcijas tanī. Ar ieročiem šo sistēmu aizstāvēt sociāldemokrātu vadopi bija par miermīļīgiem. To apliecina arī bij. Saeimas deputāts, neatkarīgais sociālists Kārlis Dzelzītis savās atmiņās (Trimdas rakstnieki, 1947. g.): "K. Ulmanim izdodas gāzt A. Bļodnieka - J. Annusa demokrātisko kabinetu un vēl uz satversmes pamata pārņemt varu savās rokās. Rīgā neatlaidīgi sāk cirkulēt baumas, ka valdība sagatavo valsts apvērsumu. Vienīgi no soc. - dem. puses (Fr. Menderts u.c.) atskan brīdinājumi, bet neviens, liekas, arī no pašiem soc. - dem. tos nepem nopietni un arī nespeļ nekādus organizatoriskus pretsoļus,

lai aizkavētu varbūtēju valsts apvērsumu."

Tanī pašā 15. maija jautājumā bij. Liepājas "Strādnieku Avīzes" atbildīgais redaktors, Saeimas deputāts soc. - dem., kuŗš tagad pārsedlojis pie komunistiem, arī nācis klajā, ka soc. - dem. partijas vadība iepriekš zinājusi par 15. maija apvērsumu, bet tā negribējusi tam pretoties. Ejot mājās no pēdējās Saeimas sēdes viņš, A. Rudevics, jautājis partijas priekšsēdim Fr. Menderim, vai nebūtu vēl iespējams noorganizēt strādnieku ģenerālstreiku? Fr. Menders atbildējis, ka uz strādnieku masu uzstāšanās neesot ko cerēt. Rudevics Mendera domas nav mēģinājis pastrīdēt.

Tas rāda, ka 15. maija apvērsumam nav bijis pamatā kādas bailes no mūsu pašu sociālistu akcijām, bet tam bijuši citi iemesli. Tie varēja būt jau aprādītie politiskie apstākļi dažās ārvalstīs, kā arī mūsu Saeimas nesekmīgā darbība un mūsu pašu neizaugšana demokratiskās valsts dzīvei. To liecina arī tas apstāklis, ka pēdējo Saeimu ievēlēja no 27 partijām... 27 partijas mazā valstīnā, kuŗas iedzīvotāju nogrupējumus galvenām kārtām sastāda lauksaimnieki un pilsētas rūpniecības strādnieki! No tik daudz partijām valdību sastādīt bija diezgan grūti, un ja arī to izdevās sastādīt, ilgs mūžs tai nebija.

Kad 1933. gadā K. Ulmanis aizbrauca uz Bad-Nauheimu ārstēt slimo sirdi, jau tad runāja, ka viņš esot braucis iepazīties ar Hitlera režīmu. Pēc atgriešanās no Vācijas, K. Ulmanis Rīgā turējis priekšlasījumu par jauno Vāciju. Viņš par to izteicies atzinīgi. Zālē esot raidīts tikai viens starpsauciens no K. Dzelziša puses.

Jau vairākus mēnešus pirms 1934. g. 15. maija zemnieku sanāksmēs runātāji kritizēja Saeimas nesekmīgo darbību un uzsvēra nepieciešamību pēc stiprākas valsts varas. Zemnieki, cīnoties ar saviem maksājumiem un zemajām lauksaimniecības produktu cenām, tiešām ilgot ilgojās, lai pie varas kļūtu tikai viņu partija un efektīvi iestātos par to interesēm. Ulmanim tomēr bija daudz plašāki mērķi, proti, visas valsts celšana un par visām lietām - latviešu nacionālās pašapziņas nostiprināšana. Tas bija arī jaunās Vācijas mērķis - radīt stipru un viengabalainu tautu. Ko Vācija cerēja panākt ar savu militāro spēku, to Ulmanis gribēja ar savas tautas morālām vērtībām, ar mūsu senajiem garīgo vadoņu saukļiem, celt augstāk galvu un justies liekiem. "Tā zeme, ko apskalo jūra, nav maza!" bija izsaucies K. Ulmanis. Visa viņa nacionālā skolu politika to apstiprināja.

15. maija akcijas izvešanai Rīgā bija ieradušās aizsargu vienības. Trauksme bija izsludināta arī garnizonā, taču par šo notikumu zināja tikai retie. Visi tomēr nojauca, ka valstī notiek kas svarīgs. Kaŗavīri saprata, ka tā nav parastā trauksme, bet kas vairāk, tikai - kas? Virsnieki, naktī izcelti no gultām, skrēja uz kazarmām pie savām vienībām, skanēja komandu saucieni, ieroču žvadzēšana. Valdības iestāžu ēkas bija apsargātas, valstī izsludināts kaŗa stāvoklis, kas turpinājās vēl ilgu laiku. Drīz vien visiem bija skaidrs, ka Ulmanis pārņēmis valstī varu, valdība izdarījusi valsts apvērsumu, Saeima atlaista uz mājām. "Ak, Ulmanis, nu tad jau nekādas briesmas nav!" ļaužu prāti nomierinājās, palika tikai kailā zipkāre, kā nu viņš valsti vadīs un kas būs? Daļā valdīja zināma paciltība, zināms gandarījums. Kreisie laikraksti slēgti, redakcijas pajukušas. Sākās kreiso vadoņu apcietināšanas, šur tur kratīšanas. Bet neviena piliena asiņu! Cik labi, ka viss tā mierīgi noritējis, pat meistarīgi. Kreisajos uztraukums, neziņa, bailes. Bet arī tiem nekas ļauns nenotiek - tikai daži vasaras mēneši atvaļinājums koncentrācijas nometnē, vēlāk brīvība un pensijas, kam tādas pienācās. Humāni! Tikai augsto amatu žēl, mocoša bezdarbība, kaut kāda vecuma sajūta, kas pienākusi priekšlaicīgi un pēkšņi. Bet visur ārēja samierināšanās. Tikai iekšā kaut kas kremt un gruzd, ir tā kā dusmas un spīts, bet mutes visiem ciet un jo kāds apzinājas kreisāks, jo piesardzīgāks ar muti. Izņemot kreisos, laikraksti iznāk kā parasti. To tiražs pēkšņi sakāpis mākoņos. Visi grib zināt jaunās valdības soļus, citi kāri meklē sensācijas. Bet sensāciju nav, nav arī neviena slikta vārda par sociāldemokrātiem, kas tagad nobīdīti pie malas. Pagājis laiks!

15. maija rītā es izeju Liepājā uz ielas. Nav jau galvaspilsēta. Parastā pilsētas seja, kuŗā neredz ne ārēju rūpju, ne steigas. Visi, kam bija jāsteidzas, aizsteigušies jau darbā. Pa ielām dārdina laucinieku pajūgi. Tie par pagājušās nakts notikumiem uzzin tikai pilsētā. Zemnieki priecīgi. Ulmanim visa vara rokās, kas nu nekaitēs. Tirgotāji krāmējas ar savām precēm it kā nekas nebūtu bijis. Apvērsums! Kas tas tāds? Ak, valdības maiņa! Nu tādas jau mainījušās vai katru dienu... Nav nekā sevišķa par ko runāt, par ko stāstīt. - 15 santīmu buntība, - sakņu sieva uz tirgus laukuma sniedz pircējai pirmos sarkanos redīsus. Tā bija vakar, tas pats šodien.

Pie pasta nama un citām iestāžu ēkām stāv aizsargi ar

šautenēm rokās. Stāv un garlaikojas. Neviena spridzinātāja neradās, viņi neradās nekad! "Strādnieku Avīzes" nama priekšā arī grozas aizsargi, tie paši aizsargi, ko šī avīze diendienā tik nikni apkaņojusi. Namā klusums. Uz galdiem vēl gatavotais rīta laikraksta numurs svina salikumā. Cauri iespaidmašīnai tas nedabūja cauri izskriet. 15. maija sajūsmā kaimiņa spiestuves vadītājs Ernests Embriks bija nokrāsojis "Strādnieku Avīzes" nama izkārtņi, kas viņam vēlāk maksāja dzīvību. Par to bija parūpējies "Strādnieku Avīzes" bijušais redaktors N. Dreifelds. Kad komunisti pārņēma varu, tie Embriku apcietināja un ievietoja Liepājas cietumā, no kurienes pēc kāda laika atsūtīja sievai Embrika kabatas pulksteni. Tas nozīmēja, ka apcietinātam šis pulkstenis nekad vairs nebūs vajadzīgs. Tāds pats liktenis piemeklēja arī N. Dreifeldu, kad krievi atkāpās un sāka valdīt vācieši.

Kad vakarā ar vēlo vilcienu pienāk Rīgas laikraksti, Rožu laukumā jau gaida nepacietīgie laikrakstu lasītāji. Visi jau zina, kas valstī noticis, bet kas būs tālāk, vai tiešām Rīgā nebūs neviena incidenta? Iemetot žiglu skatu laikrakstu lapās, ātri acīm pārskrejot virsrakstus, tie nesola nekā sevišķa. Tāda kā vilšanās. Bet labi, ka miers. To Ulmanis veikli izdarīja, dažs piezīmē, un neviens nezina, ko viņš īsti domā. Ļaudis ir tādi kā piesardzīgi savos spriedumos.

Avīzēs un žurnālos parādās kāds uzņēmums: 15. maija rītā. Jā, tieši jaužams rīts. Saules staru kūlis ieplūst caur kādu logu un apgaismo viena vīra seju. Tas Kārlis Ulmanis. Viņš smaida apmierinātu, nogurušu smaidu. Viņam līdzās kara ministrs Jānis Balodis, nopietns, pat gandrīz vienaldzīgs. Un tad vēl redzama kāda trešā, visjaunākā seja no trim 15. maija rītā nofotografētiem - Alfreds Bērziņš, visu aizsargu lietu kārtotājs un organizētājs. Viņa seja staro lielā pašapmierinātībā, kā pēc liela pārdzīvota notikuma, kas varēja pašam dārgi maksāt. Paldies Dievam, nu tas laimīgi nobeidzies! Bērziņš vienmēr bijis izmanīgs paglābties īstā laikā. No komunistiem viņš izglābās ar ārzemju pasi kabatā caur Somiju, viņš tika ārā arī no vācu koncentrācijas nometnes, viņš ietika arī Amerikā un daudzās latviešu vadošās trimdas organizācijās. Runāja, ka Spilves plavās 15. maija naktī stāvējusi braukšanas kārtībā sagatavota lidmašīna, gadījumam, ja varas pārņemšana neizdotos. Otrā rītā Bērziņš tiešām varēja būt ļoti apmierināts, jo lidmašīna nebija jāizlieto, un nezina, ko būtu darījis

pats Ulmanis? Vai viņš būtu bēdzis no savas zemes, ja tam bija drosmē palikt savā zemē un ar savu tautu krieviem iebrūkot?..

Katrai jaunai varai, lai arī cik mierīgi tā nāktu, vispirms ir jānostiprinās. Partiju laikos, kas nupat bija aiz muguras, politiskie vadoņi cits citu bija apkarējuši, cits citam centušies pierakstīt pelnītus un arī neesošus grēkus. Tādi bija pierakstīti arī Ulmanim un viņa partijai - Zemnieku savienībai. Vispirms bija jānolikvidē pats ļaunuma cēlonis - politiskās partijas. Arī pašas politiskās partijas savu slavu bija sagandējušas un tauta to darbības izbeigšanu uzņēma ar gandarījumu. Tas jaunajai varai atvieglāja ceļu uz tautas vienību. Bet ne tik viegli šai vienībā bija iekļaujamās pašas politiskās partijas, it sevišķi to vadoņi. Tiem gribējās valdīt, darboties, ļoti daudziem šī darbošanās bija saistīta ar pašu materiālām interesēm. Un ja kāda akcija kādu skar personīgi, jo pretestība ir lielāka. Tādu varēja sagaidīt arī no politisko partiju vadoņiem. Bija jāatrod kompromiss, bija jānodod kompensācijas. Vilkam bija jāpaēd, bet arī aitam bija jāpaliek veselām. Ulmanim darbs tiešām nebija viegls.

Ar kreisajām partijām lieta bija vienkārša. No Itālijas un sevišķi Vācijas pūta vēji, kas centās izkļiedēt visu marksistisko. Paši Latvijas sociāldemokrātu vadoņi juta, ka tiem nu ir laiks noiet malā un tos no internēšanas varēja atbrīvot. Viņi bija laimīgi un pateicīgi par brīvību, ka varēja netraucēti dzīvot. Komunistu pagrīdniekiem apgabalietas pastiprināja sodus. Ja agrāk šiem pagrīdniekiem, kas patiesībā bija naivi ideālistiski sapņotāji vai stūrgalvīgi spītētāji, izņemot Maskavas iesūtītos aģentus, nepiemēroja visu Latvijas sodu likumu bardzību, tad tagad bieži vien likumu pantos pameklēja stingrākās sodu likmes. Politiskās pārvaldes ierēdņi pakēra arī mazāk kaitīgos un stiepa uz tiesu. Taupīšanas laiks bija beidzies! Tas savukārt vairāk satracināja vietējos pagrīdniekus un kad pēc sešiem gadiem pienāca viņu laiks un tie no cietumiem tika laukā, nezina, kas būtu noticis, ja viņiem būtu dotas pilnīgi

brīvas rokas. Bet komunistu vara Krievijā bija sen jau nostiprinājusies par valsts varu un kaut tā arī bija policejiska vara, viņa rīkojās pēc zināma plāna un savas valsts interesēm, maz bēdājot par to, cik gadus kāds Latvijas komunisti pavadījis cietumā. Maskavai tā nebija nekas vairāk kā mēraukla "vecuma stāža" noteikšanai, izvēloties darbiniekus uz vietām, un arī pēdējie tika stingri turēti Maskavas pavadā. Daudz citāda varēja būt vietējo komunistu izrīkošanās, ja padomju karaspēks būtu ienācis Latvijā ar varu, kara apstākļos, ko būtu izsaukusi kara darbība ar Padomju Savienību, ko daži latviešu politiķi un publicisti tagad aizstāv un pārmet Ulmanim, ka tas toreiz nav kaņojis. Nezin, vai šī uzskata aizstāvētāji jau neatradās ārzemēs? Bet tie, kas nebija tādā veidā nodrošinājušies, tad būtu apgulušies, vai labāk sakot - apguldīti blakus tiem latviešu patriotiem, kas arī Latvijas miermīlīgajos un padevīgajos apstākļos bija kļuvuši komunistu varas upuri... Ja Ulmanis šinī ziņā kādu kļūdu arī būtu pielaidis, tad viņš to ir izpircis par tik dārgu cenu, kādu viņa tagadējie kritizētāji neviens nav spējīgs samaksāt! Ja kāds par savu rīcību bijis ar mieru atbildēt ar savu dzīvību un šo visaugstāko cenu arī ir samaksājis, tad viņš ir bijis dziļi pārliecināts, ka šī rīcība bijusi pareiza. Apšaubīt to drīkst tikai tas, kas šai cenai liek pretī tikpat augstu pretvērtību, bet tādu nav!

Ja ar sociāldemokrātiem Ulmanis samērā viegli tika galā, tad grūtāk bija apvienot tā saucamos pilsoniskos no grupējumus. Kaut gan Arveds Berģs, kas pārstāvēja galēji labo latviešu pilsonību, pie Latvijas politiskajām debesīm pēdējos gados bija diezgan pabālējusi zvaigzne, ar viņu tomēr Ulmanis gribēja rēķināties, jo Bergam daži piekritēji bija armijā, sevišķi augstākā virsniecībā. Tāpat latviešu mantīgajās aprindās Bergam netrūka simpatizētāju. Latviešu intelliģence ar krasi izteiktu nacionālu noslieci lasīja Berga "Latvi", sevišķi galvaspilsētā. Ne visi Ulmanim bija draudzīgi un nepavisam jau ne viņa partijai - Zemnieku savienībai, kuŗas daudzi redzami darbinieki vadīja saimnieciskus uzņēmumus, ar partijas atbalstu profitēja un bieži vien kļuva par nikniem konkurentiem saimnieciskā laukā.

Jau dažus mēnešus pirms 15. maija, kad Ulmanis vēl bija "likumīgais" ministru prezidents, viņš mēģinājis nodibināt tuvāku kontaktu ar Arvedu Berģu.

Ka Ulmanis ar Berģu sākumā ļoti rēķinājies, rāda arī tas, ka vakarā pirms apvērsuma nakts par gaidāmiem no-

tikumiem Bergu sīki informējis Latvijas telegrafa aģentūras "Leta" direktors Richards Bērziņš, piezīmējot, ka to dara Kārļa Ulmaņa uzdevumā. Ulmanis vēlējies Bergu kompensēt ar Rīgas pilsētas galvas biedra amatu, bet Bergs no tā atteicās; viņam augstāks amats vairs nav arī piedāvāts. Berga organā "Latvī" turpretim sāka parādīties raksti ar diezgan uzmanīgu, bet manāmi izteiktu tendenci kaut kā aizkart Ulmaņa jauno iekārtu. "Latvis" šad un tad pavīpsnāja par Ulmaņa vadonības tieksmēm, ko lasītāji kāri uztvēra un laikraksta tirāžs strauji auga. "Latvi" lasīja pat sociāldemokrāti un citi neapmierinātie, saskatot tanī spēcīgas opozīcijas dīļus.

Neviena diktatūra necieš pretestību. Arī Ulmanis bija izšķīries "Latvi" slēgt, bet pirms tam vēl mēģinājis atrast kādu saprašanos ar Arvedu Bergu. Tomēr Ulmanim ar Bergu nekādu saprašanos nav izdevies panākt.

Drīz pēc tam ar iekšlietu viceministra A. Bērziņa parakstu Berga "Latvi" slēdza, bet pats Bergs, nobīdīts pilnīgi malā, sāka rakstīt, kā jau tas šādos gadījumos parasts, savus - memuārus...

Pēc Arveda Berga un viņa laikraksta nolikvidēšanas, šķiet, lielākā pretestība preses laukā bija salauzta. Visi domāja, ka slēgs arī Benjamiņa "Jaunākās Ziņas", kas visu laiku Ulmanim un Zemnieku savienībai bija stipri naidīgas, bet pēdējās tik strauji un efektīvi prata pārņemties jaunās iekārtas slavinātāju pusē, ka ar tām nespēja sacensties pat "oficiozs" Brīvā Zeme... No "Jaunāko Ziņu" redakcijas, kur perinājās nākošais valsts prezidents un ministri ar Vili Lāci priekšgalā, nāca tik glaimojoši raksti, ka vienkārši bija neērti tik salda medus tecinātāju apturēt... Arī Ulmanis zināja, ka šie vārdi nenāca no sirds, bet "Jaunākām Ziņām" bija tik iespaidīgi liels metiens, ka bija arī nepraktiski šo laikrakstu slēgt, jo tas tiešām visiem spēkiem centās Ulmanim iztapīgi pakalpot, kā vien varēdams.

Līdz 1936. gada pavasarim turpināja vēl iznākt otrs nepadevīgais laikraksts - "Pēdējā Brīdī", ko vadīja Oļģerts Liepiņš, tagadējā Bostonas "Amerikas Vēstneša" izdevējs un redaktors. Liepiņš bija stūrgalvīgs un nepadevīgs, bet viņa vadītais laikraksts nebija tik iespaidīgs, lai dēļ tā saceltu vēltus putekļus. Ulmanis ar to tikt galā atstāja brīvas rokas sabiedrisko lietu ministram Alfredam Bērziņam. Bet pēdējam arī "Pēdējā Brīdī" bija ciets rieksts, jo tā galvenais izdevējs bija Z.S. tuvu stāvošais P. Bruners.

Administratīvi laikrakstu slēgt nebija iemesla, kaut gan to viegli varēja darīt; tam bija arī šādi tādi sīki grēciņi, kurus ar labu pavairojamo glāzi pētot varēja saskatīt arī naidīgu izturēšanos pret jauno iekārtu. A. Bērziņš laikrakstam sāka uzlikt administratīvus sodus, lai jau tā vājajam organismam "notecinātu asinis". Reiz žurnālists M. Sams, ko komunisti deportēja, bija "Pēdējā Brīdī" ievietojis vēsturisku apcerējumu ar apakšvirsrakstu: "Kazaki kā cara varas aizsargi". A. Bērziņš tanī saskatīja aizsargu organizācijas "nonievāšanu" un "Pēdējam Brīdim" bija atkal bargi jāmaksā.

Redaktors Oļģerts Liepiņš ministram A. Bērziņam atspēlējās un sāka svītrot ministra vārdu no visiem valdības darbības atreferējumiem un pat grupu uzņēmumu parakstiem.

Kādreiz saskrejoties ar Oļģertu Liepiņu uz ielas, Alfreds Bērziņš piedāvājis tam cigareti ar zelta iemuti un smaidīdams teicis: "No visa tā nekas nevar iznākt, jo es taču esmu par jums stiprāks!"

Liepiņš jau gribējis izmest: "Ministri aiziet - redaktori paliek", bet tad atjēdzies. Autoritārais režīms...

Kad Oļģerts Liepiņš saņēmis uzaicinājumu ierasties pie paša Ulmaņa, viņš nodomājis, ka to nu skars "Latvja" liktenis. Liepiņš jau gaidījis, ar kādu motivāciju prezidents nāks laikraksta slēgšanas lietā, bet Ulmanis izklāstījis valdības viedokli baznīcu jautājumā, jo "Pēdējā Brīdī" bija sācis rakstīt, ka arī Pēterā baznīca nododama latviešu draudzei.

1936. gada pavasarī Ulmanis laikrakstu "Pēdējā Brīdī" tomēr slēdza. Tas noticis tūlīt pēc tam, kad presē bija parādījušas dažas rindīņas par redaktora Oļģerta Liepiņa tēva nāvi.

"Pēdējā Brīdī" vairs neiznāks, jo redaktoram nomiris tēvs", paskaidrojusi laikrakstu pārdevēja pircējiem. Protams, Liepiņa tēva nāve un laikraksta slēgšana bija tikai sagādīšanās. Valdības viedoklis bija, lai visa Latvijas prese bez iebildumiem un bez atlikuma kalpotu jaunajai iekārtai. Jau "Pēdējā Brīdī" laikā tika nodibināts valdības rīta laikraksts - "Rīts" ar sarkanu galvas iespaidumu. Tas bija vairāk domāts rūpniecības strādniekiem, kā Darba kameras un arodbiedrību laikraksts. Kā katrs "oficiozs" laikraksts bija valdības interešu un uzskatu paudējs. Augstākais preses šefs bija sabiedrisko lietu ministrs Bērziņš, kam vajadzēja uzšaut ar pātagu Pegāzam, lai tas skrietu pa val-

dības ierādīto ceļu.

"Kurzemes Vārds" visu laiku bija stingri izteikts nacionāls laikraksts. Laikraksta "Kurzemes Vārda" ideoloģija bija skaidra jau no Latvijas valsts nodibināšanas laika un tādu tas paturēja arī pēc 15. maija pārvērtībām. Principā šeit nekas nebija grozījies!

Un tomēr beigās izveidojās apstākļi, kas arī "Kurzemes Vārdu" spieda pārorganizēties par akciju sabiedrību. Tam bija zināma priekšvēsture un šinī sakarā jāatiet atpakaļ uz zināmām personālītātēm. Varbūt laikraksta pārveidošana ietilpa vispārējos valdības plānos, kas izgāja uz jaunu latviešu akciju sabiedrību radīšanu un latviešu kapitāla vairošanu, lai izņemtu to no minoritāšu rokām. Līdzšinējā komanditsabiedrība "Kurzemes Vārds" jau visu laiku darbojās ar pašu latviešu kapitālu, bet ja valdība to gribēja pārvērst par akciju sabiedrību, tad to varēja saprast kā vēlēšanos pēc saimnieciskas vienveidības. Tā varēja būt arī vēlēšanās radīt laikrakstam vēl stiprāku saimniecisku bazi, lai sekmētu tā tālāku augšanu un paplašināšanu. Pēc sabiedrības pārorganizēšanas tas tika arī sasniegts.

Bet ieganstu laikraksta pārveidošanai, vai vismaz tā pārveidošanas paātrināšanai deva kas cits, kāds šķietami ļoti mazsvarīgs atgadījums, bet ļoti raksturīgs tā laika vispārējai sejai. - Prezidentam K. Ulmanim bija savi mīļuli, vai atkal cilvēki, kas iedomājās, ka viņi ir prezidenta mīļuli un kā tādi arī rīkojās un attiecīgi uzvedās. Liepājā viens no tādiem bija inženieris Jānis Ķerpe, pagārš vīrs ar pakumpu degunu. Gadījuma pēc J. Ķerpe bija kļuvis toreizējā valsts prezidenta A. Kvieša radnieks (prezidenta un Ķerpes sievas bija māsas). Ķerpe ar to ļoti lepojās, it sevišķi, kad Ulmanis valstī pārņēma varu un A. Kviešis kādu laiku vēl palika valsts prezidenta amatā, kamēr Ulmanis valsts un ministru prezidenta amatus apvienoja un palika valsts priekšgalā viens pats.

Arī pēc A. Kvieša likvidēšanas J. Ķerpe vēl jutās agrākajā lomā un palika, tā sakot, "pirmais Liepājas pilsonis". Viņš bija akc. sab. "Tosmare" (bij. Liepājas Kara ostas darbnīcas) un Liepājas metalurģiskās fabrikas (Drāšu fabrika) direktors un gandrīz visās saimnieciskās organizācijās, kur apgrozījās nauda, daudzus goda amatus un goda viesis ikvienā organizācijā, kas vēl darbojās un kaut ko rīkoja un atcerējās. Latvijas augstskola viņam bija piešķīrusi goda doktora titulu un Dr. inž. h.c. J. Ķerpes vārds nedrīkstēja iztrūkt arī nevienā avīžu rakstā, kas at-

referēja kādu notikumu, kurā jaunais goda doktors kaut vai garāmejot būtu parādījies. Bez Ķerpes ziņas netika iecelts vai no amata atcelts gandrīz neviens augstāks valsts vai pašvaldības ierēdnis viņa "rajonā". Ķerpe bija kaut kas līdzīgs Kurzemes neoficiālam ģenerālgubernātoram ar rezidenci Liepājā. Kā tāds viņš terorizēja visus pilsētas amatvīrus un saimnieciskos darbiniekus.

J. Ķerpe publiskās vietās mīlēja lietot rupjus vārdus, ar kuriem apveltīja augstākās amatpersonas un sabiedrību, kurā viņš piedalījās parasti kā goda viesis. Ķerpe mīlēja arī krievu lamu vārdus, kas tam vienmēr bija krājumā un saglabājušies vēl no tiem laikiem, kad viņš baudīja krievisku izglītību. Kādā Aero kluba valdes sēdē, kurū vadīja Liepājas apgabaltiesas priekšsēdētājs B. Cīrulis, ar novēlošanos ieradās J. Ķerpe. Priekšsēdētājs, pamanot augsto kungu ierodamies, kā atvainodamies paskaidroja: "Mēs, doktora kungs, sēdi iesākām bez jums, jo domājām, ka jūs būsit tanī aizkavēts piedalīties"...

Ķerpe pietvīcis nosēdās pie prezidija galda un izgrūda: - Es neesmu cīrulis, kas var skriet un d....!

Sēdes vadītājs B. Cīrulis neatbildēja neviena vārda, bet acenes uz grumbainās pieres uzgrūdis, nesakarīgi sāka cilāt papīrus virs prezidija galda. Viņa rokas drusku drebēja.

Liepājas namsaimnieku biedrība reiz inž. J. Ķerpi bija aicinājusi savā tējas vakarā un lūgusi viņu kā Hipoteku bankas padomes locekli sniegt paskaidrojumus par bankas aizdevumiem. Es ieradās tējas vakarā, kad goda doktors savus paskaidrojumus bija jau iesācis. Pamanījis mani, viņš iesaucās: "Vai tu manu runu dzirdēji?!" Nekad nebiju ar Ķerpi noslēdzis tu-draudzību, kādēļ viņa jautājumu izlikos nedzirdējis. Tas goda doktoru sanikvoja un viņš ar pirkstu mādams, vēl skaļāk iesaucās: - E, panāc šurp, mērkaki!

- Es ļoti nožēloju, ka nejūtos jums līdzīgs, Ķerpes kungs, citādi jūsu aicinājumam paklausītu, - mierīgi teicu un paliku sēdot.

Ķerpes vaigos pēkšņi radās veselīgs sarkanums un viņam aizsitās elpa. Viņš manu atbildi bija sapratis. Zālē izcēlās neveikls klusums. Kad vispārējais nobīlis bija daudz maz pārgājis, daži mēģināja mani pierunāt ar Ķerpi rast kādu kompromisu, bet man nebija nekādas vēlēšanās pie šīm rupjībām atgriesties. Ķerpes dusmas auga un man radās pretinieks.

Sekas drīz parādījās. Kādu dienu Liepājā tiekoties ar zemkopības ministru Jāni Birznieku, viņš man sausi teica: "Izdevniecība Kurzemes Vārds jāpārorganizē."

- Kā jūs to domājat, ministra kungs? - nesaprašanā jautāju.

- Gluži vienkārši - jāpārorganizē par akciju sabiedrību. Ministrs mazliet pavērsa pret mani savas labās rokas plaukstu, par zīmi, ka tālāka runāšana būtu veltīga.

- Kāpēc? - jautāju.

- Tā ir valsts prezidenta vēlēšanās, - skanēja cieta atbilde.

- Man liekas, ka tā ir arī inženiera Ķerpes vēlēšanās, - piebildu, bet ministrs šos vārdus likās nedzirdējis.

Zemkopības ministru Jāni Birznieku kurzemnieki dēvēja par "Kurzemes ministru" un savu lietu aizstāvi. Liela daļa Bārtas pagasta veco zemnieku bija uz viņu pat lepni, jo šī pagasta Lejas-Birznieki bija ministra dzimtās mājas un ministrs bija viņu pagasta cilvēks. Nebija šaubu, ka Lejas-Birznieki bija vispriekšzīmīgākās mājas visā Bārtas pagastā, jo Birznieks kā Zemnieku savienības piederīgais bija ievēlēts Saeimā, darbojās arī daudzos saimnieciskos pasākumos, kas visi deva peļņu. Liela daļa personīgo ienākumu tika izlietoti Birznieka lauku māju uzkopšanai un tās rādīja ekskursantiem kā paraugsaimniecību. Kaimiņi gan paklusām sprieda, ka viņi ar tiem pašiem līdzekļiem nesaimniekotu sliktāk.

Birznieks bija enerģisks un rosmes pilns. Viņš labi prata pats savu laimi kaldināt. Partijas sapulcēs un lauksaimnieku sanāsmēs viņš izkopa un attīstīja savas runas dāvanas, kļūdams par veiklu runātāju. Bez tam Birznieks ļoti labi pārzināja lauku apstākļus un zemnieku lietas, saimnieciskā izmaņa viņam bija vai šūpulī ielikta. Kad Ulmanis nāca pie absolūtās varas valstī, Jānis Birznieks bija jau tiktāl noslīpējies, ka viņam bez kādas šaubīšanās prezidents varēja uzticēt zemkopības viceministra vietu savā kabinetā, drīz vien nododot zemkopības ministra posteni. Kā ministrs Birznieks piedalījās lielākos zemnieku svētkos, it sevišķi Kurzemē, kur to vietām patiesi neliekuļoti apsveica un sumināja. Puķēm rokā ministrs ilgi grozījās pelēko zemnieku vidū un pēc oficiālās daļas labprāt ielaidās ar tiem arī sarunās. Ministra valoda bija lēna un atturīga, bet lietišķa un cerību pilna. Zemniekiem pēc katras šādas sarunas ar ministru priecīgāk iemirdzējās acis un to solis kļuva raitāks. Latvijas saimnieciskais pa-

matslānis nedrīkstēja pagurt!

Bet zemkopības ministram bija jākārto arī preses lietas. Drīz pēc īsās sarunas Liepājā, ka laikraksts "Kurzemes Vārds" pārorganizējams, saņēmu ministra J. Birznieka uzaicinājumu ierasties pie viņa Rīgā. Ministrs sēdēja savā kabinetā aiz rakstāmgalda; kad mani pie viņa pieteica. Viņam aiz muguras lielā logatā pie sienas karājās valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa ģīmetne. Ministrs sniedza savu roku. Tā bija mīksta un nesastrādāta, bet spiedienu ciets un noteikts. Bārtas pagasta Lejas-Birznieku māju saimniekam mugurā bija labas angļu drēbes šūdināts uzvalks. Viņa brālis Birznieks-Nelsons dzīvoja Anglijā, kurš šad un tad ar ģimeni apmeklēja Latvijā Lejas-Birzniekus.

- Jūsu aicināšanas iemesli uz Rīgu jums jau būs zināmi, Grāmatnieka kungs, - ministrs iesāka sarunu.

- Jā, tie taču nepārprotami minēti jūsu vēstulē, - turēju rokā lielu valdības aploksni ar valsts ģērboni priekšpusē. Uz smalka linu papīra tanī atradās dažas skopas, bet nepārprotami skaidras mašīnraksta rindīņas, kas pasacīja, kādēļ man jābrauc no Liepājas uz Rīgu. J. Birzniekam kā "Kurzemes ministram", acīmredzot, bija jākārto laikraksta lietas. No kurienes nākusi iniciatīva, man nebija zināms; atmiņā bija tikai Liepājas namsaimnieku tējas vakars un neparastā vārdu pārmaiņa ar Liepājas vareno - inž. J. Kerpi.

- Mums jārikojas pēc valsts prezidenta norādījumiem, - it kā uzminēdams manas domas ieminējās ministrs, lai izkļiedētu šaubas. Nabaga valsts prezidents, kas viss viņam nebija jādara, lai saturētu valsti, kurā simts ķeizariņu vietā Saeimas deputātu personās nu bija radušies simti citu un daži no tiem itin prāvi!

- Un ja komanditsabiedrība, kas darbojas ar privātu kapitālu, nepiekrīst pārorganizēšanas projektam? - ieminējos.

- Tad jums atņemtu laikraksta koncesiju, - ministrs teica un pasmaidīja.

- Tādā gadījumā mēs esam spiesti pieņemt jūsu noteikumus, - man atlika tikai konstatēt.

- Es domāju, ka cita ceļa jums nemaz nav, ja vēlaties laikraksta iznākšanu turpināt, - ministrs atkal smaidīja.

Tālākais norisinājās jau pēc iepriekš paredzētā plāna. Lietu formālā kārtošana notika saziņā ar sabiedrisko lietu ministru Alfredu Bērziņu. Komanditsabiedrības "Kurzemes Vārds" pilnajam biedram izdevniecība bija jāpārdod jaunajai

akciju sabiedrībai, kuŗas pamatkapitāls tika novērtēts uz 200.000 latu. Par tādu summu izlaida arī akcijas, no kuŗām es saņēmu 40 proc. Tā bija mazāk kā puse, kas no-teica manu līdzrunāšanu jaunajā akciju sabiedrībā. Man piešķīra valdes priekšsēdētāja un direktora-riķotāja amatu, bet kā valdes locekļi akciju sabiedrībā iegāja: M. Lēģers, R. Androvics, J. Rusuls un Voldemārs Sauleskalns-Zonnbergs. Pēdējam tika uzticēta redakcijas vadība.

Ar Sauleskalna-Zonnberga ierašanos, daži mani uzskatīja par nobīdītu pie malas, bet faktiski tas tā nebūt nebija. Manā rīcībā palika 40 proc. akciju, pie kam vēl 11 proc. akciju piepirku klāt, tā kā sabiedrībā joprojām paliku noteicējs, jo valdi vēlot un dažādus jautājumus izšķirot balsošana notika ar akcijām. Manā rīcībā bija vairāk kā puse akciju, kamēr jaunajam redaktoram Sauleskalnam-Zonnbergam - tikai viena... Pēdējā uzstāšanās sabiedrībā bija tomēr tik lielmanīga, ka daudzi viņu iedomājās par galveno noteicēju.

Kad Sauleskalns-Zonnbergs pārnāca par jaunās akciju sabiedrības "Kurzemes Vārds" atbildīgo redaktoru, laikraksts savos ilgajos pastāvības gados bija tiktāl progresējis, ka tam bija jau pašam savs nams ar plašām redakcijas telpām, ērtu kantori un ekspedīcijas nodaļu, kā arī moderni iekārtotu spiestuvi, kuŗā nepārtraukti strādāja vairāki linotipi un no Vācijas pārvestā un nesen uzstādītā rotācijas mašīna, kas izmeta jau salocītus un noskaitītus laikraksta eksemplārus.

Pēdējā tikšanās ar bij. Zemkopības ministru Jāni Birznieku man bija Liepājā komunistu gadā. Tuvu pilsētas jūrmalas parkam viņš bija nopircis divstāvu mūra namu. Namu bija pārņēmuši komunisti un arī Birznieku vairs viņa dzīvoklī neatradu. Bijušais ministrs bija pārcēlies pilsētas nomalē, strādnieku rajonā, kur apdzīvoja mazu dzīvoklīti. Kundze rīkojās pa šauru virtuvīti un gatavoja vakariņas. Smaržoja cepti sīpoli un gaļa. No namamātes uzzināju, ka Birznieks atradis darbu Kalnišķa lauksaimniecības rīku izgatavošanas darbnīcā.

Drīz mājās atgriezās Birznieks. Viņa darba drēbes bija notriektas ar eļļu, citkārt sārtā un tuklā seja manāmi sakritusi un darbnīcas putekļiem klāta, rokas melnas. Sasveicinoties jutu to asumu. Birznieks ļoti sirsnīgi smaidīja un ilgi turēja manu roku savējā. Jautāju, kā viņš tagad jūtas, no ministra kļūdams par kalēju?

Piena restorāna atklāšana Liepājā. Vidū stāv
zemkopības ministrs J. Birznieks.

- Lauksaimniekam nav par ļaunu, ja viņš prot arī kalēja darbu, - Birznieks centās būt optimiski noskaņots.

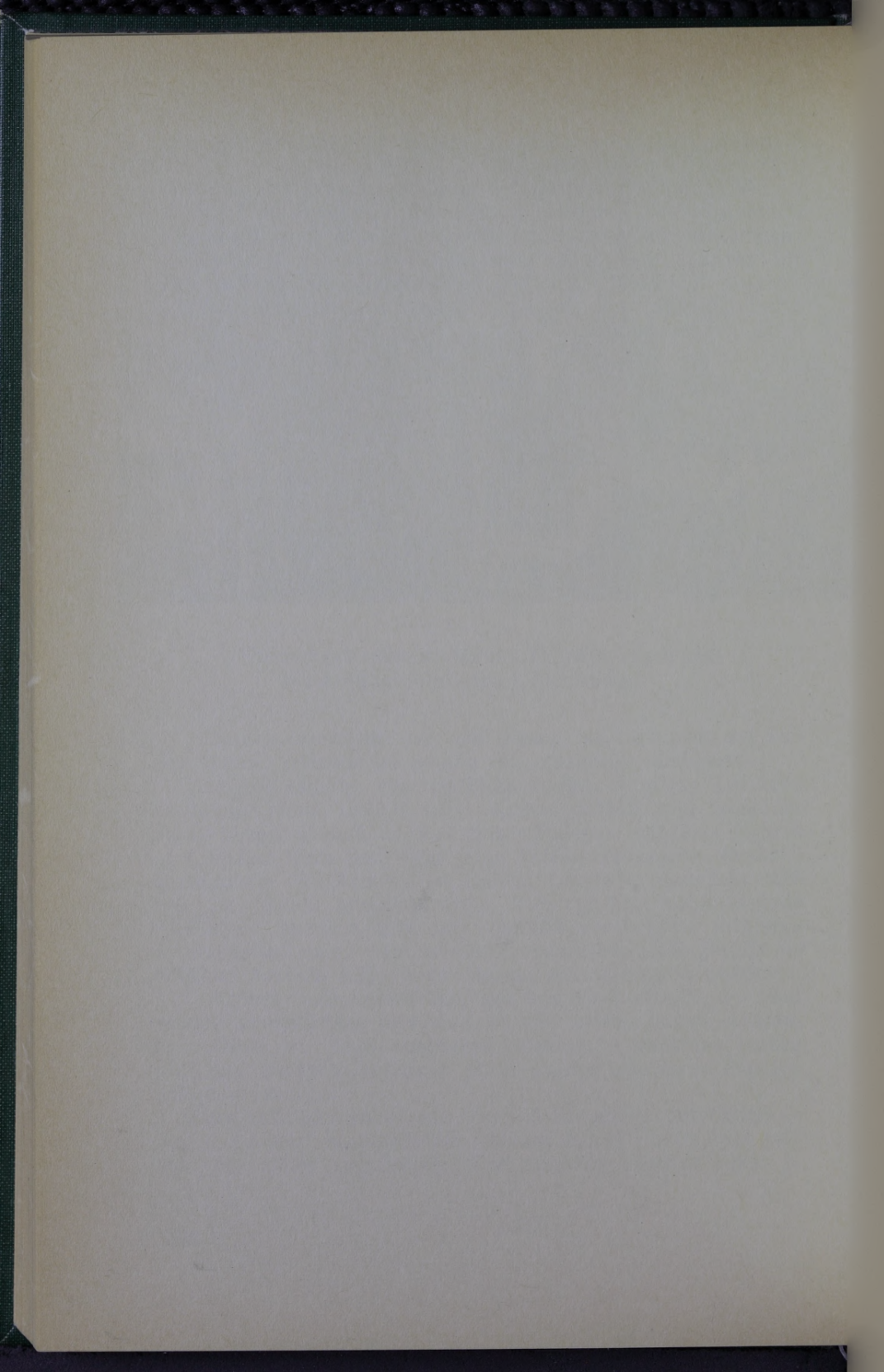
Atminos kādu no viņa pēdējām runām Liepājas Latviešu biedrības nama lielajā zālē. Krievi pašlaik bija ieņēmuši savas bāzes, sakarā ar Latvijas - Padomju valdības līgumu un Liepājas Kaķa osta bija pilna krievu karaspēka, latviešu garnizonam pārceļoties uz Saldu. Latviešu biedrības zālē bija ļoti daudz lauksaimnieku, kam tur bija notikusi kāda sanāksme, kuŗas beigās bija apsollta zemkopības ministra J. Birznieka runa. Visi tumšajā bezcerību laikā gaidīja no valdības locekļa kādu mierinājumu satrauktajiem prātiem.

- Krievi mūs neaiztiks, bet kas runā citādi, tie tikai izplata ļaunprātīgas baumas, lai tīši kaitētu mūsu labajām attiecībām ar lielo austrumu kaimiņu, - vairākas reizes dūri uz runātāju katedras sitot, sacīja ministrs. Sapulce dūšīgi aplaudēja.

Ēdot trūcīgās vakariņas šaurajā Birznieka dzīvoklītī, es viņam to vairs neatgādināju. Mums abiem sirdis bija pilnas, bet runāt negribējās. Kad atvadām sniedzu roku, J.

Birznieks lēni teica: - Izturēt nozīmē uzvarēt! Tā bija pēdējā reize, kad ar viņu tikos.

Pēc gandrīz piecpadsmit gadiem, pāršķirstot latviešu trimdas avīzes Amerikā, redzēju kādā lappusē no Latvijas saņemtu un pārspiestu foto uzņēmumu, kurā Jānis Birznieks guļ zārkā. Viņš no Sibīrijas darba nometnes bija beidzot atlaists aizbraukt uz sieviešu nometni, kur atradās viņa dzīves biedre, lai tur ar sabeigtu veselību, vēl samērā jauns gados, nomirtu.

Prezidenta Kārļa Ulmaņa laiks palicis tautai labā atmiņā. Vēl tagad, protams, pastāv strīdi, vai Latvijas satversme bijusigrozāma vai nē un vai 15. maija akts bijis likumīgs jeb varas akts? Ja kāds vēlētos atbildēt, kas būtu noticis tad, ja Ulmanim un viņa sabiedrotiem 15. maija apvērsums nebūtu izdevies, jautājums būtu bijis sen jau skaidrs. Mūsu tagadējie trimdas politiķi pie šīs skaidrības vēl nav tikuši. Viena daļa no atbildes pat baidas, jo tad "likumīgi" varētu būt vecie parlamentārieši ar Saeimas priekšsēža vietnieku, ko viņi trimdā uzskata par "valsts prezidentu". Parlamentārieši nav savukārt droši, kā sastāv ar viņu pilnvarām un vai tās nav sen jau noilgušas, jo no pēdējās Latvijas Saeimas pagājuši gandrīz turpat 30 gadu...

Illūzijas bieži vien ir patīkamākas par realitātēm!

Kaŗa vadoņiem un politiķiem kādreiz laime vairāk palīdz kā ieroči un saprāts. Ulmanim laimīgi sakrita vairāki apstākļi 15. maija ideju realizēšanai. Kā jau iepriekš minēju, Eiropas sirdī - Vācijā pulsēja nacionālsociālisma idejas. Hitlers un Musolīni bija kļuvuši savu tautu vadoņi, tāds savai tautai kļuva arī Kārlis Ulmanis. Ap šo laiku sāka izbeigties arī vispārējā pasaules saimnieciskā krīze, kas bija pastāvējusi piecus gadus. Saimnieciskās depresijas atslābumu jaunradušies vadoņi viegli varēja ierakstīt savu panākumu kontā. Gatavodamies kaŗam, Hitlers strauji izveidoja bruņošanās rūpniecību, kas uzsūca lieko darba spēku un izbeidza Vācijā smago bezdarbu. Straujā jaunceltņu izveidošana pēc 1934. gada 15. maija visās Latvijas malās un galvaspilsētā deva darbu nevien lielm skaitam strādnieku, bet arī radīja iespaidu straujam valsts saimnieciskam uzplaukumam. Ka šīs celtnes būvēja ar rezerves fonda

līdzekļiem, daudziem pagāja neievērots garām. Latvijas valsts traģiskais gals un Ulmaņa aizvešana uz Padomju Krieviju, apvija ap viņa galvu mocekļa un varonības vainagu. Tūkstoši, kas viņam pēc nedaudz mēnešiem vēlāk sekoja, bija tādi paši mocekļi un mēs visi viegli varam teikt, ka Ulmanis palicis ar savu tautu līdz galam. Pēc komunistu iebrukuma un Latvijas saimnieciskās izpostīšanas, kad visu iedzīvotāju saimnieciskais stāvoklis, ieskaitot arī Latvijas strādniekus, katastrofāli pasliktinājās, tautas atmiņā atstāja Ulmaņa laika Latviju, un Ulmani sāka atzīt pat tie, kas agrāk arī nebija viņa simtprocentīgi piekritēji vai pat zināmā mērā pretinieki. Tālākā pagātnē atpalikušie demokratiskās Latvijas gadi tautas atmiņā bija pabālējuši un mūsu domās palikuši tikai pēdējie saimnieciskās rosības gadi, kurus līdz ar Latvijas brīvību pārtrauca komunistu iebrukums. Kā Latvijas valsts sākumā tā beigās Kārļa Ulmaņa vārds palicis cieši saistīts ar Latvijas vārdu!

Pirmā tikšanās ar Kārli Ulmani man iznāca kādā saimnieciskā lietā. Toreizējais Zemnieku Savienības Liepājas nodaļas priekšnieks L. Hasmanis ierosināja atvērt Liepājā uzņēmumu, kas apgādātu zemniekus ar lauksaimniecības mašīnām u.c. piederumiem. Tik lielam pasākumam ar liepājnieku kapitālu vien nepietika un mēs nolēmām griezties pie centra vadības dēļ atbalsta. Mani ar K. Cīruli deleģēja uz Rīgu pie Zemnieku Savienības līdera K. Ulmaņa. Ulmanis toreiz dzīvoja Tērbatas ielā, nama otrā stāvā. Viņš mūs jau pieņēma plkst. 8 rītā, kad Rīgas ielās vēl gulēja mitrs rīta vēsums.

Iznācis savā vienkārši iekārtotā darba istabā, Ulmanis rūpīgi uzklusēja mūsu vajadzības un tad pēkšņi iejautājās:

- Bet saki, vai vienā grāpī visu var vārtīt?

- Laikam nevar, - atbildēju.

- Nu, redzat - jums ir avīze, krāj-aizdevu kase, ugunsapdrošināšanas biedrība, un tad vēl jūs gribat lauksaimniecības mašīnu noliktavu?! - Ulmanis izsaucās.

Kad mēs viņam aizrādījām, ka visu to darām Lejas-kurzemes lauksaimnieku labā, bet ne pašu peļņas dzīti, Ulmanis iejautājās:

- Bet cik tad jums tās naudas ir?

- Apmēram desmittūkstošu latu, - atbildēju.

- Nu, labi - es padomāšu un tad jums paziņošu, - Ulmanis vēl galīgu atbildi nedevis, acīmredzot vēl šaubīdamies par mūsu apgalvojumu. Tas rādīja, ka Kārlis Ulma-

nis neko negribēja izšķirt pēkšņi, pirms pats nav visu pārlicis un izdomājis līdz galam, kaut vai tik vienkāršā provinces jautājumā, kā lauksaimniecības mašīnu nolikta-vas ierīkošanā. Viņa interesēs bija, lai jaunie saimnieciskie pasākumi arī tiešām spētu sekmīgi darboties un nāktu par svētību lielākam iedzīvotāju vairumam.

Pēc neilga laika saņēmām labvēlīgu atbildi un jaunā sabiedrība, "Kurzemes Lauksaimnieks", drīz varēja uz-sākt darbību. Par sabiedrības vadītāju izraudzīja R. Androvicu, kas vēlāk kļuva mans svainis un bija Liepājas Bekona fabrikas direktors un akc. sab. "Kurzemes Vārds" valdes loceklis.

Ar Kārli Ulmani man šad un tad dzīvē iznāca satik-ties, visbiežāk Liepājā, kur demokratiskās Latvijas gados viņš brīžiem atbrauca. Reiz Liepājas "Zemnieku dienās" aizgājām ar Ulmani kopīgi uz kino.

- Nu, kas tad tur būs ko redzēt? - Ulmanis gandrīz naivi jautāja.

- Paskatīsimies uz ekrāna mūsu pulkveža Ķūķa izvadī-bas, - aicināja.

Ulmanis pacietīgi noskatījās visu filmu līdz galam un, kad izrādīja Latvijas kroniku ar plkv. Ķūķa izvadībām, izsaucās:

- To ļaužu!.. To ļaužu!..

Pulkvedis Ķūķis bija ļoti krass sociālistu pretinieks un kā vērsis metās uz sarkano krāsu, kur vien to ieraudzī-ja. 1. maija sociālistu demonstrācijās viņš gājējiem bieži izrāva no pogu cauruma tur iestiprinātās sarkanās krāsas lentītes, nikni bārdamies un gājējus kauninādams. Kad pulkvedi gribēja pārcelt uz citu vietu, viņš sadusmojās un aizgāja uz savām lauku mājām. Kad Ķūķis Liepājas sta-cijā sēdās vilcienā, tur bija sapulcējusies vai puse preses fotografiem un filmu operātoriem. Ķūķi ievēlēja arī Saei-mā, no A. Berga saraksta, bet viņam politiskās andeles nepatika un tas no deputāta goda atteicās. Ķūķis palika savās lauku mājās arī komunistiem atgriežoties Latvijā. vēlāk viņš esot miris mocekļa nāvē.

Pēc 15. maija pārmaiņām Ulmanis Liepājā ilgu laiku nerādījās. Liepāja bija izdaudzzināta par "sarkanu" pilsētu un prezidents kaut kā nejutās ērti tanī iegriesties. Tikai dažus gadus vēlāk prezidents nekautrājās apmeklēt "sar-kano Liepāju", lai piedalītos jaunceltās pamatskolas iesvē-tīšanas svinībās. Skola bija uzbūvēta netālu no Liepājas

dzelzceļa stacijas, strādnieku rajonā un saucās par Draudzīgā aicinājuma pamatskolu. Tā bija lepnākā pamatskolas celtne Liepājā.

Pēc skolas atklāšanas svinībām viesi devās uz Pilsētas viesnīcu, kur pilsētas valde bija rīkojusi pusdienas. Kad jau visi bija savās vietās nosēdušies (K. Ulmanim blakus sēdēja pilsētas vecākais E. Rimbenieks un Liepājas apriņķa vecākais E. Līcis, pretim prefekts Fr. Šaberts, kam sekoja pārējie valsts un pašvaldības darbinieki), pēkšņi Ulmanis piecēlās un devās pa durvīm ārā. Kad prezidents neatgriezās, runas vīros izcēlās apjukums. Visi bija sagatavojušies turēt glaimojošas runas, bet prezidenta nebija... Tad pie bagātīgi piekrautā mielasta galda piecēlās prezidenta sekretārs Rudums un lakoniski paziņoja: - Prezidents kavēts pusdienās piedalīties...

Amatvīros apjukums bija vēl lielāks. Pilsētas galva E. Rimbenieks, kaut gan baptists būdams, iztukšoja lielu glāzi šņabja, kas turpat pagadījās viņa priekšā. Arī pārējie tādā pat veidā mierināja savu uztraukumu un uzdzēra uz prezidenta veselību, bet prezidents bija kā ūdenī iekritis. Vēlāk noskaidrojās, ka Ulmanis aizgājis pie saviem tuviem radniekiem Vītolu ielā, kas bija pavisam vienkārši ļaudis un neieņēma nekādu izcilus stāvokli ne valsts, ne sabiedriskā dzīvē. Prezidents tur jutās daudz omulīgāk, nekā savu augsto pilsētas un apriņķa ierēdņu sabiedrībā. Tā arī bija pēdējā reize, kad Ulmanis Liepāju apmeklēja.

Kārlim Ulmanim derdzās liekulība un viņš nikni nīda liekuļus, kas arvien vairāk saradās tam apkārt. Kā lapsenes tās kāri lipa ap valsts medus podu un domāja tikai par savu labumu. Ulmanim patikai tikai darbs, kuŗam viņš tiešām veltīja visu savu dzīvi un savas labākās domas. Viņam bija tuvi latviešu avīžnieki un latviešu prese, kuŗā arī pēdējā laikā saradās daudz nezāles. Preses ļaudis Kārlim Ulmanim palika uzticīgi arī trimdā aizejot. Latviešu Preses biedrības Centrālā valde piestiprināja Kārlim Ulmanim piemiņas plāksni Nebraskas universitātē Linkolnā, kur viņš studējis agronomiju, beidzot universitāti ar bakalaura gradu 1909. gadā. Plāksnes piestiprināšanas laikā Preses b-bas Centrālās valdes priekšnieks bija Oļģerts Liepiņš, sekretārs O. Akmentišs. Liepiņa vārdu Ulmana laikā viņa pārāk centīgie preses uzraugi bija beidzot pilnīgi svītrojuši no preses slejām. Launa pieminēšana ar labu ir parādījusies arī šeit.

Sakarā ar piemiņas plāksnes piestiprināšanu Nebraskas augstskolā, agr. J. Mierkalns, kas arī strādā pie minētās augstskolas, pastāsta interesantu sarunu ar Kārļa Ulmaņa laika biedri agr. Kuški. Pēdējais Kolorado Springā ticis ar bijušo Amerikas prezidentu Huveru. Kad 1938. gadā Huvers apmeklējis vairākas Eiropas valstis, tas ieradies arī Latvijā. Par tikšanos ar K. Ulmani viņš bijis ļoti sajūsmīnāts, jo plašākās pārrunās par politiskām un saimnieciskām lietām atklājies, ka Ulmanis runā amerikāņiem pazīstamā angļu valodas izloksnē. Uz K. Ulmaņa kabineta galdā Huvers redzējis Omahas plašās avīzes "World Herald" numuru. Huveram esot skumji iedomāties, ka Ulmaņa darbība tikusi pārtraukta, kad tas vēl latvju tautai un valstij varējis tik daudz dot.

Vēl kāda epizode tiekoties ar Kārli Ulmani. Ir Līgo svētki Embūtē, kas tur uz vēsturiskā Joda dambja, senā pilskalna pakājē, notiek jau daudzus gadus un kļuvuši par skaistu tradīciju. Plūst laudis no malu malām, tuvienes un tālienes, meijām pušķotos pajūgos, lieliem siera rituļiem un alus mucām tajos. Katru reizi svētkus atklāt ierodas kāds valdības viesis. Šoreiz tas ir pats Kārlis Ulmanis. Visu acīs tiešām nevirtots prieks un ļaužu saplūdums ir vēl lielāks. Jāņu tēva lomu uzņēmies A. Valters un Fr. Dūks. Zem vecā ozola kuplās lapotnes uzcelta baltu bērzu runātāju tribīne. Kad Ulmanis uz tās parādās, nošalc aplausi un apsveikuma saucieni. Tie pēkšņi norimst, kad prezidents sāk runāt. Apklust pat tālākie pakalni, kur iedegušās jau jāņugunis un savu riņķa ceļojumu uzsākusi lielā māla aluskrūze. Visi sapulcējušies pie sirmā ozola, visi nākuši klausīties, ko teiks Kārlis Ulmanis.

Svētku priekam cauri vijās arī kāda liela lauksaimnieku rūpe. Bekonam bija kritusies cena, pēc valdības ieteikuma zemnieki bija cūkas apkāvuši un apēduši paši, bet nu bekonam cenas atkal augšā, tikai cūku vairs nav - tās apēstas... Ko nu teiks Ulmanis?

Prezidents smaida un ilgi vežas zemniekos. - Ir labi, ja klausā, - viņš beidzot saka, - bet kad klausā par daudz, tad vairs nav labi!

Smejas arī zemnieki un visiem kļūst tā kā vieglāk.

Sāk līpāt silts Jāņu lietuss. Klausītāji uzceļ lietussargus. Lietuss sāk arvien stiprāk čabināt ozola lapās, zem kuŗa atrodas Ulmanis. Viņš runā un pārbrauka ar roku matus, kas ir slapji un līp pie pieres. Kāds līgotājs sniedz runā-

DR. KARLIS ULMANIS.

BORN IN LATVIA ON SEPTEMBER 4, 1877, FIRST PRIME MINISTER AND LATER PRESIDENT OF THE INDEPENDENT LATVIAN REPUBLIC, RECEIVED HIS B.S. AT THIS UNIVERSITY IN 1909.

AFTER THE ILLEGAL SOVIET OCCUPATION OF LATVIA IN 1940, THIS GREAT LATVIAN PATRIOT AND LIFELONG FRIEND OF THE UNITED STATES WAS DEPORTED TO SOVIET RUSSIA, WITH MANY THOUSANDS OF OTHER LATVIAN CITIZENS WHO WERE PLACED IN FORCED LABOR CAMPS. THE SUBSEQUENT FATE OF PRESIDENT ULMANIS IS UNKNOWN.

THIS MEMORIAL PLAQUE HAS BEEN DEDICATED BY THE LATVIAN PRESS SOCIETY IN AMERICA WITH THE SUPPORT OF VOLUNTARY DONATIONS. 1954.

DR. KĀRLIS ULMANIS,

DZIMIS LATVIJĀ, 1877. GADA 4. SEPTĒMBRĪ, NEATKARĪGĀS LATVIJAS REPUBLIKAS PIRMAIS MINISTRU UN VĒLĀK VALSTS PREZIDENTS, IEGUVA SINI UNIVERSITĀTĒ ZINĀTŅU BAKALĀURA GRĀDU 1909. GADĀ.

PĀDOMJU SAVIENĪBĀI 1940. GADĀ NELIKUMĪGI OKUPEJOT LATVIJU, ŠO LIELO LATVIEŠU PATRIOTU UN UZTICĪGO AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU DRAUGU AIZYEDA UZ PĀDOMJU SAVIENĪBU, LĪDZ AR DAUDZ TŪKSTOŠIEM LATVIJAS PILSONU, KURUS IEVĪTOJĀ VERĢU DARBA NOMETNĒS. PAR PRESIDENTA ULMANA LIKTENI ZĪNU NAV.

ŠO PIEMĪNAS PLĀKSNI AR SABIEDRĪBAS ATBALSTU UZSTĀDĪJA LATVIEŠU PRESES BIEDRĪBA.

Piemīņas plāksne Kārlim Ulmanim
Nebraskas universitātes Piensaimniecības aulā.

tājam atvērtu lietussargu un rūpīgi saka: "Prezidenta kungs, jūs galīgi samirksiet, ņemiet šo!"

Ulmanis paņem lietussargu, laipni pateicas, pasmaida, tad to sakļauj un strauji nomet sev pie kājām. "Visiem nav lietussargu, arī es varu iztikt bez tā," viņš nu pavisam nopietni saka un turpina runu.

Spontāni nošalc aplausi un prezidents atkal smaida. Ar

nieka žestu viņš pratis panākt lielu efektu. Lietus pārstājas un Ulmanis dodas līgotāju barā. Viņam visapkārt līp klāt uniformēti un civīli kungi, kas izbraukuši no pilsētas skaistās automašīnās, vairākiem no viņiem valsts dod nevien mašīnu, bet algo arī šoferi, lai valsts darbā pārgurušajām rokām nebūtu pa nelīdzenajiem Latvijas lielceļiem jāgroza arī stūres rats. Ulmanis spēr platus un enerģiskus soļus pāri visam svētku laukumam, lai no sekotāju bara izvairītos. Viņam tagad gribas būt pie zemniekiem un tautas, kur smaidi un vārdi ir īsti un kas zina, ka "pārāk daudz klausīt nav labi", kas ir patstāvīgi savās domās un spriedumos un katru valsts labvēlību atalgo ar sviedriem vaigā.

Ap bufeti laukuma malā, kur gaŗām lokas šaura upīte, kas vietām ir tik sekla, ka pār to var pārbrist, stāv bieza ļaužu siena. Ulmanim izdodas ienirt ļaužu barā un no saņem sekotājiem izvairīties. Tumsa ir tik liela un prezidenta tērps tik vienkāršs, ka viņam viegli iejukt starp līgotājiem. Te nu prezidents ir brīvs un var ar vienu un otru parunāties. Zemnieki nav uzbāzīgi, bet ja prezidents sagrausina soli un vēlas ar kādu parunāties, tie sastājas apkārt un gandrīz katram ir kāds jautājums.

Svētki paliek svētki, kur nopietnu problēmu iztīrāšanai nav vietas. Nav jau iespējams atbildēt arī visus jautājumus, un to zemnieki arī nemaz nevēlas - viņi vēlas tikai no prezidenta kaut ko dzirdēt. Un Ulmanim ir katram kāda asprātīga atbilde, kas nav tikai asprātīga vien, bet vedina arī uz kādām pārdomām, ierosina pašu jautātāju domāt un rast atbildi.

Cik prezidents ir vēlīgs pret vienkāršajiem ļaudīm un viņu vajadzībām, tik izvairīgs tas ir no kailiem savlabuma meklētājiem. Bet tieši pēdējie tvarsta valsts un valdības galvu kā vien varēdami.

- Es esmu Liepājas notāra palīgs Minka, - prezidentam pēkšņi kāds saka gandrīz pie pašas auss. Viņš to saka tik klusi un ar tādu noslēpumu, it kā kautrādāmieš visas apkārtnes. Jā, jā, notāra būšana jau ir laba un ienesīga lieta, bet vai valsts var no tās dzīvot? Es nezinu, vai tieši tā prezidents to teica, bet jaunais notāra palīgs ātri pārvarēja samulsumu, attapās un sāka laist pa īsto ceļu, stāstīdams prezidentam, cik daudz laba tas darījis zemnieku laba un darītu vēl daudz vairāk, ja vien tam būtu pašam sava...

Ulmanis pagriezās pret mani un klusi teica: - Pasakait,

lai viņš caur jums to nokārto... -

Minka atkal apjuka: - Kas, kas? - un stāstīšanu pārtrauca.

Es Minkam neko netiku kārtojis, bet notāra kantori viņš vēlāk tomēr Kuldīgā atvēra...

Minku šoreiz no apjukuma izglāba līgotāju bars, kas apstāja prezidentu no visām pusēm un ar savu "Līgo, līgo!" aizdzina visas savtīgās domas.

No manām personīgām svētku dienām visdziļāk atmiņā ir iespiedusies diena, kad 1938. gada 26. martā nosvinēju savu 50. dzimšanas dienu. Toreiz vēl biju "Kurzemes Vārda" atbildīgais redaktors. Ierodoties šajā agrajā pavasara dienā savā darba istabā, manuskriptu lapu un vēstuļu aplokšņu vietā galdū klāja ziedošas puķes. Viņu bija tik daudz, ka galds bija pārvērties augstā ziedu kalnā. Puķes smaržoja tik spēcīgi, ka es istabu atstāju kā noreibis, lai spiestu roku redakcijas, kantoņa un spiestuves darbiniekiem, kas man šādu pārsteigumu bija sagādājuši. Varbūt šis noreibums nebija no puķēm vien.

Drīz ieradās "Kurzemes Vārda" valdes loceklis ar biezu protokolu grāmatu padusē. Viņš svinīgi atvēra melnos vākus un ar zelta pildāmspalvu ierakstīja, ka manas jubilejas gadījumā valde nolēmusi man izmaksāt gratifikāciju viena mēneša algas - Ls 600. - apmērā. 13. algas mēnesi līdz šim pazina tikai augstākie valsts ierēdņi. Savā 50. dzimšanas dienā 13. mēnesi nu piedzīvoju arī es. Tā kā toreiz trūkumu necietu, nodevu šā 13. mēneša algu rīcības komitejai, lai gatavo jubilejas svinības, kurās kopējos priekos varētu dalīties visi.

Tuvākajā svētdienā, kad spiestuves mašīnas, vienīgo dienu nedēļā, klusēja, spiestuves telpas bija dekorētas ar rotācijas papīru un galdi klāti ēdieniem un dzērieniem. Arī pārējās telpas bija aizņemtas svētku izdarībām. Uz katru pudeli varēja skatīt citu etiķeti. Tika ēsts un dzerts, pieskandināts pie šķīvja malas un turētas runas.

Kad visi bija izrunājušies līdz nokusumam, pienāca mana kārta. Tie bija īsti preses ļaužu svētki. Pēc neilga laika saņēmu no Rakstu un Mākslas kameras paziņojumu, ka esmu apbalvots ar Atzinības krustu. Aizsargu Nopelnu krusts man jau bija. Ar Atzinības krustu man nu tika uzlikti divi krusti. Ordeni saņemt bija jāierodas Rīgā.

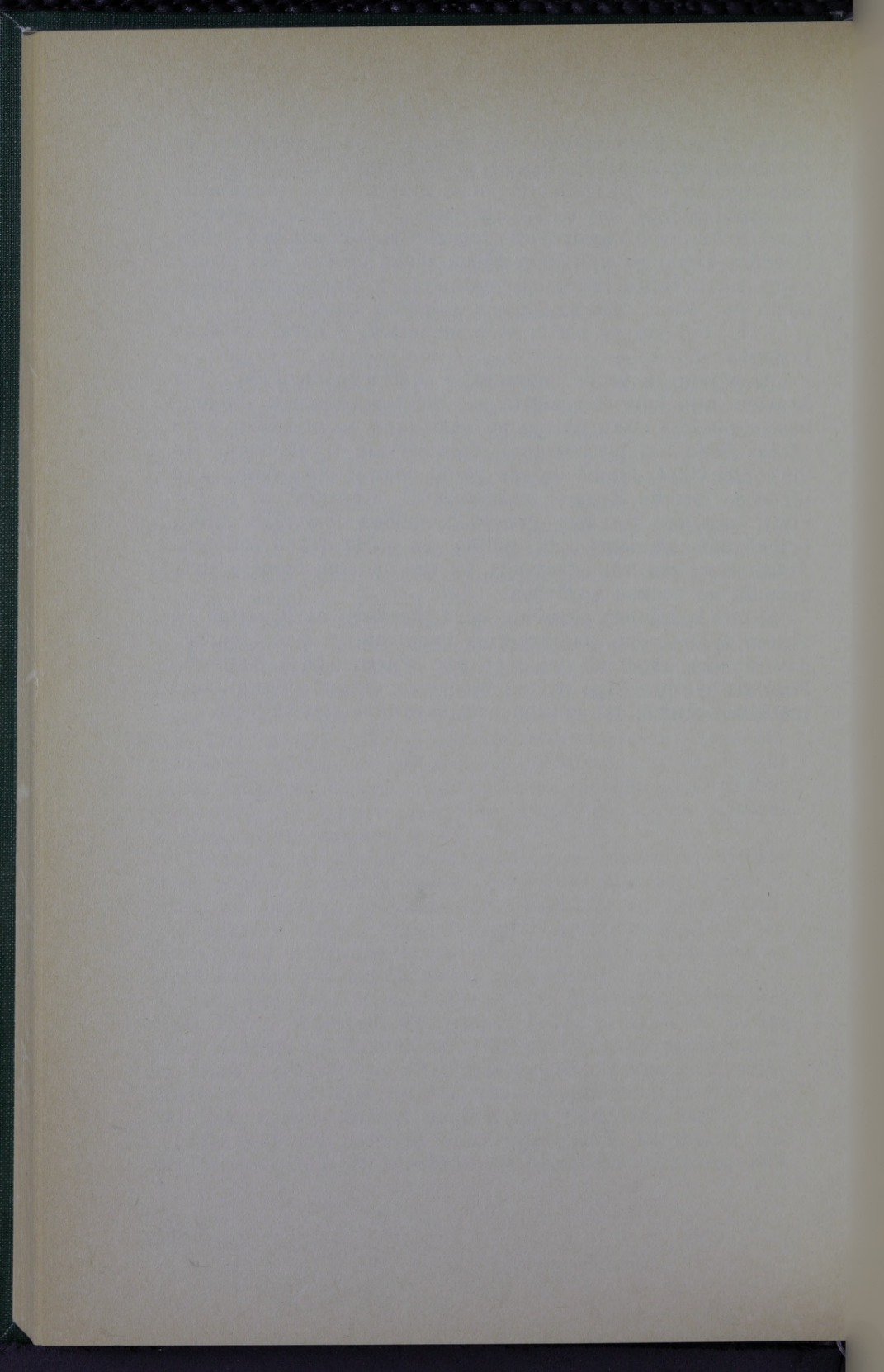
Rīgā galvenā tikšanās vieta bija Švarca kafejnīca, kur kur rakstniekiem un žurnālistiem bija rezervēts atsevišķs

galds. Tur iegriežoties, es sastapu red. J. Bankavu ar rakstnieku-dievturi E. Brastiņu. Pēdējais man atklāja noslēpumu, ka viņš izgudrojis jaunu mašīnu linu mīstīšanai. Brastiņš gribēja, lai es kā akc. sab. "Tosmare" padomes loceklis ar jauno izgudrojumu iepazīstinu sabiedrības valdi. Dzērām kafiju un plāpājām šādus tādus niekus. Es skubināju dzert kafiju lielākiem malkiem, jo šoreiz maksātājs esmu es, esmu taču saņēmis Atzinības krustu.

- Nu, tad jau ar kafiju vien nepietiek, - dzīvi iesaucās J. Bankavs.

Aizgājām uz veco "Māmuļu" - Latviešu biedrību. Tur Bankavs bija labi pierakstīts pie bufetes ekonomā. Biedrības telpas bija tikko par jaunu izdaļotas un plašākām sviņībām šķita ļoti piemērotas. Vienojāmies ar ekonomu, ka viņš atsevišķā istabā uzklās galdu desmit personām. Kad ieradās "Brīvās Zemes" redaktori F. Strazdiņš ar J. Porieti, tagadējo trimdas Preses biedrības centrālās valdes priekšsēdi, ekonoms vēl uzlika uz galda dažas pudeles. Acīmredzot tas vēl nenojauca, ka tie, ko viņš cienāja, drīz nozudīs no redzes apvāršņa.

Tikko komunisti pārņēma varu, Bankavu ar Brastiņu un citiem apcietināja. Vai Brastiņa izgudrojums laists darbā, nav zināms, tāpat kā nav ziņu par Brastiņu un J. Bankavu. Pēdējais atstāja Rīgā dzīves biedri ar diviem dēliem, kuri iestājās leģionā, lai cīnītos pret sava tēva aizvedējiem.

*N*o Latvijas pēdējās valdības ministriem izdevās paglābties tikai Alfredam Bērziņam, pārējos aizveda. Tie, kam vajadzēja būt vislabāk informētiem par politisko stāvokli pasaulē, izglābties neprata, varbūt arī - negribēja...

Ministram Alfredam Bērziņam bija padotas nevien preses un sabiedriskās lietas, bet viņam bija jārūpējas arī par strādnieku labklājību, viņš bija arī "strādnieku ministrs". Pēc savas izcelsmes Alfreds Bērziņš bija zemnieks, un ar pilsētas rūpniecības proletāriātu tam bija maz kas kopējs. Strādnieki viņu paklusām dēvēja par "Latvijas Gebelsu". Varbūt šo salīdzinājumu Bērziņam veltīja viņa veiklo runas dāvanu dēļ. Viņš bija labs mītiņu runājis un visur uzstājās ar stipru nacionālu patosu.

Pēc kāda laika A. Bērziņam bija jāapciemo arī Liepājas strādnieki, darba vietās bija jātur strādniekiem runas. Liekas, ka ministrs uz Liepāju brauca ar diezgan smagu sirdi. Atminos viņa uzstāšanos Liepājas drāšu fabrikā, ko skaitīja par kreisāko no visām lielākām Liepājas darba vietām. Tā kā mītiņš notika darba laikā, par kuŗu fabrikas strādniekiem samaksā, sapulcējušies bija visi fabrikas strādnieki. Ellainās darba drēbēs viņi bija atstājuši savas mašīnas, lūžņu sētu, Martena nodaļas kvēlojošās krāsnis, kas dega dienu un nakti, valcētavu, naglu un stiepuļu nodaļu, lielos tvaika katlus un ķēžu kaltuvi, lai noklausītos ministra runā. Ap ministru lielā puslokā bija sastājusies bieza, pelēku ļaužu siena - drāšu fabrikas strādnieki. Tai pretī stāvēja aplis, kas ieslēdza ministru, kuŗā bija redzama policija un valdības locekļa pavadoņi. Piekvēpušā fabrikas hallē, kuŗā uz brīdi bija aplklusis mašīnu troksnis, satikās divas pasaules - apmierinātie un neapmierinātie..

Lielais pusloks raudzījās uz ministru un drūmi klusēja. Tāda pati klusēšana Latvijas fabrikās notika, kad pēc sarkanarmiešu iebrukuma bija pārdzīvota pirmā vilšanās un komunistiskie runātāji strādniekus spieda strādāt arvien vairāk un labāk, lai piepildītu cauro mucu, ko sauca par "Padomju paradīzi". Strādnieks nīst visu, kas no viņa sviedriem profitē, vai iedomājas, ka kāds no tiem profitē. Viņš

bija nesamierināms arī Latvijas brīvvalsts labajos sociālos apstākļos, ko atskārta tikai tad, kad viss tas bija zudis. Partiju laikā potētā sociālistu ideoloģija, ka strādnieks nevar būt nacionālists un ka strādniekam nav dzimtenes, grūti bija izskaužama dažos Latvijas nacionālās atdzimšanas gados.

Alfreda Bērziņa uzdevums tiešām nebija viegls. Viņš sāka runāt par kapu vietām, kas tomēr paliek un saista ar dzimto zemi, un laimi, ko pēc nāves dod atdusēšanās dzimtenes smiltājā. Sagrumbotā pierē lielajā puslokā neizzuda. Strādnieks nav sentimentāls, ja to nospiež materiālas rūpes un ja dēļ maizes grūti jāstrādā. Ja dzīve ir skarba, skarbas kļūst arī jūtas, sapņot spējīgi tikai dzīves lutekli.

- Nav pareizi, ja sociālisti apgalvo: Ubi bene, ibi Patria - Kur man labi, tur man tēviņa! - turpina ministrs.

Daudzi strādnieki nedomāja, ka tēviņa ir tikai tur, kur labi klājas - viņi palika Latvijā visgrūtākos dzīves apstākļos! Izceļoja pa lielākai daļai tā saucamā intelliģence. Arī ministrs Alfreds Bērziņš ir Amerikā. Ko viņš tagad teiktu Liepājas drāšu fabrikas strādniekiem?!

Brīvajā pasaulē atrodas vēl otrs bijušais ministrs no Ulmaņa kabineta - Alfreds Valdmanis (gan tikai īsu laiku). Viņa tēvs Liepājas apriņķī bija kādas pagasta skolas pārzinis. Jaunais Alfreds pēc Liepājas ģimnazijas absolvēšanas iestājās Latvijas augstskolā studēt tieslietas. Augstskolu beidzot, Ulmanis jaunajam juristam uzticēja izstrādāt akciju sabiedrību statūtus. Ar to Valdmanis izpelnījās prezidenta ievērību. Pēc 15. maija Ulmanis viņu uzaicināja savā kabinetā par finanču ministri. Valdmanis bija visjaunākais ministru kabinetā, bet ne jau jauno gadu dēļ viņam no tā bija jāaiziet. Valdmanis bija centīgs un spējīgs, tik centīgs, ka pat sabojāja savu veselību. Bet svaru kausos centība kādreiz sveķ vismazāk. - Vēlāk A. Valdmanis laikrakstā "Tēviņa" pārmeta Ulmanim, ka tas savu politiku nebija pieskaņojis Vācijai.

Valdmanis pēc kara apmetās uz dzīvi Kanadā un atkal taisīja spožu karjēru, līdz nokļuva Ņufaundlendas cietumā. Bet arī cietumā Valdmanim labi klājās, viņš tagad ir no tā jau sen laukā un atkal stāv stipri uz kājām. Vienīgais, ko mēs tagad Valdmanim varam pārnest, ir viņa centība. Vecais Heraklits kādreiz teica: Panta rei (viss plūst)!..

Kādas daļas latviešu sabiedrības domas dalās svešumā starp Alfredu Bērziņu un Alfredu Valdmani, - kurš no šiem abiem Alfrediem tautai bijis labāks dēls? Bijušie latviešu

Koleģim ģimēniskai
par pūcēm un
M. Kēķiņam
2.4.1914. Ģimn. Bīlmanis

Sūtnis Dr. Alfreds Bīlmanis un viņa rokraksts

leģionāri Valdmanim vēl tagad ir pateicīgi, ka viņš iestājies par tiem Beļģijas gūsta laikā, kad viņi tur cieta badu un kā "vācu nacisti" dabūja ar šauteni laidēm pa muguru. Bija vīlušies arī daudzi latviešu virsnieki, kas domāja, ka pēc kapitulācijas tie varēs komandēt savas vienības Latvijas atbrīvošanai un ar ziediem rokā iejāt Rīgā un Liepājā. Ar saucieni "neizklīstiet!" viņi ļoti labi saturēja savas vienības kopā gūstekņu nometnēm... Vai viņiem tagad to pārmet? Daudzi šai naivā ticībā zaudēja savas dzīvības, palikdami Kurzemes krastā, kur gaidīja izkāpjam angļus un zviedrus. Latvijas ģenerāldirekcijas vīri vēl īsi pirms savas izbraukšanas uz Vāciju aicināja bēgt mežā un uzņemties cīņu ar boļševikiem.

Un ko mēs tagad varam pārmett Alfredam Bērziņam? Varbūt vienīgi to, ka viņš pratis izglābt sev dzīvību. Viņš ir cietis kā no krieviem, tā vāciešiem un kā latvietis paturējis rokas tīras. Amerikāņi to, droši vien, viņa kontā ierakstījuši pozitīvi. Un tāda tagad jau ir mūsu visu nostāja - mēs esam cietuši no abiem! Bērziņš savu nostāju bija parādījis jau pirms notikumu atrisinājuma, daudzi to parādīja tikai pēc tam. Bērziņš tagad ir daudzu latviešu organizāciju priekšgalā.

Valdmanis atteicies no līdzdarbības ikvienā latviešu organizācijā, kaut gan daži varbūt vēlētus redzēt šos abus Alfredus mainītās lomās. Bet tāda jau ir trimdas psiholoģija - būt neapmierinātiem ar sevi un citiem! Zūdot dzimtai zemei zem kājām, sajūk arī uzskati un vērtējumi.

Vēl kāda persona 15. maija valdībā, par kuru tagadējā latviešu trimdas sabiedrībā valda neskaidrība, ir bijušais ārlietu ministrs Vilhelms Munters. V. Munteru par ārlietu ministru K. Ulmanis iecēla 1936. g. 14. jūlijā, kad Ulmanis pēc Kvieša nobīdīšanas bija kļuvis arī valsts prezidents. Tautā cirkulēja kāds anekdots, ka Ulmanis bijis vissaprātīgākais saimnieks valstī, jo nopļāvis kviešus jau agrā pavasarī. (K. Ulmanis Kvieša vietā stājās 1936. g. 11. aprīlī). Daļa latviešu sabiedriskās domas noskaņojuma bija pret Munteru, galvenām kārtām viņa vāciskās izcelsmes dēļ. Latvijas ārlietu ministrijas priekšgalā nu bija nostājies vīrs ar vācu-īgauņu asiņu maisījumu, sievu krievieti, bet pats pārvērsdamies par "latvieti". V. Munters visus pēdējos gadus vadīja Latvijas valsts ārējo politiku. Ja zinām pirmā Latvijas ārlietu ministra Zigrīda Meierovica izcelsmi, Munteram šinī ziņā nevarētu neko pārmett. Tikai Latvijas valsts traģiskais gals aizēnoja arī viņa personību.

Zigfrīds Meierovics traģiskā nāvē mira pats Latvijas valsts romantiskajās dienās, un viņš iegāja Latvijas vēsturē kā spilgta personība. Cits jautājums ir, vai pašu latviešu starpā nebija apdāvinātu cilvēku, kas spētu vadīt valsts ārlietu politiku? Arī Latvijas kara flotes admirālis ilgu gadus bija grāfs fon Kaizerlings. Bet kas varētu kaut ko sliktu teikt par viņu? Arī Liepājas pēdējais prefekts bija pārlatviskojies vācietis - Grīneizens, kas pat latviskoja savu ģimenes vārdu par - Graudu. Amerikas valsts priekšgalā taču stāvējuši un vēl tagad stāv vīri ar dažādu nacionālu izcelsmi, bet kas spētu apgalvot, ka tie būtu vēlējuši savai valstij sliktu?

Latvijas - Pad. Savienības bažu līgumu Kremlī parakstīja tas pats Vilhelms Munter, kas kādreiz ar ieročiem rokās bija cīnījies pret jaunās Igaunijas un arī Latvijas valsts nacionālo neatkarību. Bet vai notikumi būtu citādi risinājušies, ja Latvijas ārlietu ministrijas priekšgalā toreiz būtu bijis cits vīrs?

Runājot par Vilhelma Muntera sūtīšanu uz Maskavu, Latvijas bij. sūtnis un kādreizējais iekšlietu ministrs Dr. Miķelis Valters, polemizēdams ar publicistu Žani Unāmu, kādā vietā raksta:

"Pie tik svarīgām sarunām Maskavā vajadzēja ierasties pašam Kārlim Ulmanim, valdības galvai, personībai, ar kuru Staļins nebūtu varējis tā jokoties kā ar Munteru."

Patiesībā bija gluži vienalga, kas Maskavā no Latvijas toreiz ieradās, jo 1939. g. 23. augustā Maskavā parakstītais Ribentropa-Molotova līgums visu jau bija nokārtojis. Munteram Maskavas 5. oktobra diktātam vajadzēja tikai piekrist. Protams, Latvija uzspiesto bažu līgumu varēja arī neparakstīt un kaņot. Tādas domas nav bijušas svešas arī Kārlim Ulmanim un viņš, atbildot kādu jautājumu par kara uzsākšanu, savilkto dūri uz galda uzsisdams, iesaucies: - Šī doma man patīk, bet tikai vajaga zināt - kad?! -

Munteram dodoties sarunām uz Maskavu, "draudzīgais austrumu kaimiņš" bija jau sapulcinājis Latvijas pierobežā "manevros" 2 tanku korpusus, 2 kavalērijas divizionus un vismaz 6 strēlnieku divīzijas... 5. oktobrī Latvijas ārlietu ministrs tad arī paraksta Maskavas uzspiesto un nodiktēto militārās palīdzības līgumu, ar ko Pad. Savienība Latvijā iegūst militāras bāzes.

Publicists Žanis Unāms, kas savas trimdas dienas pašlaik vada Vācijā un šo jautājumu plašāk pētījis, kādā vietā raksta:

"Vienā gadījumā gan mūsu valdība Maskavas diktāta gadījumā varbūt ir pelnījuis mazu, ne būtiska, bet taktiska rakstura pārmetumu. Tā ir Muntera sūtišana uz Maskavu pirms Kremļa uzaicinājuma. Sava diktāta stangās Kremlis, kā zināms, vispirms ņēma Igauniju. Kā ieganstu tam izlietoja Tallinā internētās poļu zemūdenes izbēgšanu. Tonis, kādu lietoja padomju prese un Igaunijai iesniegtās notas saturs liecināja, ka draud lieli sarežģījumi un ne tikai Igaunijai vien. Igauniju ārlietu ministru Selteru aicināja uz Maskavu. Viņš uz turieni lidoja caur Rīgu, bet ar Latvijas valdību Igaunijas valdība šai lietā neuzņēma kontaktu. Tā bija demonstrācija, bet neveikla un liktenīga. Var saprast, ka nervozēja arī mūsu valdība, ka tai ļoti interesēja ziņas par to, kas notiek Maskavā, kas tur gaidāms. Varbūt tieši šai apstākļi ir saskatāms zināms ārpolitisks izolējums, ko varētu pierakstīt Muntera lomai. Bet varbūt arī tas ir tīri igauņisko īpatnību izpaudums."

Tādas būtu publicista Žaņa Unāma domas.

Cauri politiskajiem notikumiem vijas cilvēku pri-
vātās dzīves un atmiņas par šiem cilvēkiem. Šīs
atmiņas nesaistās tik daudz ar kalendāra gadiem
un mēnešu datumiem, bet viņas izpeld no pagāt-
nes kā baltas pieneņu pūkas, kas bezvēja dienā ilgi lidinās
gaisā un aizklīst katra uz savu pusi. Dažas no šīm atmi-
ņām turās gaisā lielu laiku un savu lidojumu neizbeidz pat
skarbākos pārdzīvojumu vējos. Tāda atmiņa man rodas arī
par kādreizējo Liepājas aizsardžu priekšnieci A. Alkšņa
kundzi, kas apbrīnojami kareiviski prata vadīt aizsardzes
parādes gājienos. Pēc viņas vīra veterinārārsta Klāva Alk-
šņa nāves tā pārcēlās uz Rīgu, pēc kam aizsardžu vadību
pārņēma Anna Zīverte.

Cik Alkšņa kundze bija gara, slaida ar dzelteniem, ru-
denī vītušu lapu krāsas matiem, tik Zīverte atkal bija ma-
za, eksotiska, ar melnām uzacīm un tikpat melniem ma-
tiem. Šīs kontrastainās sievietes ilgus gadus grozījās Lie-
pājas sabiedrībā, uzsmaidīja kungiem un dzīvei, un katra
savu laiku komandēja savas aizsardzes ar īstu militāru
soli un izslietu galvu. Liepājas aizsardzes, tērpušās iezāļ-
ganos aizsargkrāsas brunčos, ar baltajiem tērpu atlokiem
ap kaklu un rokām, stingrā solī sekoja savām priekšnie-
cēm Liepājas ielu gājienos. Viņu šaurajos formas tērpos
iežņautās krūtis šūpojās maršu vai dziesmu taktī un visi
aizsardzēm kārsti aplaudēja, kad tās nosoloja garām.

Alkšņa kundzei varbūt būtu vēl pietāvējis spožs zobens
sava pulka priekšgalā, bet aizsardzes pie šī goda, nēsāt
zobenu, vēl netika. Zīverta kundzei šāds ierocis gan,
šķiet, nebūtu piedienējis, bet viņa ļoti cēli prata nest pu-
ķes, kas tai parādes gājienos bija rokās. Abas aizsardžu
priekšnieces savas jaunības ziedu laikus bija jau pārdzīvo-
jušas, taču tās vēl bija diezgan izskatīgas un pievilcīgas,
lai savaldzinātu dievinātājus un pielūdzejus, kas viens no
otra atšķīrās ar savu mīlestības jūtu izpausmi.

Alkšņa kundze mantoja no sava tēva, bij. būvuzņēmēja Freimaņa, Avotu ielā, lielu mūra māju, kuŗu apdzīvoja vairāki ārsti un kur kādu laiku arī man iznāca dzīvot un maksāt viņai īri. Alkšņa kundze no komunistu izsūtījuma paglābās, laikam tāpēc, ka nebija vairs aizsardžu priekšniece. Bēgļu laikā viņa atradās Vācijā, no kurienes esot emigrējusi uz Austrāliju.

Annas Zīvertes vīrs, Cīravas pagasta lauksaimnieka dēls, 1920. gadā atgriezās no Amerikas, apprecējās un sāka Liepājā tirgoties ar manufaktūru. Kamēr vīrs savā veikalā mērīja drēbju saipus un skaitīja dāmu zeķes, sieva strādāja sabiedrības priekšgalā. Zīverts ar savu centību bija jau ticis tik tālu, ka apstādījumu rajonā, tā sauktajā Bērzu alejā, varēja nopirkt skaistu māju, bet tomēr laulības dzīve nebija laimīga. Anna vēlējās peldēt "lielākos ūdeņos", varbūt tāpēc tā arī "aizpeldēja" ar dēlu uz Sibīriju... Mātei dēls izlikās tuvāks, tēvs Kārlis Zīverts palika Liepājā. Cik tagad zināms, šī veselīgi izskatīgā sieviete izsūtījumā jau mirusi.

Mākslinieks Baumanis Annu Zīverti Liepājas jūrmalā bija gleznojis tai nemanot. Vācu okupācijas laikā es no Baumaņa gleznu atpirku un to uzdāvināju Dr. Elzai Maderniecei. Glezna ārstei ļoti patika un viņa to novietoja savā zalonā blakus citām gleznām.

Arī Dr. Elza Maderniece skaitījās viena no redzamākām Liepājas sievietēm. Viņa apdzīvoja bagātnieka, tagadējā inž., Bredža tēva namā, Graudu ielā, plašu dzīvokli, kur tai bija iekārtots ārsta kabinets, liels zalonš, ēdamistaba un guļamistaba ar tā saucamo "buduāru". Zalonā atradās reti labas, vērtīgas mēbeles, gleznas un statujas, kas valdzināja apmeklētāju un saistīja tā ziņkārību. Ar šo dzīvokli Dr. Elza Maderniece lepojās, tāpat kā pati ar sevi. Viņa nesa augsti paceltu galvu un ārēji likās nesasniedzama.

Kā sieviešu ārstei Dr. E. Maderniecei bija plaša prakse un viņa ar naudu daudz neskopojās. Pretēji Alksnei un Zīvertei, viņa nemeklēja plašu paziņanos, tās sabiedrībā arvien sanāca interesanti cilvēki, bet ārste savu viesu izvēlē nekad neaizgāja pārāk tālu - tie sanāca tieši tik daudz, "cik bija vajadzīgs". Tā vakari Madernieces dzīvoklī arvien bija interesanti, ar mazliet intīmu noskaņu. Toreiz Maderniece tuvojās saviem 45. dzīves gadiem, tā sauktajam sievišķīgajam pilnbriedumam. Viņas sejā bija iegūlūšās savāda nemiera un noslēpumainības ēnas. Mazliet gau-

sām, bet izmeklētām kustībām ārste savu viesu priekšā tēloja laipnas namamātes lomu un tiem atturīgi uzsmaidīja. Šīs gaišmatainās sievietes apaļos plecus tikko atsedza skopais kakla izgriezums. Daži viņas draugi pūlējās to savaldzināt, bet neviens nevarēja lielīties ar panākumiem. To gandrīz visi atzina un brīnījās, jo vīrieši ne labprāt tic neatkarīgu sieviešu tikumībai. Bet varbūt viņu neticībai ir arī kādi iemesli?

Man atmiņā palicis kāds vakars, kuŗu agrā pavasarī pavadīju Dr. Elzas Madernieces dzīvoklī. Tas bija pēdējais gads dzimtenē, kad kaŗa vilnis no austrumiem strauji vēlās uz rietumiem un ienesa zināmu nemieru un satraukumu arī Latvijā. Bez manis pie Dr. E. Madernieces vēl kavējās Liepājas pilsētas slimnīcas direktors Dr. R. Liepiņš, Liepājas apriņķa agronoms A. Benužs, inž. R. Šots un Dr. Cena. Vakariņās noritēja mazliet garlaicīgi. Pat citkārt ar lielu ēstgribu apveltītais sārtvaidzis inž. R. Šots, kas tikko bija atgriezies no Vācijas, ēda maz, bet vairāk lūkojās uz mājas māti, kas, šķita, jutās citā pasaulē, bet ne savu viesu vidū. Likās, viņa bija prom no sevis un savas dzīves!

Dr. Liepiņš stāstīja par krievu zemūdenēm, kas pamānītas Baltijas jūrā, ko inž. Šots mēģināja apstrīdēt. Mēs ar agr. Benužu savukārt runājāmies par lauku dzīvi un kaŗa norisi. Dr. Liepiņš, pabeidzis strīdu ar inž. Šotu, piecēlās un gatavojās iet uz mājām.

- Iesim reizē, - es teicu.

- Labi! -

- Tad iesim tūlī, - skubināju.

- Jā, iesim tūlī, - Liepiņš atkārtoja.

Mēs gājām pa Graudu ielu un Kūrmājas prospektu. Nakts bija klusa un mūsu soļi bija dzirdāmi. Mēs runājām ļoti maz, bet katrs domājām savu domu. Svaigs pavasara vējš iesitās sejā. Jūras šalkšana nāca mums pretī. Pie Uliča ielas krustojuma Dr. R. Liepiņš man sniedza roku. Tā bija mīksta un mazliet silta. Mēs aizgājām katrs uz savu pusi.

Otrā rītā zvanīja tālrunis. Es pazinu Dr. Elzas Madernieces balsi. - Dr. Liepiņš pārļauzis kāju un atrodas slimnīcā, - viņa bez kāda ievada teica. Es noliku klausuli un steidzos uz slimnīcu. - Kā tas gadījās? - es Maderniecei biju vēl jautājis. - Kritis, vienkārši pakritis uz ielas un kāja bijusi pušu, - ārste bija vēl apgalvojusi.

Slimnīcas direktors gulēja gultā ar mazliet bālu seju. Viņš pasmaidīja nogurušu smaidu un drusku atbīdīja slim-

nīcas vienkāršo segu. Zem tās bija ģipsī iesprostotā kāja.

- Kā tas varēja gadīties? - es nesapratu. - Uz līdzenas ielas!

- Jā, dzīvē gadas visādi, - Liepiņš teica, - nelaime jau iepriekš nepiesakas!

- Tā gan, - es atbildēju un mēs par šo notikumu vairs nerunājām.

Satraukti tvarstot frontes ziņojumus, nemanot bija pienākusi vasara un Līgo svētki, pēdējā brīvā vasara dzimtenē. Dr. Elza Maderniece šoreiz bija viesņa manās lauku mājās Cīravā. Uz "Suvējiem" no Liepājas bija izbraukusi vēl skolotāja R. Gertsone un farmaciste Alma Tolks. Kaŗa apstākļos jānūgūnis nevarējām iedegt, tāpat nedziedājām Līgo dziesmas. Klausījāmies meŗa šalkŗšanā un klusējām. Visus nospieda kāds smagums. Tā varbūt bija sajūta, ka ņeit pakavējamies pēdējo reizi.

Mana jaunākā meita Ligita bija uzņēmusies Jāņu mātes lomu un pasniedza azaidu un Jāņu sieru. Pēc paklejoŗanas pa lauku, viņa pēc laucinieku ieraŗas aicināja viesņas uz kūtsaugŗas gulēt. Tur smarŗoja tikko svaigi plūtais un ievestais siens. Nākoŗā dienā jau atgriezāmies Liepājā, katrs savā darbā.

Līdz ar rudens tuvoŗanos tuvojās arī fronte ar savu lielgabalu dunoņu. No Vidzemes arvien vairāk Liepājā saplūda bēgļi, kas gaidīja savu kārtu uz kuŗiem. 7. oktobrī, svētdienā, sarkanarmieŗu tanku ķilis jau tuvojās Grobiņai. Kā tas tādos brīŗos mēdz būt - bailēm lielas kājas; paķēris, kas gadījās pie rokas, devos uz ostmalu, kur jau plūda bēgļu bari. Uz kuŗa jau sastapu Elzu Madernieci priekŗšā, tāpat Dr. R. Liepiņu un citus pazīstamus. Atminējamies sarunu ar inŗ. R. ņotu Madernieces dzīvokļī agrā pavasarī par krievu zemūdenēm Baltijas jūrā, un vajadzīgi un nevajadzīgi ņausminājāmies. Mēs nu bijām viņām kļuvuŗi par mēŗķi. Otrā dienā iebraucām Gotenhafenas ostā, krievu zemūdenes nesastapuŗi. Atgriezās arī ēstgriba. Kad atvēru savu rokas koferi, ko Liepājā steigā biju paķēris, tanī atradās tikai viena meduskanna un griestu lampa kups...

Tā mēs izklīdām. Dr. R. Liepiņŗ tagad atrodas Čilē, kur ārstē indiāņus, bet Dr. Elza Maderniece jau vairākus gadus dzīvo Klīvlāndē, Ohio ņtatā, ASV. Viņa tur atjaunojusi ārstes tiesības un strādā kādā slimnīcā. Kad to Klīvlāndē apciemoju, viņa turpat slimnīcā apdzīvoja nelielu istabu, kāpēc katru gadu savu atvaļinājumu pavada kādā

ceļojumā. Farmaceite Alma Tolks kādreiz Latvijā man teica: - Es ar aptiekas smaku tā esmu saradusi, ka nespēju bez tās dzīvot. - Šeit, kur vienā galā pārdod medikamentus, bet otrā - zābaku ziedi, aptiekai vairs nav tās romantikas, kāda tai ir Eiropā. Rita Gertsone, kas Amerikā dzimusi, bija atgriezusies Latvijā, pabeigusi Liepājas ģimnaziju un tur strādāja kā vingrošanas skolotāja. Skolotājas tiesības viņa atjaunojusi Kalamazū. Dr. Cena palika Liepājā un ārstē savus tautiešus.

Runājot par Liepājas akadēmiskām sievietēm, izpeld vēl kāda atmiņu pūka, atmiņas par mag. phil. Helēnu Celmu. Viņa savu mūžu beidza Anglijā, kur mira ar sirds trieku pusmūža gados. Vācu okupācijas laikā Helēna Celma sāka strādāt "Kurzemes Vārda" redakcijā. Pirms tam viņa bija Liepājas mākslas amatniecības vidusskolas skolotāja, aktīvi darbojās arī sabiedriskajā dzīvē. Uztājās ar referātiem kultūrālos sarīkojumos. Arī komunistu gadā Celma bija nolasījusi kādu referātu, kas tai vēlāk sagādāja lielas nepatīkšanas, sevišķi no darba kollegām skolā. Helēna Celma tāpēc pārnāca strādāt "Kurzemes Vārda" redakcijā.

Drīz saņēmu rakstu H. Celmu no redakcijas darba atlaist. Rakstu bija parakstījuši daži vidusskolas skolotāji. Es neatradu, ka Celma būtu tik smagi nogrēkojusies, lai viņai liegtu darbu. Tā viņa palika redakcijas darbā līdz izbraukšanai uz Vāciju. Pēc dažiem gadiem saņēmu Helēnas Celmas rakstītu vēstuli, kurā man bija sūtījusi no Anglijas 1953. gada 22. augustā. Vēstulē viņa raksta:

Ļoti cienītais Grāmatnieka kungs!

Nesen piedalījos ļoti labi noorganizētā, 5 dienu ilgā autobusā tūrē, nobraucot apm. 1000 angļu jūdzes. Tā bija laba izdevība skatīt Anglijas dabas jaukumus, kā arī tehnikas un mākslas brīnumus. Bet daudz dziļāk par visu man apziņā iespiedies dīvains pārdzīvojums Birkenhedā (Kuģu būvniecības pilsēta iepretim pasaules logam Liverpūlei). Krustojot tās ostu, ārkārtīgas ainavas līdzības dēļ man radās ļoti dzīva illūzija, ka no Jaunliepājas eju pāri Tirdzniecības tiltam uz Vecliepāju. Redzēju arī Jūras ielas sākumu ar kaut ko ļoti līdzīgu Motkes jūrnieku krogam labajā pusē. Šķita, ka vēl tikai nedaudz soļu, un varēšu iegriesties Pasta ielā un "Kurzemes Vārda" namā, pateicīgi spiest roku izdevējam un atkal reiz sasveicināties ar visu viņa darbinieku saimi, dzīvo un mirušo...

Atgriezusies no ekskursijas, priekšā atradu Raituma vēstuli no Austrālijas. (J. Raitums - bij. "K.V." tehniskais redaktors - K.Gr.). Tas bija necerēti priecīgs pārsteigums! Vācijā, pēc Jums taujājot, saņēmu noteiktu informāciju, ka Jūs esot aizgājis aizsaulē. Tādēļ biju pārliecināta, ka tā pateicība, ko esmu Jums parādā, man būs glabājama, kamēr kaut kur reiz tiksīmies aizmūža ceļa gājumā. Bet nu, kaut arī mana balss Jūs neaizsniedz, tomēr varu uzrakstīt to, ko tik ļoti vēlējos Jums pateikt.

L. cien. Grāmatnieka kungs, lai Jums mans vissirsnīgākais paldies par to, ka man ticējāt toreiz, kad tik melnīgā kārtā biju nomelnota, pareizāki sakot, nosarkanota. Jūs ne iedomāties nevarat, ko Jūsu lēmums man ļaut strādāt Jūsu laikraksta redakcijā, man toreiz nozīmēja. Ne jau nu finansiālā ziņā, jo ar savām valodu zināšanām, mājās sēdot un rakstāmmašīnu klabinot, man būtu bijis iespējams apmierināt manas toreiz tik necīgās dzīves prasības. Bet bez Jums es būtu garīgi noslīkusi rūgtumā par tautiešu nelietību, kas mani aizmuguriski notiesāja, nedz mani atklāti apsūdzot, ne man dodot tiesību aizstāvēties. Tādēļ lai Jums vēlreiz mans vissirsnīgākais paldies par Jūsu drosmīgo un krietno cilvēcību!

Kā Jums personīgi klājas? Ko darāt? Vai vēl arvien interesējaties par avižniecību? Vai manas kādreizējās jaunās kaimiņienes - abas Grāmatnieka jaunkundzes vēl atrodas Jūsu paspārnē, jeb izgājušas tautās? Kā veicas Evelīnei? Man prātā vēl tūkstoš jautājumu, bet šaubos, vai es maz būšu Jums atmiņā: zudušās dienas aizskalojušas daudzas pazīstamas sejas, un zudušie gadi - pat daudzu seno dienu paziņu vārdus. Jaunais tautu staigāšanas laikmets pārvērtējis Visas vērtības.

Kas zīmējas uz mani pašu, tad šķiet, ka mana dzīve ieritējusi atpakaļ priekškaŗa normālā gultnē; tikai ar vienu vienīgu starpību: gājputnam krūtīs nemitīgi deg ilgas pēc dzimtenes ligzdas. Trimdas dienas Vācijā aizvadīju nepārtrauktā darbā. Nu jau sestais gads, kopš esmu Anglijā, un pilnus 4 mēcības gadus esmu nostrādājusi kā skolotāja angļu valsts vidusskolā. Šejienu izglītības ministrija mani atzinusi par pilntiesīgu skolotāju ar akadēmisku gradu un ieskaitījusi man izdienā Latvijā nokalpotos gadus. Pēc maniem referātiem sabiedriskajām organizācijām vairāk pieprasījumu nekā man brīva laika. Un tomēr...

Dzīvoju modernā, glītā lauku mājīnā, ļoti skaistā apvidū. Esmu šejieniešos atradusi labus draugus un paziņas.

Un tomēr...

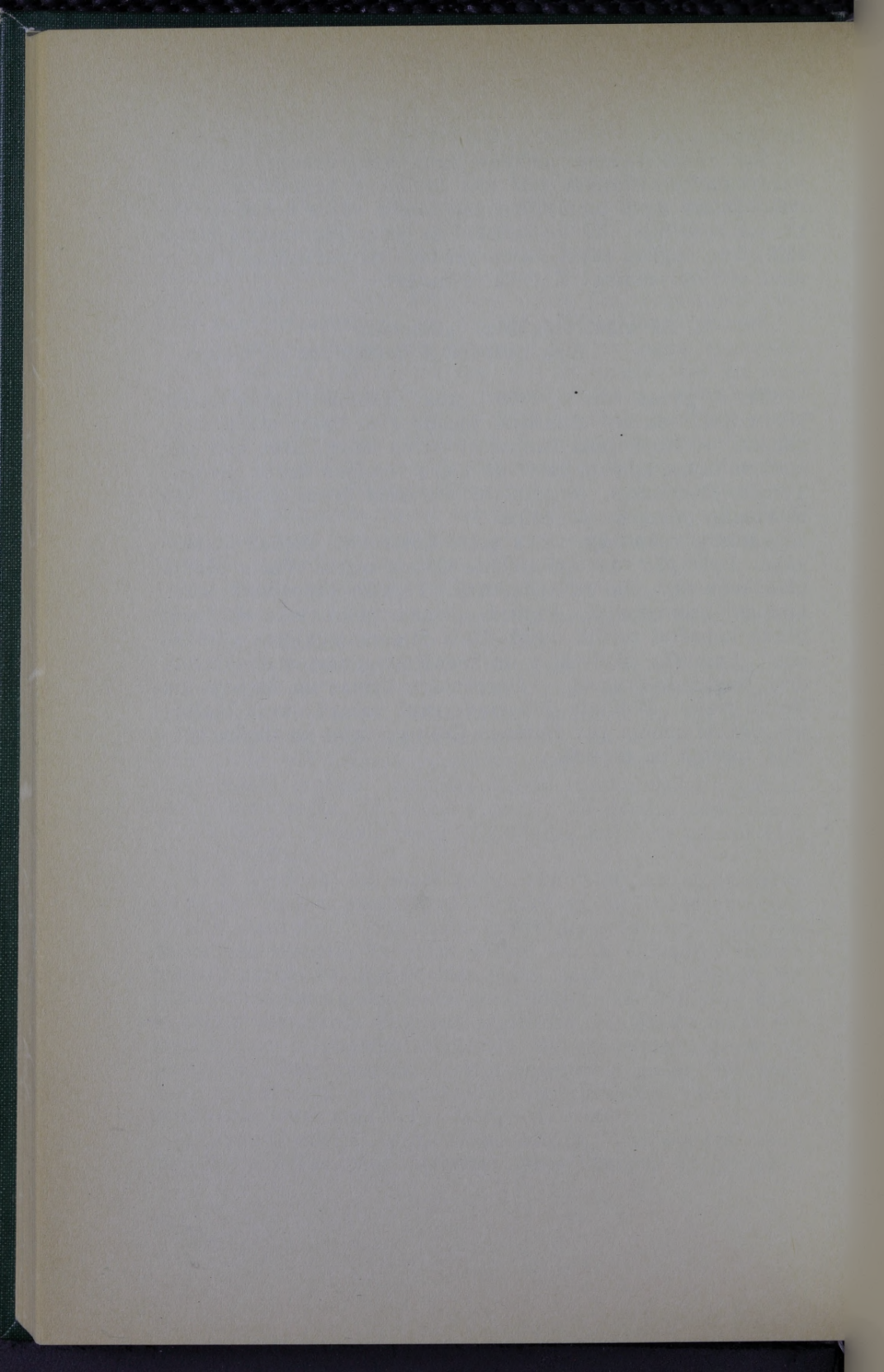
Šai zemē nezinu neviena seno dienu drauga, ar kuŗu varētu dalīties atmiņās par reiz bijušo un neatsaucami zudušo. Ja arī ilgas piepildītos, tad tomēr vairs nekad nebūtu tā, kā reiz bija. Tā nu dažbrīd ar skumjām raugos zilajā tālē, kur augšup ceļas kalnu grēdas, un sarunājos pati ar sevi: - Kur jaunība? Kur dzīve mana? -

Ar vissirsnīgākām labdienām

Jūsu kādreizējā darbiniece H. Celma.

Pāris gadus vēlāk, 1955. gada sākumā Helēna Celma jau nojauž savas slimības ļaunumu un man, starp citu, raksta: - Kopš gada kaujos ar sirds kaiti. Līdz šim gan neesmu bijusi spiesta kavēt nevienas vienīgas darba dienas. Tomēr jāuzmanas, jo gribētos attaisnot ārsta uzskatu, ka tā vienīgi pārejoša parādība. -

Liekas, rakstītāja vairs netic ārstam un nojauž visļaudnāko. Drīz pēc tam arī Helēna Celma mira. Viņas pēdējā vēlēšanās bija, lai to krematizē. Tā tika pārpelnota Markitonas krematorijā, Anglijā. Viņas pelni izkaisīti zem bērza kapsētai tuvējā mežā. Tāda bijusi aizgājējas vēlēšanās. Latviešu skolotājas un žurnālistes nāvi atzīmēja arī divi angļu laikraksti - Derbyshire Times un Repley and Neand News. Pēdējais 200 rindu garā rakstā savus lasītājus sīki informēja par Helēnas Celmas dzīvi un darbu brīvajā Latvijā un trimdā.

Latvijas - Pad. Savienības bažu līgums bija noslēgts un padomju karaspēks sāka ieņemt paredzētās bāzes. Liepājas dzelzceļstacijā kādas rudenīgas dienas rītā piestāja garš vilciens. Viņš stāvēja patālu no stacijas uz blakus sliedēm un gaidīja citu lokomotīvi, kas to aizvilktu uz Kaŗa ostu. Garaĵā vagonu rindā nepavērās nevienas durvis, logos neparādījās neviena galva. Tikai daŗi dzelzceļa ierēdņi steigā nosoĶoja gar mēmo vilcienu, kaut ko darīdami un kārtodami. Uz stacijas perona pastaigājās daŗi civīlisti. Starp tiem bija arī kādi politiskās policijas ierēdņi, kas ar pistolēm kabatās vēroja, vai kāds padusē nenēs bumbu, ar ko jaunos Latvijas "draugus" uzlaist gaisā. Krievi bija klāt!

Kaŗa osta bija tukša. Latvijas karaspēks jau daŗas dienas iepriekš bija izvākts uz Saldu un Staļina dēli varēja ieņemt atstātās telpas. Tā bija noslēgta teritorija, augonis Latvijas dzīvajā miesa, kas uztrūka, lai ievainotais miesas gabals nevis sadzītu, bet lai pēc gada izplestos par visu brīvās valsts dzīvo ķermeni. Krievi no savas Kaŗa ostas bāzes šad un tad parādījās arī pilsētā. Tie klīda pa ielām kā ēnas un pārsteigti vērās pilnajos skatlogos. Vēlāk viņi arī strauji iepirkās un sūtīja saviem piederīgiem uz Pad. Krieviju vilnas drēbes. Kad Latvijas strādnieki 15. maijā un 18. novembrī gāja pa Liepājas ielām, krievi jautāja, kad beidzot tie redzēs soĶojam strādniekus...

Krievu armijas virsnieki šad un tad iegriezās arī Liepājas iestādēs, lai kārtotu baŗu karaspēka apgādes lietas. Ar laiku viņi jutās kā savā zemē un brīŗiem bija diezgan uzstājīgi. Ar Latvijas "burŗujiem" tie nevarēja citādi rīkoties, jo kurš "burŗujs" nebija pretojies; tas viņiem bija mācīts krievu zemē un tāpēc bija jācīnās ar to pretestību, kaut gan Latvija vēl bija brīva valsts. Latvijas ierēdņus, kas bija gādājuŗi, lai krievi savās bazēs būtu labāk paēduŗi, vēlāk sabāza lopu vagonos un kā "burŗujus" arī izsūtīja uz Sibīriju.

Iedzīvotāju noskaņojums krieviem nebija draudzīgs. Gandrīz visi jūta, ka zemē ienācis ienaidnieks, kas grib iznīcināt tautas labklājību un brīvību. Valdības locekļu un to organu apgalvojumiem, ka "krievi mūs neaiztiks", neviens neticēja, kaut gan daudzi domāja, ka "ar krieviem tomēr labāk, nekā ar vāciešiem", sevišķi vecā latviešu intelliģence, kas bija augusi un izglītojusies ruscifisma ietekmē, un komunistu izrīcības revolūcijas laikā bija centusies piemirst. Daudzi ticēja, ka tagadējā Krievijā tomēr būs "kaut kas mainījies". Ka tas tā nebija, to šie paši ticētāji piedzīvoja gadu vēlāk.

Slavofiļos zināmu pacilātību radīja vāciešu repatriācija, kas notika Maskavas - Berlīnes līguma ietvaros. Prezidents Kārlis Ulmanis radiofonā pacilāti sauca: "Lai viņi brauc, bet uz neatgriešanos!" Vācieši aizbrauca, bet pēc gada atgriezās - ne jau bijušie repatrianti, kas bija jau izvietoti iepemtajos Polijas apgabalos, padzīto poļu īpašumos, kur tiem vēlāk poļi apgriezta galvas, bet vācu kaŗavīri. Kad tie ar tankiem iebrāuca Latvijas zemē, latvieši tos sagaidīja ziediem rokās. Šoreiz vācieši bija atbrīvotāji un kā tādi tika arī apsveikti. Vēl pēc dažiem gadiem paši latvieši lauzās uz vācu kuģiem, lai aizbrauktu pa to pašu ceļu, kur aizbrauca vācu repatrianti "uz neatgriešanos". Latvijā neatgriezās vairs ne aizbraukušie vācieši, ne latvieši...

Kad vācieši repatriējās, man gadījās Rīgā sastapt bij. Liepājas apgabaltiesas prokuroru Teodoru Ūdri, kas tanī laikā darbojās Senātā. Ūdris teica: "Mēģinat pierunāt Liepājas advokātu Lerchi un Meiki, lai viņi nerepatriējas". Ūdris varēja repatriēties, jo viņa sieva bija vācu izcelsmes, bet viņš izvēlējās šķirties no sievas un palika Latvijā. Vēlāk krievi Ūdri aizveda un par viņa likteni ziņu nav.

Vāciešiem repatriējoties "Kurzemes Vārds" skarbu valodu nelietoja, jo tad mēs būtu piesplāvuši aku, no kuŗas pašiem vēlāk bija jādzeŗ. Vāciešiem aizbraucot, "Kurzemes Vārds" iespieda savās slejās rakstu, kuŗā starp citu bija teikts:

"Kādreizējie kungi un kaimiņi mūsu zemi atstāj. Pasaulē nav otras tādas zemes, kur divas tautas tik ilgu gadu kopā dzīvojoŗ nav viena ar otru sakusuŗas, bet katra tauta paturējusi savu nacionālo īpatnību. No vāciešiem mēs, latvieši, paturēsim atmiņā viņu apbrīnojamo izturību, viņu spītu cīnīties pret grūtiem dzīves apstākļiem un viņu stipro, nelokamo tautisko apziņu. Tās ir īpaŗības, kas mums, lat-

viešiem, visvairāk uz priekšu būs vajadzīgas".

Ar to netieši bija pateikts, ka mums ar vācu spītu un izturību būs jāpardzīvo okupācijas un trimdas laiks un jāpatur sava tautiskā apziņa, kaut vai 700 gadu, kā to bija spējīgi vācieši mūsu zemē. Latviešiem tas vēl līdz šim laikam ir izdevies, šī paša dzirksts ir iedegta arī latviešu jaunajā paaudzē Latvijā, kas tālāk glabā brīvības uguni. Tā liesmo un deg Latvijas jaunās paaudzes sirdīs, deg uz Latvijas dievnamu altāriem un Latvijas kapsētās, kā svēts appliecinājums mirušajiem, ka dzīvājie un paaudzes, kas vēl aiz viņiem nāks, nekad neļaus šai ugunij izdzist.

Kaut gan krievi rīkojās pa savām bazēm, Latvijas laikraksti turpināja iznākt kā vienmēr. Arī to virziens negrozījās, kā jau neatkarīgā un brīvā valstī. Tikai par Krievijas bolševistisko iekārtu nebija vairs nekā daudz ko teikt, jo uzspiestais bažu līgums bolševikus nu bija padarījis par mūsu "draugiem", un ko lai saka slikta par tādu "draugu", kas nācis mūs aizsargāt un paglābt no visām kara briesmām? Liepājas apgabaltiesā vēl bija dažas prāvas, kas bija jāiztiesā pret Latvijas valsts iekārtas grāvējiem - latviešu komunistiem. Radās paradoksāls stāvoklis: cietumā bija jātur un jātiesā simpatizētāji "draudzīgajai kaimiņvalstij", kas bija iesūtījusi savu karaspēku rūpēties par mūsu valsts "drošību"... Tā kā krievi solījās neiejaukties valsts iekšējās lietās, apgabaltiesa Latvijas komunistiem kādus sodus piesprieda. Taču nebija nekādas lielās pārlicības, ka tie cietumos ilgi paliks un krievi tos kādā dienā neatbrīvos. Tas arī vēlāk, kā zināms, notika un agrākie cietumnieki tad bija galvenie rīkotāji un noteicēji, vismaz pārmaiņu pirmajās nedēļās.

Arī "Kurzemes Vārda" redakcijā turpinājās līdzšinējais darbs. Laikraksts izturējās tā, it kā krievu mūsu zemē nemaz nebūtu, vismaz tos necentās bez vajadzības pieminēt. Vietējā dzīvē radās arī kādi gadījumi, kad gluži bez krievu pieminēšanas nevarēja iztikt. Sarkanarmijas virsnieki reiz bija sašāvuši kādu taksometra šoferi, kas nebija attāpies laikā tos aizvest pie Liepājas prieka meitām. Krievs bija izrāvis nagānu un izšāvis lodi caur šofera plaušām. Draugi šāvēju aizveda atpakaļ uz Kara ostas bazi. Vainīgais laikam nesapēma ne rājiena, bet šoferis ilgu laiku pilsētas slimnīcā dziedēja caurās plaušas. Bija vēl kādi gadījumi, kad krieviem iznāca sadursme ar latviešiem, bet lielajos ārpolitiskajos notikumos, kad Eiropas vidiēnā liesmoja kara uguns, tie pagāja nemanīti garām.

Isi pirms "bažu laikmeta" beigām "Kurzemes Vārda" redakcijā sāka rīkoties, kā jau minēju, Voldemārs Sauleskalns-Zonbergs. Redakcija bija nesen kā ievākusies pati savā namā, pilnīgi jaunās telpās, un Sauleskalns-Zonbergs kā atbildīgais redaktors tanīs ļoti labi jutās.

Voldemāra Sauleskalna darbību šai laika posmā spilgti attēlojis mūsu bij. tehniskais redaktors Jānis Raitums "Austrālijas Latvietī". J. Raitums raksta:

"Es ar Zonbergu (tad viņš vēl nebija mainījis savu uzvārdu) iepazinos 1939. gadā Liepājā, Kurzemes Vārda redakcijā, kad viņš, paša vārdiem runājot, "ar plašām pilnvarām ieradās pārkārtot un aktivizēt šīs pilsētas mākslas un kultūras dzīvi". Vispirms nomainījis laikraksta ilggadīgo galveno redaktoru K. Grāmatnieku, kuram turpmāk uzdeva pārzināt izdevniecības saimniecību. Dažas dienas vēlāk V. Z. kļuva arī par Liepājas operas un teātra vadītāju. Ar to Z. straujā kāpšana karjēras kalnā neapstājās. Viņa iniciatīvā viena pēc otras darbību uzsāka jaunorganizētās akciju sabiedrības dažādās rūpniecības nozarēs.

Kad mūsu zemē sākās akcija par uzvārdu latviskošanu, Zonbergs saviem darbiniekiem teica: "Es kļūšu par Sauleskalnu un sagaidu, ka jūs visi sekosit manam piemēram". Bija arī sekotāji, bet ne visi. No sava uzvārda neatteicās laikraksta vietējās nodaļas redaktors Andrejs Vindavs un par to viņam bieži vajadzēja noklausīties šefa pārmetumos. Tie nelīdzēja un A. Vindavs uzvārdu saglabāja līdz nāvei Vācijas noietnē.

V. Sauleskalnam-Zonbergam pārņemot laikraksta redakcijas vadību, tā saturs kļuva kuplāks. Iepriekšējo 6 - 8 lappušu vietā iznāca 12 un daudzos gadījumos pat vairāk lappušu. To papildīšanai ar rakstiem redakcijas darbā piesaistīja vairākus jaunus žurnālistus. No Rīgas ieradās Aleksandrs Baltkājs, kurā spalvai labi padevās ievadraksti par nacionālo ideoloģiju. V.S. viņu arī izraudzīja par redakcijas sekretāru. Speciāliem uzdevumiem kalpoja Jaunāko Zīpu bij. līdzstrādnieks Rūdolfs Sprigģis.

Galvenais redaktors bieži darbā ieradās sasarkušu un smaidīgu seju. Pēc tam, kad viņš aiz sevis strauji bija aizcirtis durvis, uz kurām pat vistuvredzīgākais viegli varēja ieraudzīt lielo uzrakstu - Galvenais redaktors. Sarunām pieteikties pie redakcijas sekretāra, savu pīpi sūkdams un rakstāmmašīnu klabinādams, K. Sidars parasti dobajā tonī norūca: "Kungs šodien atkal labā omā. Kritīs

arī kaut kas mums".

Un tā arī bija. V.S. pēc dažām minūtēm iznāca pie darbiniekiem un, apjautājies par jaunumiem, aicināja pasteidzināt manuskriptus. "Pēc tam iebaudīsim no saldenās pudeles. Es piezvanišu Pilsētas viesnīcai, lai obers atnes auksto plati un pāris šnabja pudeles," - skanēja viņa vārdi. Nevajadzēja ilgi gaidīt, kad ieradās smokingā tērpts viesmīlis ar pasūtīnātiem ēdieniem un dzērieniem. Redakcijā varēja sākties dzīres. Tādas V.S. laikā notika ļoti bieži, jo pats mīlēdams "stiprākus padzērienus", viņš neskopojās ar tiem pacienāt arī savus darbiniekus.

1939. gadā, kad Hitlera aicināti, izceļošanai uz Vāciju reģistrējās arī Liepājas vācieši, Sauleskalns deva rīkojumu redakcijas saimei uzsākt laikrakstā pret vāciešiem vērstu kampaņu. Žurnālistam R. Sprinģim viņš uzdeva ierasties pie vietējā vācu draudzes mācītāja un uzdoties tam par kādu no Vidzemes atbraukušu baltvācieti, mēģinot iegūt informāciju par vācu organizāciju kaitīgo darbību. To Sprinģis arī veikli izdarīja un laikraksta pirmajā lappusē liepājnīeki lasīja rakstu par vācu draudzes ciešajām saitēm ar nacionālsociālistiem.

Pašaizsardzībai pret varbūtējiem uzbrukumiem, Sauleskalns apbruņoja redakcijas darbiniekus revolveriem. Ar viņa gādību prefektūra dažu dienu laikā visiem Liepājas žurnālistiem izsniedza ieroču atļaujas un Armijas ekonomiskā veikala nodaļa uz nomaksu pārdeva ieročus. Galvenā redaktora norādījums bija vienmēr tos nēsāt pie sevis kabatā, un bieži viņš pārbaudīja, vai darbinieki to arī dara. "Tos jums varbūt vajadzēs lietot," kā kaut ko paredzot, skanēja viņa vārdi.

- Ko jūs niekojaties kā mazi puikas, - Sauleskalnam dzirdot ironiski pateica stenografiste E. Henriņa. Viņai bija taisnība. Visa ieroču iegāde izrādījās par bērnu spēli un jaunos braunīņus un valterus ar patronām mums visiem vajadzēja atdot krievu okupācijas varai.

Kad mūsu zemē ieripoja krievu tanki, V.S. krasi pārvērtās. Bālu seju, baiļu pārņemts, viņš nemierā staigāja pa redakcijas telpām. Viņš teica: - Glābjieties kā un kur varat, bet vienmēr mēģiniet izķepuroties virs ūdens." (Pēc 7 gadiem V. Sauleskalns izķepurojās no Sibīrijas - K. Gr.).

Dažas dienas vēlāk komunistu inscenējumā Liepājas lielāko fabriku strādnieki ar sarkaniem karogiem pulcējās Annas tirgus laukumā un no turienes krievu tanku pavadībā

devās demonstrācijas gājienā uz pilsētas centru.- Netālu no ostmalas tilta uzzināju par gājiena patieso nolūku - ieņemt aizsargu namu, pastu un redakciju. Nebija vilcināšanās. Skrēju uz redakciju un tur paziņoju draudīgos notikumus. -

- Tās ir beigas. Pazūdiet visi! - no sava krēsla piecēlies, nervozi izsaucās Sauleskalns un lielā steigā atstāja telpas. Tā bija pēdējā reize, kad viņu redzējām. Viņam sekoja arī pārējie žurnālisti. A. Vindavs noslēdza ārdurvis. Uz ielas vērojām, ka ap 100 cilvēku liela grupa atstāj gājieni un pa šauro ielu dodas redakcijas virzienā. Durvju aizslēgšana nebija vajadzīga. - Komunistu satrakotais pūlis tās uzlauza. Policijas kārtībnieku, kas šo darbību gribēja atturēt, smagi piekāva un viņam vajadzēja nozust kāda nama kāpņu telpā. Nākamās dienas rītā Kurzemes Vārda vietā laikrakstu kioskos pārdeva Komunistu.

Pāris dienas vēlāk Liepājas avižnieki sapulcējās R. Sprigā dzīvoklī. Tur pārrunāja, ko darīt nākotnē. Mūsu vidū trūka vienīgi V. Sauleskalna. Lielā steigā viņš bija pametis Liepāju, redakcijas darbiniekus un aizbraucis uz savām lauku mājām Kuldīgas apkārtnē."

Ievadītais Latvijas sovjetizēšanas plāns turpinājās pēc "plāna un grafikas". Latvijas dienas bija skaitītas jau ar bažu līguma noslēgšanu. Visi to zināja, tikai neviens negribēja par to runāt, kā negrib runāt par cilvēka ļauno slimību, kas tam nes nenovēršamu nāvi. Latvijas nāves diena pienāca 1940. gada 17. jūnijā, pirms tam, kad dažas dienas iepriekš krievi bija mēģinājuši izprovocēt robežsadursmi Latgalē, kur sarkanarmieši bija nogalinājuši dažus Latvijas robežsargus un to ģimenes locekļus, dažus aizvedot arī gūstā, mītnes aizdedzinot. Latvijas telegrafa aģentūra par to paziņoja tikai dažās skopās rindās, bet visi zināja, ka nenovēršamais ir sācies. Līdzīgas akcijas, tikai katra mazliet atšķirīga taktiskā ziņā, tika vērstas arī pret Igauniju un Lietuvu, bet motivācija un mērķis bija visām viens - Baltijas valstis pašas "nebija spējīgas nodrošināt bažu līgumu" un to vajadzēja "nodrošināt" ar padomju karaspēka iesūtīšanu šinīs zemēs neierobežotos vairumos. Tā pāri Baltijas valstu robežām sāka velties padomju tanki.

Valstij svarīgu notikumu aizkavēts Daugavpils dziesmu svētkos nevarēja piedalīties arī valsts prezidents K. Ulmanis. Rīgā dārdēdami iebrauca padomju tanki. Starp komunistiskajiem sagaidītājiem un policiju pie prefektūras bija notikušas sadursmes, bija lidojuši akmeņi, daži bija mēģinājuši sarkanarmiešiem pasniegt puķes. Tanki ripoja tālāk uz Zemgali un Kurzemi. Bažu līguma galīgās konsekvences bija sasniegtas, Latvija okupēta. Kādu sadursmē kritušu komunistu izvadīja uz kapiem ar lielu godu.

"Kurzemes Vārda" redakcijā radio aparāts bija ieslēgts dienu un nakti. Rīga ziņoja parastos dienas notikumus un pa starpām pārraidīja skaņu plašu mūziku. Pēkšņi programmas pieteicēja paziņoja, ka runās valsts prezidents K. Ulmanis. Viņš pateica, ka valstī ienāk padomju karaspēks, ka tas ir draudzīgs, un beidzot izsaucās: "Palieciēt visi savās vietās, es palieku savā!"

Pilsētā jau bija sākušās vietējo komunistu aktivitātes. Kā jau "sarkanajā Liepājā", daži vietējie pagrīdnieki bija savākuši kādus sekotājus un vakarā pastaigājušies pa Liepājas ielām. Liepājas Kara ostas darbnīcās jeb akc. sab. "Tosmārē" komunisti bija rīkojušies jau organizēti un izveduši uz ielas fabrikas strādniekus. Tiem pievienoja vēl citas darba vietas un tā strādnieku gājiens ar vietējiem komunistiem priekšgalā no Jaunliepājas virzījās pāri tirdzniecības tiltam uz Vecliepāju, tad pa dažām ielām uz Liepājas cietumu, lai "atbrīvotu" apcietinātos komunistus. Pēdējie tad vaļējās automašīnās, sarkaniem karogiem rokās, braukāja pa Liepājas ielām visās savās cietumnieku svītrotajās "uniformās" un savilktās dūres gaisā cilādami, sauca nāvi buržujiem. Strādnieku gājienu pavadīja dažas krievu tanketes, lai novērstu varbūtējas sadursmes. Tādas tomēr nenotika, izņemot dažu policistu piekaušanu. Krievu regulārais karaspēks, acīmredzot, nebija ieinteresēts, lai pilsētā notiktu kādas asiņainas sadursmes. Pēc demonstrāciju gājiena padomju posteņi bija nostādīti arī pie svarīgāko valsts un pašvaldību iestāžu ēkām, lai novērstu to izlaupišanu vai demolizāciju.

"Kurzemes Vārda" redakcijas personāls bija izgājis pilsētā, lai vērotu pašreizējos notikumus. Šīs stundas pietika, lai redakciju iešturmētu vietējie pagrīdnieki, kas pēkšņi sasēdās pie visiem redakcijas galdiem un tūlīt sāka gatavot savu laikrakstu - "Komūnists". Liepājniekiem bija liels pārsteigums, kad otrās dienas rītā viņi "Kurzemes Vārda" vietā saņēma - "Komūnistu"... Tas visiem nosita garastāvokli kā ar cirvi. Rīgā turpretim vēl ilgāku laiku turpināja iznākt vecie Latvijas laikraksti ar tiem pašiem nosaukumiem un veco redakcijas darbinieku sastāvā. Liepāja bija aizsteigusies notikumiem vismaz par pāris mēnešiem priekšā. Tas nebija okupantu nolūks, bet notikušo nevarēja vairs grozīt un Liepājas "izlēcēji" par to vēlāk saņēmuši pārmetumus.

Pie "Kurzemes Vārda" izdevniecības nama stāvēja bruņots padomju postenis. Viņš tikai noprasīja, vai strādājot šeit un atbrīvoja ceļu. Redakcijas namā sastapu bijušo "Strādnieku Avīzes" redaktoru Nikolaju Dreifeldu, pagrīdnieku Krūmu un Arni, pārējos nepazīnu.

- Kā varat tik patvarīgi rīkoties? - jautāju Dreifeldam.

- Kā Ulmanis to varēja? - viņš atcirta.

N. Dreifelds pēc 15. maija visu laiku glabāja naidu par "Strādnieku Avīzes" slēgšanu un sava redaktora posteņa

zaudēšanu. Viņš Jaunliepājā, Vakzāles ielā, bija atvēris mazu grāmatu veikalu, kur visu dienu kūkoja un sapņoja par atmaksu. Veikalinā šad un tad iegriezās kādi citi cietušie un pat dažī komunistu pagrīdnieki. Komunistiem pie varas nākot tad nu Dreifelds metās to vidū ar visu savu aktivitāti. Kā piedzīvojis redakcijas cilvēks, viņš komunistiem sākumā itin labi noderēja.

- Un tagad nododiet man visus savus aktīvus, pasīvus variet paturēt pats! - Dreifelds paziņoja. Viņš jau jutās kā saimnieks, bet tad apdomājās. Nocēlis telefona klausuli, viņš pieteica sarunu ar Rīgu, pēc tam kļuva lēnāks. Rīgas komunistiskajai valdībai bija savs plāns, pēc kura bija jārikojas arī Liepājas izlēcējiem. - Jūs varat turpināt savu darbu, - bijušais sociāldemokrāts nu bija pavisam mierīgs. Tā kādu laiku vēl paliku savā vietā, kamēr "ievēlēja" jauno Saeimu un pasludināja īpašumu nacionālizāciju.

Kārlis Ulmanis vienu pēc otra atcēla izdotos likumus, ko viņš pats bija parakstījis Latvijas labklājībai un drošībai. Tas bija prezidenta vistraģiskākais solis viņa dzīvē, bet viņš bija palicis "savā vietā" un Maskava to izmantoja. Pēc prezidenta aicinājuma savās vietās bija palikuši arī gandrīz visi pārējie valsts augstākie darbinieki, kas komunistiem kādu laiku vēl bija vajadzīgi. Daudzi vēl tagad ir neskaidrībā par šo aicinājumu, kas "savās vietās" noturēja arī tādus cilvēkus, kam komunistiskajā režīmā noteikti draudēja bēdīgs gals un kurus itin viegli pievāca un nolikvidēja, kad tie komunistiem nebija vairs vajadzīgi. Un tieši šinī nozīmē, šķiet, izpaužas Kārļa Ulmaņa dzīves lielā traģika. Palikdams valsts un savas tautas priekšgalā līdz pēdējai iespējāmībai, upurēdams sevi savai tautai, viņš novērsa asins izliešanu, kas būtu notikusi ar krieviem kaņķojot, vai Ulmanim no savas zemes liktenīgajā brīdī aizbēgt, ko viņš viegli varēja izdarīt. Prezidenta aizbēgšana būtu radījusi valstī neiedomājamu haosu, ko, šķiet, pienācīgi bija novērtējuši arī Latvijas valsts okupanti, kam Ulmanis šinī brīdī bija tikpat vajadzīgs kā latviešu tautai. Visi no latviešu zemes nespēja aizbēgt, daudzi arī nemaz nebūtu gribējuši aizbēgt, sevišķi latviešu strādnieki, kas nedomāja, ka komunisti varētu ar tiem fiziski izrēķināties. Bet kara gadījumā ar Pad. Krieviju skaitliski būtu cietuši visvairāk lauku un pilsētu strādnieki kā Latvijas armijas lielākā sastāvdaļa. Ar krieviem nekaņojot un paliekot savā valstī pie savas tautas, Ulmanis galvenā kārtā pasargāja latviešu strādnieku asinis. Bet tieši strādnieku aprindās

bija maz to, kas Ulmanim parādītu visu ciepu... Par komunistu varas upuriem turpretim kļuva galvenā kārtā Ulmaņa varas balstītāji un piekritēji, gandrīz visu ministru kabinetu ieskaitot! Kaŗa gadījumā, vienalga ar kādu rezultātu tas beigtos, tāpat Ulmanim pašam aizbēgot, būtu paglābušies arī viņi, vismaz to lielākais vairums un ministri jau nu katrā ziņā. Bet dzīve bija tik laba un valsts pīrāgs tik salds, ka muŗas pie tā turējās arī tad, kad virs tā itin tuvu rēgojās komunistu cepure.

Ulmanis nebija tik naivs, lai nezinātu, kas notiks ar tiem, kas ap viņu un valsts pīrāgu lipa, ja komunistu cepure kritīs un visi paliks tanī iekšā. Ulmanis zināja, ka Latvijai draud grūti laiki, ka to sagaida smagas dienas, bet viņš izšķīrās par pašas latvieŗu tautas saglabāšanu, cik tas viņa spēkiem bija iespējams, un viņš palika pie tās, kad visi citi līdzekļi šķita veltīgi.

Kad Latvijas valsts beigu dienās Kārlis Ulmanis savā valējā automaŗinā no Rīgas pils izbrauca galvaspilsētas ielās, pret viņu nepacēlās neviens naidīgs sauciens, neviena naidīga roka. Pat Latvijas okupanti par to brīnījās un viņu ilgu laiku neaiztika. Prezidents bija pie tautas un tauta ar viņu, šinī brīdī vistuvāk kā jebkad, tuvāk kā visos dziesmu svētkos un svinīgās sanāksmēs, kad skanēja dziesmas un auļoja jātnieku eskorti, kad prezidentam apkārt stāvēja kāda vēsa siena, kuŗā spīdēja cilindri, uzpleči un zobeni, kas iesaldēja jūtas un sirdis.

Kādu dienu pienāca arī akc.sab. "Kurzemes Vārds" oficiālais gals. Pēc īpaŗumu nacionālizācijas dekreta man bija jānodod visi akciju sabiedrības īpaŗumi. Piedaloties vēl grāmatvedim E. Stengrevicam un atbildīgajam redaktoram V. Sauleskalnam-Zonbergam, kas no pirmā nobīļa bija attāpies un atkal parādījies dienas gaismā, visus sabiedrības īpaŗumus nodevu Dreifeldam, Krūmam un Arnim. Mans 25 gadu darbs bija izputināts vienā elpas vilcienā. Atmantots, vai kā saka izģērbts līdz kreklam, izgāju uz ielas. Spīdēja spoŗa vasaras saule un pāri Liepājai plētās zila debess. No sava dzīves darba biju atvadījies, no darba, kuŗam biju ziedojis vairāk nekā 25 labākos savas dzīves gadus. Vēl atlika tikai sīkumi. Pārlaidis acis pāri sava dzīvokļa sienām, brīdi pakavējos vēl piekārtajās gleznās. Tur bija Purvītis, Aņuss, Tilbergs, Liberts, Miesnieks, Cielava, Mitrevics, Œaumanis, Audriņŗ un vēl daudzu citu latvieŗu autoru darbi. Dzīvojamās telpas kaktā spīdēja klavieres. Jau ilgu laiku pie tām nebija neviens piesēdies.

Es pārvilku ar roku pa spožo virsmu. Tur palika dažas tumšas svītras. Putekli bija krājušies jau vairākas nedēļas. Nošu tureklī, nezin no kuŗa laika, vēl stāvēja atšķirts Dārziņa Melancholiskais valsis. Es pasmaidīju un pāri baltajiem taustiņiem aizvēru brūno vāku. No grāmatu plaukta man uzsmaidīja Meijera leksikona zeltītie sējumi. Gries-tu lustrās rotājās krāsainas gaismas.

Papēmis dažas praktiskas lietas, es saliku tās vieglajā automašīnā. "Lūk, vēl kāds buržujš izvācas," es dzirdēju uz ielas vārdus. Varbūt man tas tikai tā izlikās. Īsiem, aprautiem soļiem steidzās kādi gājēji. Kaut kur dārdēja pērkons. Es iedarbināju motoru un braucu. Biju uz balta lielceļa. Vai tas nebija tas pats ceļš, pa kuŗu kā jauneklis biju devies uz Liepāju izglītību un laimi meklēt? Mašīna skrēja vieglu gaitu. Varbūt arī tas man tikai tā izlikās, jo braucu atpakaļ uz tēva mājām. Kāds loks bija noslēdzies. Man taču vēl bija atstāti 30 hektari zemes, varbūt ar tiem varu vēl ko iesākt?

Cīravas pagasta valdē man paskaidroja māju apsaimniekošanas noteikumus. Kad ar tiem iepazīnos, mans saimniekošanas prieks zuda. Nodevas bija tik smagas, ka pašam nepalika gandrīz nekā. Bez tam bija jāveic vēl klaūšas par labu Cīravas aerodroma būvei. Nē, zemnieks vairs nevar dzīvot! Bet bija jādzīvo. Apmetos tēva mājās uz "nekā nedarīšanu", kaut gan ļoti labi atminējos Ļepina kādreiz teiktos vārdus par komunistisko iekārtu: "Kas nestrādā, tam nebūs ēst".

Tebra mierīgi turpināja savu plūdumu. Tur taču bija vēl zivis! Zēna dienās katru dienu tās ķēru un nesu mātei izcept. Paveļos uz ceļa pusi. Tur griežas kāds balts putekļu mākonis. Tas nāk arvien tuvāk un pa iebraucamo ceļu veļas uz manu pusi. Sētā no automašīnas izkāpj divi civilisti.

- Sveiki, biedri! - viņi īsi saka un acīm kaut ko meklē.

- Sveiki, kungi! - es sveicienu atņemu un jautāju, pēc kā tie nākuši.

- Mēs meklējam arī kaitniekus, - viņi saka, - bet šoreiz gribam tikai jūsu automašīnu, kas tagad ir tautas manta. Cerams, ka to sadauzījuši vēl nebūsit - ...

- Nē, mašīna ir labā kārtībā, jo pats vēl cerēju ar to braukt. -

- To nu gan vairs necerat, diezgan esiet vizinājušies, - vīri, kas mani par biedru apsveikuši, smiedamies saka. Viņu smieklī tomēr ir asi un naida pilni. Nīstot var arī smieties.

- Tad ņemiet mašīnu projām, ja tā ir jūsu, - saku un atmetu ar roku. - Man vēl ir divritenis. -

- To varat paturēt, strādnieku satiksmes līdzekļus mēs neaiztiekam, - vīri saka un abām mašīnām aizbrauc.

Divritenis man labi noderēja, kad rudeni vajadzēja braukt uz Liepāju, kur notika bāriņu tiesas sēdes. Biju šīs tiesas loceklis un tas bija vienīgais amats, kas man nebija vēl atņemts. Rudens ceļi bija lietū izmirkuši un es minu savu ratu sviedriem vaigā. Dzelzceļa biļete man bija vesels kapitāls.

Man taču Liepājā vēl bija dzīvoklis, kur varu pārgulēt nakti, sevi priecinādams minū divriteni, un tas nelikās vairs tik smags. Kad piegāju pie sava dzīvokļa durvīm, uz tām rēgojās sveša vizītkarte. Uz tās stāvēja kāda krievu pulkveža vārds. Apgriezios un gāju projām. Sāka mocīt izsalkums. Pieslējis savu satiksmes līdzekli pie Pilsētas viesnīcas nama sienas, iegāju kafejnīcā. Tur bija daudz ļaužu. Viņi dzēra no smagajām viesnīcas tasēm kafiju un skaļi tērzēja. Pūlēsos saskatīt kādu pazīstamu seju, bet tādas nebija. Parastā Liepājas kafejnīcu publika bija kā ar roku noslaucīta. Kur tie visi palikuši? Laikam arī mani neviens nepazīst. Šī atziņa mani samierināja un es jutos omulīgāk. Un tomēr! Kāds mani pazīst, patiesībā - kāda! Tā ir kafejnīcas viesu apkalpotāja. Viņa nāk pie mana galdiņa izbrīnā izplēstām acīm un jautā: - Jūs vēl dzīvs?!

- Jūs domājat, ka man vajadzētu būt mirušam? - brīnos arī es.

- Es nezinu, bet... - apkalpotāja vēl vairāk apjūk.

- Bet?

- Vakar lasīju avīzē, ka jūs esat no kāda tilta ielēkuši upē, - meiča saka un rokām nervozi burza šauro priekšautu ar mežģīņu malām, kas tai priekšā.

- Es domāju, ka būtu labāk, ja jūs man atnestu kafiju. -

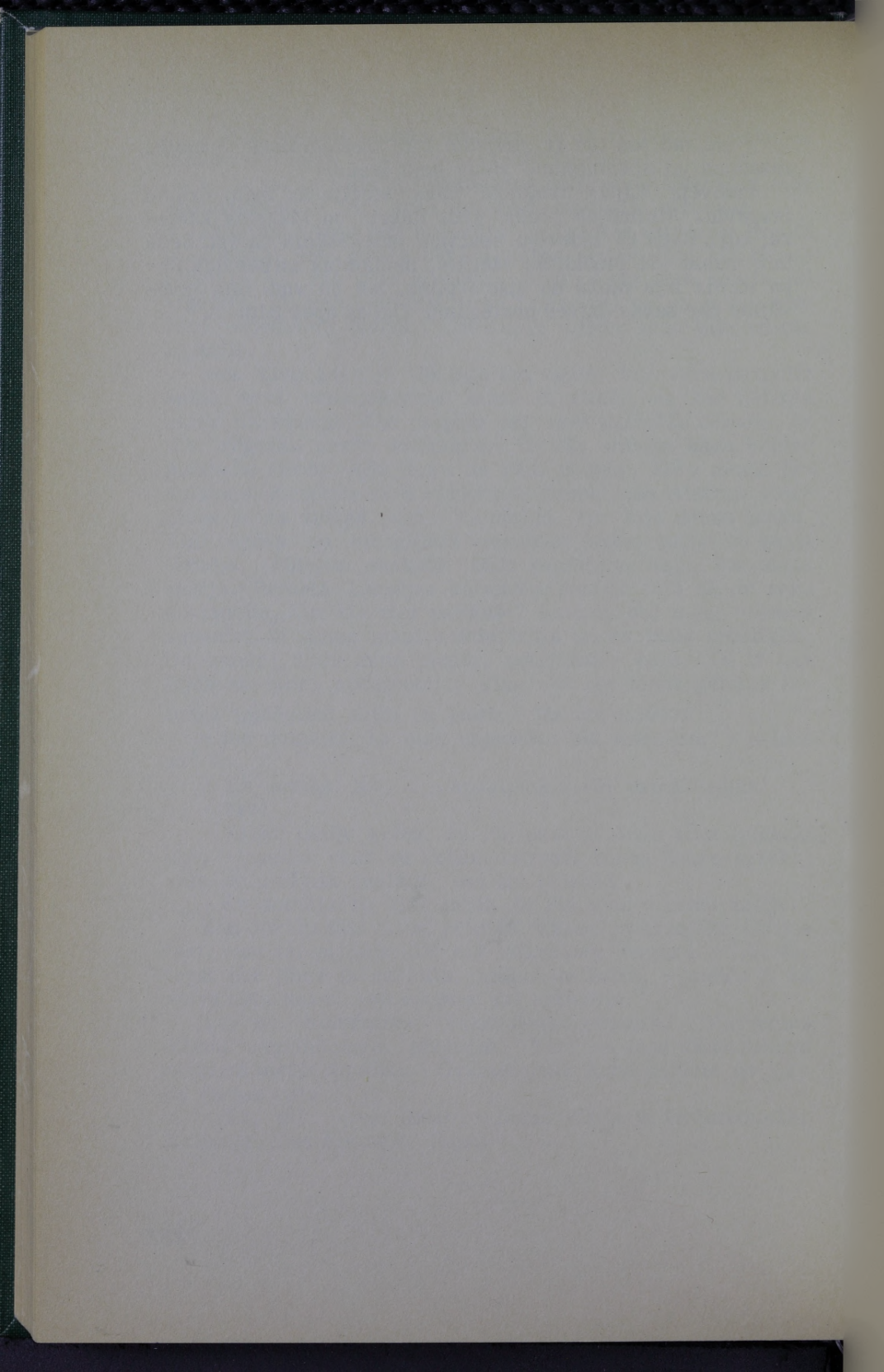
Kad apkalpotāja manā priekšā noliek smaržojošo kafijas tasi, viņa tai piebīda klāt arī laikraksta numuru. - Lūk te, tepat par jums ir rakstīts, melns uz balta, - meiča it kā aizvainota saka, kad neesmu tai noticējis.

Tas ir "Komūnista" vakardienas numurs, "Kurzemes Vārda" varmācīgais pēctecis. Tanī es lasu kādu sīkiem burtiem iespiestu ziņu: - Grāmatnieks Rapa nolēcis no kāda Ogres tilta.

- Ak, tā! - es saku. - Mans vārds ir Grāmatnieks, Kristaps, bet šis te ir Rapa. -

- Nu tad jau tas ir pavisam cits Grāmatnieks, - meiča iesaucas un apvainojums viņas sejā izzūd.

Izdevēja Rapas traģiskā nāve atstāja uz mani drūmu iespaidu. Atminējos pēdējo sēdi Rakstu un Mākslas kamerā, kur Rapa kā izdevēju sekcijas priekšsēdis vadīja. Sēdē bez manis vēl piedalījās Māliņis, Benjamiņa un Bērziņš. Rapa toreiz bija možs un spara pilns, bet nu viņš bija izvējies par savas dzīves noslēgumu Ogres upes tiltu... ..

Vajadzēja sākt domāt par eksistenci. Ar nacionālīzācijas dekretu man viss bija atņemts, bet ar lata pielīdzināšanu krievu rublim, praktiski biju palicis pilnīgi bez līdzekļiem. Kā "bijušajam" man nebija nekādas izredzes Liepājā kaut cik piemērotu darbu atrast, ja nevēlējos saistīties kā vienkāršs fiziska darba strādnieks. Bija jāatrod darbs, kurū es varētu fiziski veikt un kas nesabeigtu manu veselību. Es izgudroju kļūt par mežsargu.

Cīravas Jaunarāju apgaitā mežsarga vieta bija vakanta, bet lai tanī ietīktu, vajadzēja iziet cauri veselam formālītāšu labirintam, kas tik raksturīgs bija visai komūnistiskajai sistēmai. Stājos sakaros ar virsmežzini Āboltiņu. Tas arī bija "bijušais" un manu stāvokli ļoti labi saprata. Par laimi vakantajai vietai nebija pieteicies neviens kandidāts. Virsmežzini man spieda roku un solījās darīt visu iespējamo.

Vispirms bija jādabū strādnieku arodbiedrības labvēlīga atsauksme. Ar lielām grūtībām man tomēr izdevās sameklēt tādu. Arodbiedrība nebija nekas cits, kā viens no komūnistiskās partijas daudzajiem organiem. Es nebrīnos, ka mans darba lūgums tika sīki pārbaudīts, tā sakot rūpīgi izrakpāta visa mana politiskā pagātne. Kontroles iestādes acīmredzot ar to bija samierinājušās un pret mani iebildumu necēla. Tam varbūt bija iemesls arī mana sadzīvošana ar manu lauku māju rentnieku, no kuŗa Latvijas brīvības gados nebiju kasējis rentes naudu, bet atļāvis saimniekot par brīvu. Materiālie apstākļi mani toreiz nespieda vēl kādu profitu gūt no lauku mājām - es biju apmierināts, ja tanīs kāds cilvēks vispār dzīvo un pieskata īpašumu. Vietējie komūnistu sakarnieki to manā kontā, acīmredzot, bija ieskaitījuši par labu. Mežsarga vietu man neliedza. Vēl vajadzēja tikai formālu Meža departamenta apstiprinājumu, ko arī pēc neilga laika saņēmu. Tā kļuva par mežsargu ar algu 220 rubļu mēnesī. Labākā gadījumā tanī laikā varēju nopirkt divas mārciņas sviesta...

Mežsarga dzīvojamā māja atradās tālu mežā un to ieslēdza 3000 hektaru liela apgaita. To man vajadzēja nosargāt no meža zagļiem un brakonjeriem, un pie tam vēl pārzināt meža koku apstrādāšanas un dēstīšanas darbus. Bija apkopjama arī sava mājsaimniecība. Par algotu darba spēku tanī laikā nebija ko domāt un visi darbi bija jāveic pašam. Dienās klejoju pa mežu ar veseri rokā un tauri plecos, bet vakaros rakņājos pa savu zemes gabalu. Biju pilnīgs vientuļnieks, bet šī vientuļība man patika. Es nekā nezināju no ār pasaules, pat avīzes nelasīju, un tā mani nesaskumdināja viss tas, kas tik sistēmatiski un plānveidīgi risinājās mūsu zemē. Jau no Krievijas revolūcijas un komunistu saimniekošanas veida es labi zināju, kas bija sagaidāms. Šos notikumus griezīt arī nebija manos spēkos, tā kā atlika tikai samierināšanās.

Virš manas galvas varēju jaust debesis, sauli un mākoņus. Koku galotnēs šalca vējš un visapkārt skanēja putnu dziesmas. Dabā nekas nebija mainījies, tikai cilvēks pats bija padarījis savu dzīvi grūtu un nepanesamu. Dzīve bija tiktāl "izlabota", ka gandrīz neviens vairs nav apmierināts. Minot mīkstās meža sūnas, es skumjos brīžos skaļā balsī dziedāju dziesmiņu:

*Šalc zaļais mežs, tāpat kā toreiz šalc,
Kad dzīve bij' vēl ziedošsāpnis balts,
Un tālumā, kad taure skumji skan,
Par jaunību tā dziesmu atnes man.*

*Ai, jaunība, aiz kalniem tālu tā,
Tik atmiņas vēl dzīvi saldina.
Aiz tumša meža sārta saule riet,
Bet jaunība kā sapnis garām iet...*

Es nopēmu tauri no pleca un tanī iepūtu. Tu-rū! pūtiens tālu atbalsojās mežā. Es vēlreiz iepūtu. Tu-rū, tu-rū! atsaucās mežs. Kas toreiz nospieda Sibilas prātu, kad tika sacerēti šīs dziesmiņas vārdi? Vai toreiz maz zināja, kādu dzīvi cilvēks vēlāk pats sev sagādās? Tas pats bija ar tehniku. Tai vajadzēja atvieglināt cilvēka dzīvi, bet nu tā kalpoja kara mašīnerijai un paša cilvēka iznīcināšanai. Jā, kaut kur taču plosījās karš, baisms un nežēlīgs, bet šeit, mežā, bija miers, tik liels, ka tas brīžiem mani priecināja un arī skumdināja, it sevišķi vakaros, kad savus mežsarga ieročus biju uzkāris pie sienas un atsēdies vecajā

virtuves solā, lai kaut ko iebaudītu.

Mežsarga mājā viss bija drūms un kluss. No sausajiem zariem es iekūru pavardā uguni, gaismu neiededzot. Es sēdēju pie pavarda iesārtās gaismas kā pie kamīna un sapņoju. Brīžiem biju iesnaudies. Trumulī vienmuļi dūca tēja, kuŗu pats mežā biju salasījis un izkaltējis. Sīka tvaika strūkļa vijās virs pavarda, bet apakšā sārtoja ogle. Tas bija skaisti! Es dzēru karsto tēju no lielas māla krūzes un iesūcu to ar stirpu skaņu. Ja es tāpat būtu rīkojies Dr. Elzas Madernieces dzīvoklī, mani visi būtu uzlūkojuši kā slikti audzinātu. Šeit mežā es varēju to atļauties.

Dienas bija tik vienmuļas un neatšķirīgas cita no citas, ka nejutu, ka ziemu jau nomainījis pavasaris un pienākusi vasara. O, ja! Ziemu sniega mežā bija pa pilnam. Brīžiem arī stipri sala, ļoti stipri, bet aso vēju aizturēja koki un tad tikai sajutu auksto gaisu, ko vilku plaušās un izpūtu laukā kā baltus garaiņus. Bērnībā es domāju, ka tas ir cilvēka gars, ko ziemā var tik skaidri redzēt un par ko stāstīja skolotājs bībeles stundās un dažreiz pieminēja arī mācītājs no kanceles baznīcā. Es zināju, ka gars bija apmēram tas pats kas dvēsele, par ko runāja māte, un kad ziemā braucu no baznīcas mājās un no maņas mutes atkal lidoja laukā gars jeb dvēsele, es centos pūst šo garu sāņus, ne tieši zirgu astēs, lai nebūtu jāievelk atpakaļ netīra. Es zināju, ka bija arī tādas dvēseles, un par šiem cilvēkiem neviens pieaugušais laba vārda neteica. Es negribēju būt slikts cilvēks!

Nelaime bija tikai tā, ka mani vienmēr sēdināja kamanu priekšā, kur gar pašu degunu vicinājās zirgu astes: Tīra dvēsele šeit tik viegli nebija nemaz saglabājama, it sevišķi vēl, kad māte uzsauca: - Ko grozies kamanu priekšā kā vējsudmalas, iztuntuļosies vēl no kažoka un saaukstēsies! - Ko viņa saprata no dvēseles glābšanas, tāds vecs cilvēks? Varbūt to vienīgi zināja pats mācītājs, kas nekad nesēdēja zirgam pie astes, bet vienmēr tālāk no tās - kamanu pakalgalā, garu saudzīgi pūsdams lielajā seskādas kažoka apkaklē. Bet bērnus jau vienmēr cenšas audzināt, lai tiem dvēseles būtu tīras un baltas, kā to pamācījis Poruks savos stāstos. Man īstenībā nepatika šie Poruka zēni, kas bija bāli un izstīdzējuši kā pagrabā turētie kartupeļu laksti. Ne šie zēni prata kārtīgi mest sniega bumbas, ne veikli skriet ar slidām, tikai sēdēja bāli kā nāves un kaut ko sapņoja.

Pēkšņi manā apgaitā sniegs bija kļuvis tik čaugans, ka nemaz nejutu tā saplakšanu. Zaļo sūnu laukumi plētās vien-

mēr platāki un beigās sniegs turējās tikai pacerēs un ēnainākās vietās, kur to tik spēcīgi dienās nedurstīja pavasara saules stari. Drīz šinīs vietās sāka ziedēt baltās vizbulītes un kuplot zaķu skābenes. Putni dziedāja kā negudri un tiem nebija ne mazākās jausmas, nedz arī kādas intereses, ko darīja divkājainie radījumi, kas sevi lepni dēvēja par cilvēkiem. Tie rija viens otru kā zivis un visu to darīja labākas dzīves vārdā.

Kad vasara bija visu ietinusi spēcīgā zaļumā un ziedu bagātībā, kādu dienu devos uz virsmežniecību. Jutu, ka man ir arī tādi pienākumi, ko sauca par dienesta uzdevumiem. Tos, meža idilli baudīdams, biju gandrīz pavisam piemirsis. Pie virsmežziņa nemaz netiku klāt un tā mani dienesta pienākumi atkal izpalika. Virsmežziņa sētā stāvēja kāda preču mašīna, kuŗu bija apstājuši mongoļu karavīri un tanī sēdināja iekšā virsmežziņa ģimeni. Katram bija rokās pa mazam paunu pungulim un visi bija saģērbusies silti kā ziemā. Mašīna drīz ierūcās un ar ļaudīm aizbrauca. Brīdi pagrozījies tukšajā virsmežziņa sētā, pēkšņi aptvēru kas notiek un nadzīgi soļoju atpakaļ uz mežu. Bija 1941. gada 14. jūnijs.

Savai mežsarga mājai metu apkārt lielu līkumu, jo sagaidīju, ka arī tur stāvēs kāda smagā automašīna ar bruņotiem mongoļiem. Mežs man bija labi pazīstams un tanī nevarēja mani tik pēkšņi pārsteigt. Klejoju pa mežu bez mērķa, vairīdamies takas un celiņus, kuŗus visus zināju, tā sakot, gandrīz no galvas. Pārvarot pirmo uztraukumu, atminējos, ka visu dienu neesmu neko ēdamu baudījis. Ejot uz virsmežniecību, biju izdzēris tikai krūzi mētru tējas un piekods gabalu rupjas rudzu maizes. Man vēl bija mājās gandrīz vesels klaips tādas maizes un krietna pika meža cūku tauku un rupjās sāls.

Dienu nedrīkstēju mājās atgriesties, kādēļ nolēmu mežā sagaidīt nakti. Tumsā piezagos pie mežsarga mājas un vēroju, vai sētā nepamanīs kādu aizdomīgu kustību. Bet viss bija kluss kā izmiris. Nekas neliecināja, ka šeit būtu kāds bijis. Paķēris iesākto maizes klaipu, taukus un sāli, devos atpakaļ meža biežoknī. Durvis rūpīgi iezīmēju, lai zinātu, vai dienā šeit kāds bijis. Nolidzināju ar kupli salapotu zaru arī durvju priekšas granti, lai tanī varētu atšķirt manu gūstītāju pēdas, ja tie būtu pēc manis ieradušies. Ieejas durvju iekšpusē pieslēju slotu ar visu gaŗo kātu, tad caur logu māju atstāju, logu no ārpusēs pievēru un noslēdzu durvis.

Nē, tam nebija nekādas nozīmes. Mani gūstītāji durvis tik un tā uzlauzta, ja tās atrastu noslēgtas un neviens tiem no mājas neatsauktos. Es durvis atkal atslēdzu un atstāju tikai pievērtas. Ja slota būs apkritusi, šeit būs noteikti kāds bijis. Tā sagatavojis mājas nākošai dienai, varēju apmierināts uzmeklēt mežā kādu drošāku guļas vietu. Nosēdies grāvja malā vispirms ieturēju vakariņas. Ruppjā maize, tauki un sāls garšoja lieliski. Grāvja ūdens bija vēss un spirdzinošs. Es abām saujām to liku pie mutes un sajutu sūnu un meža sakņu garšu. Man garšoja tas kā brīnišķīgs vīns. Zaļās sūnās meža biežoknī likās laba gulēšana. Nezinu, vai krievu pulkvedis manā dzīvoklī uz turku dīvāna gulēja saldāk kā es meža sūnās?

Nākošā naktī atkal ierados savā mežsarga mājā. Visas manas zīmes vēl bija neaiztiktas. Tā tad neviens nebija mani meklējis. Tas mani drusku nomierināja un deva arī mazas cerības. Nākošās naktīs, kad centos sameklēt vēl ko ēdamu, bija tas pats. Tomēr drošāk jutos, ja naktis pārgulēju mežā. Drīz sāka izbeigties arī mani barības krājumi un es tos rūpīgi iedalīju, lai tie pietiktu ilgākam laikam. Apmierinot tikai vismocošāko izsalkumu, ar tiem tomēr ilgāk par nedēļu iztikt nevarēju un bija jāsāk domāt, kā barību papildināt. Tas manas rūpes pavairoja.

Klejojot pa mežu, izdzirdu savādu rūkoņu. Vai tas būtu pērkonks? Debess bija zili dzidra, pat pie apvāršņa neviena mākonīša, kas liecinātu negaisu! Nē, tas bija kas cits un pēkšņi es pasalsī iesaucos: kaŗš! Es skriešus devos uz mežsarga māju, kur man vēl bija palicis radio aparāts. Es ieslēdzu radio. Drebošu roku grozīju staciju meklētāju pa visu skālu, lai kaut ko uztvertu. Sirds sita aiz prieka un uztraukuma. Rīga raidīja skaņu plašu mūziku kā parasti. Nē, kas vairs tagad bija Rīga, pat Maskava man šinī brīdī nebija nekas! Es uzgriezu Bērlīni. Tur runāja; kāds vācu valodā kaut ko stāstīja par kara saimniecību. Man vajadzēja frontes ziņojumus, kara ziņas, kur atrodas fronte? Viņa bija Polijā, poļi bija beigti trijās nedēļās un krievi tiem bija uzbrukuši no mugurpuses, ne ar karu, bet bez tā atpēmuši visu austrumu daļu, Hitleram bija visa Rietumpolija un lauvas daļa. Bet viņš bija sviedis pret Poliju visu savu kara mašīneriju un to "nopelnījis". Staļins visu bija ieguvis bez šāviena. Frontei vajadzēja būt šeit, Latvijā, es to nezināju, bet jutu. Debesis rūcināja kādas lidmašīnas. Varbūt tās bija krievu, kas pacēlās no Cīravas aerodroma un bēga? Varbūt vācu, kas meklēja, kur tālāk

nomest savu bumbu kravu? Varbūt kaut kur cēlās melni dūmi, bet es tos neredzēju, jo mežs visu nosedza, arī mani un manu radio aparātu, ar kuŗu es tagad meklēju neatļautas ārzemju stacijas un riskēju ar nāvi.

Staciju meklētājs strauji slidēja pa dzelteno skālu, izraisīdams sīkus sprakšus. Kas tas? Runā latviski! Karalauči, Kēnigsberga! Vācu motorizētās vienības strauji virzas uz priekšu - viņas ir Latvijā, Kurzemē! Bet viņas nav Cīravā! Man tas ir par maz. Mēs nākam jūs atbrīvot! sauc tālāk radio runātājs. Viņš ierunājis skaņu platē. Man liekas, ka es skaidri dzirdu adatas čirkstēšanu pa skaņu plates rievām. Droši vien, fronte kustas ātrāk, kā runātājs spējis ierunāt savu skaņu plati. Pēc pāris stundām griežas tā pati skaņu plate. Mēs nākam jūs atbrīvot! dzirdams tas pats atkārtojums. Bet es neesmu vēl brīvs, es vēl esmu "meža brālis", kuŗu katru brīdi var notvert un nošaut. Zaķu kāju man nav, ka es varu izbēgt saviem vajātājiem, un nav arī mednieku suņu, kas pavēstītu, ka vajātāji ir klāt. Es izslēdzu radio aparātu, sagriežu staciju meklētāju citā vietā un ar pāris lēcieniem esmu atkal mežā. Mana ēstgriba ir zudusi, es vēlos tikai dzert, un ūdeni es varu sameklēt.

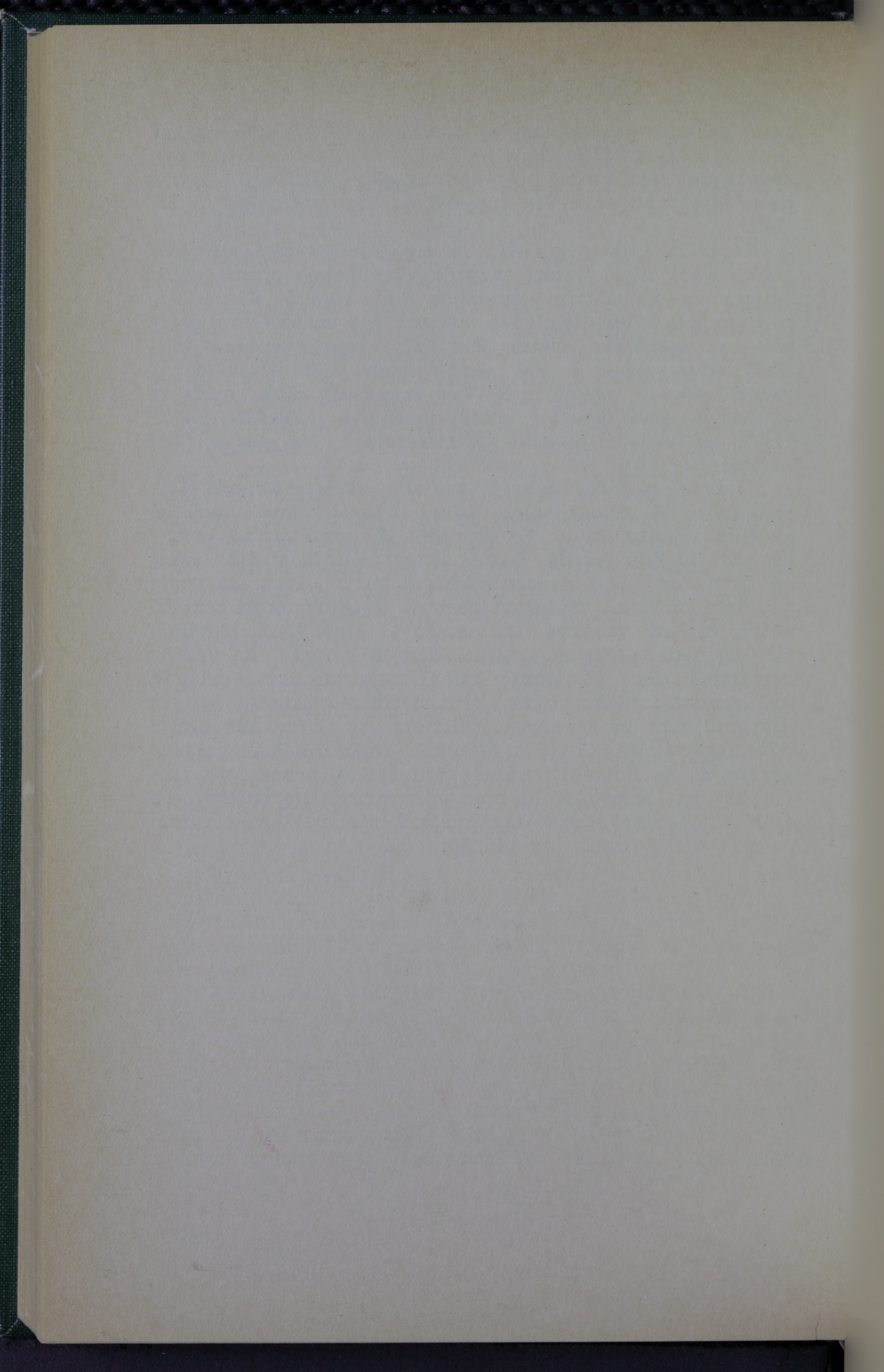
Caur koku starpām es saredzu dūmus. Deg mežs. Te ir bijis cilvēks un no tā es tagad visvairāk bīstos. O, un viņu ir daudz! Pelēkie sarkanarmiešu mēteļi papland pa koku starpām. Dzirdama sasaukšanās. Es skaidri sadzirdu krievu valodu. Tie ir arī mani pamanījuši un nāk uz manu pusi. Bēgt vairs nav nozīmes. Ko es mežā darot? To pašu, ko jūs - bēgu no vāciešiem! Un es noberu virkni viskrieviskāko lamu vārdu. Krievi man atbild ar to pašu un aicina līdzī. Nē, es palikšu mežā, vāciešus padzīs un es varēšu mežu atkal atstāt, mēloju. Nē, tu nāksi mums līdzī! krievs tiepjas. Viņš ir uzstājīgāks, labāk apģērbts un laikam arī paēdināts. Polītruks! es iesaucos, bet to neviens nedzird, jo tas notiek tikai manās domās. Krievam ir rokā nagāns un man vairs nav šaubu, kas šo nagānu tur.

Krievu bara vidū mēs ejam taisni pa mežu uz Aizputes pusi. Mums piebiedrojas vēl vairāk krievu, kas šad un tad pa ceļam pieklīst no vienas un otras puses. Viņi ir apjukuši un izbijušies. To starpā ir arī daži civīlisti, un tie man visvairāk nepatīk. Bet par laimi es nevienu no viņiem nepazīstu. Man ir pat ērtāk, kad civīlistu sarodas vairāk, jo tad es varu vieglāk nozust, ko es vēlējos jau ar pašu pirmo stundu kopš sastapšanās ar krieviem. Tumsa sabie-

zēja arvien melnāka un krievi kādā klajumā apmetās uz pārnakšpošanu. Ugunskurā sprēgāja sausie zari un mani nevēlamie ceļa biedri gatavojās uz tējas vārīšanu. Somās tiem bija cieti sakaltēta rupjmaize. Viņi pasniedza to arī man.

Karavīri bija noguruši, un tie šur tur bija pakrituši gulēt. Kādi bija atstāti sardzē. Viņi klejoja apkārt gulošajiem un vienaldzīgi raudzījās meža tumsā. Kad likās, ka liela daļa krievu iemigusi, es piecēlos un lēniem soļiem gāju uz nomaļāku vietu. Kur tu? - krievu postenis man aizkrustoja ceļu. - Vai nezini, man jāiet dziļāk mežā; vēders sāp! - atsaucos. - Tev nekur nav jāiet, mežs te visgaŗām, sēdi tepat! - krievs pamācīja. - Neērti, biedri, - es teicu un nejauki saviebu seju. - Nu, tad ej, bet nepakļīsti!

Ticis biezu koku aizsegā, es sāku skriet. Krievs, laikam izdzirdis manus soļus, pāris reizes izšāva. Nometnē sacēlās nejauka kņada. Es dzirdēju vēl vairākus šāvienus, bet tad jau biju gabalā. Tumsā krievi neuzdrošinājās sekot un tā es devos uz Aizputes kūdras purvu, kur man uzeja bija labi zināma. Visapkārt purvam bija grimstoši cipi un akāči, kas pat vasaras vidū neizžūva. Bieži tanīs iemaldījās meža dzīvnieki un noslika. Šeit biju drošs, ka varēšu patverties tik ilgi, kamēr krievi mežu atstās vai vācieši tos sagūstīs. Bažas tikai radīja barības trūkums. Bet jau nākošajā rītā es no purva izlavījos, lai aizietu pie tuvējā mežsarga Eglīša kaut ko iebaudīt. Meža malā iznācis es vēroju, ka pa lielceļu traucas vācu vieglie bruņu rati. Uz zinājis, ka Cīravā jau atrodas vācu priekšējie posteņi, es atgriezos Jaunarāju mežsarga mājā, kur sameklēju divriteni un otrā dienā braucu uz Liepāju.

Vairākas reizes es esmu braucis pa šo ceļu, pa vienu un to pašu ceļu uz pilsētu starp ezeru un jūru. Bet katru reizi šis brauciens noticis citādos apstākļos un savādākā dvēseles noskaņojumā. Šoreiz mana dvēsele dziedāja un sirds sita liksma. Varbūt viņa straujāk strādāja arī no mana vecā rata mīšanas un nespēka. Pa mežiem klīstot, gandrīz neēdušam un baiļu dzītam, nespēks bija sagulies kaulos un tagad lika sevi sajūst, kad dzīvībai vairs tiešas briesmas nedraudēja. Tikai tagad apzinājos, cik patiesībā noguris biju. Mežā pavadītās pāris nedēļas un visas iepriekšējās mežsarga gaitas bija visdrūmākais laiks manā dzīvē.

Es norausu no pieres sviedru lāses, kas tur bija sakrājušās kā lieli pilieni un minu savu ratu pa grantēto ceļu tālāk. Uz ceļa nesastapu neviena gājēja, neviena braucēja. Kara rati bija aizvēlušies tālāk uz austrumiem un ceļa malās šur tur bija palicis tikai pa kādam tankam vai smagajai automašīnai. Jo tuvāk nāca Liepāja, jo ceļmalā sastapu vairāk šo trofeju. Es redzēju mētājamies arī ložmetējus un šautenes, arī dažus vieglos lielgabalus. Izdegušie tanki liecināja par notikušām cīņām, bet tās bija bijušas īsas, un kara laukam, pa kuru es cauri braucu, ne tuvu nebija tās sejas, ko iezīmējušas ilgas un smagas cīņas, ar lieliem cilvēku un materiālu upuriem.

Un tomēr... Lielceļa malā, kur viņoja liels auzu lauks, kas jau bija saplaucis skarās, stāvēja kops ar steigā sagnaglotu koka krustu. Labība visapkārt kapam bija piemīta pie svaigi izraktās zemes un uz krusta bija uzkārtā kara vīra zaļganā metalla ķivere. Es noliecos pie krusta un lasīju tur piestiprināto vārdu. Tas bija vācu vārds, un cilvēks, kurš šinī vārdā sauca, tagad gulēja šeit apakšā, varbūt tikai dažas pēdas zem zemes. Šo krustu nebija daudz, bet viņi bija Kurzemē, Polijā un rietumos aiz Reinas, Norvēģijā un Eiropas dienvidos. Visur tur bija beigušās cilvēku dzīves un tās beidzās ar katru jaunu dienu kopš kara sākuma. Pēc pāris gadiem pasaulē plosījās jau īsts dvēseļu putenis un cilvēka dzīvība kļuva aizvien maz-

vērtīgāka.

Es uzkavējos pie šī kaŗavīra kapa mazu brīdi. Kādas rokas uz tā bija paspējušas nolikt ziedus, grāvmalā saplūktas vienkāršas lauku puķītes. Es noliecos un pieliku vēl pāris ziedu klāt. Līķim no tā labāk netika, bet es jutu, ka esmu viņam kaut ko parādā. Nu man pašam palika vieglāk un es turpināju ceļu, kādu gabalu savu ratu vezdams pie rokas. Pretim nāca kāds nomaldījies sarkanarmietis. Viņš bija izbijies un noguris. Ieraudzījis pretim nākam civilistu, sarkanarmietis apstājās un prasīja smēķi un vodu. Man nebija ne viena, ne otra un viņš noskumis gājatālāk.

Pie Liepājas krustu ceļmalā bija vairāk, tāpat kaŗa ieroču, un man tie kļuva vienaldzīgāki. Vietām bija izraknātas vairāku metru gaŗas zemes strēmeles, bet bez neviena krusta. Zeme bija tikai nolīdzināta ar lāpstu un piemīdīta. Tie bija kritušo sarkanarmiešu kapi, kam vajadzēja pārklāties ar zāli un kļūt aizmirstiem. Pret kritušo ienaidnieku neviens naida nesajūt, bet nevienam nav arī nekādas intereses tā piemīņu saglabāt. Pie Liepājas dzelzceļu krustojuma jau redzēju veseliem pūļiem vācu krustu, un man toreiz to likās nezhēlīgi daudz. Nedēļu ilgās cīņas par Liepājas pilsētu, bija prasījušas arī upurus. Tikai pēc ilgāka laika pagaraļā vācu virspavēlniecības ziņojumā šis notikums bija pieminēts vienā pašā lakoniskā teikumā: - Ieņemta Kurzemes ostas pilsēta Liepāja.

Kurzemes ostas pilsēta bija ieņemta, bet pašas Liepājas gandrīz vairs nebija, vismaz tās centrs bija pilnīgi noslaucīts no zemes virsus. Stāvie mūri mēmi slējās gaisā un vietām vēl lēni kūpēja. Centrs ap Rožu laukumu bija pārvērties drupu un gruvešu kaudzē, Vītolu iela, kas veda no Graudu ielas uz jūrmalas apstādījumiem, vairs nebija. To, nezin kāpēc, kādu dienu namu pa namam bija noslaucījusi vācu artilērija. Drupās bija pārvērsts arī Liepājas ārsta A. Niklasi nams, kuŗu tas tikko nesen bija ieguvis un pēc notikuma dabūjis smagu nervu satricinājumu. Vairāki lieli nami trūka arī Graudu ielā, tirdzniecības ostas rajonā, Lielā ielā... Armijas ekonomiskā veikala nama pagrabā bija sadeguši kādi trīsdesmit cilvēki, kas tur bija paslēpušies no bumbu uzbrukumiem. Ļaudis runāja, ka komunistu civilisti nama degšanas laikā pagrabā iemetuši bumbu. Arī pilsētas nodedzināšanā vainu deva komunistiem. Varbūt kādas dedzināšanas akcijas pilsētā arī notikušas, bet cēlonis Liepājas nopostīšanā bija vācu artilērijas uguns, kas to apšaudīja kādu stundu no vietas, jo pilsētas ieņemšanas

brīdī ostas rajonā, Vecliepājas pusē, grupa komunistu bija pretojusies. Vācieši tad bija noklājuši pilsētu ar artilērijas uguni, vadot to sākot ar tirdzniecības ostu un lēnām pārceļot uz rietumiem, līdz Tiklo un Palmu ielām. Daži artilērijas šāviņi bija krituši arī aiz Vecā tirgus uz rietumiem.

Nedēļu ilgo cīņu laikā pilsēta bija pārdzīvojusi smagu terroru. Pa pilsētas ielām klejoja bruņoti krievu kara jūrnieki un civilisti, kas meklēja vācu "parašutistus" un aizturēja ikvienu, kas bija daudz maz glītāk apģērbies. Tie bija arī iereibuši un brīžiem aiz tīrā šaušanas prieka laiduši dažas zalves ielu gājēju kājās. Pie Vecā tirgus komunisti bija "medījuši" tādā kārtā kādu sievieti. Daudzus ielu gājējus trauksmju laikā aizturēja un izkratīja kā vācu "spieģus", pēc kam sabāza "Zilā brīnuma" pagrabā. Tas bija šādā vārdā dēvēts nams Tomu ielā, kur komunisti bija iekārtojuši savas milicijas mītni. Republikas ielā atradās čekas mītne. Jau ar pirmajām dienām krievi aizmūrēja nama pagraba logus čekas gūstekņu turēšanai, tāpat logus "Zilā brīnuma" pagrabam. Komunistu avīzes to tanī pat laikā apzīmēja par "lielisku celtniecību Latvijā". Komunistu gadā šad un tad naktīs Republikas ielā atskanēja ļaužu kliegziņi.

Vāciešiem ieņemot pilsētu, pie "Zilā brīnuma" ieejas stāvēja vācu sargpostenis. Viņš namā ielaida civilistus, kas pagrabos meklēja savu piederīgo liķu. s Pagrabos bija iebūvētas koka lāvas, tie sadalīti sīkākos kambaros ar noslēdzamām durvīm. Vācieši durvis bija uzlauzuši un apšauto civilistu liķus atklājuši to piederīgo identificēšanai. Visos pagrabos bija liķi, starp tiem arī pāris liepājnieku, ko nebija ķērušas komunistu lodes. Kopā ar liķiem viņi bija pārcietuši pagrabos baigas naktis un kā aculiecinieki pēc atbrīvošanas zināja stāstīt, kā apšaušana notikusi. Naktī pavērušās pagrabu durvis, tanīs parādījušies nagānu stobri un atskanējušas ložu zalvju kārtas. Starp nošautajiem atradās arī Jaunliepājas ev. lut. draudzes bij. priekšnieks Andrejs Brekters. Apšaušana notikusi īsi pirms pilsētas ieņemšanas.

Uz veselajiem pilsētas namiem plīvoja Latvijas valsts karogi. Brīnums, ka daudzi no viņiem bija saglabāti visu komunistu gadu un kā namu īpašniekiem vai vietniekiem bija drosme to darīt! Vāciešiem ienākot pilsētā, tā pēkšņi saplauka sarkanbaltsarkanos karogus, kas augstu pacēlās virs drupām un izdegušo namu skeletiem un tur plīvoja kādas

pāris nedēļas. Pilsēta izskatījās kā lielos svētkos. Es raudzījos šos karogus un man nosāpēja sirds. Tie bija tie paši karogi, kas bija rotājuši pilsētu visās valsts svētku dienās divdesmit gadu no vietas. Un tomēr tie nebija tie paši... Karogs ir valsts varas simbols. Kādu varu tie reprezentēja tad?

Pilsētas seja bija pēkšņi pārvērtusies. Es sastapu ļaudis, kas veselu gadu bija kaut kur nozuduši. Tagad tie atkal bija ielās, viņi smaidīja un draudzīgi spieda roku. Bija jābrīnas, kur komunistu gadā pilsētā varēja parādīties tik daudz svešu un neredzētu seju, tik daudz savādu tipu, kas lēca acīs ik uz soļa un nekad nebija redzēti! Tagad tie visi bija nozuduši. Bija atgriezušies atkal vecie Liepājas ielu gājēji, "bijušie" ļaudis. Daudzu no viņiem vairs nebija, ko bija skārusi 14. jūnija deportācija vai komunistu pēdējo dienu terrorsi. Bet viņu iztrūkumu pamanīja un to sāpīgi sajuta tikai tuvākie piederīgie un draugi.

Es apjautājos pēc viena un otra paziņas, un man atkal sažņaudzās sirds. Daudzu no viņiem vairs nebija. Cik sastapšu vairs no saviem bijušajiem redakcijas ļaudīm? Ar satrauktu sirdi es gāju uz "Kurzemes Vārda" redakcijas namu. Bet pirms tam es gribēju apskatīt māju Peldu ielā 25, kur agrāk dzīvoju. Tā bija nodegusi līdz pamatiem. Redakcijas nams vēl stāvēja neskarts. Kantoņa un spiestuves durvis bija vaļā un namā bija vērojama liela rosība. Tur sastapu savus vecos darbiniekus, kas sagatavoja eks-peditēšanai tikko no spiestuves saņemtos laikraksta numurus. "Kurzemes Vārds" bija sācis atkal iznākt.

Pēc sirsnīgas sasveicināšanās gāju uz nama augšstāvu, kur atradās redakcija. Tā strādāja pilnā sparā. Sastapu redaktorus A. Vindavu, K. Sidaru, J. Raitumu, R. Rītiņu, vecāko informātoru E. Tauri un stenografisti Emīliju Heniņu. Redakcijā bija sākusi strādāt arī Lietišķās mākslas vidusskolas skolotāja mag.phil. Helēna Celma. Nesatiku vairs V. Sauleskalnu-Zonbergu, A. Baltkāju, galveno grāmatvedi E. Stengrevicu, valdes locekļus M. Lēģeri un R. Androvicu, kas bija deportēti.

Redakcijas telpas man likās daudz gaišākas kā agrāk. Es paskatījos pa logu uz Rožu laukuma pusi un man atklājās plašs skats līdz pašam Rožu laukumam. Augstie nami, kas sākot ar Jēkaba ielu aizsedza šo skatu, bija nograuti un priekšā atklājās liels drupu lauks. Tikai vācu Trīsvienības tornis vēl augstu slējās pret debesīm un piedeva Lie-lajai ielai tās raksturīgo izskatu.

Šinī uzņēmumā redzams izdevniecības akc. sab.
"Kurzemes Vārds" redakcijas nams un vācu
baznīca.

Citēšu atkal Jāņa Raituma rakstu "Austrālijas Latvietī"
par laikraksta "Kurzemes Vārda" atjaunošanu:

- Gadu vēlāk, jūnija beigās, Liepājā iesoļoja vācu armija. Kā milzu lāpa liesmās dega ēkas pilsētas centrā, kad no savas paslēptuves kādā nelielā namā ezermalā devos izlūku gājienā uz agrāko darba vietu - Kurzemes Vārda redakciju. Netālu no tās, Brīvzemnieka un Pasta ielas krustojumā gulēja divi nošauti gvardisti. Patšautenēm rokās pie pasta sardzē stāvēja vairāki vācu SS vīri. Kad aiz sevis biju aizvēris durvis, uz kuřām vēl stāvēja uzraksts - Laikraksta "Komūnists" redakcija, mani soļi pēc viena gada pārtraukuma veda atkal augšup uz telpām, kuřas pazinu vairākus gadus un ar kuřām saistas daudz jauku atmiņu.

Redakcijas telpās dūca kā bišu stropā. Skalaš klaigas jaucās ar jautru vācu dziesmu skaņām. Svin uzvaru, - nodomāju, un to apliecināja arī nākamais mirklis, atverot

durvis. Telpas bija pilnas vācu armijas virsniekiem. Sēdēdami uz galdiem, krēsliem un grīdas, viņi no pudelēm dzēra šampanieti. Sprāga korķi, gaisā uzšļācās baltas putas un vīru mutes strauji kampa reibīgos malkus. Sava tiesa tika arī parketa grīdai un rakstāmgaldiem. Ieraudzījis ienākam svešu civilistu, man pretī steidzās kāds kapteinis un asi noprasīja, ko vēlos. Izstāstīju viņam, ka šeit pirms boļševiku varas gada atradās latviešu laikraksta redakcija, kurā esmu strādājis, un interesējos, vai nebūtu iespējams atkal atjaunot avīzes izdošanu, lai darbā atgrieztos visi komunistu padzītie agrākie darbinieki. Uzklusējot stāstījumu, kapteinis norādīja, ka man vajadzētu ierasties Liepājas drāšu fabrikā, kur pašreiz atrodoties vācu armijas štābs, un tur arī izkārtošot latviešu laikraksta jautājumu.

Mans ceļš veda uz Liepājas drāšu fabriku. Tur pie ieejas, blakus vācu kaņavīra sargpostenim, stāvēja latvietis - fabrikas strādnieks ar baltu lentu ap roku. Uz lentas vēl neizžuvis spīdēja ar dzeltenu krāsu uztriepts kāšu krusts. Fabrikā, kas bija kļuvusi par pirmo vācu armijas štābu Liepājā, nāca un gāja armijas virsnieki, bet civilistiem, lai tajā iekļūtu, vajadzēja sīki izstāstīt savas vajadzības sargpostenim. Uzklusējot manu stāstījumu par latviešu laikraksta atjaunošanu, vācu kaņavīrs turpat no sargpostena mājiņas kādam piezvanīja pa tālruni un pēc brītiņa man paziņoja, ka pirms dažām stundām darbu uzsākusi latviešu civilā pārvalde un man jāgriežoties tur.

- Jā, bet kur? - nezinā jautāju. - Kādā viesnīcā pie Rožu laukuma. - Nu man bija skaidrs, jo tur bija tikai viena viesnīca, ar vārdu - Romas viesnīca.

Tās ārpusē drūzmējās daudz ļaužu. Pie ieejas sardzē stāvēja latviešu policijas kārtībnieki. Viņi pēc gada pirmo reizi bija uzvilkuši savus rūpīgi saglabātos vecos formas tērpus un, lai vēl vairāk pasvītrotu piederību latviešu nacionālai vienībai, virs elkoņa saulē zaigoja sarkanbaltsarkanā lenta. Bijušie aizsargu organizācijas dalībnieki bija uzvilkuši savus zaļos formas tērpus. Arī viņu rokas rotāja nacionālās lentas. Ārpusē pie viesnīcas un 15. maija nama sienas policistu un aizsargu apsargāti stāvēja daži apcietinātie. Viņu sejās nebija iespējams ieskatīties, jo tiem vajadzēja stāvēt ar muguru pret garāmgājējiem. To acis skatīja tikai masīvo ēku sienu un gaisā paceltās rokas nervozi taustīja auksto cementa un ķieģeļa mūri. Viesnīcas vestibilā ap lielu galdu sēdēja pirmās latviešu civilās pārvaldes locekļi. Šo pārvaldi dažas dienas vēlāk pārdēvēja

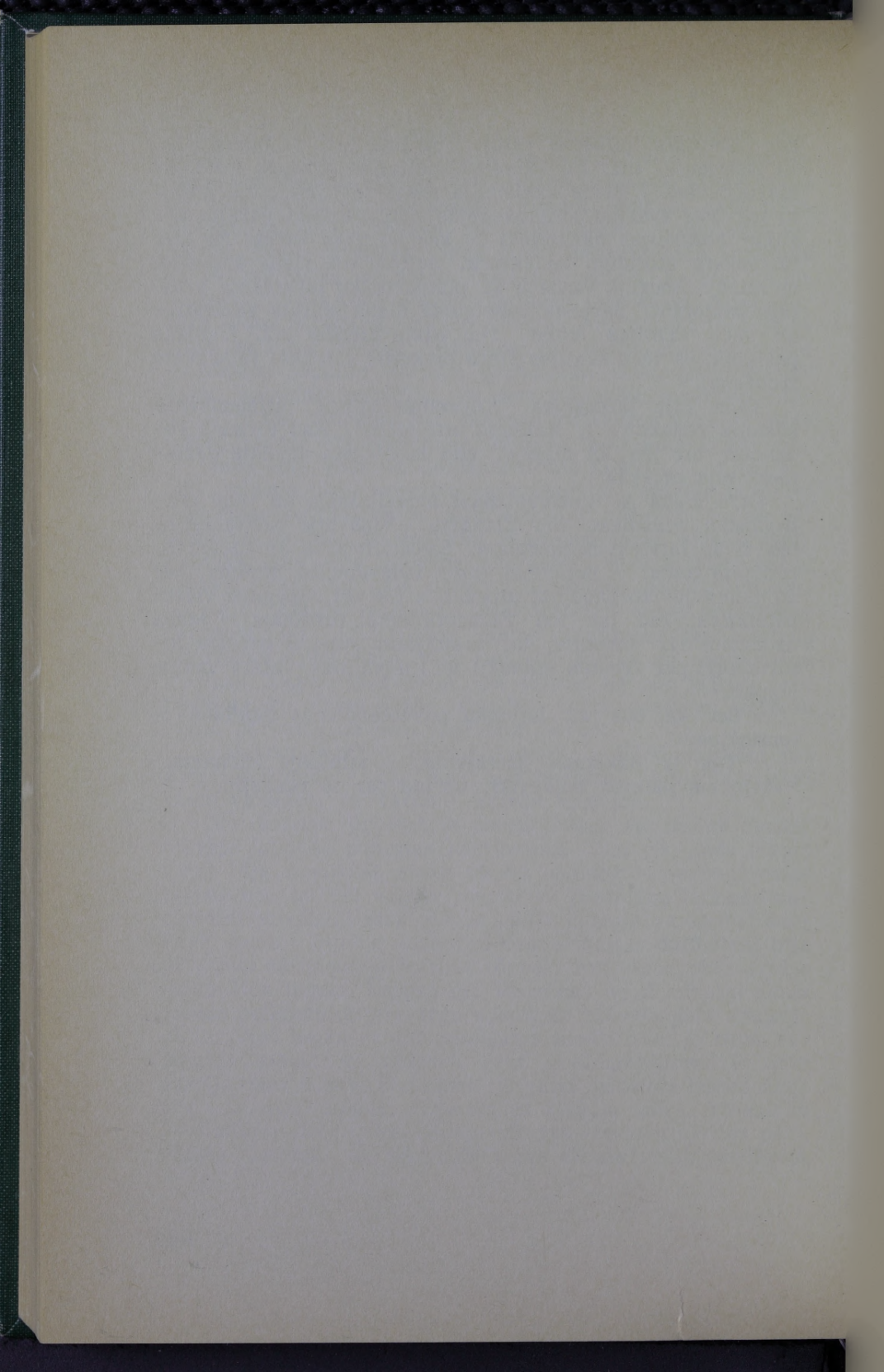
par Liepājas pilsētas valdi. Tur bija inž. J. Blaus, Dr. L. Neimanis, inž. A. Vācietis, policijas uzraugs Feldmanis u. c. Inž. J. Blaus uzklausa manu ierosinājumu, atzina to par ļoti svarīgu un interesējās, kur palikuši pārējie agrākie redakcijas darbinieki un kas no tiem varētu būt par laikraksta atbildīgo redaktoru. Solījos tos visus apmeklēt un minēju Andreju Vindavu kā piemērotāko laikraksta vadītāja postenim. Sarunas nobeigumā Blaus solījās sazināties ar vācu armijas štābu. Pēc pāris dienām inž. J. Blaus paziņoja, ka vācu armijas štābs piekritis latviešu laikraksta izdošanai. -

Tāds bija laikraksta "Kurzemes Vārda" atjaunošanas sākums redaktora J. Raituma attēlojumā. Kad ierados redakcijā, tur jau, kā minēju, visi laikraksta agrākie darbinieki bija priekšā.

Otrā dienā A. Vindavs mani iepazīstināja ar vācu propagandas virsnieku fon Zichartu. Viņš bija baltvācietis, bet likās latviski nesaprotam. Sasveicinoties ar Zichartu, pēdējais teica: - Boļševiki jums izdevniecību atņēma, bet no mums jūs to saņemat atpakaļ. - Es vēl nepaguvu viņam pateikties, kad jau fon Zicharts atkal turpināja: - Mans uzdevums ir lūkoties, lai lasītājiem sniegtu pareizu informāciju par frontes stāvokli un Lielvācijas valsts vadību vispār. -

- Bet kā būs ar latviešu pašnoteikšanas tiesībām? - ieminējās.

- Tas ir nākotnes jautājums, - atbildēja Zicharts. - Vispirms jāuzvar boļševiki, un tad par to runāsim. -

Ar vācu okupācijas laiku iezīmējās jauns posms laikraksta "Kurzemes Vārda" pagārajā mūžā, kas sākās jau pirms Latvijas valsts dibināšanas dienām un izbeidzās līdz ar Kurzemes cietokšņa krišanu 1945. g. 8. maijā. Liepājas pēdējās dienās to gan apvienoja ar Rīgā vācu laikā izdoto "Tēvijū", kad galvaspilsēta bija kritusi, un avīze saucās "Tēvija un Kurzemes Vārds". Tādā kārtā laikraksta "Kurzemes Vārda" gaitas cieši saistījušās ar Latvijas valsts mūžu un tas bijis klāt pie Latvijas šūpuļa un kapa. Kā valsts sākuma, tā beigu dienās iezīmējušās kādas raksturīgas paraleles, kad "Kurzemes Vārds" valsts visliktenīgākajās dienās augstsirdīgi atdevis cīņās turpināšanu attiecīgajā laikmetā pašlaik vadošajam galvaspilsētas laikrakstam, atkāpjoties no savām lokālajām interesēm un zināmā mērā varbūt arī sava prestiža, apzinoties, ka izšķirīgos brīžos ir jautājumi, kas stāv tam visam pāri. Tā 1919. gadā "Kurzemes Vārds" atdeva savu vietu "Latvijas Sargam", kad to Liepājā ierosināja izdot Arturs Kroders, saņemot kara ministra Jāņa Zālīša un iekšlietu ministra Dr. Miķeļa Valtera piekrišanu. "Latvijas Sarga" redakcijā toreiz darbojās Arturs un Roberts Kroderi, Jānis Bankavs, Kārlis Skalbe, Edvarts Virza, Jānis Akuraters, Aleksandrs Plensners u. c. - 1944. gada rudenī "Kurzemes Vārds", gan paturot kādu laiku arī savu nosaukumu, savu vietu atdeva Rīgas "Tēvijai", kad to ar reichskomisāra piekrišanu ierosināja Liepājā izdot tā atbildīgais redaktors Pauls Kovaļevskis. Kā vienā tā otrā gadījumā tas bija noticis pēc galvaspilsētas Rīgas krišanas, kad Liepāja atkal ieņēma galvaspilsētas lomu, un cīņas turpināšana pārsviedās uz šejieni.

Kā jau minēju, redakciju sākumā pārzināja vācu propagandas virsnieks Zicharts. Tiešajā redakcijas darbā viņš tomēr neiejaucās un visu uzticēja atbildīgajam redaktoram Andrejam Vindavam. Zicharts apmierinājās, kā jau pats sākumā deklarēja, tikai ar frontes ziņojumu pārskatīšanu,

bet drīz vien kļuva paviršs arī šajos pienākumos, jo daudz tuvāks tam bija Liepājas teātris, kuŗa intendanta pienākumus viņš pildīja. Zicharts tāpēc vairāk bija sastopams teātra birojā, nekā redakcijā. Teātra direktors bija Vilis Štāls, administrātors Adolfs Vilkančis. Abi viņi teātra lietas labi pārzināja un intendanta Zicharta darbu ļoti atvieglināja. Kā redakcijas, tā teātra darbiniekiem Zicharts ļāva rīkoties diezgan patstāvīgi un, salīdzinot ar V. Sauleskalna -Zonberga īso Liepājas laiku, tie jutās daudz brīvāki.

Laikraksts bija padots kuŗa cenzūrai un Zicharts bija drošs, ka šinī ziņā viņam galvas sāpes nebūs. Īstais laikraksta "cenzors" patiesībā bija redakcijas darbiniece Helēna Celma. Viņa prata vācu, krievu, angļu, franču, itāļu un zviedru valodas. Kā valodnieci redakcija Celmu izraudzīja par sakarnieci ar vācu cenzoriem. Kā zinām, ir pazīstami divi laikrakstu cenzēšanas veidi - tā sauktā priekšcenzūra, kad cenzors rūpīgi izlasa visa laikraksta saturu pirms tā iespiešanas un nosvīturo nevēlamo, un pēccenzūra, kad izseko laikrakstā iespiestos rakstus tikai pēc laikrakstā iznākšanas un, ja vajadzīgs, samazgā redaktoriem galvas, ja kas nevēlams parādījies. Šāda pēccenzūra zināmā mērā pastāvēja arī K. Ulmaņa autoritārā režīma laikā. Ikviens piedzīvojis redaktors, daudzreiz vēl labāk kā pats cenzors, pats zina, ko lasītājam drīkst un ko nedrīkst pasniegt, un pēccenzūra patiesībā ir tikai veids, kas šo pienākumu viņam atgādina.

Vācu laika cenzūra, vismaz Liepājā, bija kaut kas vidējs starp pirms un pēccenzūru. Bieži vien pietika, ja rakstus, par kuŗiem redakcijai bija šaubas, nolasa cenzoram pa telefonu priekšā. Redakcijas darbiniece Celma daudzreiz tā nolasīja jau saliktos manuskriptus, telefoniskā sarunā pārtulkojot, vai arī tikai atstāstot raksta saturu vācu valodā. Reti bija gadījumi, kad cenzors kaut ko būtu iebildis. Cenzētāji Liepājā bieži mainījās un visi tie laikraksta vadībai parasti uzticējās. Dažus mēnešus laikrakstu cenzēja civilā pārvalde, tad īsu posmu to pārņēma militāristi, lai pēc tam atkal atdotu atpakaļ brūno formas tērpu valkātājiem.

Redakcijas "sakarū virsniēks" Helēna Celma kādreiz nopriecējās, ka visvieglāk viņai veicoties ar cenzētājiem no militārās pārvaldes - kapt. Kerstenu un oberšturbbanfīreru Dr. Dietrichu, kino aktrises Marlenas Dietrichas brāli. Citādi tas bija ar fon Zasu, kuŗa dzīslās ritēja baltvācu baronu asinis. Viņš labi pārvaldīja latviešu valodu,

darbojās kā apgabala komisāra latviešu valodas tulks, un tāpēc rūpīgi pats izlasīja visus rakstus, kam vajadzēja parādīties laikrakstā. Fon Zass bija sevišķi uzmanīgs latviešu nacionālos jautājumos. Bet arī baronu H. Celma bieži prata tā apvārdot, ka viņš daudzos jautājumos piekrita un rakstu iespīšanu atļāva.

1941. gada 30. jūnijā saņēmu no Poligrafiskās pārvaldes vadītāja Rīgā P. Mantenieka sekojošu rakstu:

Cien. K. Grāmatnieka kungs!

Bez Jūsu klātbūtnes, ieceļot Jūs par visu Liepājas spiestuvju atbildīgo vadītāju, rēķinos, ka pašreizējos apstākļos, lietas labā, šo posteni pieņemsiet. Visi uzņēmumi arī turpmāk darbosies pārvaldes uzraudzībā un vadībā.

Jūs sveicinādams,

P. Mantenieks.

Pirms piedāvāto posteni pieņemu, man bija jātiek vaļā no mežsarga amata. Sēdos atkal uz sava divriteņa un mēroju apm. 50 klm. gaŗo ceļu uz Cīravas - Sakas virsmežniecību. Par tik pēkšņu darba atstāšanu virsmežzinis tomēr iebildumus necēla. Biju par to ļoti priecīgs, tiekot vaļā no gara nospiestības un lielās vientulības.

Ar vācu karaspēka virzīšanos uz priekšu, sākās apcietināšanas. Skrundā aizturēja laikraksta "Komūnists" redaktorus N. Dreifeldu un Ozolu. Smagi klājās 14. jūnija deportācijas izpalīgiem, kā arī komūnistu laika pilsētu un lauku pašvaldību aktīviem darbiniekiem. Kādu dienu Liepājā uz ielas sastapos ar to pašu vīru, kas komūnistu laikā aizbrauca manu mašīnu un teica, ka pagaidām mani vēl atstāšot uz brīvām kājām. Tagad viņš atkal kalpoja vāciešiem un uzrādīja tiem agrākos domu biedrus.

- Kur palika mana mašīna? - jautāju.

- Gramzdas muižā, - visos laikos aktīvais vīrs man atbildēja.

Ierodoties Gramzdā pēc mašīnas, visi raustīja plecus un klusēja, kad tiem pēc tās jautāju.

Rūpīgi izstaigājot muižas pagalmus, mašīnu pēdīgi atradu.

- Kas pēc kaujas uz mana īpašuma palicis, tas ir mans, - teica muižas īpašnieks, rokas bikšu kabatās sabāzis un vēderu mazliet izmetis uz priekšu.

"Kurzemes Vārda" izdevniecība strādāja ar pilnu jaudu. Laikrakstu nespēja tik daudz iespiest, cik liels bija pieprasījums pēc tā. Sakarā ar papīra ierobežojumiem, iespiedām tikai 50.000 eks. dienā. Algas, abonementu maksa, sludinājumu cena tika pielīdzināta Vācijas laikrakstu metienam. Mēneša bilanci noslēdzām ar 35.000 Reichsmarku tīra atlikuma. Kasiere M. Laimiņa pārpalikumu noguldīja Tirdzniecības - Rūpniecības bankā. Liepājā jaunatvērtās Notenbank in Ostland und Sparkasse in Kurland direktori uzaicināja, lai naudu noguldot arī viņu bankā, kas, protams, arī tika darīts.

Tirdzniecības un Rūpniecības ģenerāldirektora
73. pavēle.

Pamatojoties uz likuma par uzņēmumu valsts uzraudzību (L. kr. 1940) 6. panta "d" punktu, ieceļu Kristapu Grāmatnieku, dzīv. Liepājā, par izdevniecības akciju sabiedrības "Kurzemes Vārds" pilnvarnieku, ar tiesību atvietot valdi, sākot ar 1942. g. 31. janvāri.

Rīgā, 1942. g. 31. janvārī

(Paraksts)

(Al. Bulle)

Zīmogs

ģenerāldirektors

(T. Millere)

administratīvās daļas referente.

Izdevniecības grāmatniecību pārzināja bij. Liepājas notārs Gotfrīds Stengrevics. Viņa ģimeni bija aizveduši komunisti 14. jūnija deportācijā, un citkārt bagātais Liepājas notārs klīda pa ielām viens. Deportācijas laikā notārs pašlaik bija uzturējies Rīgā, kamēr sieva ar koferiem vedusi viņam no Liepājas uz Rīgu pārtiku. Sieva ar vilcienu braukājusi uz Rīgu un atpakaļ. Viņas pēdējais brauciens nelaimīgi sakrita ar deportācijas laiku, un tā ieradās savā mājā tieši tad, kad pie tās stāvēja deportējamo mašīna. Pats notārs tādā kārtā paglābās un vācu laikā atgriezās Liepājā, lai pameklētu sev ko piemērotu. Es viņam varēju piedāvāt tikai virsgrāmatveža vietu.

Liktenis mani ar Gotfrīdu Stengreviču atkal kopā saveda Amerikā, gan katru savā zemes stūrī. Viņš Amerikā savu

Pēc vairākiem trimdā pavadītiem gadiem,
K. Grāmatnieks apmeklē G. Strengreviču
Grinvičā, 1958. gada vasarā.

labklājību bija centies atjaunot kādā amerikāņu ģimenē, kur strādāja kopā ar savu jauno kundzi. Man grūti bija iedomāties citkārt dzīves tik ļoti izlutināto notāru tagad amerikāņu māj pārvaldnieka lomā un darot citus mājsaimniecības darbus. Šādu darbu viņš tomēr bija izvēlējis kā piemērotāko savām fiziskajām spējām, un pacietīgi nesot likteņa uzlikto krustu, vēl saglabāja dzīvas tieksmes pēc jaukākas dzīves, ko apliecinājis arī savā vēstulē, rakstīdams:

Mīļo Kristap!

Paldies par Tavu mīlo vēstulīti, kuŗu mēs visi kopā - Māļīte, Maksis, Biruta un es tik sirsnīgi atminējam un lasījām. Jā - pagājušie laiki, kad mēs kopā dzīvojām, neskatoties uz tumsu politiskā ziņā - saturēja sevī arī daudz gaismas un sirsnības.

Visi liek Tevi mīļi sveicināt!

Maksītis ar Māļīti bija tikuši namsaimnieku godā, bet pirms notāriālā līguma - atteikušies no pirkšanas un nolēmuši palikt bez nama līdz nākamai, labākai iepirkšanai. Es Latvijas brīvības komitejā nevaru ieiet, jo esmu ASV pilsonis jau veselu gadu tagad. (Vēstule rakstīta 1956. g. - Kr.Gr.). Tur var ieiet tikai Latvijas pilsoņi. Es labprāt būtu tur strādājis, bet...

Neskumstu tomēr, liekos vairāk saimnieciskās lietās. Šeit - Amerikā, var sacīt, - nauda mētājas uz ielas, bet ne katrs prot to pacelt. Es esmu izgudrojis kā to pacelt, un turklāt, - neturēšu gudrību "zem pūra", bet izlietošu arī citu labā. Tāpēc pievienoju klāt konfidenciāli divu rakstu norakstus; ja Tu draugam tici, vari atsūtīt čeku un es laidīšu darbā...

Kristap, - paturi dzīvu savu humoru, paturi kvēlojošu savu sirds degsmi! Žēl, ka daudz jaukas stundas, kuŗas mēs - kopā dzīvojot varējām veidot un vairo, - mēs nokavējām, padodamies flegmatismam, bet arī tagad mēs kaut ko vēl varam... Kad sapelnīsim naudu pēc manas izgudrotās sistēmas, - brauksim ceļojumā uz Eiropu. Tur pavadīsim jaukas stundas. Reinas krastos, Vīnē, Parīzē, Venecijā, Monte Karlo... Maksi un Mālīti arī ņemsim līdzi.

Es Gotfrīdam Stengrevicam čeku gan neaizsūtīju, jo neticēju, ka Amerikā nebūtu cilvēku, kas naudu nepaceltu no ielas. Liepājā gan tādu trūka, jo citādi Stengrevics īsā laikā ar notāra biroju nebūtu ticis pie četrām īres mājām, Zviedrijas konsula palasetes un kuŗa "Savoja". Pirmo īres māju pērkot, es Stengrevicam žirēju vekseli, pēc kam viņš nopirka vēl pārējās mājas. Māju dēļ G. Stengrevicam radās skauģi, sakarā ar ko viņš zaudēja notāra amatu.

Šoreiz es čeku Stengrevicam neizrakstīju, jo Amerika nav Liepāja, kur nauda mētājās uz ielas... Tā sapnis par Monte Karlo palika nepiepildīts...

Redakcijas darbs visus četrus vācu okupācijas gadus ritēja kara apstākļos un kara laika ietekmē. Laikraksts bija viena no tām nedaudzajām mantām, ko kara laikā varēja pirkt par oficiālo cenu un tāpēc lasītāju skaits bija liels. Metienu nekad nevarēja dabūt tik augstu, lai apmierinātu pieprasījumu, jo papīra krājumi bija ierobežoti. Pārdodot precī, ko visi varēja pirkt par oficiālo cenu un brīvā tirgū, laikraksta darbinieku stāvoklis bija daudz citādāks nekā tiem, kas bija nodarbināti nozarēs, kas ražoja vai tirgojās ar precēm, ko noteica stingri ierobežotie kara laika kontingenti. No darba mājās ejot, pietikai tikai šādu precī paslēpt azotē, lai to reālizējot "melnajā tirgū" nodrošinātu pārtiku veselai nedēļai vai ilgāk. Laikraksta darbinieki, saņemot savas oficiālās algas, kas miera apstākļos tiem būtu spējušas nodrošināt solidu dzīvi, tagad praktiski ar tām varēja samaksāt tikai uz pārtikas kartītēm iegūstamo, bet par pārpalikumu "pa tumšo" nopirkt kādu paciņu rūgtu kara laika cigarešu vai pašaudzētās lapu tabakas. Šo mantu baudītāji visas redakcijas telpas bija piesātinājuši ar rūgtu dvingu.

Kā jau kara laikā un vispār nenormālos apstākļos, daudzi iedomājās, ka spējīgi veikt arī pienākumus vai darbus (dažreiz arī nedarbus), kuriem agrāk nebija pievērsuši nekādu interesi. Daži arī šinī ziņā uzrādīja visai ievērojamā sekmes un sevi "atklāja". Tā Aleksandrs Čakāns komunistu gadā kādā delegācijā bija aizbraucis uz Maskavu. Vācu laikā par šo braucienu viņš garī izrakstījās, visādi paironizējams par komunistu saimniekošanas metodēm.

Kad krievi sāka virzīties uz priekšu un arvien tālāk spiedās uz rietumiem, Čakāns mieru atrada Vācijā, savu jauno sievu atstādams Skrundā. Pie pirmās izdevības Čakāns steidzīgi emigrēja uz Austrāliju, mainot arī vārdu. Piektajā kontinentā viņš kļuva par transportfirmas uzņēmēju un par žurnālistiku vairs nedomā.

Ar spēcīgu literāru ievirzi vācu gados laikrakstā uzsāka

producēties Liepājas Kalpaka pamatskolas pārzinis Arturs Plaudis. Viņš skolā pasniedza latviešu valodu, rakstīja manuskriptus glītā skolmeistariskā rokrakstā un neaizmirsā pieturas zīmes. Skolotājs A. Plaudis Liepājā kļuva pazīstams arī ar literāriem rītiem, kurus viņš itin bieži svētdienās rīkoja Kalpaka pamatskolā. Šos rītus viņš kuplināja ar mūzikāli-vokāliem priekšnesumiem un tie katrreiz izvērsās par skaistiem brīžiem latviešu dzejai un prozai. Plaudis prata saviem rītiem piesaistīt arī pašus autorus, kas tad skandēja savas dzejas un citus daiļdarbus. Bieži ieradās arī dzejnieki no Rīgas, arī - Dievs, Tava zeme deg - autors Andrejs Eglītis. Ar zēnisku biklību viņš no ziediem pušķotās katedras skandēja šī darba pantus, pats tos dziļi līdzī pārdzīvodams. Ar visu jauneklīgo ideālismu, Eglītis toreiz dzīvoja līdzī savai tautai un Liepājas pēdējās dienās turienes laikrakstā vēl ievietoja dedzīgus ievadrakstus, kas bija pilni ticības Latvijas dzīvībai un tajos izskanēja nebeidzami slavinājumi un uzmundrinājumi Kurzemes cīnītājiem.

Atsevišķu rītu Kalpaka pamatskolā Arturs Plaudis bija sarīkojis dzejniekam Kārlim Krūzam. Ar labām deklamatora spējām autors skandēja savas dzejas pantus. Dzīves gadu un kara pārdzīvojumu ietekmē dzejnieks bija manāmi saguris, bet savas dzejas stundās it kā atplauka.

Pēc Kurzemes kapitulācijas Arturs Plaudis atrada patvērumu Dienvidvācijā, kur rediģēja trīs sējumos izdotos Trimdas rakstniekus. Tagad viņš uzturas Austrālijā un savā literāriskā darbībā noklusis.

Kara viesulis Kurzemē bija atpūties arī citus gara darbiniekus, kas visi, ja vien paši gribēja, atrada garīgo patvērumu "Kurzemes Vārda" redakcijā. No Jelgavas šeit jau ilgāku laiku uzturējās jaunais skolotājs A. Valters. Viņš iegriezās redakcijā vai katru dienu, un šo, to arī rakstīja. Liepājā viņš apprecēja aktrisi Miliju Einbergu, ar kuru piedzīvoja arī ģimenes atvasīti. Pēc iesaukšanas leģionā, Valters Liepājā vairs nebija redzams.

Vēl labā atmiņā palikusi tagadējā torontiete un centīgā bērnu audzinātāja Tonija Krūka. Viņa ieradās redakcijā un stāstīja par meža brāļiem, kas iebrukuši mežsarga mājā un meklējuši pēc kā ēdama. - Nebaidieties, mēs esam latvieši," - meža brāļi mierinājuši un, ieročus žvadinādami, griezuši vai visu māju apkārt. Toniju Krūku šis gadījums bija tā uztraucis, ka viņa ilgi nevarēja to aizmirst.

Kara vēji līdz ar Vidzemes un Zemgales bēgļu pulkiem

Liepājā bija atdzinuši arī advokātu Viktoru Upeslāci. Viņš Rīgā bija rediģējis bērnu un jaunatnes žurnālu "Cīrulītis". Ar redakcijas gaisu sadraudzējies, Upeslācis bez tā nevarēja vairs iztikt un centīgi sāka rakstīt ievadrakstus "Kurzemes Vārdam". Viņam bija asa doma un oriģināls lietu uztveres veids. Likās, ka pirmo reizi Upeslācis redakcijā iesteidzās vai tikpat kā skriešus. Savu bēgļa skrējieni no Zemgales līdzenuma tas vēl nebija izbeidzis, un viņa acīs varēja saskatīt degošo tēva māju liesmu atspulgu.

- Es atgriezos atpakaļ un vēl noskatījos, kā nodeg manas tēva mājas, - stāstīja Upeslācis bez kāda žēluma. - Viss sadega, esmu tāds, kā šeit tagad stāvu, - viņš turpināja un paziņoja, ka savu ģimeni esot novietojis kādā Liepājas pagrabā.

Upeslācis bija neliela auguma vīrs, bet liels spriedējs.

- Tas ir tā un ne citādi, - viņš, rādītāja pirkstu gaisā izsliedams, arvien mēdza pats apstiprināt savu domu pareizību. Ko iebilst pretī bija veltas pūles. Upeslācis arī strikti noraidīja alkoholu, nesmēķēja pat vislabāko tabaku, kāda vien kara laikā bija iegūstama, bet piezilinātajā redakcijas gaisā labprāt uzkavējās.

- Man šis gaiss patīk, - viņš atzinās.

No Vācijas Upeslācis emigrēja uz Kanadu, kur, pēc līguma laika nokalpošanas, izmācījās burtliča amatu un visu laiku strādā šinī ienesīgajā arodā.

Viktors Upeslācis vēl tagad ir cītīgs Kanadas latviešu sabiedrīks darbinieks - turienes Nacionālās apvienības valdes priekšsēdis.

Bez līdzstrādniekiem redakcijā bieži iegriezās arī tās pastāvīgie viesi. Tāds bija, piemēram, operdziedonis Boriss Piekalnītis. Nākot no koncerta, viņš vakaros vienmēr mīlēja kādu stundiņu pasēdēt redakcijā, pretim redakcijas sekretāra galdam. Piekalnītim aizvien krūšu kabatā glabājās plakana stikla pudele ar labas šķirnes šnabi. Viņš no pudeles pa malkam ieņēma, bet kad to kāds pamanīja, no tās pašas pudeles piedāvāja arī citam. Parasti mākslinieks iedzēra viens, un labo mantu piedāvāja tikai tad, kad citas izejas vairs nebija.

Bet ne visiem alkohols nāca par labu. Liepājas operas diriģents Otto Karls, nākot mājās no Jaunliepājas uz Vecliepāju, nakts tumsā bija pagājis garām tiltam un iekāpis ostā. Karla traģiskā nāve bumbu troksnī pagāja bez kādas ievērības. Rets liepājnieks tikai zināja, ka Meldermeitiņas komponists jau aizgājis aizsaulē.

Otto Karls dzīvoja man kaimiņos. Tad bieži iznāca - ar viņu tikties. 1940. g. Liepājas operā izrādīja J. Kalniņa opereti "Ugunī". Pirms izrādes Karls ieradās pie manis un teica: - Paredzams, ka no Rīgas pirmizrādē ieradīsies arī J. Kalniņš. Tanī vakarā O. Karls bija ļoti labā gara stāvoklī. Kad viņš nostājās orķestra priekšā, tas diriģenta zizli vicināja pa gaisu lielā sajūsmā. Pēc programmas apmeklētāji sumināja komponistu, diriģentam pasniedza lielu klēpi ziedu. Vijolists Jansons, kas tagad esot izvērties par slavenu mākslinieku un brauc turnejās, man toreiz teica, ka viņam neesot bijis saprotams, ko īsti Karls no operetes gribējis iztaisīt, jo tur nemaz tik daudz tās mūzikas neesot.

Atceļā no operas nama J. Kalniņš un O. Karls iegriezās pie manis. Mūsu sabiedrībā bija arī vidusskolas skolotājas Lilija Smudze un Rita Gertsons. Kafiju dzerot, runājām par mākslu un kalpošanu augstiem ideāliem. Lilija Smudze, kuŗa arī jaunībā vingrinājusies klavieru spēlē, sarunā ar J. Kalniņu bieži atsaucās uz kritiku. Tā kā Kalniņš kritikai lielu vērību nepievērsa, viņš aizrādīja, ka pēc kritikas vien nevar spriest par mākslinieka radītspējām un panākumiem. Mūsu sarunas skāra arī laulības dzīves problēmas un citus jautājumus. Jānis Kalniņš mīlēja stipru Brazīlijas pupiņu kafiju ar franču konjaku. Kafiju vārot un dzerot laiks pagāja ātri, un Kalniņš ar rīta vilcienu atgriezās Rīgā.

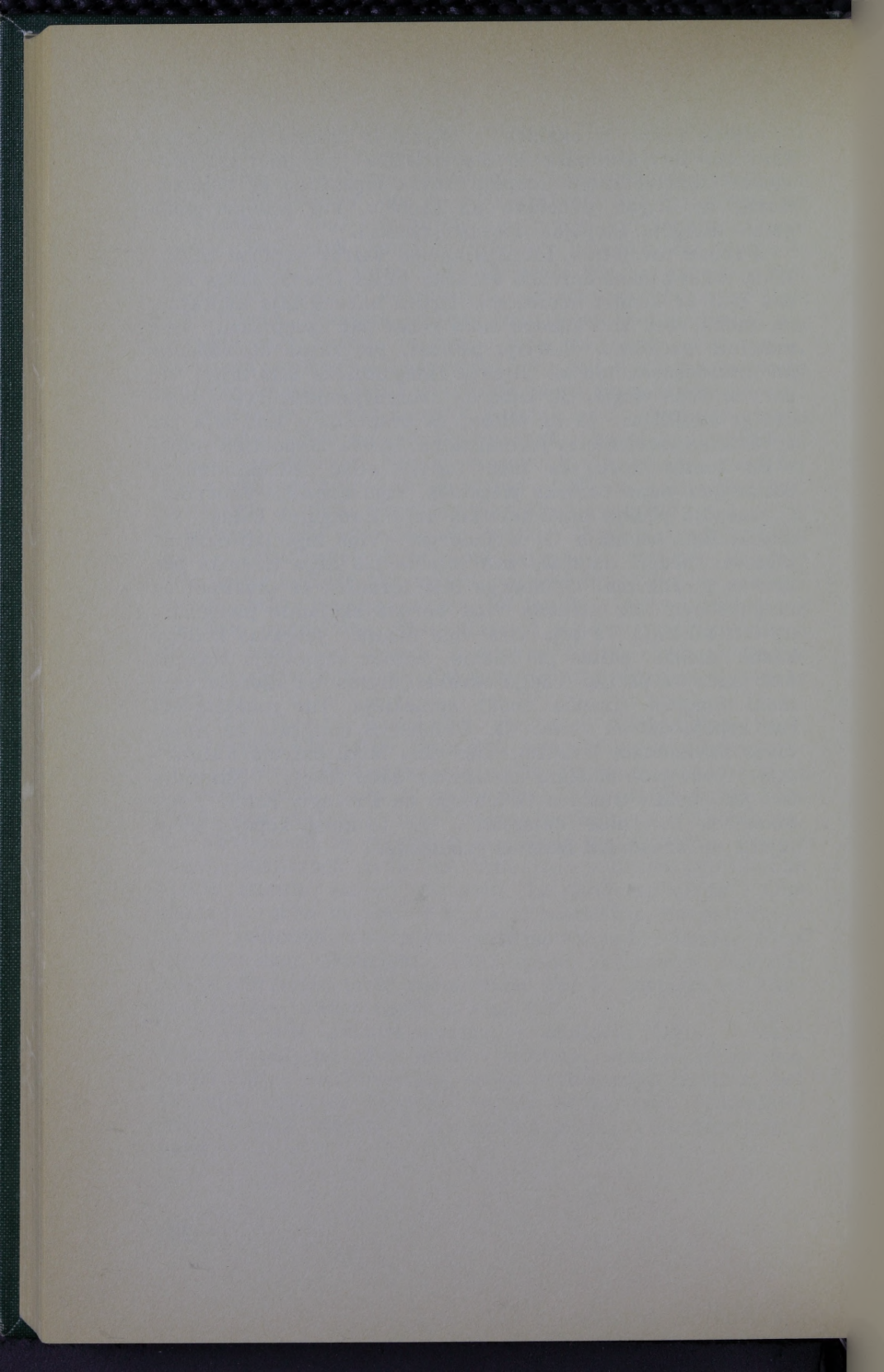
Otto Karla agrākās gaitas. Viņš dzimis Rīgā, bet bērnību pavadījis Pēterpilī, kur arī beidzis konservatoriju ar brīvmākslinieka gradu. Pie diriģenta pultes stājies Krievijā, 1909. gadā 23 gadus vecs. Pirmā pasaules kara laikā, kad Krievijā vācu pilsoņu darbība tika ierobežota, arī Karlam nācās piedzīvot kavēklus. Kad O. Karls pieteic Nižnij-Novgorodā policijai koncertu-policijas priekšnieks nedod atļauju aiz tā iemesla, ka diriģenta vārds - Otto Karls... skan vāciski. Kad Karls neatlaižas, tad patriotiskais policijas priekšnieks pārtaisa Karlu par Karlē, kas mazliet skan franciski. 1922. gadā, atbraucot Latvijā, Karls atrīvojās no šī pseudonima. Pēc šī nostāsta es Karlam jautāju, kādas tautības viņš ir?

- To pats skaidri nezinu, - atbildēja Karls. - Mana māte ir poliete, tēva māte - latviete, vectēvs ir no tēva puses cēlies no Slovēnijas, sieva - tīrasinīga latviete, bet Krievijā dzīvojot latviešu valodu aizmirsusi. Padomājiet paši, - saka Karls, - tas tiešām grūti atrisināms jautājums. -

Viens tomēr ir skaidrs - Karls ir dzimis rīdzinieks, kam rūp latvju mūzika un tās attīstība. Lai dotu arī provinces iedzīvotājiem iespēju tuvāk iepazīties ar mūziku, Karls no Rīgas pārcēlās uz Liepāju, kur pēdējos mūža gadus diriģēja Liepājas operas orķestri.

Frontei tuvojoties, Liepājā arvien vairāk saplūda bēgļu. Kādā vakarā manā dzīvoklī ieradās Jūlijs Druva, dažas dienas tanī ar kundzi uzturoties. Druva sarunā bija asprātīgs un možs, bet kad kundze sāka runāt par izceļošanu, viņš manāmi sadrūma. Latviju pamest, pie kuņas dibināšanas un izveidošanas tas kā Ulmaņa līdzgaitnieks bija bijis, viņam nenācās viegli. Uz kundzes skubinājumiem Druva bezcerīgi atbildēja: - Ja tu vēlies, es braukšu. - Kad bija jau nokārtotas izceļošanas formālītātes, Druva atvadoties teica: - Es tomēr ceru, ka mēs Latvijā atkal redzēsimies. - Bet ne jau visas cerības piepildas. Viņu apbedīja Amerikā.

Liepājā pēdējā laikā ieradās arī "Zemgales Balss" izdevniecības vadītājs G. Grīnbergs. Viņš bija izbēdzis no Jelgavas pēdējā minūtē, kad pilsēta jau dega liesmās pēc krievu uzbrukuma. Grīnbergs bija ieradies ar divriteni un mugursomu, kur atradās viņa bārdas skujamie piederumi un cīti sīkumi. Tā bija visa viņa manta. Jelgavas kollēga kādas dienas palika pie manis, kamēr sameklēja kuģi un aizbrauca uz Vāciju. Vācijā sarakstījāmies un kādreiz viņš mani Singenā (franču zonā) apmeklēja, kur runājām arī par kopēju dzīves vietu. G. Grīnbergs emigrēja uz Amerikas Savienotām Valstīm, kur kādu laiku dzīvoja Kalifornijā. 1956. gadā saņēmu kartiņu ar šādu tekstu: "Pulkvedis Dr. jur. habil. Gustavs Grīnbergs un Dr. agr. habil. Dagmāra A. E. Talce salaulāti". Ar to mūsu kopējie plāni izjuka un draudzība faktiski izbeidzās.

Bēgļu saplūdums Liepājā sākās jau 1944. gada vasarā, kad fronte pārsviedās uz Latvijas austrumu apgabaliem un cīņas notika jau uz latviešu zemes.

Tās bija baigas un satraukumu pilnas dienas. Vispārējo nemieru vēl pavairoja uz rietumiem plūstošās vācu kara spēka vienības, no kurām liela daļa uz Vācijas robežu devās arī caur Liepāju. Vācu vadība šo kustību izskaidroja ar cīņas vienību apmaiņu, kad uz fronti tiekot sūtītas jaunas kaujas grupas, bet nogurušās atvelkot atpakaļ atpūtai. Iedzīvotāji gan redzēja tikai atejošas kustības un par šo apgalvojumu šaubījās. Kad jūlija atentāts pret Hitleru nebija izdevies, zināma stabilitāte bija vērojama arī frontē. Ja savērniekiem atentāts būtu izdevies, Kurzemes gals būtu pienācis vismaz par pusgadu ātrāk un lielās bēgļu masas, kas šinī laikā paspēja izbraukt uz Vāciju, būtu palikušas Kurzemes ielenkumā.

Kad Rīgai tuvojās krievu tanki, uz Liepāju pārvietojās arī daļa latviešu pašpārvaldes darbinieku. Reizē ar profesoru Mārtiņu Prīmani ieradās arī Žanis Unāms, Bruno Plaude, Ž. Nīkurs u.c. No Rīgas atbrauca arī radiofona darbinieki un žurnālisti. Vācu laikraksta Deutsche Zeitung im Ostland iespīešanu turpināja speciālā spiestuves vilcienā Liepājas dzelzceļa stacijas apkārtnē, bet Tēvija vēlāk apvienojās ar Kurzemes Vārdu. Arī latviešu frontes laikraksts Daugavas Vanagi īsu laiku iznāca Liepājā. Liepāja atkal bija kļuvusi par Latvijas galvaspilsētu ar saviem departamentiem, radiofonu un laikrakstu redakcijām. Aktīvi tās kultūras dzīves pārorganizēšanu uzsāka Žanis Unāms. Par Unāma Liepājas darbības posmu Austrālijas Latvietī vēl pēc vairāk kā desmit gadiem bija lasāms kāda Liepājas pēdējo dienu līdzgaitnieka atmiņu raksts (J. Raitums), kurā, starp citu, bija teikts:

"Bieži viņa (t.i. Ž. Unāma - Kr.Gr.) patriotiskiem saukļiem pārpilnās runas bija dzirdamas radiofonā. Atmiņā palikusi kāda viņa runa, kurā tas citēja L. Breikša dzējas vārdus: Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai un

svētīts tas, kas drošs par viņu krīt. Tālāk runātājs aicināja latviešus neatstāt savu svēto zemi, kas slacīta mūsu tēvu sviedriem un cīnītāju asinīm. Nākamajā dienā šo rindiņu autoru "Kurzemes Vārda" redakcijā apciemoja kāds teātra aktieris, pastāstot jaunāko sensāciju: Šodien mūsu aktrises ar ziediem uz kuģa pavadīja Žani Unāmu. Atceroties Unāma vārdus iepriekšējā vakarā radiofonā, šai ziņai bija baumu pieskaņa. Vēlāk noskaidrojās, ka viņš tiešām aizbraucis uz Vāciju. Par U. pēkšņo aizbraukšanu interesējās arī latviešu pašpārvaldes vadība un pieprasīja tā sūtīšanu atpakaļ. Unāms tomēr Liepājā neatgriezās."

Žanis Unāms reiz bija apciemojis arī mani redakcijā un apjautājies par izbraukšanas iespējām. Es viņam toreiz nekā noteikta nezināju atbildēt, jo par šo jautājumu vēl nebiju domājis. Šai aizbraukšanai pieskāries arī pats Žanis Unāms savā Vācijā 1955. g. izdotajā grāmatā Melnā vara (Trimdas dokumenti I). Tur viņš ievietojis dažas dokumentu fotokopijas, no kurām redzams, ka Unāmam izbraukšanas atļauja (Durchlasschein) izdota jau 1944. g. 20. maijā ("5/20/44"0, ar tiesību vienreizējai braukšanai no Latvijas uz Vāciju un atpakaļ, bez notecēšanas datuma. Komandējumu apliecību uz Vāciju Žanim Unāmam izdevis arī Latvijas pašpārvaldes vadītājs, ģenerāldirektors O. Dankers, ar kuŗu viņš Unāmu komandējis uz Vāciju no 1944. g. 26. jūlija līdz tā paša gada 13. augustam.

Unāms tagad, pēc gadiem, apgalvo, ka gribējis no Vācijas gan braukt atpakaļ uz Latviju, lai cīnītos Kurzemes frontē un mirtu par tēvzemi, bet vācieši nav laiduši vairs atpakaļ. Tā tolaiku departamenta direktoram nav izdevies savus patriotiskos vārdus darbos apliecināt. Viņš vēl tagad atrodas Vācijā un pa laikam periodikā pakavējas atmiņās par aizgājušiem gadiem.

No latviešu puses bēgļu izceļošanas lietas Liepājā kārtoja jaunā Tautas Palīdzības organizācija. Šīs organizācijas Kurzemes novada pilnvarotais A. Gārša Liepājas mūzeja telpās iekārtoja Tautas Palīdzības biroju, kuŗā no agra rīta līdz vēlam vakaram klīda bēgļi, lai uzzinātu, kad aizietu nākošais transporta kuģis un pieteiktos izbraukšanai. T. P. kārtoja arī bēgļu pārnākšņošanas lietas, jo sabumbotā Liepājā nebija viegli atrast lielajai bēgļu masai apmešanās iespējas, kaut vai tikai īsam laikam.

Birojā strādāja arī žurnālists V. Strautmanis. Aiz viņa rakstāmgalda bija novietota liela Kurzemes karte, kuŗā spraudītes apmeklētājiem rādīja frontes stāvokli. Informā-

ciju sniedza latviešu policija, aizsargi un Tautas Palīdzības darbinieki lauku centros un daudzos gadījumos tā bija par 48 stundām jaunāka nekā vācu vai krievu radiofonā ziņotā. Bēgļi ar lielu interesi pētīja šo karti un daži uzņēmās arī risku aizbraukt uz savām lauku mājām atpakaļ, lai papemtu vēl kādu nākotnei noderīgu mantu, vai arī bija nokaujama kāda cūka vācu pārtikas devu papilduzturam.

Tautas Palīdzības organizācija vēl turpināja savu darbu Vācijā, gan šaurākos apmēros. Dancigas dzelzceļstacijā bēgļus sagaidīja šīs organizācijas pārstāvji - mūsu bij. sūtnis Turcijā A. Kacens un redaktors A. Klāvsons. Bēgļiem bija daudz jautājumu, bet visus tos nevarēja atbildēt, jo tālāko izvietojumu kārtoja vācu iestādes. Arī tajās latviešu bēgļi visur sastapa laipnu pretimnākšanu, transportvilcienos tos pietiekami paēdināja un, nokāpjot no kuģa, jau tūlīt pasniedza karstu kafiju ar sviestmaizēm. Vācu bankas bez kādas lielas tielēšanās apmainīja Ostmarkas pret Reichsmarkām un, saņēmuši pirmo Vācijas valsts naudu, bēgļi meklēja pa veikaliem ko pārkamu. Formāli visiem bija jāiziet cauri arī tā sauktās atutošanas iestādes, kādas kara laikā atradās visā Vācijā, sevišķi bēgļu transportceļos. Tās bija ierīkotas piesardzības nolūkā, lai valstī neievazātu lipīgās sērgas, bet daži šo akciju uzņēma arī kā apvainojumu. Taču visiem, ar vai bez utīm, bija jāapmeklē šīs iestādes, jāpakarina drēbes vadžos, kur tās izkarsēja, bet pašiem jāiet pirtī krietni izpērties. Pēc pirts bija sajūta tiešām laba un, apvelkot mugurā siltās drēbes, pat jūtīgākie atzina, ka pirts bijusi tiešām svētīga.

Vācu vīrieši gandrīz visi bija okupētos apgabalos vai cīnījās frontē un civilos pienākumus veica veči, sievietes un pusaudži. Arī daudzās pirtīs vīriešu nodaļas apkalpoja sievietes, kas gluži plikajiem pretējā dzimuma pārstāvjiem uzspieda uz rokas zīmoģu, ka "atutošana" notikusi. Kara laikā ar vecajiem aizspriedumiem neviens nerēķinājās.

Bet ne jau visi aizbrauca uz Vāciju. Daudzu mērķis bija karaļvalsts Zviedrija. Vācijā nomirsim badā, bet Zviedrijā būsim labi paēduši, sprieda šie dzīves praktiķi, kas visos laikos prata labi iekārtoties, sevi lutināt un tīties tikai ap sevi, kā zeme ap savu asi. Liktenis daudziem Zviedrijas braucējiem smagi atspēlējās, un daudzas bēgļu laivas karaļvalsts krastu nesasniedza. Kaut gan Zviedrijas pusē laivu organizēšana un bēgļu pārvešana bija domāta kā humāns palīdzības darbs ikvienam, kas vēlējās izkļūt no degošās Kurzemes, savādā kārtā uz turieni pa lielākai daļai aiz-

brauca tikai tie, kam bija vairāk zelta pulksteņu vai citas vērtības. Šo aizbraukšanu turēja kā lielu noslēpumu. Tas bija vajadzīgs, lai izsargātos no vācu iestāžu vajāšanām, kas nevēlējās uz Zviedriju bēgļus izlaist, bet vēl vairāk to slēpa paši latvieši savā starpā, baidīdamies, ka citi varētu aizbraukt pirmie, iekams paši tiek drošībā. Varbūt savu lomu šeit spēlēja arī nenovīdība. Uzpēmīgi cilvēki rīkoja savus "privātos" Zviedrijas braucienus, vai nu ar labi samaksātām zvejnieku motorlaivām vai citiem peldošiem satiksmes līdzekļiem. Uz Zviedriju jau diezgan agri aizbrauca arī laba daļa Kurzemes cīnītāju, kas bija dezertējuši no savām vienībām, kamēr citi cīnījās ierakumos un sedza aizmuguri.

Kurzemes pēdējās dienās uz Zviedriju izdevās aizbraukt arī daudziem, kas līdz pēdējam brīdim ticēja Latvijas brīvībai, vai kas ieņemto amatu dēļ neuzdrošinājās savu posteni atstāt, lai nekristu atpakaļ vācu rokās un nesāņemtu bargos kara laiku sodus. Līdz pēdējam brīdim Liepājā palika arī tās pilsētas galva J. Blaus, kas, krieviem jau atrodoties pilsētā, bija ticis kādā zvejnieku laivā un laimīgi izkļuvis uz Zviedriju. Viņa brāli Pēteri Blau'u, kas bija arī aizsargu komandieris, visiem par lielu brīnumu bija izraudzījuši komunisti savai pirmajai Latvijas leļļu valdībai. Bet Pēteris Blaus bija Jaunāko Ziņu redakcijas cilvēks, kas pa lielākai daļai visi sākumā bija izrādījušies noderīgi Latvijas okupantiem.

Inž. Jānis Blaus darbojās pretējos apstākļos, un kā vācu laika pilsētas galva viņš tiešām parādīja dažas krietnas latviskas īpašības. Savas tuvredzīgās politikas rezultātā vācieši arī okupētās zemēs, pēc komunistu varas izbeigšanās, centās steidzīgi pārdēvēt pilsētu ielu nosaukumus nacionālsociālistu vadoņu vārdos. Gandrīz katrā lielākā pilsētā tā radās Adolfa Hitlera iela vai Hermana Gēringa laukums. Vairāku ielu pārdēvēšana notika arī Rīgā, Jelgavā un citās lielākās Latvijas pilsētās. Ielu "kristības" bija jāizdara arī Liepājā. Šinī nolūkā vietējais novada komisārs bija pie sevis ieaicinājis Liepājas pilsētas galvu inž. J. Blau'u un uzdevis viņam ielas pārdēvēt. Sarunu ar novada komisāru J. Blaus attēloja sekojoši:

"Kad novada komisārs man pateica, ka nekavējoties jāizdara ielu nosaukumu pārdēvēšana un Kūrmājas prospekts jānosauc Adolfa Hitlera vārdā, es viņam atbildēju, ka vārds Kūrmājas prospekts saistīts ar Liepājas pilsētas vēsturi un liepājnieki to citādi nesauks, vienalga, kā arī

to pārdēvētu. Sarunas beigās pateicu komisāram: - Jūsu varā ir pārkrāsot visas ielas, bet neprasiet, lai to dara latviešu pārvalde. - Ar to mūsu saruna izbeidzās un šo jautājumu nākotnē vairs nepieminēja."

Citādi gadījās Liepājas pilsētas izglītības nodaļas vadītājam skolotājam J. Vinteram. 1943. gada vasarā Liepājā notika Lejaskurzemes novada dziesmu svētki ar kādu 2000 dziedātāju piedalīšanos. Koristi bija sabraukuši tautas tērpis un dziesmās noklausījās ap 30.000 svētku apmeklētāju. Pret tik lielu latviešu masu sapulcēšanos vāciešiem iebildumu nebija, tāpat kā pret dziedātām dziesmām un nacionālajiem tērpiem. Bet kad svētku laukumā plīvoja kādi 50 sarkanbaltsarkanie karogi, kuŗu vidū bija tikai viens pats kāškrusta karogs, vācieši to uzskatīja par nelojalitāti un rezultātā J. Vinteram bija jāatstāj savs amats, jo viņš bija dziesmu svētku rīcības komitejas priekšsēdis. Boļševiku vara pret šādu nacionālu izrīcību, protams, būtu asāk reaģējuši, bet vācieši aprobežojās tikai ar atbildīgās personas atstādināšanu no amata, un arī to izdarīja pavisam neuzkrītošā kārtā. Kādu nacionālu aktīvitāti var parādīt tikai tad, kad vispārējie apstākļi to atļauj, bet ja šāda rīcība prasa smagu risku, cilvēku, kas to uzņemtos, rodas pavisam maz.

Vācu okupācijas laikā Latvijā radās arī cilvēki, kas uzņēmās izdot nelegālu laikrakstu Brīvā Latvija. Šo izdevumu no Rīgas uz Liepāju pārveda kāds latviešu agronoms, bet viens no aktīvākiem laikraksta izplatītājiem bija Liepājas pilsētas valdes loceklis J. Rupeiks. Ir cits jautājums, vai šāds nelegāls laikraksts toreizējos apstākļos bija vajadzīgs un vai tas patiešām spēja veicināt latviešu nacionālo lietu, tāpat kā strīdīgs jautājums vēl tagad ir kureliešu kustība, kas ierosināja dezertēšanu no latviešu kaujas vienībām, kad boļševiki jau stāvēja uz latviešu zemes un aizmugurē sūtīja arī savus partizānus. Boļševiku interesēs bija šo latviešu aktīvitāti šādā veidā stiprināt, lai mazinātu vācu azimugures drošību un ātrāk veiktu Latvijas okupēšanu, pēc kam viegli varēja "izķemmēt" mežus un pievākt arī tos, kas viņiem šādā veidā bija palīdzējuši.

J. Rupeiks tomēr Latvijā nepalika, bet no komunistiem glābdamies aizbēga uz Vāciju. Čehoslovākijā viņš nelaimīgi krita krievu rokās un, neraugoties uz pretvācisko aktīvitāti Latvijā, vietējā čekā ticis smagi fiziski iespaidots. Rupeikam tomēr palaimējies no saviem vajātājiem izbēgt un paslēpties kalnainā mežu apvidū. No turienes, badu ciešot,

viņš slepus ielavījies Rietumvācijā, bet tad arī bēgļa fiziskie spēki bija tā sabeigti, ka viņš drīz vien mira un pretvācisko cīnītāju apbedīja vācu zemē...

Kāds būtu bijis latviešu stāvoklis Hitleram karu uzvarot? Tagad to varam tikai zīlēt. Viens ir gan skaidrs - 100.000 latviešu bēgļu, kas 1944. gadā ieplūda Vācijā un vēlāk izklīda pa visu pasauli, nebūtu bijuši. Daži simptomi jau vācu okupācijas laikā skaidri liecināja, ka vāciešiem bija arī lielas koloniālas intereses Latvijā, ko puda dažu Vācijas pilsoņu aktivitāte. Kādreiz ierodoties Poligrafiskā pārvaldē Rīgā, kad Jānis Kadilis bija tās vadītājs, tur sastapu kādu vācieti, ja atmiņa nevil, vārdā Heini. Viņš teica, ka braukšot ar Kadili iepazīties ar manu uzpēmumu un piedāvāja arī man vietu savā automašīnā. Braucām caur Saldu, kur Saldus sadraudzīgā biedrībā ieturējām pusdienas. Vakarā sasniedzām Liepāju. Heine vēlējās iepazīties ar Kurzemes Vārda spiestuvi un grāmatvedību, kas viņam arī netika liegts. Ar grāmatvedību to iepazīstināja toreizējais grāmatvedis G. Stengrevics. Heine izrādījās ļoti acīgs. Pētot grāmatas, viņš man beidzot jautāja, kāpēc neesot nekur uzrādīta makulatūra? Es viņam atbildēju, ka kara apstākļos makulatūras nemaz nav, jo laikrakstu izpērk līdz pēdējam eksemplāram un metiens nekad nesasniedz pieprasījumu, jo papīra krājumi ierobežoti.

Vēlāk noskaidrojās, ka Heine no Leipčigas ieradies Rīgā, kur nodibinājis komanditsabiedrību, ar nolūku pārņemt provinces presi. Virs bij. Valtera un Rapas grāmatu veikala, otrā stāvā, kur atradās Poligrafiskā daļa, Heine kādā istabā sēdēja un cītīgi mācījās latviešu valodu. Provinces presi viņam pārņemt gan neizdevās, bet latviešu valodu tas paspēja iemācīties. Kad ierados Vācijā, lasīju Heines sludinājumu Detmoldas latviešu avīzē, kurā tas jaunā gadā bija apsveicis latviešus. Es viņam pateicos par apsveikumu un viņš man latviešu valodā atbildēja.

Boļševiku iebrukums Latvijā izjauc ir latviešu, ir vācu intereses, kurū sadursme vēlāk būtu bijusi nenovēršama. Ar bēgļu kuģiem šīs intereses pagaisa un priekšplānā nostājās kailā esistence. Vēl tagad, pēc daudz gadiem, mēs bieži runājam par sevis saglabāšanu Latvijai; kas lai Latviju saglabātu mums, par to vēl ļoti maz līdz šim esam domājuši. Par Liepājas atstāšanu kāds aculiecinieks pēc gadiem mūsu trimdas presē rakstīja:

Nodreb zeme nomesto lidmašīnu bumbu sprādzienos un augstu pret tumšajām rudens debesīm liesmo ugunsgrēku

blāzma. Tāds bija 1944.g. 9. oktobra vakars Liepājā, kad tās ostu atstāja kāds vācu transporta kuģis (Mar del Plata - Kr.Gr.) ar vairākiem tūkstošiem latviešu bēgļu. Viņu vidū bija arī mūsu ev.lut. baznīcas archibīskaps Dr. T. Grīnbergs, katoļu baznīcas bīskaps J. Rancāns, pareizticīgo bīskaps Jānis un daudzi latviešu iestāžu atbildīgie vadītāji. Uz jaunu novietojumu devās arī latviešu lidotāju vienība.

Kuģim attālinoties no krasta, tā klajs bija aizbraucēju pieblīvēts, jo visi vēlējās vēl reizi vērot skatu uz Liepāju. Kluso atvadu brīdi pēkšņi pārskanēja kāda latviešu lidotāju virsnieka teiktie vārdi: - Latvieši! Šodien, vēlā rudens vakarā, mēs sakām ardievas Kurzemes krastam, bet pavasarī, reizē ar gājputniem, atkal atgriezīsimies. Tad ieinaidnieks no mūsu zemes būs padzīts. Lai uzticības zvērastam skan - Dievs, svētī Latviju! -

Neskaitāmas reizes agrāk un arī vēlāk svinīgos svētku aktos un sanāsmēs ir dzirdēta mūsu valsts himna, bet nekad tā nav skanējusi tik svētsvinīgi, kā minētajā oktobra vakarā pirms 13 gadiem. Aizbraucēju sejas šai brīdī bija pavērstas pret Liepāju un to dziedāja visi - jauni un veci, bērni un sirmgalvji. Lūgšanā sakrustotām rokām stāvēja mūsu garīgās dzīves vadītāji. "Dievs, palīdzi!" teica archibīskaps, izskanot himnas pēdējiem vārdiem. Daudzi no metās ceļos, lai noskaitītu Mūsu Tēvs. Pāri aizbraucēju galvām uz nakts dusu aizlidoja pēdējās kaijas.

Es izbraucu ar kuģi iepriekšējās dienas vakarā, kad Dr. Elza Maderniece man pa tālruni ziņoja, ka pēc stundas kāds vācu kuģis atstās Liepājas ostu. Tas bija 1944.g. 8. oktobrī, kad krievu tanki jau parādījās pie Paplakas, apm. 30 klm. no Liepājas. (Vēlāk tos gan atspieda atpakaļ). Gotenhafenā Dr. Maderniecei bija zināma kāda pazīstama latviešu ģimene. Pie tās apmetāties, lai nebūtu jāiet uz bēgļu nometni.

Dažas dienas pavadot Gotenhafenā, tikos ar dažiem liepājnikiem. Tad gandrīz visi, izņemot adv. J. Kalniņu, bija ieskatos, ka drīz varēsīm atkal atgriesties dzimtenē, tamdēļ tālu nekur nevajadzētu braukt. Cīravas mācītājs Ernstsons pat uzdrošinājās vēl atgriesties Latvijā pēc savas sievas mīluļa - supā...

Man nebija nekāda prieka palikt bij. "Poļu koridorā", tādēļ sēdos vilcienā un braucu uz Freiburgu, netālu no Šveices robežas, kur jau atradās manas abas meitas ar

māti. Tā kā Freiburga bija švābu skaistākā pilsēta, kurū miera laikā apmeklējuši daudz ārzemnieku, arī angļi, tad pilsētas iedzīvotāji naivi domāja, ka angļi to saudzēs un nebumbos. Tomēr novembra mēneša beigās, vēlu vakarā, pilsētu piemeklēja baigs uzlidojums. Lidmašīnas dūca kā bites gaisā un bumbas krita dārdēdamas. Dažās minūtēs pilsētas centrs tika galīgi izpostīts. Pēc drausmīgā uzlidojuma, kas prasīja apm. 20.000 upuru, manas meitas ar māti aizbrauca uz Vācijas vidieni - Veimāru, cerēdamas, ka tur būs mierīgāka dzīve.

Es aizbraucu uz kādu muižu, kur lauku darbos jau strādāja latvietis Dūdiņš. Grāfa Douglasa muižā bija jau pietiekami daudz poļu laukstrādnieku. Latvietim Dūdiņam lauku darbos neviens polis līdzī netika; muižas pārvaldnieks, cerēdams, ka arī es būšu tikpat centīgs kā Dūdiņš, mani darbā pieņēma. Tad nu arī man vajadzēja pierādīt, ko ar saviem muskuļiem spēj un var veikt latvietis. Šī pati lielība, daudzos gadījumos varbūt nepieciešamība, mūs pavadījusi arī tālākā emigrācijā un pašiem smagi atspēlējusies veselības ziņā. Arī es grāfa Douglasa muižā smagi sasliemu un gandrīz šķīros no dzīves.

Strādājot lauku darbus, mēģināju uzņemt sakarus ar atstāto Liepāju. Mani interesēja izdevniecības "K. V." liktenis, jo gandrīz visi tās darbinieki atradās Vācijā. No red. R. Rītiņa, kas bija palicis Liepājā, saņēmu vēstuli. Tani lasīju:

Sveiciens no dzimtenes!

Liepājā bija pakļidušas baumas, ka Jūs esat izskalots Liepājas jūrmalā. Par to runāja visa pilsēta. Radās ciltvēki, kas to pašu acīm bija redzējuši, zvanīja pa tālruni un prasīja man, tā kā biju spiests piezvanīt Pilsētas slimnīcai, kur, protams, neko nezināja un arī nevarēja zināt. Redziet, cik labi strādā CBB.

Kad jūs visi bijāt jau prom, un tā es viens paliku Liepājā, piezvanīju komisāram fon Sasam. Viņš bija par to ļoti priecīgs un teica: "Avīze noteikti turpinājama!" Tad es viens pats kādu nedēļu taisīju Kurzemes Vārdu. Pēc nedēļas no Berlīnes atbrauca Tēvijas redaktors P. Kovaļevskis. Aizgājām abi pie Sasa. Pēdējais gribēja, lai turpmāk iznāktu Kurzemes Vārds vien, bet Kovaļevskim bija atbalsts Reichskomisāriātā. Liepājas novada komisārs panāca, ka abām avīzēm jāapvienojas un jaunajai avīzei jāsaucas: Tēvija un Kurzemes Vārds. Zem šāda, mūsu avīzniecības vēsturē vienreizēja nosaukuma, laikraksts tad arī turpināja

iznākt.

Kurzemes Vārda māju ar spiestuvi pārņēma vācieši un tur iespīež piecus laikrakstus: Deutsche Zeitung im Ostland, Feldzeitung, Die Front, Marine Frontzeitung un Luftwaffe Nord. Papīrs nāk no Kurzemes Vārda krājumiem. Visas spiestuves padotas DVG, un mēs maksājam nevien par iespīšanu, bet arī paši par savu Kurzemes Vārda papīru.

Tēvijas izdevniecību tagad pārzin zvēr. adv. Turks. Kreišmanis ar Kovaļevski aizbrauca uz Berlīni. Redakcijā esam divi - atb. red. V. Strautmanis un es; līdzstrādniekos vēl ir dzejn. Andrejs Eglītis un Ernests Blanks. Oktobra vidū uz Kurzemes Vārda konta pastā bija iemaksāts 30.000 RM, bez tam vēl lielākas summas pārējās Kurzemes pasta nodaļās.

Jūsu dzīvoklī kādu laiku dzīvoja adv. Turks, kas tur sarīkoja reprezentācijas vakarīpas. Vispār, nav jau tā, ka mēs bunkuros vien sēdētu vai strādātu; ir jau savas lustes un "zolīte" pa starpām.

Te vēl uzturās Arturs Kroders, pulkv. A. Kripēns un citi latvju patrioti.

Vēstuli lasīju ar lielu interesi un nodomāju, ka piesardzība ir laba lieta, bet pārāk piesardzīgam būt arī nav labi. Freiburgā daudz vieglāk varēja šķirties no dzīves kā Liepājā. Liktenis tomēr mani bija saudzējis, kaut gan ļaudis bija redzējuši manu līķi izskalotu jau Liepājas jūrmalā. Līdzīgas baumas bija palaistas arī par citiem aizbraucējiem, ko domāja kā komunistu roku darbu, lai aizkavētu izbraukšanu. Varbūt tās bija arī tikai kaŗa laika baumas, kad visur tām bija auglīga zeme.

Kad jau dažas dienas grāfa Douglasa muižā bija nostrādātas, muižkungs sāka runāt par algu. Man piedāvāja 60 RM mēnesī. Es muižkungam par lielu izbrīnu atbildēju, ka nekādas algas nevēlos - strādāšu, cik vien spēšu tikai par izguļu un vēderu.

Uzturs muižā bija labs. Ēdām ar Dūdipi un muižkungu pie viena galda; poļu laukstrādniekiem bija atsevišķs galds un krievu gūstekņiem vēl savs galds. Bet guļa mani nepavisam neapmierināja. Bija jāguļ neapkurinātā istabā, zem diviem bieziem pēļiem. Zem tiem salu un drebinājos kā drudzī. Istabā gaiss bija mitrs un auksts. Lasot savas vecākās meitas Rūtas vēstuli, manas rokas drebēja. Varbūt tas nebija no aukstuma vien. Meita, starp citu, raks-

tīja:

Veimārā, pēc pirmā lielā uzlidojuma, avīze bija pilna nosisto vārdiem, starp kuŗiem ir arī latvieši. Tagad man tādas bailes, ka nevienu nakti nedabūju kārtīgi izgulēties. Es tā gribētu braukt pie Tevis, lai arī cik grūti būtu jāstrādā.

Diemžēl, muižā jau bija tik daudz strādnieku, ka jaunus vairs nepiepēma un braukšanas atļauju pa dzelzceļu arī vairs neizsniedza. Hitlera valsts sabrukums tuvojās...

Ejot dien-dienā grāfa muižas darbos, laiks pagāja ātri. Gaisu rūcināja angļu un amerikāņu lidmašīnas, kas naktīs lidoja no rietumiem un ziemeļiem, lai uz dažādām Vācijas pilsētām izmestu savas bumbu kravas. Lidotāji strādāja kā uz akorda - vieni brauca dienā, otri naktī, un kaisīja bombas, lai no Hitlera lielummānijas nekas vairs pāri nepaliktu. Vāciju vajadzēja pārvērst drupās, un kas vēl aizmugurē varēja pakustēties, to bija jāiznīcina no gaisa. Sabiedrotiem dzelzs un čuguns bija pietiekami, tāpat degvielas, ar ko dzīt savus nāves putnus. Kad karš bija beidzies, viss bija nostrādāts kā nākas. Pilsetas bija drupu un lūžņu kaudzēs un liķus varēja skaitīt simtiem tūkstošos, ja tos vispār kāds vēl varēja saskaitīt. Vācijas kara rūpniecība bija pamatīgi iznīcināta, tāpat kā dzīvojamās ēkas. Vēl jau kaut kas bija palicis pāri arī pēc kara, un to tad centās likvidēt ar mašīnu un citu rūpniecības iekārtas demontāžu. Sabiedrotiem nomontētās vācu mašīnas un materiāls nebija vajadzīgs, bet krieviem tas gluži labi noderēja. Demontāžas darbos nodarbināja pašus vāciešus. Vāji paēduši viņi strādāja svīzdami, un par savas rūpniecības nojaukšanu arī kaut ko nopelnīja. Viņi nopelnīja arī vēlāk, kad angļiem un amerikāņiem atkal mašīnas vajadzēja uzstādīt, lai atjaunotu Vācijas saimniecību.

Kara beigu posmā vēl pienāca ziņas arī no Kurzemes, kas varonīgi cīnījās līdz kapitulācijas brīdim. Krievu viņi pret šo Dzintarjūras krastu saplaka un izšķīda, un to spēks bija tā novājinājies, ka pat pilnīgi tukšajā Vācijā tie virzījās uz priekšu tikai ar grūtībām. Angļi un amerikāņi pacietīgi gaidīja, kad krievi sasniegs Jaltas līgumos paredzētas robežas, bet viņi kavējās. Krieviem Vācijā bija daudz ko darīt - šis, tas jāpārrevidē un vēl jāiztukšo atlikušie vācu vīna pagrabi un jāpapriecājas. Kad sabiedrotiem kļuva garlaicīgi un krievus nevarēja sagaidīt, tie atkal kādu gabalu pavirzījās uz austrumiem, kamēr ar krieviem beidzot varēja satikties un sasveicināties.

Domājot par Kurzemi sirds sažņaudzās baigā neziņā. Šeit visur svinēja uzvaras svētkus, arī paši vācieši kaŗu bija tā apnikuši, ka viņiem bija vienalga, kas tālāk notiks, bet kas pašlaik risinājās Kurzemē? Tur palika iekšā nevien pēdējie cīnītāji, bet arī daudz civilistu, kam noteikti vajadzēja atrasties pāri jūrai. Dažiem tas vēl pēdējā brīdī izdevās, bet ļoti daudziem bija jāsamierinājas ar likteni. Liepājā palika arī tādi, kas drusku enerģiskāk rīkojoties būtu varējuši izklūt no ielenktās pilsētas un palīdzēt arī citiem. Tā Liepājā palika arī kapteinis Ernests Feldmanis, kam bija pašam savs kuģis, bet sava smagā rakstura dēļ viņš tik ilgi gatavojās Zviedrijas braucienam, kamēr sagaidīja krievus un pie tiem palika. Spānijas pilsoņu kaŗa laikā Feldmanis bija piegādājis republikāņiem degvielas un municiju, un par nopelnīto naudu nopircis kuģi. Krieviem iebrūkot Latvijā, viņš gatavojās ar savu kuģi pārbraukt uz Zviedriju, bet šo braucienu organizēja tik atklāti, ka modināja vācu drošības policijas interesi, kas kuģi beidzot Liepājas ostā apķīlāja un uzlika uz tā savu sardzi. Kādā Liepājas uzlidojumā kapteini Feldmani bumbas sprādzienā smagi kontuzēja un viņam par bēgšanu katra interese pārgāja.

Bet savas nedienas gadījās arī bēgļu gaitās. Kādu dienu darbā smagi saslimu, un man no grāfa Douglasa muižas bija jāšķīras. Nokļuva Singenas pilsētas slimnīcā. Tur nogulēju gandrīz gadu, mokoties bezcerībā. Tas iekrita kaŗa pēdējā posmā, sabiedroto okupācijas laikā, kad nacistu ārsti vairāk rūpējās par savu ādu, nekā par slimnieku veselību. Gadījās ar kādu lietuvieti gulēt kopīgā istabā. Lietuvietim amputēja labo kāju. Kad ārsti gribēja viņam nogriest arī kreiso kāju, slimnieks vairs neizturēja un pa trešā stāva logu nolēca pagalmā. Visiem par lielu brīnumu, pārgalvīgais pašnāvnieks pat kārtīgi nesadauzījās. Ārsti pēc tam pa to pašu logu izsvieda ķieģeli, kas uz bruģa akmeņiem sašķīda gabalu gabalos. Kad nāve nav pienākusi, pat pašam nogalināties nav iespējams. Vēlāk nelaimīgais pašnāvnieks tomēr dabūja šķirties arī no otrās kājas.

Man par laimi tanī laikā Singenā organizējās latviešu bēgļu nometne. Sazinājoties ar nometnes vadību, agr. Tēraudu, no slimnīcas izrakstījos un pārcēlos uz nometni, kur kā ārsts darbojās Dr. T. Staprāns. Viņš uzstādīja pareizu diagnōzi, pēc kam aizbraucu uz Tībingenas augstskolas kliniku, kur Dr. T. Vītols izdarīja operāciju. Šie divi latviešu ārsti manu mūžu pagarināja, un pateicoties

viņiem vēl tagad dzīvoju. Rakstot šīs rindīpas, lasīju avīzē sēru vēsti: mana mūža pagarinātājs Dr. T. Vītols pats aizgājis mūžībā.

Pēc slimnīcas atstāšanas grāfa Douglasa muižā vairs neatgriezās, bet atmiņas par to palikušas. Vēl pēc dažiem gadiem, 1944. g. Ziemsvētkos, saņēmu no grāfa svētku apsveikuma kartiņu, kurā viņš sūtīja savus vēlējumus. Kartiņu rotāja grāfa zeltītais cilts ģērbonis reljefā, un viņš rakstīja: "Froeliche Weinachten wunschen - Dr. Graf Robert Douglas und Gattin Auguste Victoria Gräfin Douglas".

Kādreiz līdzīgus zeltītus uzrakstus dzimtenē lasīju mūzejos un uz kapu pieminekļiem, kad zēna gados, intereses dzīts, iemaldījās vecajās muižnieku kapsētās. Lielos kapa akmeņus ieslēdza smagas dzelzs važas, kas vietām bija noaugušas sūnām, tāpat kā paši akmeņi, ko tās sargāja. Tās bija kapsētas kapsētās. Toreiz man ne prātā neienāca, ka vēlākos dzīves gados pats redzēšu dzīvus muižnieku pīlārus un ar tiem satikšos medībās, kādas šad un tad grāfs Douglas sarīkoja savā 10.000 hektaru lielajā muižā.

Grāfiene Auguste Viktorija ir bij. Portugales ekskēniene, dzim. Hogencollera, Zigmaringenas firsta Hogencollera māsa. Douglas bija zviedru izcelsmes. Firstam Hogencolleram piederēja 70.000 hektaru liela zemes platība un viņa galvenā nodarbošanās, tāpat kā grāfam Douglasam, bija rīkot medības un viesības.

Pēc slimības IRO ārsti atzina mani par nederīgu izceļošanai, un mani ievietoja vecu ļaužu nometnē Jordanbadē, kur agrāk atradusies Kneipa ūdensdziedniecība. Nometni pārzināja iecienītais ārsts Dr. A. Kalniņš. Tur iepazinās arī ar skolotāju J. Kalniņu - rakstnieku Sarmu. Mani ar Kalniņa dzīves biedri Ievu ievēlēja nometnes komitejā, tā kā bieži iznāca ar Kalniņa ģimeni tikties. Kad pārcēlos uz citu nometni Obermarchtālē, pie zilās Donavas, tad vēl šad un tad aizbraucu Jordanbadē pie Kalniņiem ciemā.

Izceļošanas formālītes kārtojot, Dīcā Ieva Kalniņa mira un turpat arī tika apglabāta. J. Kalniņš - Sarma viens turpināja iesākto izceļošanas akciju un nonāca pie sava jaunākā dēla Austrālijā, kurš arī dažus gadus atpakaļ aizgāja mūžībā. Tagad sirmis latvju rakstnieks viens dzīvo Austrālijā, kur cītīgi nododas rakstniecībai. 1959. gadā viņš atzīmēja 75 dzimšanas dienu, sakarā ar to viņam aizsūtīju draudzīgus novēlējumus. Pēc tam saņēmu sekojošu atbildi:

Mīļais K. Grāmatniek - no labā Jordanbades laika. Sirs-

nīgs latvisks paldies par manis atminēšanu un apsveikumu manā 75. dzimšanas dienā. Vēl jau turos kājās un cenšos turēt arī zīmulī un klabināt savu veco Jordanbadē iegūto rakstāmmašīnu. Ko citu lai dara?

Sūtu Jums sirsnīgas labdienas, vēlu veselību un pa reizei arī kādu mazu prieciņu - lielie prieki jau mums aiz muguras, tāpēc jāapmierinās ar mazajiem.

Miļš sveiciens!

Jūsu J. Sarma

Obermarchttāles nometne atradās katoļu klosterī zem mūku uzraudzības. Mūki rūpējās par nometnes iemītnieku labklājību. Kas vēlējās, varēja iet arī darbā, bet spiest nevienu nespieda. Uzturs bija labs, bet gulēt tiku ievietots ar baronu fon Grotusu vienā istabā, kas naktīs stipri krāca. Barons bija īsts savas dzimtas pārstāvis - tievs, ar garām kājām un līku degunu. Viņš man stāstīja, ka rakstnieks Andrievs Niedra esot bijis pie viņa tēva Kurzemē Puzes muižā par mājskolotāju un tanī laikā esot rakstījis "Līduma dūmus". Grotuss rādīja man arī dažas Andrieva Niedras vēstules, ar kurām tas sarakstījies Vācijā. Barons Grotuss gribējies atgriesties Latvijā, bet K. Ulmanis tam neesot piekritis.

Manā slimības laikā vecākā meita Rūta iestājās Freiburgas augstskolā studēt filoloģiju, bet jaunākā - Ligita - iestājās Mākslas akadēmijā mācīties keramiku. Abas meitas, studijas nepabeigušas, apprecējās ar latviešu zēniem un izceļoja, vecākā uz Austrāliju, jaunākā - uz ASV. Tā mēs izklīdām katrs uz savu pusi.

Latviešiem gan tanī laikā jau darbojās savas organizācijas un bieži tika runāts par tautas kopību, bet izceļošanas ziņā nekas netika noskaidrots. Beidzot saņēmām abu meitu galvojumus braukt pie viņām, bet - kurp? Viena bija Austrālijā, otra - Amerikā... 1950. gada 15. jūlijā no Sidnejas saņēmām vecākās meitas vēstuli, kurā viņa raksta:

Sveiks, papuci!

Mums Tava pēdējā vēstule radīja lielu nesaprašanu. Tu raksti, ka Ligita Tev arī atsūtījusi galvojumu un Tu iešot uz komisiju. Es domāju, ka tas ir pilnīgi skaidrs, ka, ja Tu vispār kaut kur brauksi, tad pie mums uz Austrāliju. Vai Tu arī esi padomājis, ka Ligitai ar Gunāru (viņas

vīrs - Kr.Gr.) jau ir Gunāra vecāki, kas nav vairs nekādi lielie strādātāji, un cik ilgi mamma pati sev nopelnīt maizi varēs, arī nav zināms. Tu arī neko lielu darīt nevari un Tev Amerikā darbu būs grūti atrast. Vai Gunārs ar Ligitu varēs sešiem cilvēkiem maizi nopelnīt? Un ja arī varēs, tad nekas daudz vairāk, kā tikai maize, arī neiznāks. Ligita jau man Vācijā teica, ka mēs tikai tāpēc braucot uz Austrāliju, lai mums neviens nebrauktu līdzī, kam būtu jādod maize. Ne mamma, nedz Tu negribot uz Austrāliju braukt. Kādēļ, to es nesaprotu? Austrālija ir un būs labākā vieta priekš mums! Gada laikā jau esam tikuši diezgan tālu. Vēl pēc gada celsim paši savu māju un tad dzīvosim vienā mierā. Mūsu zemīte ir prom no visiem trokšņiem; man liekas, man te patiks. Par to, vai mēs brauksim uz Ameriku, es stipri šaubos. Un uz Latviju aizbraukt Tu vari arī no šejienes, tikpat labi kā no Amerikas, kad mūsu dzimtene kļūs brīva. Ceļa izdevumus var nopelnīt pusgada laikā.

Labi jau ir, ka Ligita arī Tev sūta galvojumu. Es jau negribu Tevi pierunāt pret paša gribu uz šejieni braukt. Bet apskatot visu no praktiskās puses, Amerikā jums visiem būs grūti. Atraksti nākošo vēstuli Jānim (meitas vīrs - Kr.Gr.), viņš ir ļoti apbēdināts. Divas dienas domāja un domāja... Es jau zinu, ka Tev reizēm tādas idejas, ko nekādi nevar izprast. Bet mēs ceram, ka Tu vēl apdomāsies. Komisijai cauri noteikti tiks, jo arī vecais J. Kalniņš ticis. Sveicini Kalniņu (Sarma - Kalniņš bija Rūtas latviešu valodas skolotājs - Kr.Gr.). Sveiciens Tev no manis un Jāņa,

Rūta

Izšķīros tomēr braukt uz Ameriku. Kad komisijā man jautāja, kādu darbu domāju Amerikā strādāt, atbildēju: "Darīšu visu, lai Ameriku uzstatītu uz kājām". Konsuls sirsnīgi nosmējās un teica: o kei!

Visas illūzijas par vieglu dzīvi biju atstājis Vācijā, kādēļ dzīvi uzsākt jaunajā krastā nebija grūti. Pēc burtliča darba neveiksmes, sakarā ar angļu valodas vāju pārvaldīšanu, sāku strādāt kādā mēbeļu darbnīcā, kur nepārtraukti pavadīju piecus gadus, kamēr izkalpoju pensiju. Tagad strādāju tikai tik daudz, cik man pēc pensijas noteikumiem atļauts. Šīs atmiņas rakstu Skrundas bij. tirgotāja Ž. Krūzas mājā, kur trešā stāvā esmu ievilcies kā tārps ābeles zarā, un jūtos tikpat apmierināts kā savā laikā Diogens,

dzīvodams mucā... Kad karalis Diogenam piedāvāja labāku dzīvokli, viņš tam atbildēja: - Paejiet nost no saules! -

Atminoties seno psalmu, ka cilvēka mūžs ir 70 gadu, prātā nāk mūsu tautas dziesmas filozofiskie vārdi, kas izteikti tik vienkāršā, bet tīrā valodā:

*Jauns būdams nezināju,
Vecumiņa nedomāju.
Pienāk mans vecumiņš,
Kā vasaras launadziņš.*

- Nu ir kārtā K. Grāmatnieka jubilejai, - teica O. Akmentiņš.

- Jubileju svinēsim vēlāk, kad būs uzrakstītas manas atmiņas, - toreiz preses ļaudīm atbildēju.

Bet avižnieki tomēr gribēja mani atcerēties, un Latviešu Preses biedrības centrālā valde piesūtīja apsveikumu:

Mīlais Kristap!

Pienākusi Tava goda diena. Mēs gribējām Tevi pagodināt, sarīkojot Tev publisku vakaru šai gadījumā, bet Tavš nodoms bija citāds un mēs to nespējam grozīt. Tomēr kopā pavadītie gadi, īpaši šeit, Bostonā, mūs mudina mīļo kolēģu sumināt un laimes vēlēt, kaut arī atkrīt viens spožs jubilejas vakars.

Mīlais Kristap, ar šīm rakstu rindīpām saņem mūsu un Latviešu Preses biedrības sveicienus un laba vēlējumus. Lai Tev labi izdodas nobeigt atmiņu grāmatu, ko patlaban raksti par savas dzīves krāšņajām lapas pusēm. Reiz Tu biji Kurzemes preses karalis ar dižu preseš galmu, kas izdeva dienas laikrakstu: "Kurzemes Vārds". Šī slava Tevi vienmēr pavadīs. Spiežam Tev roku dziļā sirsnībā. Daudz saulainus gadus, daudz cerību vēl nākotnei!

Patiesā cieņā:

Jānis Porietis,

Latv. Preses Biedrības priekšnieks

Osvalds Akmentiņš,

Latv. Preses Biedrības sekretārs.

Pēc trīspadsmit gadiem iedrošinājos aizrakstīt uz Liepāju savam jaunības draugam Kārlim, lai viņš aizbrauc uz

manas dzimts mājām un atraksta man, kā tur izskatās?
Saņēmu no viņa atbildi:

Sveiks, vecais draugs!

Bijām pārsteigti, saņemot no Tevis vēstuli. Liels prieks, ka neesi mūs aizmirsis. Mēs dzīvojam vēl turpat, mazā mājīnā, tikai dzīvoklītis ir tikai puse. - Nu pastāstīsim, kā mēs meklējām Tavu māju. Sen jau bijām sarunājuši mūsu draugu S., lai ved uz Cīravu. S. pašam mašīna un foto aparāts, bet viņš novilka par daudz ilgi. Kad varējām aizbraukt, septembris bija klāt. Par laimi to svētdienu gādījās silts un saulains laiks, bija brīnišķīga ekskursija. Nobraucām līdz dzirnavām. Tilts salūzis. Pār to pāri netikām. Nu sākās iešana gar upes krastu. Gājām un atrādām. Bijām pārsteigti, cik tur skaista vieta, viss lieliem kokiem apaudzis. Dzīvojamā ēka vesela, piederot Aizputes rūpniecības kombinātam. Iedzīvotāji, ko satikām un runājām, bija latvieši. Nogājām pie upes. Tur skaisti. Ieteicu Tev, draugs, braukt mājās un tur pavadīt vecuma dienas, vai ne? Par Tavām māsiņām gan noteiktu ziņu nav. Par mūsu Leksīti (dēlu - Kr.Gr.) neko līdz šim nezinām. Lai kam jau vairs nepārnāks. Man jau skaitās 80 gadu, sievai - 77, bet abi strādājam, maizīte jāpelna. Pie mums šogad lietūs līst gandrīz katru dienu, kartupeļi visi ūdenī, sliktas izredzes uz ziemu! (Vēstule rakstīta 1957.g. - Kr.Gr.). Tagad nu ir labi, ka varam sarakstīties, bet būtu gan liels prieks, kad varētu vēl redzēties. Mums nav daudz laika gaidīt!

Līna un Kārlis.

No dzimtenes paņēmu līdzi kvēlu sirdi un darba mīlestību, kas palīdzēja man atkal tikt uz zaļa zara šinī krastā. Nav tāda cilvēka pasaulē un laikam arī nebūs, kas staigās tikai saules gaismā vien; ikkatram pienāk savas gaišās un tumšās dienas dzīves gājumā, bet pazudis un atstāts var justies tikai tas, kas nevar vairs ceļu saskatīt uz to vietu, kur viņš ir dzimis un audzis.

*To vietīgu gan zināju,
Kur piedzimu, kur uzaugu;
Tās vietīgas nezināju,
Kur mūžiņu nodzīvošu.*

(T. dz.)

Latviešu trimdas preses dalībnieki ar dzīvu pīli Bostonas debesskrāpī 1959. gadā.
No kreisās: A. Rudzīte, R. Skujņš, M. Cīrule, H. Rudzītis, V. Jansons, O. Akmentīšs,
E. Plūme, V. Streips, Dr. R. Rozankovska, Kr. Grāmatnieks, Dr. Ingr. Gutberga un J. Cī-
rulis.

BEIGU VĀRDI

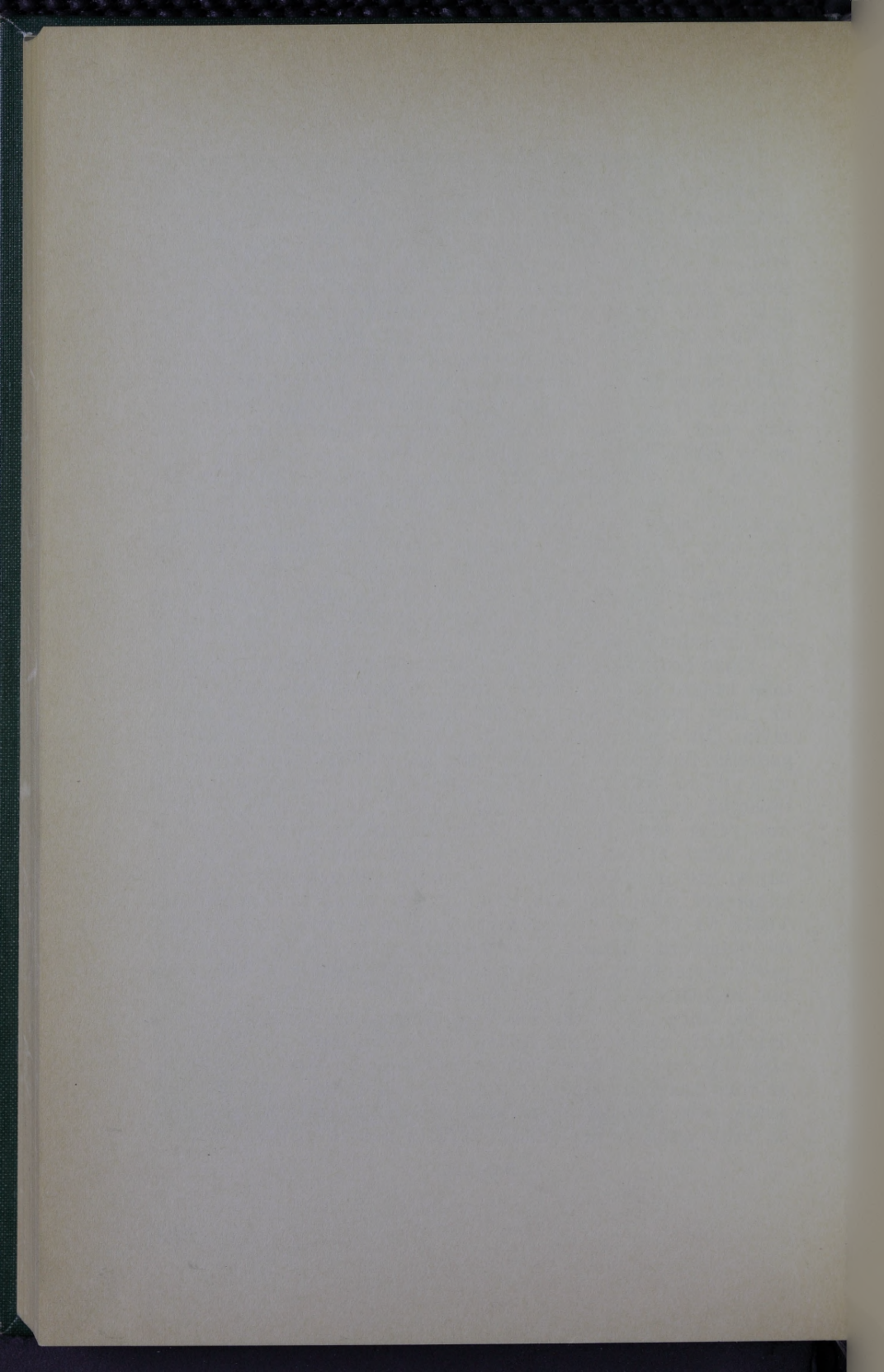
Man ir patikuši vilcieni, kas pa tērauda sliedēm skrien zvaigžņotā ziemas naktī, sniega klajumiem un piesnigušiem mežiem cauri. Ārā ir dziļi sniegi, tumsa un sals, bet vilcienā ir silts un gaišs. No tumsas gaismotā vilcienā iekāpj ļaudis un tumsā izkāpj, kad katram brauciens ir galā. Cits pabrauc tikai mazu gabaliņu, rokas labi neapsildījis, cits tālāk, cits garu ceļa gabalu, bet katram kaut kur reiz jāizkāpj, kad viņa piestātne pienākusi. Mainījušies tikai braucēji un piestātnes, ugunīm iegrimstot tumsā. Vilciens trauc tālāk, un ja viņā nav pazīstamu seju, liekas, tanī nemainas nekas. Trūkumu sajūt tikai tad, kad no tā izkāpj kāds pazīstams ceļa biedrs.

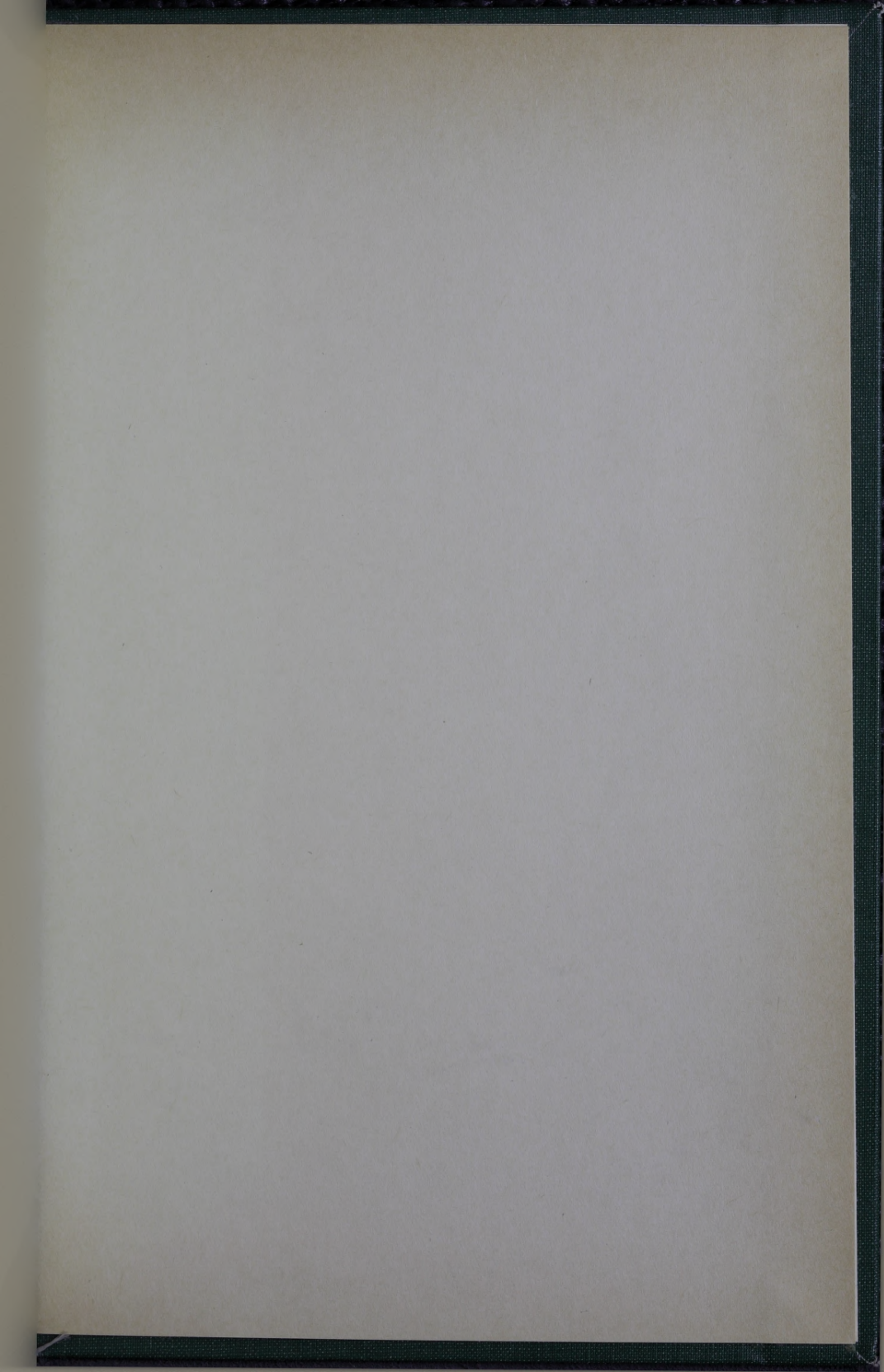
Kad es pāršķirstu savu atmiņu lappuses, man liekas, ka esmu braucis šādā vilcienā, kur gaŗi laika posmi iegrimuši pagātnē kā dzelzceļstacijas tumsā. Šis brauciens vēl nav noslēdzies un mana piestātne nav vēl pienākusi. Pie tās lielais Laika lēmējs liks izkāpt tad, kad atkal kāds brauciens būs galā, kad nākotnei satekot pagātnē, pavediens būs izbeidzies. Mūžības vilciens trauks tālāk un braucēji tanī mainīsies kā vienmēr.

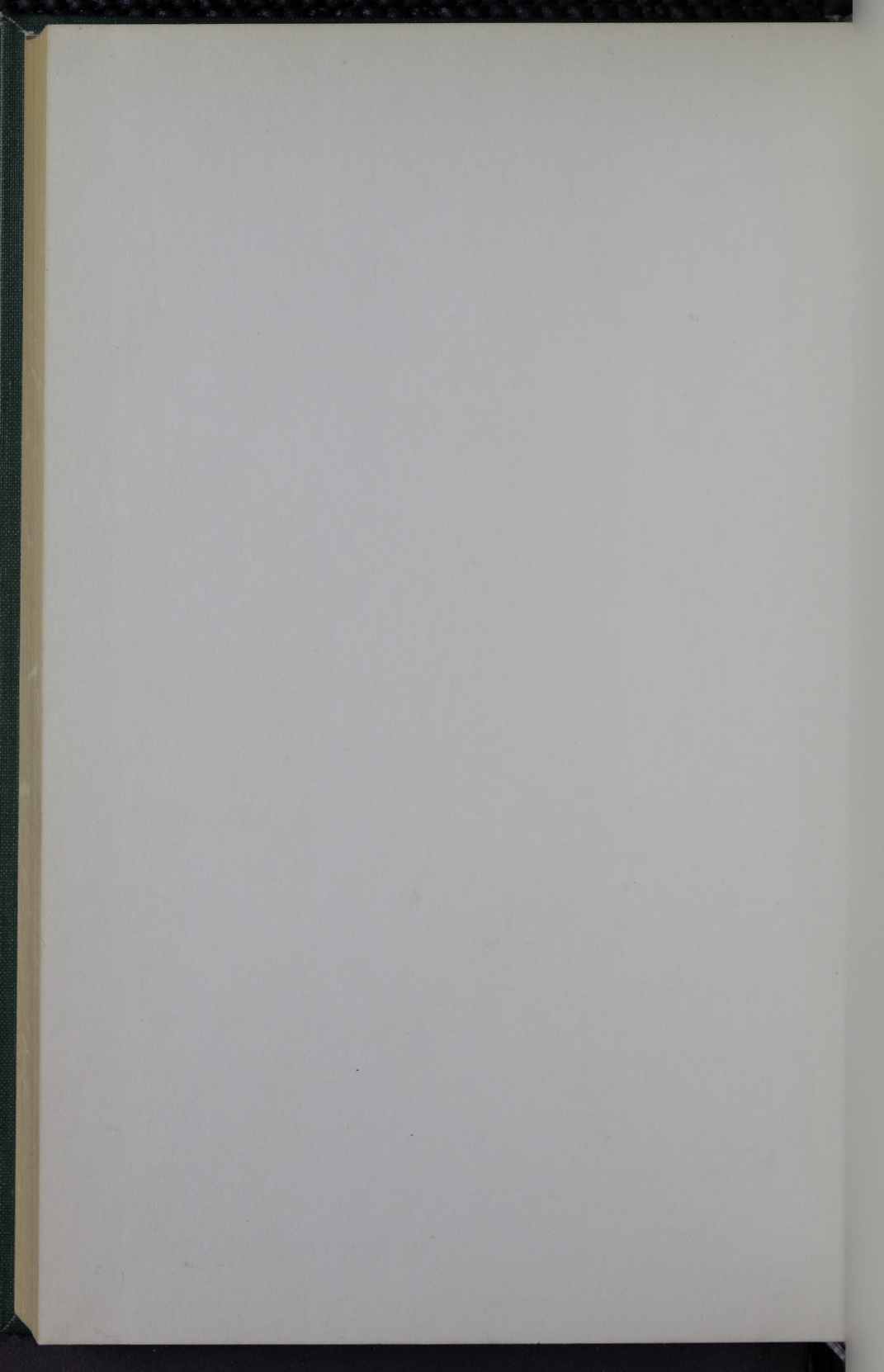
Mūsu labākās atmiņas un domas skrien atpakaļ uz dzintara krastu un pie tautas, kas šinī krastā mīt. Kāds zēns ar linu matiem skraida gar Tebras krastu un ķer rokām zivis. Cik tur skaista vieta! - vēl pēc vairāk kā pussimts gadiem izsacās jaunības draugs Kārlis. Man šķiet, ka viņš dzird vēl Liepājas Kūrmājas dārza orķestra mūziku tāpat kā es, kas skan vēl no tā laika, kad mēs kopīgi pirmo reizi tanī iegājām. Zēns ar linu matiem ir atnācis man līdzī arī uz Ameriku, un es ar viņu ik dienas sarunājos; es no tagadnes, viņš - no pagātnes. Man līdzī atnācis arī jauneklis, kas kādā agrā vasaras rītā pārpeldēja Ventu ar 80.000 krievu cara rubļiem uz muguras. Un tad es diendienā sarunājos ar bēgli, kas bēdzis no vāciešiem pie krieviem, un ar to pašu bēgli, kas bēdzis no krieviem pie vāciešiem.

Nu mēs visi esam kopīgi satikušies Amerikā, mazā dzīvoklītī, nama trešā stāvā, un mums nav nekad garlaicīgi. Es ceru, ka nebūs arī garlaikojies šo atmiņu lasītājs, ar kuŗu esam izstaigājuši pus gadu simtenim cauri un dziļojuši līdzī tā notikumiem, kas bijuši tik raibi un mainīgi, ka tajos gandrīz nepamanīti iejucis vesels cilvēka mūžs!

Beigas.

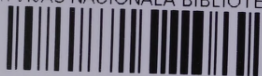

28.-

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309054953